

Căpitanul I. MANOLESCU
PROFESOR DE PEDAGOGIE LA ȘCOALA SPECIALA
DE INFANTERIE

4016/4065

115

ARMATA
IN
FATA NOULUI CURENT DE CULTURĂ

EDUCAȚIE-MORALĂ

EDIȚIA II-a

Complect revăzută și adăogită

EX LIBRIS
ONISFOR CHIEU
CLUJ-SIBIU

BUCURESTI

Editura «Librăriei Naționale»

40, CALEA VICTORIEI, 40

1912

~~FS II 98257~~

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București
Cota.....1809.....

146/18

SS

~~Imp. 288683~~

B. C. U. "Carol I" - Bucuresti

C201801757

B 714 955

PRIMELE CUVINTE

A.—Ce înțelegem prin noul curent de cultură.

Dela un timp încoace, când ne uităm la vitrinile librărilor sau pe paginile revistelor, ne sare în ochi mulțimea scrierilor și a articolelor de cultură ca: psihologie, pedagogie, sociologie, educație, etc.

În discuțiile de toate zilele am luat-o pe calea aceasta: n'apucăm bine a începe o discuție mai generală fără ca să nu auzim fel de fel de soluțiuni pornind toate dela ideea de a ne îndreptă pe o cale nouă, de a ne organiza temeinic, de a ne întări fizicește, de a ne înălța sufletește, de a forma caractere.

Curentul acesta este general și face impresia unei cereri generale, iar literatura relativă face impresia de ofertă la această cerere.

Astfel se prezintă starea actuală a mentalității sociale și de aceea am numit-o: noul curent de cultură¹⁾.

B.—Armata în fața noului curent de cultură.

Înainte acestui nou curent de cultură, în nici o scriere nu se găseau considerațiuni mai dezvoltate și mai tineri.

¹⁾ D. Drăghicescu „Psihologia socială”: În Franța în secolul XVIII când științele fizico-chimice formau curent nu era persoană cultă care să nu consacre bucurios câteva ore pentru experiențe de fizică și chimie. În orice familie cu prezenți de cultură exista neapărat un mic laborator. Toț astfel în timpul nostru nu este spirit lămurat și cult care să nu se intereseze de problemele morale și culturale ce domână epocă. Aceste probleme sunt intrate în focarul conștiinței publice și cercetate în toate aspectele și detaliile lor.

nice, asupra instituțiunei militare privită ca Școala de educațiune a poporului și ca element constitutiv al societăței nouă. Părerile ce se găseau pe ici colea, mai ales în tratarele de economie politică și în cele de științe politice, priveau armata ca un rău necesar pus la dispoziția puterei executive în interior sau a diplomației în exterior; unii socoteau armata ca o instituție de prisos din punctul de vedere al siguranței, și, ca o instituțiune păgubitoare educațiunei din cauza vieței colective în cazarmă.

Afirmațiunile că, armata trebuie privită nu numai ca forță, ci și ca instituție de cultură morală și fizică, rămăseseră fără răsunset până mai acum câțivă ani, când, din fericire, chestiunea fu luată serios în discuțiune și astăzi, armata este privită ca element constitutiv al societăței și ca instituție culturală, iar nu ca un rău necesar.

Iată câteva citațiuni: D-nul P. P. Carp zicea în 1885:

„S'a vorbit mult în contra armatei, oratorii cei mari, învățații cei mari tipă în Franța și în Germania în contra militarismului și susțin că armata absoarbe nu numai capitulările țarei dar împiedică și producțiunea.

Toluși, eu susțin că armata, la noi, este o școală care va putea să dea, sub punctul de vedere al culturii, rezultate mult mai îmbucurătoare decât întregul minister al Cultelor și Instrucțiunei Publice“.

A. Teodoru: într'o introducere la un curs de morală¹⁾ zice:

„înstrăinarea ofițerului de viața morală a Statului și a neamului primejduiesc cinstita și marea îndeplinire a datoriei sale; ca și profesoratul și preoția, ofițerul este un apostol. Educațiunea poporului nu poate fi desăvârșit organizată dacă armata nu completează școala, dacă școala nu pregătește armata, nu este vorba de a supune o carieră celeilalte, ci de a le supune pe amândouă trebuințelor generale și permanente ale neamului; același ideal moral trebuie să însuflețească școala și armata“.

Pierre Baudin în „L'armée moderne“ zice:

„armata nu există în virtutea unei delegațiuni a națiunei dată cătorva... ea este chiar națiunea... urmează de aci necesar că armata trebuie să fie reprezentațiunea cea mai exactă și cea mai concentrată a spiritului, a voinței și a cunoștinței științifice a unui popor“.

În fine, ca să nu fac prea multe citațiuni, le rezum pe toate în cele spuse de d. general Hêrjeu²⁾.

¹⁾ Curs de morală de Payot tradus de d-ra profesoară M. Teodorescu.

²⁾ Vezi introducerea din „Disciplină, Doctrină, Inițiativă“.

Hêrjeu:

„...armata nu trebuie să aibă numai o singură menire: războiul. Astăzi armata unei țări civilizate e socotită ca o întinsă școală, unde generațiile de cetățeni vin, rânduri, rânduri, nu numai ca să învețe practica războiului, ci și ca să-și întărească punderile trupesti și sufletești prin îndeplinirea datoriei ostășești, care e partea cea mai însemnată și mai curată a dăruirii cetățenești. Armata privită astfel e continuarea și sfârșitul școlii propriu zisă, e marea educație a națiunii e baia de foc în care se călește trupul și sufletul tineretului...”

Concluziune: în noul curent de cultură armata este privită ca element absolut necesar în organizarea fizică și morală a societății și, ca consecință, educatorii militari trebuie să fie preparați pentru această nouă direcțiune.

C.—Rostul acestei cărți.

I. Unii camarazi spun că noi știm mai multă carte decât ofițerii germani, austriaci, etc., și că este timpul să lăsăm cititul pentru a ne îndrumă către practică.

Poate că am întrecut sau suntem la același nivel cu ofițerii altor națiuni în ceea ce privește cunoștințele militare (instrucția), însă, nu cred că i-am ajuns și nici că o să i ajungem curând, cu cunoștințele morale și sociale (cultura și educația).

De aceea la noi, mai mult ca la altă națiune și în armată ca și în alte instituțiuni culturale trebuie să se aducă, pe de o parte, reformele necesare în programele școlare; iar, de altă parte, să se întocmească cursuri sau un curs cu noțiunile necesare de educațiune și morală în armată.

În programele școlilor militare a început de câțiva ani să se aducă reforme în sensul de mai sus¹⁾ iar în literatura militară au apărut multe articole și scrieri relative.

¹⁾ Psihologia a figurat încă de pe la 1890 în programele școlilor militare dela Iași și Craiova, acum numai în programele Liceului militar dela Iași, dar lipsa de experiență a elevilor asupra vieții în general și asupra vieții de cazarmă în particular, precum și lipsa cursului de pedagogie, a făcut ca foloasele practice ale acestei științe să nu fie reale. Astfel nevoia de a se îndruma educațiunea militară pe baze științifice s'a simțit încă de mult timp și a mers crescând în raport direct cu nevoia profesională de a se obține, prin educație, inițiativă chiar dela fiecare soldat în parte. În literatura noastră militară a început cam pe la 1896 să apară

Cartea de față, o prezint ca o încercare pentru acest dir urmă scop (noțiuni de educație și morală).

D.—Deslușire asupra cuprinsului cărții.

O bună parte dintre cititorii către cari se adresează această carte cunosc noțiunile de psihologie, pe cari se reazimă educațiunea și metodele pentru înrădăcinarea diferitelor cunoștințe și dezvoltarea diferitelor sentimente, însă, o altă parte, nu cunosc încă aceste noțiuni, de aceea, am fost silit ca, alături cu metodele educative și cu diferitele datorii morale, să pun și noțiuni sumare de psihologie pe cari se reazimă educațiunea.

Afară de aceasta, pentru fiecare din noi, chestiunea educației prezintă două fețe: a) cum să ne complectăm educația prin noi înși-ne, b) cum să facem educația altora. Chestiunile relative la aceste două fețe sunt tratate separat în cele mai multe cărți ce am consultat, însă, eu am fost silit să le prezint pe ambele la un loc, fiindcă am ținut seama de timpul scurt de care dispuneam pentru citit și am avut în vedere că în majoritatea cazurilor, chestiunile pornesc dela aceleași legi.

Am dat aceste deslușiri cu o îndoită intențiune: pe deo parte, să nu se creadă că, din neștiință, am amestecat psiho-

diferite articole și scrieri prin cari se cerea introducerea cursurilor de educație în școalele de ofițeri.

Ca rezultat, în anul 1897, începù a se predà în mod neoficial la școala de ofițeri chestiuni de educație militară, iar în anul 1900-901 găsim înjghebat și introdus oficial în programul școalelor de ofițeri, „Cursul de morală militară“ făcându-se în același timp sedințe de educațiune de către comandantul companiei“. După trei ani, la 1903, s'a scos din programul școalei de infanterie cursul de morală militară, introducându-se un alt curs sub titlul de „Datoriile Ostașului“.

Așa a continuat până acum, însă, cu oarecari modificări asupra titlului sau conținutului după modul cum s'au schimbau profesorii acestui curs și direcțiunea școalei.

În anul 1905 s'a introdus în programul școalei superioare de războiu cunoștințe de filozofie coprinzând noțiuni de logică și psihologie.

Anul trecut, își făcù loc la școala specială de infanterie, printre picături, cursul de psihologie și pedagogie, iar anul acesta a fost introdus în mod oficial în școalele speciale de toate armele.

logia cu educația și morala; iar de altă parte am voit ca, de la început, cititorii să cunoască trăsurile generală ale cuprinsului materiei.

Pentru acest din urmă scop prezint încă următoarea deslușire: am dat la o parte, din această carte, toate teoriile ce au în vedere pe omul ideal, omul cum ar trebui să fie și am pus aci numai noțiuni și constatări asupra omului cum e și cum poate să fie, dacă voește. Dar trebuie să știe că tratatele de educație și morală nu sunt ca doctoriile, să ni le dea alții și să ne facem sănătoși fără nici o altă grijă. Aceste tratate ne dau numai materii prime și oarecari instrucții cu ajutorul cărora trebuie să prindem singuri diagnosticul, să formăm și administrăm singuri doctrina, să stabilim singuri doza, să urmărim singuri efectul.

La acest rezultat educativ și moral vom putea ajunge numai dacă măcar pe tabla de materii a cărților de felul acesteia¹⁾, vor aruncă ochii câți mai mulți cititori, dacă o parte din ei le vor răsfoi, dacă unii din ei vor citi măcar un capitol pe săptămână, dacă un sfert din acești cititori vor reciti după 7-8 luni părțile principale, și, în fine, dacă doi sau trei din toți aceștia vor încercă să completeze ceace n'au găsit în aceste tratate și vor elimina cele ce au găsit de prisos. Numai așa vom ajunge la un sistem unitar educativ și la o educație morală solidă „încet încet și prin continuitate“.

¹⁾ În diferite note din care am arătat uvrajele ce am consultat și pe cari le recomand cititorilor.

P A R T E A I.

CAPITOLUL I.

CÂTEVA IDEI GENERALE INTRODUCTIVE

1. Două idealuri morale, superioare: Voință și caracter moral.—2. Deosebirea între idealurile vechi morale și între idealurile actuale stă numai în gradul lor de intensitate și în metode.—3. Idealurile vechi morale nu aveau durată.—4. Creștinismul a creat idealuri morale durabile.—5. Idealurile educației creștine sunt azi amenințate din două cauze.—6. Armata, Credința și Biserica.—7. Necesitatea educației raționale în armata nu este impusă numai de rolul ei ca școală a națiunii, ci, de însăși rolul ei special de războiu.—8. Disciplina nu suferă din cauza metodelor nouă de educațiune, din contră se întemciază.

1. Aproape fiecare dintre noi spunem adesea că: ne sculăm de dimineață, ne este drag să muncim toată ziua, nu lăsăm nimic de azi pe mâine, citim în fiecare zi câte o oră sau două, etc. Inșă, dacă ne urmărește cineva observă că: nu ne sculăm de dimineață, nu ne împlinim datoriile și nu citim tocmai atât pe cât spunem; iar când suntem prinși, întoarcem vorba ca să reiasă că am fost indispuși ori am fost la un teatru, la un bal sau cine știe ce motiv inventăm, numai și numai să părem că am fi așa precum ne laudăm.

Ce însemnează toate aceste neadevăruri și ce scop urmărim când le spunem?

Nimic altceva decât: toți avem convingerea că valoarea ni se măsoară numai după puterea de voință ce avem, spre a îndeplini faptele de mai sus.

Așa dar, dacă valoarea noastră merge în raport direct cu „voința noastră”, trebuie ca, prin educațiunea morală să tindem la idealul următor:

*Să ne educăm și să educăm pe alții până vom și vor a-
junge a desfășură din proprie pornire, maximum de voință.*

Pentru a ne da seamă de al doilea ideal superior al educației morale, vom recurge la o comparație puțin retorică dar potrivită mult cazului:

Inchipuiți-vă un viziliu harnic, conducând un cal ce trage după el o însemnată greutate, pe care, o duce regulat la destinație, însă, în drumul ce face rupe un felinar, sparge fundul la câteva trăsuri, strivește azi un copil, mâine un om, etc. Ei bine, precum hărnicia vizitiului și puterea calului n'ar avea valoare pentru noi din cauza pagubelor, durerilor și neplăcerilor ce va creea altora, tot așa n'ar avea valoare morală un om care prin voința lui ar face fapte jignitoare legilor sociale și morale.

Așa dar, al doilea ideal superior al educației morale este:

Toate acțiunile morale ale noastre să corespundă legilor sociale și morale.

Acestea sunt două idealuri nedespărțite în educațiunea morală, și, când vom lucra fără preget pentru a le atinge vom fi oameni cu „Voință“ și „Caracter moral“.

2. Din cercetarea istoriei observăm ușor că, educațiunea timpurilor trecute urmărea cam tot aceste idealuri cu deosebire numai că, puterea voinței și tăria caracterului nu erau și nu trebuiau să aibă un grad mare de intensitate, căci atunci condițiunile vieții erau mai ușoare și prin urmare viața morală mai puțin amenințată.

Educatorii de atunci, prin mijloacele din afară, împingeau pe om la acțiune și la fapte morale; astăzi se petrece invers: prin mijloace din năuntru educatorii caută să împingă pe om la acțiuni și la fapte morale.

În vechime, cultul idolilor, teama de spirite, pedepsele corporale, recompensele, etc. etc., erau mijloace educative din afară; pe când astăzi aceste mijloace au trecut în planul al doilea, pentru a face loc rațiunii (mijloc din năuntru) să influențeze și să dirijeze pe om.

În vechime muzica, retorica, danțul artele în genere erau mijloace din afară, principale pentru educațiunea omului, înflăcărându-i simțirile; astăzi acestea au rămas ca mijloace educative auxiliare și ca mijloace pentru educația colecti-

vităței; iar mijlocul principal pentru educațiunea individuală este rațiunea, care servește toate puterile psihice și fizice ale omului, pentru a-l porni la acțiune, susținând aceste acțiuni prin sentimente corespunzătoare dezvoltate tot pe cale rațională.

3. Prin mijloacele vechi educative se atingeau mai ușor ideile, căci, eră de ajuns un gest retoric, frica de un idol, adorația pentru un al idol, recompensele, pedepsele corporale, etc., ca să se facă din om cele ce se voia, însă, rezultațele obținute prin asemenea mijloace, nu aveau durată.

Privind istoria trecutului observăm ușor repeziciunea cu care se schimbau stările sociale, iar dacă cercetăm cauzele acestor dese schimbări constatăm că eră de ajuns să vie vestea despre un zeu mai puternic decât altul, ori să vorbească poporului un apostol mai dibaciu decât altul, etc. pentru ca în scurtă vreme să se schimbe o întreagă stare de lucruri și să se creeze o altă stare nouă.

„Credințele religioase în totdeauna au constituit elementul cel mai important al vieții popoarelor și ca consecință istoria lor. Cu o idee religioasă nouă naște o civilizație nouă¹⁾).

În ultima analiză, toate aceste schimbări proveneau din aceea că mijloacele educative, pe cari se rezemase prima stare de lucruri, nu erau destul de durabile; tot așa nu erau durabile nici, cele ce urmau și astfel se produceau dese schimbări.

4. Statele și națiunile în general, călăuzite de idealuri obținute prin mijloace vechi educative, au suferit schimbări și preschimbări dese numai până la ivirea creștinismului.

Creștinismul, grație unei morale durabile sprijinită pe divinitate, a putut, prin ajutorul propagandei și al bisericii, să înrădăcineze popoarelor ideile educative puternice și durabile.

Mântuirea omenirii prin Isus stă în faptul că: El prin puterea sa divină, a dat omenirii mijlocul ca prin o morală simplă, să obție o educațiune solidă, potrivită tuturor condițiilor vieții și aspirațiilor finale a omului.

Iată, pe scurt, în ce a stat valoarea educațiunii creștinești și de ce idealurile obținute prin această educațiune, au avut și au încă durată.

¹⁾*L'évolution des peuples.*—Gustav le Bon.

Vrăjmașul lumii vechi eră frica și superstiția: Isus a mântuit lumea de acest vrăjmaș spunând: „*Dumnezeu este tatăl tuturor, sufletul omului poate fi liniștit, căci spiritele rele nu pot clinti nici un fir de păr fără voia tatălui ceresc*“.

Apoi, după ce a mântuit lumea de acest vrăjmaș, Isus a îndemnat lumea la muncă cinstită zicându-i: „*Ce folos este omului de va dobândi lumea, dacă sufletul își va perde*“.

„*Mulți chemați, puțini aleși*“.

„*Cel ce rabdă până la stârșit se va mântui*“.

Isus a preparat lumea pentru o viață socială puternică apropiind-o prin suflet—*care este acelaș pentru bogat, sărac, nobil și sclav—căci: „Ioși sunt tii ai Domnului*¹⁾.

În fine, pentru a face pe toți fiii să trăiască în armonie, Isus a recomandat „*Iubirea*“ care este izvorul tuturor culităților morale.

Iată dar, pentru ce idealurile educațiunei creștinești au fost și sunt și astăzi călăuze puternice pentru viața morală a omenirei²⁾.

5. Astăzi aceste idealuri sunt amenințate din două cauze:

Prima: Când a apărut creștinismul, știința nu făcuse atâtea progrese și a trebuit să se dea în morala creștinească, odată cu preceptele de morală sufletească și o mulțime de precepte educative asupra igienei, întreținerii psihice și fizice a corpului, etc., răspândindu-le între oameni sub formă de porunci ale moralei creștine. Însă, pe măsură ce s'au ivit descoperirile științifice, practica acestor mijloace educative creștinești a scăzut, înlocuindu-se cu diferite metode științifice. Așa de exemplu: repaosul duminical, sobrietatea, schimbarea alimentelor, etc., recomandate de morala creștină, le practicăm astăzi fiindcă suntem convinși științificește de necesitatea lor¹⁾.

¹⁾ Înainte de Christos, clasele sociale se deosebiau nu numai prin avere, cultură și rang, ci, se credeau deosebite și prin suflet: numai nobilii aveau sufletul coborât dela zei; iar poporul de jos eră sărac cu duhul, căci sufletul lui nu venea dela Dumnezeu.

²⁾ Se pot citi mai pe larg aceste idei în scrierea d-lui Rădulescu-Motru: „*Puterea sufletească*“.

¹⁾ De necesitatea igienei, alimentelor curate și variate, ne-am convins științificește, însă de necesitatea repaosului nu ne-am convins. Ar fi bine să înțelegem că a munci fără repaos este a ne distruge cu siguranță, și, din nenorocire, acest adevăr nu este pătruns bine în rândurile armatei. (Vezi capitolul Hrana și odihna).

Tot așa: ascultarea, răbdarea, mila, respectul, etc., pe cari altă dată le practicăm după cuvântul Domnului, astăzi le practicăm după învățămintele și demonstrațiunile psihologiei, pedagogiei, sociologiei, etc.

Din această cauză, unii din reprezentanții științei, increzători prea mult în descoperirile lor, au început să atace dar n'au reușit să învingă baza creștinismului, adică ideea Divinității; iar de altă parte, poporul de jos, inconștient, naiv și lesne increzător, înșelat de unele aparențe, buimăcit de mirajul succeselor excepționale a unor necredincioși, speculanți imorali, a început să se îndoiască de valoarea credinței și a moralei creștinești.

Secunda: Practica cultului religios, care se făcea înainte vreme de apostoli devotați Bisericii și sfintei cauze creștine, a devenit azi, în mare parte, o afacere de câștig, și, pe ici colea, izvor de imoralitate patronat de unii preoți lacomi și absolut lipsiți de cultură.

Aceasta este a doua cauză pentru care poporul pierzând încrederea în preoți, a părăsit fatal și credința în învățăturile moralei creștinești. Dela tinerii preoți teologi și dela bătrânii preoți cinstiți a început, în timpul din urmă, un curent sănătos de îndreptare și avem multă încredere în acest nou curent.

6. Armata alături de rolul principal,—pregătirea de războiu—având și pe acela de școală de educațiune a poporului, socotește că este un pericol educațiunea morală fără religione, și, de aceea, trebuie să apere credința prin educațiune și să o susție prin o cultură temeinică; iar biserica și morala creștinească trebuie să fie mijlocul prin care armata să întărească credința și să-și afirme temeinicia culturei¹⁾ ce

7. *Necesitatea educației raționale în armată nu este impusă numai de rolul ei ca școală a națiunii, ci de însăși rolul ei special de războiu.*

Dacă științele educative n'ar avea alt rol decât acela—pe

¹⁾ D. general Averescu a zis încă în 1889 la introducerea cursului său de tactică: „Acolo unde nu există cultură întinsă, nici religione nu poate să existe, nici o morală; asupra acestui lucru convin chiar și atei cei mai convinși... prin urmare necesitatea de a da o mai mare îngrijire religiei este o chestiune prea evidentă spre a mai raționa asupra ei.”

care îl au cu prisosință—de a disciplina spiritul și a mări încrederea în persoana noastră înși-ne, și încă ar fi un motiv puternic pentru introducerea lor în învățământul militar. Asupra acestui avantaj, iată ce se zice în unul din regulamentele noastre militare:

Increderea în sine este prima calitate necesară unui ofițer și pentru aceasta el, chiar în împrejurările cele mai grele, trebuie să știe să-și ia asupra-și întreaga responsabilitate și să-și îndeplinească însărcinarea fără a aștepta ordine amănunțite... pentru a căpăta încredere în sine se cere ca, educațiunea ofițerului să fie completă și ca el să se ocupe neconținut spre a-și mări și completa cunoștințele. (Art. 3 și 5 din S. C. 1).

Ne întrebăm, se poate face o educațiune completă și se poate trage profit mare din învățământ, fără să fim îndrumați prin științele educative? De sigur că nu.

Afară de aceasta, dau aci o serie de prescrieri din Inaltele Ordine de Zi și din regulamentele militare, pentru a se vedea mai lămurit că, nevoile profesionale impun metode raționale de educațiune și instrucțiune.

*I. O. Zi*²⁾ Conducerea războaielor și luptelor moderne se întemeiază pe instrucțiunea individuală a ofițerilor, gradelor inferioare și a soldaților pe hotărârea și inițiativa conducătorilor de trupe. Pentru a lucra în această direcțiune am hotărât a da de acum înainte Comandanților de unități responsabili de formarea inferiorilor încredința lor, adică, în general, șefilor de corp, de orice armă și în special comandanților de companie, de escadron și de baterie, libertatea de alegerea mijloacelor pentru instrucțiunea și educațiunea teoretică și practică a trupeii, fixându-se numai principiile de urmat și termenele perioadelor de instrucțiune. Este dorința mea, ca, în cel mai scurt timp, șeful de corp și căpitanii comandanți să se obișnuiască a se bucura de inițiativa și libertatea acordată lor. (R. M. L. pag. 1 și 2).

Toate aceste prescrieri, cer, pentru executarea lor, o serioasă cunoaștere a omului spre a ști cum să se razime instrucțiunea individuală a soldatului, pe inteligența, pe simțirea și pe voința lui. Mai cer încă o cultură pedagogică a educatorilor militari, spre a ști cum să se bucure de inițiativa ce li s'a lăsat, în vederea alegerii mijloacelor de educație, pentru realizarea principiilor și scopului comun al pregătirii de războiu.

¹⁾ Serviciul în campanie.

²⁾ Inaltele Ordine de Zi.

I. O. Z. In examene și studii de orice categorie, do-
resc ca țelul să fie mai mult dezvoltarea dreptei jude-
căți, decât încordarea nemăsurată a memoriei... În ca-
zărmi ca și în școli trebuie ca, pe lângă dobândirea u-
nor cunoștințe pozitive, munca principală să fie îndrep-
tata spre formarea și dezvoltarea caracterului tânăru-
lui român, adică spre formarea și dezvoltarea unei ju-
decăți, unei voinți și unei apucături dominate de sim-
țul datoriei și al ordinei. (R. M. L. pag. 3).

Cine nu s'ar întrebă? Se va putea forma și desvolta carac-
terul, fără a ști de mai înainte cari sunt factori interni și
externi ai formării lui? Se va putea forma și desvolta jude-
cata, fără a ști psihologia ei? Se va putea forma și desvolta
voința, fără a ști elementele ce o compun? Se va putea
forma simțul datoriei și al ordinei fără a ști origina simțirii
și regulile gândirii în general, pentru a ști cum să se facă
legătura între ele și între simțul datoriei și al ordinei mili-
tare? De sigur că nu se va putea face toate acestea fără
ajutorul științelor educative.

R. M. L.¹⁾ Ofițerul nu este numai instructorul soi-
daților săi, ci, mai cu seamă, educatorul lor. Și numai
ca educator, el poate să-și afirme superioritatea și să
insufle soldatului acea încredere și supunere voluntară,
cari îl fac să-l asculte și să-l urmeze ori-unde. (Art. 22).

Care este deosebirea dintre Caporalul și Sergentul instruc-
tor, și dintre ofițerul instructor și educator, dacă nu chiar
simpla cunoaștere și aplicare a datoriilor, la cel dintâiu, și
stăpânirea mijloacelor de educație alături de o pregătire pro-
fesională, la cel de a doilea.

R. M. L. Prin instrucțiune și educațiune, trupa tre-
buie să dobândească virtuți morale, adică *onoarea, dis-
ciplina, patriotismul și devotamentul către Suveran*—să
mai dobândească aptitudini fizice și destoinicie militară,
adică să poată merge îndelungat, să se miște ușor și
repede să manevreze cu dibăcie, să tragă cu dibăcie.
(Art. 5, 6 și 7).

Iată dar o serie prescrieri impuse de nevoile profesionale,
dar, imposibil de realizat prin mijloacele educațiunii vechi
cari nu cer educatorilor mai mult decât cer instructorilor.
Virtuțile morale stau în simțire, dibăcia stă în inteligență,
rezistența stă în mușchi. A crede că putem obține dezvoltarea
acestor elemente, în sensul de mai sus, fără a cunoaște legile

¹⁾ Regulamentul Manevră și Luptă.

lor de dezvoltare, este tot una cu credința în leacurile băbelor, cari aplică aceeași buruiană pentru toate boalele.

Dar această credință n'a avut'o întocmitorii regulamentului, căci, cele ce pretind ei mai jos nu se pot obține fără cunoașterea științelor educative:

R. M. L. Instrucția individuală cere dela instructor: răbdare, cunoștințe, ambițiune și bună-voință... Recrutul trebuie instruit cu blândețe deșteptând în el simțul datoriei și al voinței, atențiunea și interesul. O conduită aspră împiedică dezvoltarea acestor însușiri; o vorbă bună, un sfat, o răsplată morală au adesea un efect mai bun decât o pedeapsă.

Instrucția trebuie predată rațional, în mod practic, simplu, ușor de priceput și în raport cu gradul de cultură și cu puterea de pricepere a fiecăruia. Exercițiile îndelungate și de aceeaș natură obosesc corpul și mințile soldatului, de aceea variațiunea în exercițiu se impune,....

Iată dar că, întocmitorii regulamentului, recomandă metode absolut raționale, dar imposibil de aplicat fără a se cunoaște legile aplicării lor.

Afară de aceste motive, rolul ofițerilor ca conducători de trupe și de organizatori, impune mai mult, cunoașterea omului sub raportul fizic și sufleteșc. În adevăr:

Cum va aplica și înțelege *tactica*, care, în ultima analiză, ne arată cum să utilizăm omul la războiu, dacă mai întâiu nu vom cunoaște pe om sub toate raporturile?

Cum vom înțelege *produsele tehnicii militare*, ce trebuiesc utilizate la războiu, dacă, de asemenea, nu vom cunoaște, forțele fizice și sufletești ale omului, pentru care s'au făcut sau contra căreia se vor utiliza mașinele tehnicii?

Cum vom alcătui legi de organizare, de conducere, sau reguli de educație și instrucție, cum vom putea aprecia, în justa notă, legile și regulamentele celorlalte puteri militare, dacă nu vom ști în ce raport stau și trebuiesc să stea ele față de condițiunile fizice și sufletești ale poporului pentru care sunt alcătuite sau pentru care se alcătuesc?

Cum vom ști a scoate concluziuni drepte și valoroase din istoria trecutului militar, dacă nu vom putea pătrunde în mintea și sufletul popoarelor, conducătorilor și luptătorilor din acele timpuri?

Iată dar că: nu numai rolul social, dar nici pe cel militar, nu-l vom putea îndeplini, dacă noi: instructorii, educatorii

și conducătorii trupelor nu vom cunoaște legile de dezvoltare și funcționare ale sufletului.

8. *Disciplina nu suferă din cauza metodelor nouă de educațiune, din contră, se întemeiază.*

Să vedem mai întâi ce-i disciplina.

Disciplina nu este o concepție teoretică ce ar putea să fie dărâmată prin altă concepție, precum se întâmplă cu diferitele teorii de prin cărți. Disciplina este faptă prin excelență practică, și tot atât de veche ca și omenirea. Ea nu este faptă originală militară, ci, își are origina, în primele grupări de oameni cari au urmat un scop comun și cari au trebuit să se supună unor anume regule pentru a putea realiza un scop. Familia—dacă o luăm ca primă grupare—găsim în ea, o disciplină care asigură regularitatea mișcărilor și omogenitatea ideilor și a simțirilor membrilor familiei.

Copilul, din fașă este supus la oarecari constrângeri, din ce în ce mai tari, pentru a i se dirija acțiunile în vederea scopului moral, higienic, practic, urmărit de familie.

Acțiunile elevului în clasele primare, secundare, universitare și în viața socială, sunt dirijate prin anume regule și constrângeri exterioare, regule și constrângeri prevăzute de regulamente sau adoptate prin uz. Acțiunile omului matur sunt dirijate în relațiunile sale sociale în acelaș fel.

Scopul tuturor acestor regule și constrângeri exterioare este acela ca: acțiunile libere ale fiecărui membru din societate să nu turbure libertatea celorlalți membri din familie, școale, profesii, instituții, etc., iar rezultatele acțiunilor indivizilor, familiilor, profesiilor și instituțiilor să concure în mod absolut, regulat și armonios la realizarea scopului comun al societăței.

Cu alte cuvinte, regulele exterioare impuse de disciplină în familie, în școale, în profesii, în instituții au ca scop final să garanteze o absolută solidaritate pentru realizarea scopului general.

Care este rezultatul psiho-fizic al acestor regule și constrângeri exterioare?

Prin practicarea deasă și necondiționată a acestor regule și prin succesivele presiuni din familie, școale, profesii și instituții, se influențează indivizii determinându-i la anume acțiuni, cari acțiuni la rândul lor, dau naștere la motive intelectuale, afective, și la diferite deprinderi.

= C 201801757 =

100.200.23

Aceste motive interne coordonează de aci înainte eforturile tuturor indivizilor, în vederea scopului comun, și ușurează astfel controlul exterior al disciplinei, înlocuindu-se cu acela al conștiinței fie căruia.

Acțiunile unei masse oarecare, compusă din o diversitate de temperamente, de inteligențe, de cunoștințe, de moravuri, etc., nu se pot îndreptă în anume direcțiune, pentru realizarea unui anume scop, fără ajutorul unei discipline, care, să stabilească raporturile de relațiune între aceste elemente, pentru a transforma massa într'o ființă cu acțiuni determinate.

O massă neorganizată prin o disciplină oarecare se mișcă numai prin puterea sugestiei și a afirmațiunei vre-unui șef oarecare; dar mișcările acestea sunt schimbătoare, n'au durată, sunt sălbatice câte odată, și se transformă în panică, altădată.

Agentul transformării unei masse eterogene, într'o ființă rațională, este disciplina¹⁾. Ea coordonează elementele eterogene ale masei pentru a formă din toate, o ființă capabilă de acțiuni regulate și organizate pentru realizarea scopului comun.

Armata, fiind la început o massă compusă din o diversitate de temperamente, inteligențe, cunoștințe, moravuri, etc. și având a determina toate aceste elemente către acțiuni comune, dar cu mult deosebite de cele cu cari au fost obișnuiți în societățile de unde vin, a adoptat disciplina ca mijloc de stabilit omogenitatea, și, a perfecționat-o astfel încât rezultatele să-i fie asigurate în mod absolut și necondiționat.

¹⁾ Cuvântul disciplină derivă dela latinescul „Discere“ a învăța. Prin urmare, după înțelesul etimologic „a disciplină pe cineva“ înseamnă „a-l învăța“. Cum însă învățământul nu cade în sarcina disciplinei ci cade în sarcina pedagogiei, s'a înțeles prin disciplină în timpurile din urmă *totalitatea regulilor de supunere și ascultare prevăzute pentru oameni în vederea unor anumite scopuri*. Așa există o disciplină bisericăască, o disciplină a magistraților, o disciplină militară, etc. Aceste discipline diferă între ele după scopurile ce se urmăresc și după mijloacele cari se aplică pentru a se obține supunerea și ascultarea necesară bunului mers al fiecărei instituțiuni. Plecând dela acest înțeles dal cuvântului disciplină s'a admis și în pedagogie necesitatea unei „discipline școlare“. Prin disciplină școlară nu se înțelege însă ceea ce unii au înțeles, că învățământul să aibă numai rolul de comunicarea cunoștințelor; iar disciplina să aibă pe acela de a moraliza și forma caracterul elevilor, obligându-i pur și simplu, prin

Aşa dar, putem defini disciplina militară astfel :

Disciplina militară este adunarea de reguli de toate felurile întocmite ca să apropie pe membrii armatei unii de alții, în vederea unei activități definite, a acestui agregat social, supus la o societate determinată¹⁾.

Societatea determinată, care a creiat armata pentru binele ei general, a dat acesteia deplină putere sancționară, pentru a-și asigura prin regulile disciplinei, buna ei funcționare.

Necesitatea și tăria disciplinei nu a scăzut niciodată, dar mijloacele pentru obținerea rezultatului urmărit de ea, au variat mână în mână cu evoluțiunea socială. Când entuziasmul și simțul patriotic eră adânc pătruns în inimile cetățenilor chemați sub drapel, atunci, o parte din motivele intelectuale și afective ale disciplinei fiind de mai înainte născute în ostași, mai rămânea disciplinei militare numai să formeze deprinderile militare—morale și fizice—și să completeze cunoștințele militare. Metodele pentru obținerea rezultatelor, nu puteau fi decât empirice și adresate indivizilor prin instrucția uniformă a masei, de oarece, nici oamenii nu veneau deprinși din societate, cu alte metode, nici instituția militară nu dispunea de elemente capabile pentru a întrebuința alte metode, nici operațiunile militare nu cereau ca inițiativa subalternilor să completeze opera de conducere a șefului, căci, atunci, luptele erau în masă, iar oamenii erau așezați cot la cot pe mai multe rânduri apropiate unele după altele. Așa găsim făcându-se pregătirea de războiu la armatele bune ale popoarelor vechi și la popoarele nouă.

mijloacele disciplinare, la toate regulile și îndatoririle morale. Negreșit, că, presiunea exterioară poate influența acțiunile morale ale elevilor, dar, în cele mai multe cazuri, aceste acțiuni încetează de îndată ce presiunea exterioară a încetat. Chiar în cazul când acțiunile morale vor continua, nu trebuie să confundăm și să prețuim aceste acțiuni, obținute prin disciplină, cu acelea pornite din voință conștientă și din convingerea care pune pe om în stare a alege între bine și rău și care îl împinge în mod spontan să execute binele și să înlăture răul.

Nu se poate desvolta în om conștiința clară și convingere morală, voință și caracter hotărâtor, numai prin disciplină, fără concursul învățământului educativ și al metodelor pedagogice de educațiune.

Din lucrarea „*Psihologie și Pedagogie aplicată la educațiunea în armată*“ de căpit. I. Manolescu (epuizată).

¹⁾ Vezi L'idéal Démocratique ei la discipline militaire, par Théodore Pavlovitch. Comandant de infanterie în armata sârbă. Librairie Chapelot, Paris.

Când entuziasmul și simțul patriotic scădea, sau era pervertit prin diferite curente, prin lux, prin destrăbălări, etc., atunci, lipsind cetățenilor motivele intelectuale și afective pentru oaste, cadrele armatei se recrutau în mare parte din oamenii plătiți, cari se supuneau grație măsurilor exterioare de constrângere, mai severe ca mai sus. Instrucția și educația se făcea tot prin metode de dresagiu, și conducere în grupe strânse și conduse numai cu vocea și sub ochii șefilor. Exemple găsim la armata cartagineza și la armatele romane în perioadele de decădere, precum și în perioadele de decădere ale Greciei și Spartei. La Perși se formau legiunile din o mică parte de oameni plătiți, iar majoritatea din robi conduși și menținuți în rânduri prin frică și dresagiu.

Iată dar că:

Armata reprezentând expresia forței psiho-fizice a națiunii este fuzionată cu însăși națiunea, și, deci, metodele pentru menținerea disciplinei ei, trebuie să evolueze spre a nu se deosebi cu nimic de viața psiho-fizică a națiunii.

Soldatul îndeplinește datoriile sale nu pentru că-i soldat, ci pentru că-i cetățean. Disciplina militară nu-i ceva special, condițional și discutabil, ci, este o faptă de stat, reze-mată pe datoria de conștiință, unde este conștiință, sau pe constrângere—unde lipsește sau unde nu se poate obține această conștiință.

*

La armatele naționale ca și la armatele mercenare principiul tăriei disciplinei a rămas întotdeauna în picioare, numai metodele pentru obținerea ei au evoluționat alături de evoluția socială. Când această evoluțiune nu s'a făcut mână în mână, atunci a urmat două consecințe:

1. Dacă armata a devenit mai democratică decât națiunea sau dacă a uitat scopul ei de războiu, amestecându-se în treburile politice, atunci tăria disciplinei a scăzut indiferent de metodele întrebuințate; iar poporul a suferit înfrângeri, a dat înapoi, sau a dispărut. Exemple: Romanii în timpurile vechi ale decăderii. Polonia, Serbia și Grecia în timpurile nouă.

2. Când armata a rămas înapoi cu metodele de pregătire față de progresul intelectual, moral și social, atunci ea a fost puțin considerată și zeflemisită în interior, iar chemată

la misiunea ei, în exterior, nu a putut fi la înălțime, deoarece disciplina nu era asigurată prin mijloace alese la înălțimea timpului.

Exemplu: armata franceză înainte de 70, făcea obiectul literaturii zeflemiste franceze. A fost și la noi un timp asemănător între anul 1894 și 1902. De atunci armata noastră a schimbat calea pregătirii de războiu. Turcia se găsește azi în faza trecerii dela metode vechi la metode nouă.

Concluzie. Pentru a asigura tăria disciplinei militare, metodele ei nu pot nici să întrecă nici să rămâe în urma evoluției sociale.

Când întrece evoluția socială, ese din rolul ei; când rămâne în urma evoluției sociale, nu-și poate îndeplini rolul.

Mai putem adăuga: când armata dorește ca, nici să rămână în urmă nici să întrecă evoluția socială, dar nu știe, ori nu are tăria să-și realizeze dorința, atunci: sau vre-un noroc (căci și în istorie este noroc) o ajută; sau, de nu-și noroc: rătăcirea este și mai mare.

CAPITOLUL II.

VOINȚA.

a) *Dumnezeu voește dacă voește și omul, de aceea Isus a zis slăbănogului: voești să te faci sănătos? ¹⁾*

b) *Adevărata disciplină se întemeiază pe voință... Prin urmare, în interesul disciplinei, să dezvoltăm în soldat, alături cu instrucțiunea profesională, și educațiunea voinței ²⁾.*

1.—Ce înseamnă a „voi“ sau „voință“. 2.—Este nevoie să cunoaștem mai întâi elementele din noi înși-ne (psihofizice) și apoi cele din afară de noi cari determină voința. 3.—Cele trei elemente ale voinței aflate în noi înși-ne (interne).

Poate observă ori cine că, prin minte, trec nenumărate idei, fie provocate de ceva din afară, fie provocate de cauze interioare ca foame, sete, poftă, instincte, etc. Imediat ce aceste idei trec prin minte, le judecăm dacă sunt bune sau sunt rele, convin sau nu convin, le clasificăm cu alte cuvinte, apoi hotărâm a le practica sau a nu le practica. Am putea zice dar, că: „a voi“ sau „voința“ înseamnă a alege parte din nenumăratele idei ce ne trec prin minte și a le practica.

Operațiunile de a clasifica actele în bune sau rele convenabile sau neconvenabile, etc. (inteligenta) de a fi stăpâniți în acelaș timp, de dorința practicării sau nepracticării lor (simțirea) de a le pune în practică sau a le înlătura (acțiunea), constituiesc voința.

Însă, și prin creșterea multora dintre animale trec idei pe cari, după ce le clasifică, hotărăsc asupra lor, apoi le

¹⁾ Morala creștină de Economul St. Călinescu, pag. 12.

²⁾ Disciplină. Doctrină. Inițiativă, pag. 96, d. gen. Hârjeu.

practicează. Aşa de exemplu: vederea unui miel este un act ce se petrece în creierul unui lup. Lupul clasifică actul ca bun, hotărăşte a mânca mielul, porneşte către el, îl mănâncă. Aşa dar, lupul are voinţă căci a pus în practică actul ce i-a convenit. Inşă, cu puţin bun simţ se observă marea deosebire dintre punctul de vedere după care lupul ia hotărârile sale, şi între acela după care omul trebuie să ia hotărâri.

Lupul când hotărăşte nu cunoaşte alte interese afară de ale lui, pe când omul trebuie să hotărască numai după ce va pune în cumpănă interesele lui, cu ale societăţii, ale poporului, ale omenirii şi, din armonia între aceste interese să scoată hotărârea.

Lupul luptă numai pentru existenţa lui proprie, pe când omul asociază interesele luptei pentru existenţa individuală, cu interesele luptei pentru existenţa socială, ceea ce nici un animal nu poate face, lipsindu-i sfânta lumină a conştiinţei.

Cel dintâiu se conduce numai după instincte, pe când cel al doilea nu hotărăşte nimic fără raţiune şi fără controlul conştiinţei, nu hotărăşte nimic care să jignească solidaritatea socială. Copilul ca şi omul needucat, ca şi sălbatecul, au voinţa supusă la fluctuaţiile momentului, la instincte, la plăcerile momentane. De aceea, pentru a li se forma voinţa în sensul moral de mai sus, este nevoie de constrângeri exterioare. Pe măsură ce omul se formează, ajunge prin el însăşi fără constrângeri exterioare— a voi şi a practica numai ceea ce este folositor deopotrivă şi lui şi societăţii.

Cu alte cuvinte, metodele pentru a determina voinţa unui individ în sensul moral, variază dela constrângeri exterioare la determinări raţionale în raport direct cu etatea, cu dezvoltarea şi cu starea lui de civilizaţie, etc.

Din cele expuse până aci reese că, putem defini voinţa morală astfel: „A voi“ sau „Voinţa“ înseamnă a alege parte din nenumăratele acte ce ne trec prin minte şi a le practica fără nici o constrângere exterioară, în complectă armonie cu legile morale, sociale şi profesionale.

2. S'ar părea chestiunea „voinţei“ foarte simplă: a alege din actele ce ne trec prin minte, pe acelea ce ne convin şi ale pune în practică, dar pentru a ajunge la acest rezultat, se cere multă efortare de spirit, multă simţire, multă încredare musculară, şi, mai ales, mult timp.

A crede că devenim repede oameni de voință, sau a prelinde altora aceasta, este cu desăvârșire greșit. Trecerea actelor prin minte se face foarte ușor, dar clasificarea și mai ales punerea în practică a hotărârilor nu se face cu atâta înlesnire, sau, dacă clasificarea se face și practicarea începe, însă, după câțva timp, puterea de hotărâre ne părăsește și oprim practicarea, ori trecem la altă hotărâre, pentru a o părăsi în curând și pe aceasta și astfel perdem vremea fără a termina ceva.

Care să fie cauzele că unii sfârșim, iar alții nu putem sfârși ori chiar nici nu vrem a sfârși actele asupra cărora am luat hotărâri?

Cauzele sunt multe, și, tocmai pentru aceasta, este nevoie să le grupăm pe categorii și apoi să le cercetăm în parte. Sunt cauze în noi înși-ne, și sunt altele în afară de noi, cari ne determină a face sau a nu face actele de voință. Cele din noi înși-ne sunt de natură intelectuală, sentimentală sau fizică după cum stau în unul din cele trei elemente ale voinței. (Inteligența, Sentimentul, starea fizică). Cele din afară sunt datorite mediului ce ne înconjoară, prin urmare, sunt tot atât de multe cauze exterioare precum sunt multe fenomenele înconjurătoare. Totuși, cu privire la voință, influența hotărâtoare o au fenomenele exterioare de ordin intelectual și moral. Vom studia dar, în parte, toate aceste elemente, cauze și împrejurări ce ne determină sau ne împiedică dela actele de voință, începând, deocamdată, cu elementele interne ale voinței.

3. Precum se știe, în mintea noastră se petrec între altele, acte prezentative¹⁾, reprezentative²⁾ și asociative³⁾. După ce mintea ia cunoștință despre aceste acte, intervine judecata, care, deliberează asupra lor clasificându-le după calitate sau efect, apoi urmează hotărârea de a le înlătura sau

1) Când cunoaștem obiectul, fenomenul, etc. prin intuiție directă, când este prezent în fața noastră, se zice în psihologie „Act prezentativ“ sau prezențație.

2) Când obiectul, fenomenul, etc. nu este prezent, totuși revine în mintea noastră, atunci se zice în psihologie „Act reprezentativ“ sau reprezentație.

3) Când ne vin în minte o serie de acte cari le am văzut vreodată în același timp sau unele după altele, atunci se zice în psihologie „Acte asociative“.

a le menține în lumina minții, pentru a le exterioriza apoi prin fapte concrete adică prin mișcare.

Observăm dar că: operațiunile intelectuale—prezentațiile, reprezentațiile și asociațiile—se petrec fără voia noastră, pe când, imediat după prima cunoaștere a lor, intervine o serie de alte operațiuni intelectuale, însoțite de stări afective și de acțiuni musculare conduse cu conștiință, voite și îndreptate în sensul cum convine firii și persoanei noastre, sau cum convine scopurilor noastre.

Operațiunile acestea din urmă conduse cu conștiință deplină, constituiesc: *Elementul intelectual al voinții* (cunoașterea). Acest element cuprinde intențiile, scopurile, motivele, mobilele, deliberarea cu pro și contra, și, în fine, hotărârea.

Voința însă mai cuprinde încă alte două elemente, cari însoțesc elementul intelectual și anume:

Elementul afectiv (sentimentul). Slab la început devine din ce în ce mai tare, astfel că în momentul hotărârii se transformă într'o dorință, într'o plăcere de a lucra, de a acționa, în sensul hotărât. (Vezi sentimentul).

Elementul activ (mișcarea) care cuprinde acțiunile musculare și fizice exterioare, adică, acelea cari transformă hotărârea, în fapt.

Să se observe că, deși primele două elemente (cunoașterea și sentimentul) sunt absolut operațiuni voite, totuși voința o judecăm numai după cel de al treilea element, adică după mișcare și după fapte. Dar *voința* începe cu primele două elemente psihice și se termină cu elementul activ—cu mișcarea—adică cu transformarea actelor psihice voite și dorite în acte concrete, văzute.

Voința unui om va fi cu atât mai educată și mai întărită, cu cât aceste trei elemente vor fi mai bine dezvoltate și vor lucra mai armonios între ele.

Dar, pentru a ști cum educăm și cum întărim voința prin conlucrarea acestor trei elemente, trebuie să cunoaștem mai întâi organizarea și funcționarea în parte a fiecărui element.

Incepem cu *elementul activ* (fizic) apoi cu *cel intelectual* și, în fine, cu *cel sentimental*. După analizarea în parte a acestor elemente vom arăta și modul cum cooperează ele la educarea și întărirea voinței, apoi, vom arăta cum intervin elementele din afară pentru a determina sau împedeca dezvoltarea voinței.

CAPITOLUL III.

1. Elementul activ al voinței.

1. Corpul omenesc coprinde trei feluri de organe:

- a) *Organe de mișcare*: mușchi, tendoane, oase.
- b) *Organe de nutriție și reproducție*: gură, stomac, intestine, artere, inimă, plămâni, etc.
- c) *Organe de cârmuire, orientare și relațiune*: sistemul nervos.

Cu privire la educațiunea voinței ne interesează organele cari fac funcțiuni principale psiho-fizice, adică: *sistemul nervos și mușchii*.

2. Sistemul nervos ¹⁾

Dacă ținem seamă de funcțiunile ce îndeplinesc nervii, găsim că se împart în trei grupe, cu sedii și funcțiuni deosebite: a) *nervii centrali*, b) *nervii periferici* și c) *nervii simpatiei*.

Nervii sunt compuși din trei feluri de elemente: *celule, fibre și substanță nervoasă*.

Celulele nervoase sunt mici, rotunde sau ovale, având diametrul între 0,01—0,08 mm. Unele se pot zări și cu ochiul liber. Ele se compun din o materie pulpoasă având în interior un sâmbure sferic (nucleu).

Celulele au la un capăt niște prelungiri scurte stufoase (protoplasmice), iar la celalalt capăt au alte prelungiri în fibre nervoase cu ramificații (cilindri-acsili). Celula împreună cu această prelungire ia numirea de „neuron“.

Neuronii, fac legătura cu celulele musculare ale corpului

¹⁾ Pentru a prezenta studiul complet sunt silit a fac o descriere sumară anatomică a sistemului nervos. Însă, cititorii pot trece direct la funcționarea sistemului nervos, dacă nu-i interesează descrierea anatomică de aci.

prin prelungiri protoplasmice, iar legătura cu neuronii vecini a fac prin ajutorul celorlalte prelungiri. Mai multe prelungiri de acestea (cilindri-acsili) adunate la un loc constituie nervii.

Fibrele nervoase sunt fire subțiri și alburii cari pleacă de la celulele nervoase și se duc la diferite organe sau la suprafața corpului.

Grosimea fibrelor nervoase variază de la 0,02 la 0,0011 mm.

Fibrele nervoase se află răspândite pretutindeni în sistemul nervos, pe când celulele sunt grupate în anume părți.

Substanța nervoasă este de culoare cenușie, acolo unde se află mai multe vase sanguine (unde lucrarea nervoasă este mai puternică); iar acolo unde se află mai puține vase sanguine, este de culoare albă. Ea conține apă ($\frac{3}{4}$ părți), albuminate, fosfate și carbonat ($\frac{1}{4}$ părți). Substanța nervoasă a creierului copiilor este mai săracă în fosfate și carbonat. La bătrânețe începe iarăși a se pierde din aceste două elemente. Cum se vede, partea principală din nervi și în special din neuroni, o formează celula. În ea se primesc ordinele de mișcări.

Vom studia în parte elementele fiecărei grupe de nervi.

a) *Grupele nervilor Centrali* se compune din: *Creierul mare*, *Creierul mic*, *Măduva prelungită* și *Măduva spinării*. Creierul mare, mic și măduva prelungită sunt așezate în cutia osoasă craniană; iar măduva spinării este așezată în coloana vertebrală.

Creierul mare (sau creierul). Suprafața lui e compusă din substanță nervoasă cenușie, iar interiorul din substanță nervoasă albă. El este împărțit în două emisfere legate între ele prin numeroase fibre. Pe deasupra acestor emisfere se văd niște îndoituri ca niște ciubuce ce șerpuesc în toate părțile, în mod neregulat. Aceste îndoituri și șerpuituri se numesc „Circonvoluțiuni“.

Creierul mare e învălît în trei cămăși ca și creierușul și măduva. Cea din afară e mai groasă. Cea de la mijloc e subțirică și netedă și e formată din două foițe puse una peste alta. Cea de dinăuntru e alipită deadreptul pe scoarța creierului și îi îmbracă regulat toate șanțurile și creșturile.

Iar pelița internă și cea mijlocie este un loc liber umplut cu un fel de apă. Acest lichid are menirea de a ocroti centrul nervoși împotriva loviturilor.

Învelișurile tuturor centrilor nervoși se numesc la un loc,

meninge. Avem dar meninge craniene pentru întregul encefal și meninge rachidiene pentru măduva spinării.

*Creerul mic*¹⁾. Este așezat în partea dinapoi și de jos a cutiei craniene. Se compune din doi lobușori de forma și mărimea rinichiului, așezați înapoia creerului mare la dreapta și la stânga și imediat deasupra măduvii prelungite.

Lobușorii creerului mic se leagă de creerul mare prin niște păreți numiți „piciorușe“.

Un fel de cingătoare pleacă dela un lobuleț al creerului mic la celalt lobuleț și apoi la măduva prelungită pentru a o ține strâns legată de creerul mic.

*Măduva prelungită*²⁾. Este partea ce leagă creerul mare de măduva spinării. Această parte merge îngroșându-se din jos în sus către creer. De aci pleacă nervii ce merg la inimă și la plămâni. Aci este nodul vital.

Creerul mare, creerul mic și măduva prelungită constituie la un loc „Encefalul“.

Din creeri și măduva prelungită pornesc douăsprezece perechi de nervi cu diferite funcțiuni: de vedere, simțire, auz, miros, gust, tact, mișcare a ochilor și feței, a inimii, plămânilor, etc.

Măduva spinării: se compune, pe dinafară, din o scoarță groasă de materie albă în fibre; iar pe dinăuntru are un miez din materie cenușie în celule. Secțiunea făcută prin miez prezintă forma unui X, are lungimea cam de jumătate metru și grosimea cam de un deget. Capătul de jos al măduvii se termină cam în dreptul șalelor cu un snop de ramuri nervoase în forma coadei de cal. Capătul de sus merge până la encefal unde se leagă de el prin măduva prelungită.

Măduva este despărțită de canalul osos, prin alte trei membrane ce o îmbracă întocmai precum mânecile cămășii și hainelor îmbracă mâinile.

Prin dreptul fiecărei vertebre vine, la măduvă, dela periferie, o pereche de nervi (nervi de simțire) cari aduc știri din afară; iar o a doua pereche de nervi (nervii de mișcare) pleacă dela măduvă la periferie, transmițând ordinele de mișcare, și constituind împreună cu nervii porniți dela creer, grupa de nervi descrisă sub titlul ce armeză:

b) *Grupa nervilor periferici*. Este formată din nervii cari

1) Se mai numește Creerul sau Cerebel.

2) Se mai numește Bulbul rachidian.

aduc știrile și din cei cari conduc mișcările. Cei dintâi se numesc „*nervii de simțire*“, iar cei de al doilea se numesc „*nervii de mișcare*“.

Nervii de simțire (Centri petali sau sensibili), formați din fibrele și celulele descrise mai sus, sunt răspândiți în tot corpul. Fiecare nerv are funcțiunea lui deosebită: unii aduc știri de vedere, alții de auz, alții de gust, alții de miros, alții de pipăit, etc¹⁾.

Nervii de mișcare: Formați din fibre și celule ca și cei de sus, pornesc dela grupa centrală nervoasă la toate celulele musculare ale corpului, având însărcinări deosebite: unii mișcă limba sau fața, alții mâna, alții ochii, alții picioarele.

c) *Grupa nervilor simpatici*: Este compusă din aceleași elemente nervoase și este împărțită pe ambele părți ale șirei spinării, pe piept și pe pânțele cu ramificațiuni în organele vieții vegetative: inimă, plămâni, vasele sanguine, canalul digestiv, glandele, etc. Prin nervii din această grupă trec mai mult excitațiile de natură vegetativă ce au legătură mai puțin importantă cu studiul nostru, fiind sustrate, în majoritatea cazurilor, de sub influența directă a voinței.

3. Mușchii.

Orice mișcare, a oricărei părți din corp e produsă de unul sau mai mulți mușchi. Fără mușchi nu există mișcare. Fără mișcare nu există faptă, iar fără faptă nu există voință, căci nu este destul a gândi și a simți, ci trebuie a săvârși ceea ce gândim și șimțim că este bine.

Mușchii sunt compuși din fire alcătuite din celule carnoase. Ei, sunt dispuși pe oase, pe pereții organelor de nutriție și pe diferite părți ale corpului²⁾.

Mușchii, ca și celulele din care se compun, sunt iritabili. Ei în urma celei mai mici iritări se contractează, se sgârcesc, producând mișcarea. Mușchii contractându-se trag după

¹⁾ Senzațiile aduse de acești nervi primesc diferite numiri ca: senzații auditive, senzații tactile, senzații de gust, etc. Vezi diferitele feluri de senzații descrise pe larg în Psihologia d-lui Găvănescu în pag. 59-79.

²⁾ În termen popular, tuturilor mușchilor li se zice carne. În corpul omenesc sunt 500 mușchi mai toți în părechi, având la un loc o greutate de 30 kgr. pentru un om în greutate de 70 kgr. (Dr. Negru: Cum ne naștem, cum trăim, cum murim).

ei oasele prin ajutorul tendoanelor; iar oasele grație unui sistem de articulație—cunoscut din anatomie de fiecare din noi—se mișcă în direcția contractării mușchiului respectiv, obligând a se întinde mușchiul opus.

Mișcările mușchilor se produc sub influența unui fenomen fizic cum ar fi o iritație, un acid, un curent electric, o înțepătură, etc., sau sub influența unui fenomen psihic cum ar fi frica, bucuria, entuziasmul, etc.

Tinând seamă de cauzele producătoare, mișcările mușchilor se împart în: a) *spontane*, b) *reflexe*, c) *instincte*, d) *empirice*, e) *voite*.

a) *Mișcările spontane*, sunt provocate de excedentul de forță nervoasă acumulată în organism prin hrană, prin odihnă, etc. Acest excedent, având tendința de a se descărcă, provoacă mișcări fără de nici un scop premeditat, cum sunt de pildă pornirile către joc ale copiilor. Deschiderea pleoapelor ochilor la deșteptarea din somn, tendința de întindere a brațelor și a corpului după un somn, sunt mișcări spontane fără de scop conștient, dar provocate de energia acumulată în timpul somnului, odihnei, etc.

b) *Mișcările reflexe* sunt acelea cari se săvârșesc fără o prealabilă deliberare și hotărâre, dar se produc în scopul conservării. Mișcările reflexe sunt provocate întotdeauna de o excitațiune fiziologică provocată din exterior sau din interior. Această excitațiune se transmite la măduva spinării, la măduva prelungită sau chiar la anume părți din creier, iar mișcarea pornește înapoi fără nici o deliberare și hotărâre intelectuală.

Să se observe dar, că actele sau mișcările reflexe se execută în mod involuntar, de oarece, nefiind provocate de acte psihice, adică de senzațiuni prezentative sau reprezentative și nici de stări afective (durere sau plăcere), nu pot fi trecute prin conștiință.

Mișcările reflexe sunt: mișcările vieții vegetative (inima, plămânii, intestinele), mersul, mișcările irisului sub impresiile luminei, alternarea mișcărilor mâinilor cu ale picioarelor, etc.

În toate aceste mișcări găsim o excitațiune fiziologică, găsim că executarea lor se face în scopul conservării individului, dar nu găsim actele deliberative intelectuale cari au precedat mișcarea. Educațiunea tinde să deprindă pe individ

a executa unele acte și fapte în mod absolut identic cu actele reflexe, adică fără **deliberațiune**.

Trecerea actelor voite, la acte reflexe, se face prin deasă repetire și se numește în unele pedagogii „*trecerea conștiințului la incoștient*“, adică, după ce am judecat și cântărit bine actul (conștient) să-l executăm fără a mai delibera asupra lui (incoștient).

În termen moral și popular se zice la aceste acte „Deprinderi sau obișnuințe“. De aceea poporul nostru zice: Deprinderea ușurează povara.

În adevăr, repetând des o muncă sau o anumită faptă morală, ajungem a deprinde atât de bine organele de conducere și de mișcare cu executarea ei încât eforturile de spirit și încordările de mușchi necesare săvârșirii acestei fapte devin absolut nesimțite de noi, devin acte asemănătoare cu actele reflexe. În unele psihologii, și mai ales în vorbirea zilnică, actele pe cari le săvârșim prin deprindere se numesc chiar „acte reflexe“. Am putea prea bine să le zicem: „Reflexe învățate“. (Vezi capitolul „Cum să formăm deprinderile“ unde s'a vorbit mai pe larg despre reflexele de cari avem nevoie în educațiunea ostășească).

c) *Mișcările instinctive* nu se deosebesc de actele reflexe decât prin aceea că ele sunt provocate de un escitant psihic ca, emoții, senzații sau percepții, și se produc în plină conștiință, adică știm că executăm mișcarea respectivă, deși nu deliberăm asupra ei precum facem la actele voite.

Să se observe că actele instinctive ca și actele reflexe au ca scop conservarea individului; dar acest scop nu este deliberat și admis de individ, ci este moștenit din generație în generație.

Se socotesc acte instinctive: *Actul sugerii*, provocat de senzația tactilă a buzelor cu organul nutriției. (Găvănescul). *Apucarea și strângerea* făcută de copil imediat ce se atinge de un lucru. (Găvănescul). *Surâsul* ce apare la copil când îl isbese impresii plăcute de lumină, culoare, muzică, etc. *Imitația* ce se observă atât la copii cât și la adulți. (Găvănescul). *Cruzimea, simpatia, combativitatea, frica de întuneric, frica de singurătate și curiozitatea*. Aceste instincte se observ foarte bine mai ales la copii. (Găvănescul).

Tot d. Găvănescul mai dă exemple de instincte la animale: dacă o pisică e bolnavă merge pe câmpie și își caută buruiana de leac. De unde știe aceasta? Puii de găină, când

aud strigătul unei păsări răpitoare sau un semnal particular al cloștei, se tupilesc, se ascund. Cine i-a învățat? Șoarecile cât de mic, când vede o pisică fugă, și pisica oricât de mică, aleargă după el. Cine i-a învățat?

d) *Mișcările empirice*. Aceste mișcări sunt produse prin imitație și sugestie. Mișcări produse prin imitație se socotesc actele văzute la alte persoane, adoptate de noi și executate aproape ca și mișcările instinctive. Această fire imitativă a noastră se observă chiar din primele zile ale copilăriei și continue până la cea mai înaintată vârstă, în a măsură mai întinsă sau mai redusă, după cum individul are mai puțină sau mai multă personalitate.

Mișcări produse prin sugestie se socotesc acelea pe cari le executăm în urma unor idei, imagini sau senzații, pornite din afară, dela alte persoane, dela mediu, venite pe neașteptate în mintea noastră și cari ne urmăresc continuu ca niște tirani. Aceste idei, imagini, senzații sau impresii stăpânesc sufletul în așa fel încât pune pe individ în imposibilitate de a le înlătură sau a le supune unui control voit al conștiinței, și, astfel, se traduc în mișcări corespunzătoare prin puterea sugestivă care stăpânește mintea noastră.

e) *Mișcările voite* sunt acelea pe cari le execută mușchii conform ordinului ce primesc dela centru, chiar atunci când aceste mișcări ar produce durere. Puterea de lucru a mușchilor scade după un timp oarecare de contractări, dar, dacă intervine energia intelectuală cu excitante noi, poate să împingă mușchii din nou la lucru cu aceeași putere de mai înainte. Negreșit că sosește un moment când ori cât s'ar mări excitantul nervos produs de creier, mușchii nu vor mai putea lucra fiind prea oboșiți, dar această stare nu sosește acolo unde se păstrează echilibru între muncă și odihnă. (Vezi „*Munca și odihna*” în capitolele următoare).

4. Rolul mușchilor în educația voinței.

Din punct de vedere al educațiunei voinței, mușchii pot face trei feluri de servicii: a) ascultând de rațiune să execute toate mișcările ce li se ordonă; b) ascultând de rațiune să se opună a execută mișcări la care sunt împinși prin forța circulatorie a sângelui, prin sensualitate, prin instincte, prin emoțiuni, prin mișcări reflexe, când acestea contrariază rațiunea, adică, când sunt contra planului de lucru al unui om

cu voință și caracter moral; c) Fără a mai primi ordină dela centru (creer) să eexecute mișcări reflexe cari au fost trecute prin conștient, la inconștient.

Deși, în capitolele următoare s'au arătat multe cazuri de acestea, totuși dau și aci un exemplu ca să cunoaștem dela început rolul mușchilor în educația voinței:

Rațiunea ne arată că nu este bine să lăsăm pe mâine ceea ce putem face azi, însă, de dimineață ne a ținut lenea în pat și nu ne a rămas timp pentru bărbierit, în cursul zilei ne oprește lenea a merge în cutare loc pentru a termina cutare afacere; iar seara ne oprește lenea a aranja biblioteca, a ne face corespondența, etc. Pentru a înlătura aceste piedici, pe lângă alte mijloace ce vom întrebuința, trebuie să recurgem și la mușchi; ei ne pot ajuta să ne sculăm din pat imediat ce am deschis ochii, să ne ducem în cutare loc pentru a termina afacerea ori cât ar fi căldura de mare și lenea de încurajatoare, să ne aranjăm biblioteca sau să ne facem corespondența ori cât ar fi somnul de dulce și patul de ademenitor, etc.

Trebuie să știm numai cum să ordonăm mușchilor să ne ajute prin cutare sau cutare mișcare.

Putem ordona mușchilor să nu facă cutare sau cutare mișcare ce ăr fi contra voinței și a rațiunii noastre.

Spre exemplu: mânia împinge mușchii gurei la ocări, scrâșnituri de dinți, mușchii mâinei la lovituri și amenințări; emoțiile iubirei împing mușchii mâinilor la îmbrățișări, ai guri la sărutări; emoțiile bucuriei împing mușchii picioarelor la sărituri și jocuri, ai gurei la cântece, etc. Toate aceste mișcări este bine să se producă în unele cazuri, însă în alte cazuri, ele dau nota unui om care nu știe să se stăpânească și să se conducă.

Pentru a ne stăpâni și conduce în aceste din urmă cazuri nu este deajuns numai rațiunea, ci, trebuie să stăpânim mușchii ordonându-le și forțându-i prin voință a nu execute mișcările la cari suntem împinși prin natura noastră născută.

Câți din noi nu a intrat în casa cuiva tocmai când aveă o ceartă cu soția sa, cu copiii sau cu servitoarea și n'a observat, cum acela, se încordează, surâde forțat, se arată bucurat, etc., numai și numai să ascundă supărarea. Ei bine, aci nu este altceva decât stăpânirea mușchilor prin voință pentru a se ascunde supărarea.

La câți din noi nu ne-a părut bine când am putut stăpâni o

supărare pentru a nu lovi sau insultă pe cel cu pricina. Dacă cercetăm cum am reușit observăm că numai prin concursul ce ne-a dat voința și mușchii, am putut pune frâu descărcării la care ne împingea supărarea.

Am putea zice că mușchii sunt pentru emoții și instincte ceea ce sunt pereții unui cazan de locomotivă pentru aburi, adică : pereții cazanului nu lasă aburii să se producă decât încotro vrea conducătorul; tot așa în cazul nostru, mușchii nu lasă emoțiile, instinctele, etc., să se producă decât numai încotro vrea voința.

Payot¹⁾ dă următorul exemplu luat din experiența lui proprie asupra emoțiilor și înfrânarea lor prin mușchi:

„acum câțva timp mi se dete de veste că fiul meu care plecase de dimineață nu fusese văzut la prietenii unde trebuia să se ducă. Inima începui să-mi bată deodată mai tare. Stătui să judec și găsi o explicație mulțumitoare a lipsei fiului meu, cu toate acestea neliniștea celor din jurul meu și ideea că poate fiul meu a fost luat de torentul adânc ce trecea pe lângă locuința mă turbură și mai tare... inima-mi bătea să se rupă, simțeam la rădăcina părului o durere ascuțită... mâinile-mi tremurau și ideile cele mai nebunești îmi treceau prin minte, cu toate sfărțăările mele de a depărta aceste temeri pe care, de altfel, le vedeam că sunt absurde. Când după o jumătate de oră copilul fu găsit, inima-mi bătea cu svâcnituri puternice... însă lucru curios turburarea cerea să fie satisfăcută, și mă împingea să fac o scenă sărmanei servitoare care nu era de loc vinovată. Cu toate acestea mă oprii repede înaintea expresiunii de mâhnire a bieteii nevinovate și luai hotărârea să las furtuna să se potolească dela sine, lucru pentru care fu nevoie de stăpânirea mușchilor și de oarecare timp“.

R. M. L. Comandanții sunt datori să păstreze liniștea și moderațiunea, chiar și în cazurile când s'ar găsi în fața unor greșeli sau interpretări greșite din partea inferiorilor. (Art. 14).

Dar prin ce putere vom ajunge să se păstreze liniștea și moderațiunea, în asemenea cazuri, dacă nu prin aceea a stăpânirii mușchilor, cu ajutorul voinței?

1) Educației voinței. Tip. „Minerva“. 1907.

5. Câteva constatări și explicări asupra funcționării sistemului nervos și mișcărilor corespunzătoare.

A. Dobândirea primelor cunoștințe.

Nervii de simțire primesc diferite impresiuni despre lumea înconjurătoare și chiar despre propriul nostru corp și le transmit la celulele respective, iar de aci, din neuron în neuron, merg la organul central nervos. Această transmitere se face astfel:

Isbirea nervilor de simțire cu obiectele lumii înconjurătoare sau contactul lor cu acele obiecte, produc o „*escitare*“ nervoasă. Efectele acestei escitări impresionează celulele și neuronii respectivi, cari, la rândul lor, imprimă natura escitației pe celule respective din organul central nervos întocmai ca pe o placă fotografică transformând astfel „*actul fizic*“ (escitațiunea) în *act psihic* care ia numirea de „*senzațiune*“.

Acelaș obiect poate să producă deodată diferite senzațiuni de văz, auz, miros, etc. Unirea acestor senzațiuni în spiritul nostru dă putința să cunoaștem natura și felul obiectului. Această operațiune a minții se numește „*Percepțiune*“. La un trandafir odată cu senzația de culoare, avem senzația de miros și de pipăit, etc. și prin ajutorul acestor senzații cunoaștem natura și felul trandafirului.

Să se observe că percepțiunea presupune în mintea noastră formate deja *idei simple* despre diferite obiecte și lucruri simple, căci numai astfel putem asocia ideea de culoare cu ideea de miros, pipăit, etc. pentru a constitui în minte natura și felul trandafirului.

Din cele arătate până aci se observă că „*escitațiunile*“ dau naștere „*senzațiunilor*“ iar după acestea urmează „*percepțiunea*“.

Obiectele de afară sau din propriul nostru corp, cari nu intră în mintea noastră prin excitațiuni, senzațiuni și percepțiuni, nu pot fi cunoscute de noi, căci, nimic nu poate să existe în sufletul nostru dacă n'a trecut mai întâi prin simțurile noastre. Poate să ni se dea cunoștințe despre munții din toate continentele, însă ele nu ar luă ființă în mintea noastră dacă despre părțile lor constitutive nu am avea cunoștință prin ajutorul senzațiilor și a percepțiunilor ce am

căpătat, mai înainte, la vederea munților și a diferitelor ridicături de pământ dinprejurul nostru.

Așâ dar, materialul prim, pentru cunoștințele noastre îl formează senzațiunile și percepțiunile produse „*prin intuiție directă*“ adică prin prezența obiectului respectiv.

Cunoașterea obiectului prin intuiție directă se numește în psihologie „*Prezențațiune*“ adică obiectul este prezent. Prezențațiunea se numește externă sau obiectivă (floare, casă, etc) când obiectul este afară de noi și internă sau subiectivă când obiectul este în noi (setea, oboseala, foamea, etc).

Când obiectul nu mai este prezent dar imagina lui rămâne prezentă în mintea noastră, sau revine mai târziu în minte, atunci avem o „*Reprezențațiune*“ pentru că mintea ne reprezintă imagina obiectului. Toate aceste acte petrecute în creier până la actul cunoașterii, le socotim ca operațiuni simple de inteligență.

Vom vedea mai târziu cum, din combinările și relațiunile diferitelor reprezențațiuni, rezultă diferite facultăți intelectuale ca: memoria, imaginația, fantezia, și diferite operațiuni abstracte de inteligență ca: noțiunea, ideea generală, judecata și raționamentul.

B. *Câteva deslușiri asupra relațiunilor dintre escitațiuni, senzațiuni și mișcări.*

a) Dacă escitațiunea nu are anume tărie, senzațiunea nu se produce, și invers: dacă escitațiunea este prea tare senzațiunea nu mai poate fi limpede în conștiința noastră. Precum nu avem senzațiunea de greutate a unui fir de păr căzut peste noi din cauza escitațiunii slabe ce produce, tot așa escitațiunea puternică produsă de o lumină orbitoare, sau de un ger mare, turbură senzațiunea și face să nu cunoaștem lumina sau să nu simțim gerul¹⁾

¹⁾ Psihologia experimentală a stabilit aproape pentru fiecare categorie de senzații, maximum și minimum de intensitate a escitațiunilor respective: Sgomotul produs de o bobită de soc de 1 mm. grosime căzând dela 1 m. pe o sticlă, nu mai poate fi auzit (pragul). O lumină de 300 ori mai slabă ca a lunei nu mai poate fi percepută (pragul). Un sgomot cu vibrații mai mari de 38.000 pe secundă nu mai poate fi suportat de nervii auzului. (Inălțimea).

Minimum se numește „*pragul escitațiilor*“, iar maximum se numește „*înălțimea escitațiilor*“.

Pragul și înălțimea escitațiilor variază dela individ la individ după structura fiecăruia. Educațiunea specială tinde să coboare pragul și să ridice înălțimea pentru simțurile necesare fiecărei specialități. Ex: In instrucțiunea individuală de luptă a soldatului trebuie să tindem a coborî pragul escitațiilor văzului și auzului, iar în instrucțiunea înrunită de luptă trebuie să-l facem pe soldat a nu i se turbura mintea din cauza fricei, emoțiilor, sgomotului, etc. decât la o înălțime foarte mare de escitație.

b) Escitațiunile variază cu structura organică a individului și cu obișnuința lui.

Un sălbatec are auzul atât de dezvoltat încât punând urechea la pământ poate simți dela zeci de kilometri sgomotul cel mai mic. In unele cazuri cunoaște felul și natura sgomotului. Ei au mirosul așa de dezvoltat că ghicesc naționalitatea după miros. Omul dela țară are simțul orientării mult mai dezvoltat. Lucrătorii din mine disting aproape toate obiectele pe întuneric. Orbii au pipăitul mai dezvoltat ca cei cu vedere. Hamalii dela porturile mari cunosc naționalitățile după mișcări, fizionomie, etc.

Asupra indivizilor obișnuiți cu porunci date energic și însoțite de amenințări nu produce excitația necesară, o poruncă dată slab, și, invers, la cei obișnuiți a lucra din simțul datoriei, produce o senzație turbure porunca dată în mod aspru și amenințător.

Să se observe că excitația variază și după starea aceluiași individ în diferite împrejurări, adică dacă se găsește în stare de sensibilitate exagerată sau, din contra, în slabă stare de sensibilitate produsă prin cauze incidentale sau prin stări anormale.

c) Când sistemul nervos este escitat de alte cauze precedente, atunci după o escitare nouă, ori cât de slabă ar fi, va urma o mișcare cu atât mai mare cu cât escităriile precedente fusese mai intense, și, va sosi un moment când la o escitație slabă să răspundă mișcări mari, sguduitoare, ce nu s'ar fi produs dacă celulele n'ar fi fost escitate de mai înainte. De la această constatare pornește provjerbul care zice: „*Necazul de azi lasă-l pe mâine*“, sau „*Potolește-l Doamne și pe mine*“.

să nu mă uiți“ adică necazul să-l lăsăm când se va stabili echilibrul sistemului nervos.

Un camarad îmi istorisea următoarele despre un șef înțelept:

„Un Locotenent, recunoscut ca foarte escitabil, fusese chemat în cabinet de către acel șef pentru a-i face o observațiune dreaptă. Abia apucă șeful să spună câteva vorbe și Locotenent a început a amenința și vociferă. Atunci șeful i-a spus: numai dacă peste două zile vei veni la mine cu această atitudine, voi socoti actul d-tale ca o abatere dela disciplină, acum socotesc că ai venit la mine supărat de alte împrejurări pe cari eu nu le cunosc

Dela această constatare și dela asemenea exemple să pornească mic și mare pentru a lua hotărâri, a nu dicta pedepse, a nu da ordine în urma unor escitări prea mari, căci poate să urmeze mișcări și hotărâri necorespunzătoare din cauza acestor escitări prea mari. Ofițerii popotari n'ar mai suferi atâtea observații dela șefi și atâtea bobârnace dela camarazi, dacă am proceda astfel: cea mai mică pată pe farfurii, cel mai mic cusur la bucate ne pare de o gravitate fără seamăn fiindcă la ora 12 a. m. și la ora 7 p. m., adică la masa de prânz și de seara, echilibrul nostru nervos este absolut deranjat din cauza diferitelor greutăți ale serviciului și tot focul se varsă pe bietul ofițer popotar, care, la rândul lui cine știe cât a muncit până să poată găti masa.

Tot așa n'ar mai suferi observații, bobârnace și câte odată pedepse grave, bietul ofițer cu cartiruirea. El mai niciodată nu a mulțumit pe majoritatea ofițerilor, căci escitațiile produse de marș, căldură, foame, ploaie, etc., face adesea pe ofițeri să găsească vina celui cu cartiruirea, care nu le-a dat case bune, nu le-a arătat cartierul imediat, în fine n'a făcut nimic, deși — cum zic ei — a avut timp destul, s'a dus cu trăsura, a mâncat bine, s'a odihnit, etc.

d) Escitația crește când se face mișcare. Dacă stăm în baie caldă mai mult, nu mai simțim căldura apei, dar dacă vom face mișcări în baie vom simți căldura apei. O ștofă o pipăim mai bine dacă mișcăm vârful degetului decât dacă îl ținem pe loc. Un miros slab nu-l putem simți dacă nu mișcăm nasul în aer.

e) Efectele escitațiilor slabe pot fi mărite prin atenție,

și, invers, efectele escitațiunilor mari pot fi micșorate depărtând atenția dela ele. De ex.: urmărind o pasăre în sbor o putem vedeà atât de departe cât n'am vedeà-o dacă ni s'ar arătã deodată. Un punct mic pe hârtie albă, un obiect mic alături de alte obiecte mari, nu l'am puteà zări dacă nu am încordà atenția. Când scriu la birou, ori când stăm liniștiți în casă, șgomotul făcut afară de servitori, de vecini, de trecători, etc., ne va escită cu atât mai mult cu cât vom fi mai atenți la acele șgomote.

Așa se esplică de ce când ne-am mutat într'o stradă sau curte șgomotoasă, nu putem lucrà câteva zile sau chiar săptămâni. După câteva zile sau săptămâni zicem că ne-am obișnuit cu șgomotul și de aceea lucrăm, însă, în realitate, nu mai dăm atenție aceluși șgomot și prin urmare escitațiile produse devin slabe. Tot prin această constatare se esplică de ce frica de durere ne face să simțim durerile mai mari ca în realitate.

f) Efectele produse de o escitațiune oarecare s'ar puteà compara cu o undă ce trece prin trei perioade: 1) o perioadă scurtă de escitare, 2) o perioadă scurtă de creștere a escitărei și de imprimare a senzației, 3) o perioadă lungă de descreștere a escitărei și de disparițiune a senzației. Luăm un exemplu fizic: o lovitură de băț o simțim repede, vânătăia se face repede, dar descreșterea vânătăiei se face foarte încet. Un exemplu fiziologic: emoția o simțim repede, creșterea emoției prin iritarea celulelor și prin circulația nenormală a sângelui, se face repede, dar descreșterea emoției se face foarte încet, căci trebuie oarecare timp până să se liniștească celulele și să revie sângele la circulația normală, adică să se stabilească echilibrul.

g) Când escitațiunile tari vin repede, mișcările se produc prea tari și pot fi păgubitoare sistemului nervos. Unii, la o veste venită pe neașteptate înnebunesc, se paralizează, se împușcă, etc., din cauză că escitația venind deodată a produs o mișcare mai tare decât puterea de rezistență a organelor respective.

D. *Speranța*, în psihologia d-sale, are o frumoasă glumă asupra escitațiunilor repezi și tari: „Un turc, văzând înainte un urs, s'a făcut mort în drum. Ursul îl pipăi, îl miroși, apoi îl ridică în picioare. Deodată turcul cârpi o palmă ursului și

ursul căzû mort din cauza acestei escitațiuni, puternică și neprevăzută“.

Alții, din contră, deși nenorociți, ciungi, desculți, flămânzi, ruinați, etc. rabdă cu resemnare și nu se gândesc să se sinucidă, nu se paralizează și nu înnebunesc, căci escitațiile nu au venit repede ci treptat, așa că s'au putut obișnui cu ele și cu mișcările respective. Dela această constatare pleacă zicătorile: „*Omul se obișnueste cu răul ca țiganul cu scântea*“ ori „*Nu da Doamne omului cât poate să rabde*“, „*Cu încetul se face oțetul*“. Pe aceste constatări se sprijinesc metodele treptate de antrenare.

Aceste constatări sunt încă și de alt folos pentru noi ca educatori și conducători, căci le putem aplica în două cazuri. In adevăr:

Putem impune încetul cu încetul îndatoriri, rigori, măsuri, etc. pe cari dacă le-am impune deodată și prin escitațiuni repezi le-am întoarce, în unele cazuri în contra noastră. Câți din noi nu am avut șefi cari „*cu duhul blândeței*“ au impus subalternilor lor fapte și îndatoriri mult mai intense decât acei cari au condus cu gârbaciul, adică cu escitațiuni repezi.

Sunt alte împrejurări unde, din contră, este nevoie de escitațiuni repezi, și vor produce efecte folositoare când vor fi aplicate oportun și cu pricepere: polițiștii și judecătorii întrebuințează des acest mijloc: „*pe loc*“, „*la pământ*“, „*stați*“, „*tu ești*“, „*te-am ajuns*“, „*ce-ai făcut nenorocitul*“ sunt cuvinte cari au oprit zeci de oameni dela crime sau i-a făcut să mărturisească totul.

Prestigiul profesorilor față de elevi, al șefilor față de subalterni, etc., se menține prin ordine scurte și fără discuții, adică prin escitații repezi, de exemplu: „*ai greșit să nu mai greșești*“, „*ai înlârziat și nu-mi place aceasta*“, „*observ că nu închizi ușa, te rog să nu se mai întâmple*“, „*ești puțin atent și te rog să nu mai dai ocazie*“, etc.

Acestea și altele de felul acestora sunt escitații foarte repezi care produc mișcări mai folositoare decât în cazul când am sta de vorbă și am discuta cu elevii sau subalternii, întrebându-i, permițându-le să răspundă, să se scuze, etc. De aceea în armată ordinul nu se discută, ci se execută.

Pornind dela acest fenomen psihologic, regulamentul prescrie:

„Atitudinea comandanților are o mare înrăurire asupra trupei. Se cere comandanților o atitudine liniștită,

sigură și hotărâtă, serioasă și energică, îngăduitoare dar nu familiară. (Art. 15. R. M. L.)“.

h) Escitațiunile cari produc senzații slabe la început, pot să imprime senzații tari și să producă mișcări puternice, dacă se repetă des. Incepem cu un exemplu practic luat din Psihologia de D. Speranță: „Un taler al unei balanțe stă mai jos având în el o greutate. Pentru a ridică acest taler, trebuie să punem alice în celălalt taler. Neavând însă alice multe, punem azi câteva, mâine câteva și tot așa punem în fiecare zi până ne pomenim că se ridică talerul cu greutatea.

Tot astfel se produc efectele și cu escitațiunile mici, cari, încet, încet, prin repetare, întăresc senzațiunile respective până se produce mișcarea.

O escitație produsă nu se mai poate retrage, ea se transmite la organele centrale și se transformă în senzație, iar senzația nu dispăre decât numai prin neatenție și prin ne-repetarea de escitațiuni asemănătoare.

Din balanța de mai sus putem retrage alicele imediat ce vom, pe când, din celulele nervoase, nu mai putem retrage escitația și senzația respectivă, decât slăbind-o prin lipsa de atenție și prin netrimiteri de senzații asemănătoare.

i) In limita dintre pragul și înălțimea escitațiunilor, senzațiunile nu cresc în raport direct cu tăria escitațiunilor adăugate. Ex.: La un cor de două sute oameni dacă adăugăm încă doi oameni, nu cunoaștem dacă senzația auditivă corespunzătoare a crescut. Numai dacă vom adăoga 20-50 oameni vom cunoaște creșterea senzației.

O facă aprinsă într'un salon luminat puternic, nu dă senzația respectivă a adaosului de lumină. Numai dacă vom aprinde 20-30 facle, vom observă creșterea senzației de lumină.

j) Escitațiunile de scurtă durată nu produc senzații clare, și, invers: escitațiunile de durată mare și uniforme, întunecă senzațiunile.

Exemplu: Trecerea prea repede a unui obiect sau sborul prea repede al unei paseri prin fața noastră nu produce senzația corespunzătoare; și, invers: repetirea prea deasă și uniformă a tictacului ceasornicului anulează cunoașterea senzațiunilor respective.

k) Senzațiunile produse de diferite simțuri nu se reproduc

toate ca „*reprezentațiuni*“ cu înlesnirea și în modul asemănător al primei lor imprimări, ci unele se reproduc repede și exact, pe când altele se reproduc mai în urmă, mai obscure sau chiar nu apar.

Exemplu: Senzațiunile vizuale se reproduc mai repede, mai clar și mai exact, apoi urmează cele auditive, și, în fine, în ordine din ce în ce mai greoaie apar prezențațiunile de miros, de tact, de temperatură, de mișcare, etc.

C. *Funcțiuni anormale de escitațiuni și senzațiuni.*

a) Când escitațiunea nu imprimă senzația corespunzătoare, ci imprimă un fapt care nu există în realitate, atunci se produce *Iluzia*.

Exemple: Percepem în minte un puț când în realitate escitația a venit dela un scrânciob.

Percepem un tun în loc de o căruță în care se află un buștean.

Iluziunile se produc din cauza escitațiunilor coborâte sub pragul escitațiunilor sau ridicate peste înălțimea escitațiunilor, din cauza intensității variate a escitațiunilor, în fine, din cauza depărtării în timp și spațiu a obiectelor escitătoare.

Distanțele din timp sau spațiu par mai lungi sau mai scurte ca în realitate, după cum produc escitațiuni mai multe sau mai puține. Așa se explică de ce distanța văzută din vale până în deal pare mai scurtă decât când o parcurgem.

Linia fără puncte pare mai scurtă decât cea cu diferite puncte pe ea. Distanța dintre două puncte pare mai scurtă decât unite printr'o linie. Ziua de examen mai lungă ca zilele de preparație. Zilele de bătrânețe mai scurte ca cele de tinerețe.

Zilele sau ceasurile de așteptare mai lungi din cauza deselor escitațiuni ce ne produc diferite sgomote, diferitele vedenii, etc., pe cari le bănuim că ar fi însăși rezultatul așteptării.

b) Când avem senzațiuni cari reprezintă vre-un fenomen exterior fără a exista în realitate acel fenomen sau fără a exista vre-o cauză escitativă, atunci se produce *Halucinația*.

Exemple:

Ni se pare că vedem pe câmp diferite trupe, ni se pare

că vedem un călăreț, un om care vine să ne omoare, o prăpastie, etc., pe când în realitate nu există absolut nimic.

Halucinațiile pot fi de vedere, de auz, de gust, de tact, etc. și se produc din cauze interne cum ar fi o defectoasă circulațiune a sângelui, alcoolul, slăbiciunile nervoase, boalele. Frica de asemeni produce halucinații. (Vezi, Frica, la sentimente).

Pe câmpul de luptă în afară de focurile adversarului și chiar sub focurile lui, la distanțe mari, se ivesc dese cazuri de iluziuni. La distanțele mici, sub 500 m. se ivesc și cazuri de halucinații, de oarece, imaginația ne mai fiind servită de atenție și inteligență, lucrează fantastic.

CAPITOLUL IV.

ELEMENTUL INTELECTUAL AL VOINȚEI

1.—Cele patru facultăți ale elementului intelectual.—2. Lenea intelectuală. Patru tipuri de *leneși* intelectuali.— 3. Atenția: spontană și voluntară. Sfaturi educative.— 4. Memoria: păstrarea, reproducerea, recunoașterea. Sfaturi educative.— 5. Imaginația: determinativă, creatoare, artistică. Sfaturi educative.—6. Asociația stărilor de cunoaștere.—7. Apercepția. Sfaturi educative.—8. Inteligența: noțiunea, judecata, raționamentul. Sfaturi educative.

1. Elementul intelectual se compune din patru facultăți bine distincte unele de altele, dar îndeplinite de același organ: creierul.

Aceste patru facultăți sunt: *atenția, memoria, imaginația și inteligența.*

În unele tratate aceste puteri sunt cunoscute sub numele de puteri sufletești la cari se adaugă și voința.

2. Înainte de a face cunoștință cu fiecare din aceste facultăți, să analizăm o boală a voinței, ce își are sediul în creier și anume „*lenea intelectuală*“.

Să lămurim ce este lenea intelectuală.

Creierul omului poate să facă o simplă funcțiune de înmagazinare (păstrare a cunoștințelor), sau poate să facă pe lângă această și pe organul de producțiune proprie (apercepțiuni, judecăți, raționamente).

Funcțiunea de păstrare se face ușor fără multă efortare și încordare de minte, însă, cea de a doua funcțiune (producție proprie), nu se poate face fără violente efortări și încordări intelectuale. La început efortările și încordările acestea, pro-

duc oboseală, durere chiar, și de aceea există în fiecare din noi tendința de a evita aceste efortări și încordări.

Cu alte cuvinte avem frică de a face efortări și încordări cu creierul, întocmai precum avem frică de a face efortări cu corpul; iar cauza fricii pentru ambele cazuri este „lenea“ pe care, în cazul de față, o numim „lene intelectuală“.

Lenea intelectuală ca și lenea fizică, este un dușman permanent al voinței. Ea, nu se poate distruge precum nu se poate distruge nici greutatea materiei, dar se poate înlătura dacă cunoaștem legile relative la înlăturare. Aceste legi de înlăturare le vom cunoaște prin diferite aplicațiuni educative date în acest curs. Este însă tot așa de necesar să cunoaștem sub câte forme se prezintă lenea intelectuală.

În general, sunt patru tipuri de leneși intelectuali:

Primul tip este acela care nu poate suportă efortările regulate și continue, dar suportă orice efortări violente, după care este sigur că va urma lungi perioade de neactivitate. Sunt mulți studenți și camarazi, cari biciuiți de apropierea unui examen, pot să facă efortări mari în zilele din ajunul examenului, însă n'au fost capabili de efortări regulate în timpul îndelungat ce l-au avut la dispozițiune înainte de acest examen.

Dacă ne gândim la lucrările din școală, la temele dela corpuri, la diferite alte lucrări, pe cari cu multă trudă le terminăm în ultima zi, de și avem termen de 5-6 săptămâni, observăm imediat că, în adevăr, din cauza lenei, lăsăm totul până în ultimul moment, deși știm că atunci va fi nevoie de efortări și încordări violente. Pentru aceasta proverbul zice: „*Leneșul mai mult a'eargă*“.

Așa dar, acel care face din când în când efortări mari, însă în cea mai mare parte din timp nu face nimic, este un tip de leneș intelectual, adică nu are destulă voință.

Al doilea tip de leneș intelectual, deși ocupat toată ziua, însă nu se fixează la o anumite lucrare, ori pentru anumite direcție. Azi se ocupă cu Geografia, mâine cu Botanica, în fiecare ceas trece dela o idee la alta, fără a desăvârși pe vre-o una; în zilele următoare trece la literatură, la economie, de aci la pictură, la astronomie, etc.

În armată sunt multe asemenea mozaicuri intelectuale: unii trec dela tactică la construcții de cazarme, de aci la fortificație, apoi în ziua următoare la subsistență și de aci la dreptul internațional, ori la cuptoare de campanie, etc.

Acest tip deși ocupat toată ziua, este însă un leneș intelectual. El are groază de încordare continuă într'o singură direcție, și de aceea pentru a masca lipsa de putere pentru încordare și efortare într'o singură direcție, face de toate dar nici una în fond.

Trebuc să se observe că, este mult mai ușor pentru creier a prinde din toate câte ceva, decât a pătrunde și aprofundă o singură chestiune până în cele mai mici amănunte.

Este chiar un soi de preumblare trecerea dela o idee la alta, fără a face efortări de aprofundate. *Payot*, din cari am extras multe din aceste idei îi numește pe aceștia „tipuri răsfirate“ sau „spirite de muscă“.

Al treilea tip de leneș este acela care se ocupă toată ziua, chiar într'o singură direcțiune; înmagazinează în creier, grație memoriei, toate datele citite și auzite, le reproduce la nevoie, dar nu face și nici nu este în stare a face vre-o efortare personală de inteligență.

Mulți din premiații de prin școale, din acei înregistrați de cunoștințe pe capul cărora s'a pus și se pun încă coroane, nu erau și nu sunt decât niște tipuri de leneși intelectuali, cei mai mulți victime ale direcției greșite a învățământului.

Tipurilor acestea, le vine mai ușor să înregistreze, în memorie, texte întregi, decât să facă efortări pentru a storce numai fondul textului; le este mai ușor a învăța decât a cerceta.

Supra încărcarea enormă, pe care de altfel o impune memoriei cu oarecari efortări, îi înspăimântă mai puțin decât cea mai ușoară efortare și încordare de spirit.

Al patrulea tip de leneș intelectual este acela care ajuns la o vârstă înaintată, sau la o bună poziție materială, renunță de a mai lucra atât cât i-ar permite energia psihofizică și astfel duce lupta contra a tot ce e nou, contra acelor cari se afirmă prin energie și muncă continuă, de oarece el nu voeste a-și mai încorda spiritul pentru pătrunderea altor cunoștințe sau pentru formarea altor deprinderi, și, rezemându-se pe energia și munca de altă dată, pe reputațiunea deja creată, cade în greșeala de a condamna fără a cerceta, fără a analiza, tot ce este nou și folositor, devine rutinist din cauza lenei de a cerceta.

3. **Atenția.** Puterea de a aținti spiritul pentru a prinde numai ceea ce interesează și a lăsa în umbră ceea ce nu interesează se numește *atenție*.

Atenția funcționează în următoarele trei moduri:

a) Prin izbirea simțurilor cu fenomene neașteptate din afară, de exemplu: fulgerul, tunetul, durtul, zăngănitul, semnalele, etc. Acest fel de atenție este însă trecătoare, de oarece durează numai cât durează fenomenul care a provocat-o, în unele cazuri nici atât chiar. Prescrierea din regulament de a atrage atenția cu fluerul, este bazată pe acest fenomen psihic, adică izbirea cu ceva neașteptat.

b) Se întâmplă adesea că, atenția atrasă prin izbirea simțurilor cu fenomenele de afară să continue chiar dacă acele fenomene au dispărut, grație interesului ce se naște în noi de a înțelege modul cum s'a produs și cauzele producătoare. Aceasta se numește atenție născută din interesul pentru obiect, și are mai multă durată decât cea produsă prin izbirea simțurilor cu fenomene neașteptate, însă încetează odată cu interesul pentru obiect.

După ce s'a atras atenția soldaților cu fluerul, li se spune adesea: vom face acum cutare mișcare sau cutare exercițiu. Aceasta înseamnă că li se provoacă atenția prin interes pentru obiect.

R. M. L. Comenzile sunt adesea precedate de înștiințări. (Art. 75).

c) Există însă o atenție mai durabilă: „Atenția voită“, adică aceea care ne aduce în stare să îndreptăm spiritul asupra obiectelor ce ne interesează și să stăruim a le cerceta până ce le pricepem pe deplin. În zicătorile Românilor găsim multe exemple prin cari se definește bine „atenția voită“. De ex.: „Nu mă las până n'oi da de capăt“. „Ori mor, ori scot lucru cum vreau eu“.

De altfel, trebuie să se știe că nici o cunoștință și nici un rezultat temeinic nu se poate obține fără o atenție voită.

Atenția produsă prin impresiunea simțurilor cu fenomene neașteptate, precum și cea produsă de interesul pentru obiect, se numește în psihologie „Atenție spontană“, iar cea de a treia se numește „Atenție voluntară“.

Să se observe că aceste trei feluri de atenții nu se produc separat, ci, adesea conlucrează și trebuie să conlucreze între ele. Mai ales atențiunea voluntară trebuie să fie ajutată de atențiunea bazată pe interes, și, ele trebuiesc să se întregească reciproc.

Să se observe că atenția, fie spontană (involuntară), fie

voită (voluntară), funcționează în raport cu plăcerea produsă de obiectul ce interesează. Există însă următoarea deosebire asupra modului de a înțelege această plăcere: la copii și la oameni de o treaptă sufletească inferioară atenția lucrează numai când obiectul produce imediat plăcere, pe când la oamenii de o treaptă sufletească superioară, atenția lucrează după interese mai înalte, indiferent dacă obiectul produce sau nu plăcere imediată.

Nu există forță psihică care dezvoltându-se să nu producă plăcere.

O bomboană, un cadou, o jucărie face pe copil atent la orice act voim a-i oprî, de oarece le produce plăcere, pe când din contră, el nu va fi atent la acest act, dacă în loc de bomboane, cadou, etc., l'am asigura că peste 10-20 ani va fi ministru de interne, de războiu, sau mai știu eu ce promisiune viitoare i-am da. Sunt acte psihice nedesvoltate încă în el și de aceea, ele, nu-i pot produce plăcere.

Un soldat needucat este mai atent când are frică de o pedeapsă imediată, ori când pândește o recompensă imediată (permisie, concediu, etc.); decât în cazul când i se spune că trebuie să fie atent pentru a învăța și înțelege lucruri din cari, în viitor, va trage profit de el, familia, justiția, societatea, țara, etc. De aci se scoate regula ca metodele pentru produs atenția trebuie să varieze în raport cu dezvoltarea forțelor psihice ale fiecăruia.

Se mai scoate regula că pentru elementele cari nu sunt capabile de o atenție voită, este nevoie să se recurgă la stimulente sau constrângere.

Totuși, educatorul să caute a rări din ce în ce aceste mijloace exterioare pentru a obține dela elev cât mai multe acte produse prin atenția voită.

Sunt unii soldați, cărora dacă li se dă un ordin fără, a li se atrage atenția asupra consecințelor, etc., ei cred că acel ordin nu are importanță. Acest rău trebuie să-l înlăturăm. Răul acesta își are origina în obiceiurile cu care vin soldații de acasă; iar în cazarmă, în loc de a se micșora acest rău, se întărește când educatorii nu știu cum să procedeze în mod rațional.

Sfaturi educative.

Atenția fiind un act de efortare a spiritului nu se poate ține încordată mult timp: 50-70 de minute sunt maximum de încordare a atenției.

R. M. L. Ședințele cele mai scurte sunt cele mai bune. Durata ședințelor se proporționează cu natura exercițiului și cu starea timpului. (Articolul 51).

În cursul ședințelor educatorul trebuie să mai fie seamă de următoarele condițiuni:

a) *Impresiuni tari și variate.*—Să se explice, să se vorbească sau să se comande tare, deslușit și răspicat, însă fără a sbiera. Să se ridice și să se coboare vocea, să se iuțească și să se încetinească pentru a da expresiune vorbirii și viață, și, prin urmare, a evita monotonia care face pe elev să ațipească.

Să se recurgă la tablouri, gravuri, reliefuri, figuri, etc. pentru ca odată cu atenția să lucreze și celelalte simțuri, pentru a varia explicarea și pentru a produce mai mult interes.

R. M. L. Instrucția trupei se face în mod progresiv și se urmează cu mai multe categorii deodată, astfel ca exercițiile să fie cât se poate de variate. (Art. 50).

Exercițiile îndelungate și de aceeași natură obosesc corpul și mintea soldatului. De aceea variațiunea în exercițiu se impune. (Art. 71).

b) *Legătura între impresii, interes și a percepțiune.*—Cunoștințele să fie în raport cu noțiunile și puterea de percepere a elevilor. Ei, devin neatenți după câteva minute, dacă nu pot pricepe nimic din ceea ce li se spune. Trebuie să legăm cunoștințele noi de cele vechi deja cunoscute de elevi, căci, numai astfel se va naște în ei interesul pentru obiectul predat. Altă dată atenția se obține prin frică și amenințare. Atunci rezultatele aveau aparențe mulțumitoare, de oarece elevul înregistra cunoștințele în memorie și le reproducea ca un fonograf însă fără nici un rezultat practic. Pedagogul de azi trebuie să înlocuească frica de altă dată prin interesul pentru obiect și prin dezvoltarea voințelor individuale ale elevilor.

c) *Schimbară obiectelor.*—Este absolută nevoie ca în orele de lucru ale aceleași zile să se schimbe obiectele de predat pentru a evita monotonia care omoară

atenția. După o ședință grea să urmeze una ușoară. Ședințele de efortare intelectuală să fie pe cât posibil înaintea celor de efortare fizică. Intre ședințe să se dea pauze de cel puțin 10 minute.

Schimbarea de obiecte cade în sarcina alcătuitoarelor de programe, dar, afară de acestea, chiar educatorii și instructorii chemați a executa programele trebuie să aibă o deosebită grijă a varia materia aceluiaș curs sau instrucția practică a aceluiaș regulament, în așa mod încât orele din program să devie o necesitate plăcută și pentru elevi și pentru educatori.

d) *Puține lucruri deodată.*—Variațiunea obiectelor să nu se ducă prea departe, căci atunci se va încerca spiritul cu prea multe cunoștințe deodată și astfel vom împiedica atenția de a funcționa bine. Cunoștințele să fie variate în măsură redusă; numai metodele de explicare și de control să varieze cât de mult. Să se pretindă, la început, priceperea lucrului chiar de nu se poate expune bine de către elev. O bună expunere va urma desigur dacă chestiunea va fi bine înțeleasă.

I. O. Z. In cazărmi ca și în școale... munca principală să fie îndreptată spre formarea și dezvoltarea unei judecăți. (R. M. L., pag. 3).

e) *Rânduiala și disciplina.*—Condițiunea principală pentru a obține o atenție voluntară este aceea de a pretinde rânduială și disciplină absolută în toate acțiunile.

În orele de program și în orice activitate să existe rânduială și disciplină. Exactitatea orelor de începere și încetare a ședințelor are în deosebi o mare influență. Așezarea obiectelor la locul lor, îngrijirea efectelor și buna lor rânduială au de asemenea influență asupra dezvoltării atenției. Fiecare din noi a putut observa că ordinea dintr-o casă, dintr'un local oarecare, etc., ne face mai atenți asupra modului de a intra și de a ne prezenta în acea casă sau acel local.

Tot astfel va contribui la dezvoltarea atenției soldaților noștri, ordinea și disciplina ce va vedea în tot locul și în toate acțiunile înconjurătoare, pe timpul serviciului militar.

R. M. L. Orice exercițiu este precedat de o adunare executată repede și în tăcere.

Adunarea este urmată de apel și de inspecțiunea ținutei, armelor și a cartușierelor. (Art. 52).

În toate exercițiile de ordine strânsă, instructorul va căuta să dobândească regularitatea și preciziunea în executarea mișcărilor, precum și a deștepta atențiunea soldaților. Mai mult ca ori când disciplina cea mai riguroasă se impune în rânduri. (Art. 54).

f) *Supravegherea și personalitatea instructorului.*—La ședințe să se aleagă locul de unde se pot observa toți elevii. Să se ție toți elevii în privire și să nu se îngăduie întreruperi sau șgomote.

Avertismentele de: „*Băgați de seamă că vă voiu pedepsi*“. „*Fii atenți*“. „*De ce nu ascultați*“, etc. spuse în cursul ședințelor nu dau rezultate bune. Întrebările din când în când în cursul explicării, asupra celor explicate, dau rezultate bune, pentru menținerea atenției.

Mai mult ca orice „personalitatea instructorului“ are mare influență. El trebuie să se ferească de orice lucru săritor în ochi, fie în îmbrăcăminte, fie în purtare, în vorbire, în gesturi, etc. Grija ce o pune instructorul pentru hrana și igiena elevilor săi, îi asigură mult prestigiul și astfel acel instructor va avea o influență mare asupra dezvoltării atenției elevilor săi.

Instructorul care știe să predea obiectul astfel ca să fie clar pentru inteligență și interesant pentru inima și voința elevilor săi, are în mână secretul producerii atenției.

Să nu se creadă că o purtare absolut rigidă, o autoritate afectată și un ton declamatoriu și poruncitor în toate împrejurările, poate să fie prea folositor pentru obținerea atenției voluntare. Adesea, asemenea apucături micșorează prestigiul instructorului tot așa precum îl micșorează și slăbiciunea.

R. M. L. Recrutul trebuie instruit cu blândețe... O conduită aspră împiedică dezvoltarea acestor însușiri; o vorbă bună, o răsplată, au adesea un efect mai bun decât o pedeapsă. (Art. 71).

g) Modul cum se pun întrebările contribuie foarte mult la menținerea atenției. Une ori se chestionează pe neașteptate elevul ce fusese întrebant mai înainte; alte ori se pune întrebarea la toată clasa și apoi se numește elevul care să răspundă; iar alte ori se pun întrebări asupra a două trei chestiuni parțiale la doi trei elevi; iar reconstituirea întregului se va face de un alt elev. În fine, la terminarea ședinței se întrebă unul sau doi elevi asupra chestiunilor dezvoltate în ședințe.

h) Un mijloc bun este și acela de a ordona, la începutul instrucției, mișcări sau comenzi deosebite la șiruri, grupe, secții, etc.

Exemplu: șirurile soț în genunchi; nesoț mâna în sus. Grupele 3—5—7 în genunchii; 6 culcat; celelalte stânga împrejur, etc.

4. **Memoria.** Memoria este puterea ce are creierul (spiritul sau sufletul, cum se zice de unii), de a pune stăpânire pe

cunoștințele ce se trimit din afară sau din noi înși-ne și a le rechemă în conștiință când va fi nevoie de ele.

Memoria îndeplinește trei acte deosebite și anume:

a) *Păstrarea*, adică înregistrează ca într'o arhivă toate senzațiunile ce îi vin din afară sau dinăuntru.

b) *Reproducerea*, adică readuce în minte, la nevoie, actele ce i s'au dat în păstrare.

c) *Recunoașterea*, adică își dă seama asupra timpului, locului și modului cum și când; i s'au dat în păstrare acele acte.

Cantitatea actelor păstrate, reproduse și recunoscute atârnă de puterea organică a individului și de educația intelectuală, însă, alegerea acestor acte, când se face prin noi înși-ne, atârnă numai de puterea inteligenței sale. Cu cât inteligența este mai lăpede și mai puternică, cu atât actele reținute în memorie sunt mai bine prinse și au mai multă valoare.

Vechile metode școlare, ale căror urme se mai văd încă pe ici colea, păcătuiau prin faptul că, nu contribuiau la dezvoltarea personalității individului, ci, îi încărcau memoria cu diferite cunoștințe, formule și date de cari trebuia să se folosească la nevoie întocmai ca de o rețetă doctoricească. Azi însă s'au făcut însemnate reforme școlare asupra cunoștințelor și metodelor, urmărindu-se dezvoltarea tuturor facultăților intelectuale și morale ale elevului, astfel ca, prin o teminică cultură a minții și o puternică educație a sufletului, să-și poată pune în evidență toată personalitatea, când va eși de sub tutela profesorală. Înainte vreme, ca o consecință a metodelor de învățământ, se judeca valoarea elevilor și rezultatele date de profesori, după cantitatea de cunoștințe încărcate în memoria elevilor și după modul cum aceștia din urmă le reproduceau vorbă cu vorbă și rând cu rând, când erau întrebați. Astăzi însă încărcarea memoriei cu diferite cunoștințe este ridicolă și se socotește un pericol, dacă judecata, sufletul și energia elevului nu au primit o dezvoltare corespunzătoare. De aceea, rezultatele date de educatori și profitul tras de elevi nu se mai judecă după modul cum elevii păstrează și reproduc cunoștințele, ci, după modul cum le înțeleg și le aplică în miile de împrejurări ale vieții profesionale și sociale în cari se găsesc.

Sfaturi educative

Condițiunile păstrării:

a) Să se deștepte *interesul* pentru cunoștințele ce vom a fi păstrate în memorie, prin curiozitate, prin modul cum se explică, prin variația întrebărilor, prin procurarea de plăceri, prin recompense și prin desvoltarea iubirii pentru obiectul respectiv. Dacă se obțin emoții și se deșteaptă sentimente la predarea cunoștințelor, atunci „păstrarea“ este absolut garantată, iar iubirea pentru obiect absolut asigurată.

b) Când se face înregistrarea actului să fie mintea îndreptată numai către acel act, ceea ce se obține prin atenția voită.

c) Actele de păstrat să fie repetate des, altfel nu se vor imprima destul de adânc și cu timpul se vor șterge din memorie. Senzația lasă o urmă oarecare pe celulele cerebrale. Însă, această urmă, se șterge cu timpul dacă senzația nu va fi repetată, ca să se rețușeze puternic pe celule.

d) Repetirea actelor să se facă cu pauze, la intervale din ce în ce mai mari. Atenția nu poate sta îndreptată mult timp, prin urmare, repetirea actelor nu se poate face decât atât cât atenția poate să stea îndreptată, rămânând să se înceapă după oarecare pauze. Aceste pauze să fie din ce în ce mai mari, pe deoparte pentru ca să nu obligăm memoria a lucra într-o singură direcție, și, de altă parte, odată ce s'a făcut imprimarea actului nu este nevoie a reveni asupra lui decât numai pentru a-i controla existența.

R. M. L. Instrucția individuală se va repeta, din când în când, în tot cursul anului. (Art. 40).

Să recunoaștem că această repetire nu prea se face.

e) Cunoștințele noi să fie în legătură directă cu cunoștințele căpătate mai înainte de către elev și cu aptitudinea lui.

Un act nou trimes în minte, dacă nu găsește acolo alte acte asemănătoare sau înrudite, se va șterge mai repede din minte decât actul care va găsi acolo acte cu care să se lege. Cu alte cuvinte, un act nou pleacă din memorie dacă nu găsește acolo tovarăș, întocmai cum pleacă un strein dintr'un oraș, în care nu cunoaște pe nimeni și nici nu se poate asemăna cu vreunul din locuitorii aceluia oraș.

Un țaran, va ține minte mai repede o bucată dintr'un

cântec național, cântat de cine știe ce scripcar, decât o uvertură, cântată de vre-un mare artist, căci, cea dintâi este în strânsă legătură cu viața și cunoștințele țăranului pe când cealaltă nu are nimic comun cu el.

Un soldat artilerist va ține minte mai ușor piesele multe dela un tun nou, văzut pentru prima oară, decât piesele puține dintr'o armă, văzută de mai multe ori, căci cele dintâi sunt în legătură directă cu profesia sa, pe când cele din urmă nu l'au interesat mai înainte și nu-l interesează acum.

La un profesor de muzică se imprimă mai repede notele muzicale decât la un oarecare acrobat, de oarece aptitudinile celui dintâi sunt în legătură directă cu muzica, pe când ale celui de al doilea au cu totul altă direcțiune.

Procedând astfel, adică predând cunoștințele prin înrudire, facem să se nască în elevi sentimente de plăcere, cu alte cuvinte obținem condițiunea principală a bunei păstrări „*Interesul*“.

f) Educatorii militari să se obișnuiască a întrebă pe elevi la finele ședințelor teoretice și practice, despre ce a fost vorba sau ce s'a aplicat în acea ședință.

Să se pretindă elevilor a spune în câteva cuvinte planul de lucru al ședinței. Cu modul acesta vor fi obligați elevii la atenție mai încordată—cum am arătat mai sus—și la exercitarea memoriei pentru păstrarea cunoștințelor.

Condițiunile reproducerii:

a) Cu cât cunoștințele sunt mai bine clasate, ordonate și eșalonate, cu atât reproducerea se face mai ușor.

Precum dintr'un magazin nearanjat sistematic nu ni s'ar putea da repede ceace vom cere, tot așa dintr'o memorie în care s'a grămadit cunoștințele fără ordine și fără o eșalonare logică, nu s'ar putea da repede cele ne s'ar cere. (Legile asociațiunei stărilor de cunoaștere).

b) Reproducerea mai este condiționată de energia organismului, de odihnă, de oboseală, de sănătate, veselie, boală, nutriție, vârstă, etc.

Un om slăbit sau obosit reproduce actele mai greu decât în zilele când se simțea mai bine și era odihnit. Educatorii militari sunt datori să ție mult seamă de acest adevăr. Adesea lăcomia de a produce mult, sprijinită pe puterea disciplinei, etc. ne împinge la pretențiuni pe cari psihologia și pedagogia le condamnă cu desăvârșire.

D. Găvănescu spune că, Holland coborându-se în minele din Harz, a uitat limba germană din cauza obo-

selei și lipsei de năutriment. Cum să nu ne mirăm de un educator militar care n'ar ține seamă de împrejurările când cei mai buni soldați ai săi nu pot reproduce în unele zile, ceea ce în alte zile puteau reproduce cu înlesnire.

c) Sentimentele măresc puterea de reproducere a cunoștințelor, deci, cu cât se va însoți predarea cunoștințelor cu dezvoltarea sentimentelor cu atât se va obține o reproducere mai repede.

Condițiunile recunoașterii:

Recunoașterea este legată, în prima linie, de condițiunea de timp și de spațiu. La câți din noi nu s'a întâmplat să le vie în minte o frază, o vorbă, un cântec, un proverb, etc. dar să le fie imposibil a-și aduce aminte, unde și când au auzit acestea. Și de câte ori nu ne frământăm și ne chinuim creerul în zadar că să ne aducem aminte locul unde l-am auzit, sau măcar dela cine și în ce ocazie le-am auzit.

Precum un registrator dela o arhivă oarecare nu poate găsi o corespondență până ce nu i se spune cam pe ce timp, cam de ce e vorba, și cam în ce împrejurări s'a dat corespondența, cam unde și cum eră ea, tot așa, memoria nu poate recunoaște actele, dacă nu are noțiunea timpului și spațiului unde, când și cum le-a înregistrat.

De aceea este bine să se însoțească actele de păstrat cu date asupra locului și spațiului. Cei cu memoria slabă să ia note despre ceea ce citește sau aud pentru că prin ajutorul notelor se încrustează mai bine cunoștințele fiind legate de timp și spațiu în memorie.

Teoriile cu soldații asupra cunoștințelor pe cari nu le pot vedea și practica imediat, să fie însoțite cu scheme, tablouri, reliefuri, comparații, etc. pentru a se imprimă bine în memoria lor alături de noțiunea teoretică, și noțiunea de timp sau spațiu relative la aceea chestiune.

O poezie patriotică, o narațiune istorică, o descriere geografică, etc. o va ține mai bine minte soldatul, dacă îi vom da explicațiuni asupra locului, timpului, situației, etc. în care s'au petrecut acestea.

Diferitele glume, diferitele observațiuni, diferite situațiuni petrecute în timpul unei ședințe practice sau teoretice, contribuiesc mult la puterea de a păstra, a reproduce și a recunoaște bine actele imprimare în memorie, cu acea ocaziune.

5. Imaginația. Imaginația este puterea ce are creerul de a reprezenta lucrurile și fenomenele așa precum le-a văzut, le-a auzit, le-a simțit, etc., sau a le combina și a le reprezenta cu

totul altfel decât cum sunt în realitate, dar absolut posibil de a se realiza precum le combină și le reprezintă.

Când însă aceste combinări și reprezentări sunt imposibile de realizat, abătându-se cu totul dela ordinea firească a lucrurilor și a fenomenelor și dela felul obișnuit de a fi, a se manifesta și a funcționa omul, atunci imaginația cade în *fantezie*.

Să se observe că creerul nu poate să imagineze lucruri posibile de realizat sau fantezii, decât numai din cunoștințe trecute prin simțuri adică, sprijinind aceste invențiuni sau creațiuni pe date cunoscute de mai înainte. În nici un caz, nu se poate imagina lucruri sau fapte necunoscute sau nesprijinite pe date cunoscute de mai înainte.

Chiar fantezia cea mai bogată nu poate imagina ceva nou, ceva ce nu a trecut vreodată prin simțuri.

Astfel un orb nu poate să-și imagineze culorile, sau un surd sunetele. Bazmele și legendele cele mai fantastice nu cuprind altceva decât elementele trecute mai înainte prin simțurile noastre și apoi combinate fantastic. Calul ce mănâncă jaratic, flămândul care nu se satură cu zece cuptoare de pâine, etc., toate aceste fantezii cuprind noțiuni cunoscute: cal, jaratic, pâine.

Imaginațiunile sunt de trei feluri, anume:

a) Când reproduce obiecte și fenomene auzite, simțite sau văzute, atunci se zice *imaginație determinativă* sau *reproductivă*. Spre ex.: citim despre o lampă, vorbim despre un câine, vedem o casă, pipăim o alică, și, în aceste cazuri, imaginația reprezintă lampa, câinele, casa ori alica, adică reprezintă imagina obiectului ce i s'a determinat.

b) Când se combină diferite date cunoscute de mai înainte, imaginându-se alte date nouă, pentru realizarea unui scop practic sau pentru demonstrarea unui adevăr nou, atunci se zice „*imaginație creatoare practică*” sau, în al doilea caz, „*imaginație științifică*”. Spre exemplu: un inginer imaginează, cu date cunoscute, un pod care voește a-l construi (imaginație creatoare practică), un savant imaginează o combinație de diferite elemente chimice pentru a demonstra o teorie nouă (imaginație științifică).

c) Când însă sub impresia unui sentiment oarecare sau cu scopul de a răscoli emoții, pasiuni, etc., combinăm diferite imagini, culori, sunete, creiem scene, tablouri și acțiuni,

atunci se zice: „*imaginație artistică*“. Autorii romanelor, decoratorii, pictorii, compozitorii, etc., au imaginațiune artistică.

Sfaturi educative.

a) Pentru cunoștințele profesionale cari nu pot fi predate practic la câmp conform cu realitatea, să se întrebuițeze reliefuri, aparate, tablouri, etc. cari să provoace imaginația determinativă reproductivă a elevilor și să-i apropie de realitate.

b) Pentru dezvoltarea sentimentelor de curaj, solidaritate, milă, iubire, etc. să se istorisească episoade, legende, să se reciteze poezii, etc. cari să provoace imaginația sentimentelor relative. Vizitarea câmpurilor de luptă, a monumentelor istorice sau descrierea lor, influențează de asemeni. De aceea, trebuie să o facem cât mai des și de câte ori este posibil. Tablourile cu subiectele tratate sunt foarte folositoare.

c) Teatrul și cinematograful este un mijloc puternic pentru dezvoltarea prin imaginație a sentimentelor morale ostășești. Poate că, înființarea lor pe garnizoane ar da rezultate bune.

d) Crearea de idealuri, prin punerea în evidență a plăcerii și a bucuriei ce simte omul când își face datoria să sprijină tot pe puterea imaginației, de aceea trebuie să se recurgă cât de des, la acest mijloc.

Invers, frica de pedepse și descrierea neliniștii în care cade omul când nu-și face datoria, să se înrădăcineze în sufletul elevilor tot prin puterea imaginației. Pedepsele aplicate la recidiviști și executate față de toți elevii, influențează în bine imaginația acestora din urmă. De aceea credem că ar trebui ca unele pedepse disciplinare să se poată executa chiar prin companii, escadroane și baterii.

e) Crearea de modele pentru imitat este un mijloc puternic de educație și se face tot prin ajutorul imaginației, descriind faptele eroilor în viață și ale camarazilor prezenți cari se disting prin energia și faptele lor morale. Tablourile de eroi, sărbătorirea zilelor mari din istoria nemului, diferitele laude, recompense și sărbătoriri în corpurile de trupă și în unități pentru oamenii distinși contribuiesc, în largă măsură, la crearea modelelor de imitat. (Vezi „Cultul oamenilor mari“).

f) Ordinea în toate lucrurile, obiectele și faptele vieții

de cazarmă isbește în mod favorabil imaginația elevilor și îi provoacă să-și formeze idealuri de ordine în toate faptele lor.

g) Din punct de vedere al educației voinții trebuie să ne ferim a întrebuița imaginația în următoarele împrejurări: Să ne păzim a întrebuița imaginația în calculul viitorului, mai ales când din fire suntem cam leneși, căci, în loc de a ajunge la un plan de lucru pozitiv, vom cădea în reverie, în fantezie.

Reveria este hrana lenei și de aceea leneșului îi place să-și construiască prin imaginație, castele în Spania, să se gândească la o viață romantică, la echi-page, femei, baluri, la distracțiile în viitor, dar îi vine foarte greu să se gândească a munci continuu șase zile din săptămână pentru ca să se bucure de odihna zilei a șaptea, și să înceapă iarăși munca în săptămâna următoare, ca astfel, printr'o muncă dusă ani și zeci de ani să-și poată crea o situație sigură, și, ca consecință, o viață mai dulce. El trece cu buretele peste anii în care trebuie să muncească și să facă sforțări, gândindu-se numai la modul cum să-și distreze viața, iar nu cum s'o întrebuițeze. Pentru acest motiv, imaginația nu trebuie utilizată în calculul viitorului, ci, acest calcul, să se facă prin etape mici (săptămânale chiar) sprijinind aspirațiunile din etapa ce urmează, pe energia de care am fost capabili a o desfășura în etapa parcursă. De exemplu: eram obișnuit a eși în toate serile în oraș și acest obicei fiind în paguba sănătății, culturii, etc., mi-am impus a nu mai ieși. În prima săptămână am reușit a nu eși două zile; să-mi impun dar ca în săptămâna viitoare să fiu tot așa de tare și de este posibil să mai adaog încă o zi de ședere în casă. Dacă în loc de a proceda astfel vom face socoteală că în săptămâna viitoare nu vom eși de loc vom economisi bani și astfel la anul vom lua o trăsură din acei bani, etc., atunci am căzut în fantezie în loc de a face un plan de lucru pozitiv.

Evitând fantezia în calculul viitorului, reveria va fi evitată, iar puterea noastră de voință și posibilitatea atingerii idealurilor educative va fi mult mai aligerată.

h) O altă piedică la educația voinței este senzualitatea excitată prin imaginație: cei mai mulți tineri și foarte mulți bătrâni, își dau drumul la imaginație închipuindu-și contacte sexuale, idile de dragoste, aventuri cu femei, etc., excitându-și mintea prin imaginație, în paguba sănătății, voinței și caracterului.

Mulți din acei cari se escită și se sugestionează astfel, pierd un timp prețios neputând să se apuce de vre-o lucrare; o bună parte din ei își scotează viața cu ani și zeci de ani înainte, și o altă parte cad la diferite boale imorale și contrare naturii, scurtându-și viața și făcând-o nesuferită și nedemnă.

i) Rolul imaginațiunii în educațiunea voinței s'a mărit, atât de mult, încât, acum în urmă, medicina modernă caută să se sprijine pe sugestie pentru a aplica formula mântuitorului: Credința te va mântui. Această nouă ramură a medicinei se numește Psihoterapie.

6. **Asociațiunea stărilor de cunoaștere**¹⁾. Se zice că sunt asociate între ele mai multe stări de cunoaștere, atunci când revenind în minte una din ele atrage și pe celelalte, chiar dacă n'am voi să ni le reamintim și dacă n'am avea nevoie de ele în acel moment.

Domnul *Găvănescu* compară legătura între stările de cunoaștere, cu un lanț care se desfășură complet chiar dacă tragem numai de un inel.

Iată exemplul dat de d-sa:

„Văd un fluer ciobănesc și mi aduc aminte de țară, de excursie, de prieteni, de trăsura ce ne ducea, de vizitiul care mâna, de drumul neted, stropit de ploaie, de atâtea lucruri, impresii, peripeții, toate legate împreună între ele și cu impresia doinei cântată de ciobănașul cu căciula mare, care păștea oile pe muchea verde a unui deal umbrat de pădure. A fost destul să vedem fluerul ciobănesc, pentru ca întregul lanț de stări sufletești să se desfășoare în conștiință. În locul fluerului, ar fi putut juca același rol oricare altul din inelele lanțului de amintiri: vederea trăsorei, a vizitiului, a unuia din tovarășii de excursiuni, etc“.

Condițiunile generale de asociațiune a stărilor de cunoaștere sunt următoarele:

a) Se asociază stările de cunoaștere cari s'au imprimat în creerul nostru deodată (simultan) sau una după alta, atinându-se în succesiune.

b) Se reproduc adesea ca asociațiune stările de cunoaștere între cari există multă asemănare sau un isbitor contrast. De exemplu: Napoleon ne reamintește pe Cezar, pe Alexandru cel Mare, etc. Cinstea unui camarad oarecare ne reamintește bunătatea altuia, răutatea unuia reamintește perversitatea altuia, etc. Un pitic reamintește uriașul de altă dată. Un ofițer prezentabil reamintește pe altul ridicol.

¹⁾ În unele tratate se zice: „*Asociațiunea idelior*“. Cum însă nu se asociază numai idei cu idei, ci și idei cu sentimente, sentimente cu sentimente, este mai propriu a se zice: „*Asociațiunea stărilor de cunoaștere*“.

Un salut lenevos, moale și ridicol, al unui camarad oarecare, reamintește salutul majestos, corect și vesel al altui camarad.

c) Antipatia sau simpatia pentru anume persoane pe cari nu le cunoaștem, dar cari au asemănare cu alte persoane cari ne-au fost antipatice sau simpatice, se naște tot prin asociațiunea stărilor de conștiință.

d) Stările de cunoaștere se asociază și cu sentimente de plăcere sau neplăcere, astfel că, venind în minte cele dintâi, atrag după ele și pe cele din urmă și invers.

Exemplu :

Românul, când întâlnește din întâmplare, în țări streine, portul național sau căciula unui dorobanț, tresare de surpriză plăcută, căci, elementele vizuale nu sunt libere și goale ca în mintea străinului, ci sunt încărcate cu ecouri emoționale cari se readeșteaptă la prezentarea lor. (Găvănescu).

Vederea terenului unde am manevrat sau a cantonamentului unde am cartiruit cândva, ne reamintește și mulțumirile sau nemulțumirile ce am avut în acele timpuri.

Numele comandantului, fotografia lui, un semn dela el, un gest, sau o voce asemănătoare cu a lui, reamintesc și sentimentele de plăcere, bucurie, încredere, etc. ce am avut în el.

Fotografiile Suveranilor, date soldaților de către corpuri cu solemnitate, la plecarea lor la vatră, ar trebui să nu lipsească din casa nici unui fost soldat. Asociațiile dacă au fost bine fixate de către educatori, vor produce efecte favorabile în tot restul vieții foștilor soldați.

Sfaturi educative.

a) Asociațiunea stărilor de cunoaștere abate atenția dela direcția voită, trebuie, dar multă voință, multă stăpânire de sine, pentru a scăpa de această abatere. Această asociațiune se produce imediat ce este provocată de o excitare externă sau internă.

Trebue să luptăm ca să putem ține spiritul în urmărirea unei ordine de idei hotărâtă și voită.

Inteligența deprinsă cu cârmuirea voluntară și cu această alegere rațională a stărilor de cunoaștere, în vederea unui scop anumit, se numește o inteligență disciplinată, stăpână pe sine.

Prin asociațiile stărilor de cunoaștere, se explică, de ce, în unele conversații oficiale, să fie mare deosebire între subiectul punct de plecare și între cele următoare: începe despre băi și menaj, dar, din vorbă

în vorbă, ajung la simțul și mirosul albinelor, la revoluția dela 48, sau cine știe ce alte chestiuni, ce nu se găsesc în nici o relațiune directă, cu subiectele dela care a pornit.

Trebue o întregă tactică, pentru a înfrână aceste revărsări asociative.

Când individul este condus psihologeste, numai de aceste revărsări asociative și când el nu poate interveni prin voință asupra lor, punând accentul voinței pe unul ori pe altul, din actele ce se perindează pe seama minții lui, atunci individul acela e degenerat sufletește. Totuși, această stare de slăbiciune, dacă nu este prea înaintată, se poate ameliora prin o educație serioasă. Trebuie o voință îndârjită și hotărâtă la om, pentru a se învinge pe el însăși.

b) Elevii cari nu-și pot aținti atenția din cauza revărsărilor asociative, trebuiesc să fie ținuti continuu sub controlul educatorilor. Interogați pe neașteptate, ținuti în picioare, când ceilalți stau jos, stimulați în unele cazuri și pedepsiți în altele.

c) Organizarea solemnităților, a ședințelor de instrucție practică, a celor de teorie, a exercițiilor, a ședințelor de educație, etc. să se facă astfel încât să se asocieze în mintea elevului numai fenomene relative la obiectul respectiv, și, aceste fenomene să fie cu atât mai simple cu cât elevii au mai puține cunoștințe.

7. **Apercepția.** Am văzut că percepție se numește actul de cunoaștere a fenomenului prezentat sau reprezentat creierului, prin senzațiile respective. Această facultate a creierului constituie însă o lucrare pasivă, adică cunoaște actul numai după ce i se transmite și numai dacă senzațiile au intensitatea necesară pentru a putea fi percepute (cunoscute).

Când însă spiritul este alcătuit mai fin, sau este educat pentru anume specialitate, sau într-o anumită direcțiune, atunci capătă o putere de cunoaștere mai mare și mai deosebită decât spiritele comune sau nepregătite, prinde mai repede ideia, o clasează, o asociază și o utilizează neîntârziat.

Această operațiune intelectuală se numește *Apercepțiune*.

„Fenomenul apercepțiunii se poate înțelege ușor prin analogia lui cu asimilația fiziologică: După cum fiecare parte anatomică, nervii, mușchii, oasele, extrag și își asimilează din materiile nutritive aceace se potrivește mai bine cu substanța lor, tot astfel o escitație exterioară, o experiență nouă, se primește transformându-se după spiritul în care pătrunde.

„Omul extrage, prin urmare, din natură aceeace se încadrează mai bine cu spiritul și interesele lui; vede și apercepe lucrurile și oamenii după organul său intelectual. Nu ochiul vede, ci spiritul vede prin ochiu, și adesea nu vede decât ideile sale proprii sau numai ceea ce le corespunde. (Găvănescu)“.

Această putere de prindere și asimilare se face prin cuprinsul de idei câștigate mai înainte din experiență și meditație, și constituie în cercul individului ceea ce se numește în unele psihologii „organul aperceptiv“.

Sfaturi educative

„Dacă va merge către o pădure un militar, un poet, un măcelar, și un om fără voință, cel întâi va observa numai punctele principale, bune pentru fortificat, cărările, luminișurile, a doua poziție de organizat, debușurile, flancurile, etc.; cel de al doilea se va impresiona de fâșiitul frunzelor, ciripitul păsărilor, brebenei, toporași, etc.; cel de al treilea va vedea numai lemnul din care s'ar putea face, cel mai bun scaun de măcelărie, sau unde ar fi iarba mai bună, pentru păscut vitele; iar celui de al patrulea îi va fugi ochii și gândurile, dela ciripitul păsărilor, la covorul verde al erbei, de aci la cuiburile păsărilor, de aci la o idilă de dragoste, la un somn dulce sub umbra pomilor, va simți o poftă de vorbă plictisitoare, pentru ceilalți; în fine, va trece ca musca, dela un loc la altul, și iarăși va lua dela cap, neputându-se fixa asupra unei categorii de senzații din întreaga priveliște ce i se prezintă. Deci, acelaș spectacol trecut prin patru creeri deosebiți, va fi aperceptut în patru moduri absolut deosebite“. De aci următoarea învățătură:

Cu cât aceștia vor cunoaște mai bine profesia lor, sau vor fi mai preparați pentru anume direcțiune, cu atât vor extrage și vor asimila mai bine, părțile ce convin specialităților lor. Pe când, din contră, dacă aceștia nu-și vor cunoaște meseria, nu vor putea vedea la pădure, nimic din ceea ce-i privește.

Aci, în adevăr, trebuie să căutăm justificarea pregătirii deosebite a diferitelor specialități în armată, începând cu serviciile auxiliare din companie, baterie sau escadron, ca: agenți de legătură, cercetași, patrulare, buni trăgători, buni apreciatori, buni semnalizatori, etc. și suindu-ne treptat la specialitățile de arme și servicii și apoi suindu-ne la pregătirea specială a comandanților.

A crede că un singur om poate să îndeplinească bine sarcinile pregătitoare tuturor acestor specialități, este o greșeală în care mulți din noi am căzut și mai cădem încă; iar a neglija pregătirea acestor speciali-

tăți, când ne sunt încredințate, este un atentat la bunul mers al instituției.

Educarea vederii, și a auzului, la instrucția individuală de luptă a soldatului, urmărește tocmai legea apercepțiunii, adică a face pe soldat să vadă și să audă mai clar și mai repede decât oricare om nepregătit, pentru aceasta. (Vezi cele ce s'a arătat la „Pragul și Înălțimea excitațiilor“).

8. Inteligența. Inteligența este puterea cu ajutorul căreia cunoaștem, lucrurile și fenomenele lumii din afară sau ale celei din noi înșine (lumea materială și lumea sufletească), iar pe de altă parte, ne ajută să stabilim raporturile dintre aceste elemente precum și rostul și legile cârmuirii lor.

Distingem dar două categorii de operațiuni ale inteligenței: *a)* unele cari prezintă sau reprezintă elementele celor două lumi și *b)* altele cari stabilesc raporturile dintre aceste elemente și legile pentru cârmuirea lor.

Din prima categorie fac parte *prezentările, reprezentările și percepțiunile*, adică operațiunile simple de inteligență; iar din a doua categorie fac parte *noțiunile, ideile generale, judecățile și raționamentele*, adică operațiunile mintale de gândire și de cugetare, cari se ridică din ce în ce mai mult către domeniul abstracțiunii.

Am separat înadins operațiunile simple de inteligențe și operațiunile abstracte, de oarece, pe cele dintâi le au într-o măsură oarecare și animalele, pe când cele de al doilea ating gradul cel mai înalt numai la om, și încă nu la toți oamenii deopotrivă. Chiar de aci pornește deosebirea dintre om și om din punctul de vedere al inteligenței. Ochiul minții la unul vede mai departe decât la alții, ceea ce face deosebirea dintre ei. Nu în cunoștințele grămădite în memorie, ci în modul de prelucrare a lor pentru a elabora abstracțiuni nouă, stă deosebirea dela inteligență la inteligență. Vom studia dar cele patru operațiuni abstracte ale inteligenței, anume:

A. Noțiunea.

Se numește noțiune, actul de cunoaștere care cuprinde esența părților asemănătoare, din actele prezentate și reprezentate conștiinței noastre; iar nu cantitatea întregă de forme și materii a acestor acte. Spre exemplu: noțiunea de cal, plantă, om, etc., nu reprezintă toată lista cailor, plan-

telor sau oamenilor ce s'au prezentat și reprezentat conștiinței în viața noastră, ei, reprezintă un cal, o plantă, un om abstract, etc., format în conștiința noastră, prin puterea judecății, din partea comună observată la toți caii, plantele sau oamenii văzuți.

Ca să fie bine înțeles ce este noțiunea, reproduc următorul exemplu din cursul de logică a d-lui Maiorescu¹⁾:

„Un copil are la început, în memorie despre obiectul masă o idee sau o reprezentare numai despre acea masă mică, ce a văzut-o în odăea sa. Mai târziu vede și alte mese, cu patru picioare, cu trei picioare de lemn, de piatră, de metal, rotunde, pătrate, poligoane, etc. Din această sumă de prezentări și reprezentări relative la acelaș fel de obiect, cunoștința lui extrage reprezentarea lor comună, și lăsând la o parte deosebirile de tot individuale ale multelor exemple de mese, formează noțiunea abstractă de masă“.

Din cele arătate se observă că noțiunile se formează în mod involuntar din reproducerea și asociațiunea stărilor de cunoaștere a însușirilor comune ale fenomenelor de acelaș fel. Noțiunile n'au un reprezentant în lumea materială, cum au prezentările și reprezentările; ci sunt niște abstracțiuni (idei), sunt un produs abstract al judecății.

Insușirile comune ale obiectelor de acelaș fel, cari dau naștere noțiunilor se numesc *insușiri esențiale*, iar cele ne-comune ce dispar din memorie din cauză că nu se repetă des ca cele dintâi, se numesc *insușiri trecătoare* sau *necomune*²⁾ (*neesențiale*).

Un copil stând la fereastră, vede trecând pe stradă soldați de infanterie, de artilerie, de cavalerie, geniu, etc., dar nu-i explică nimeni deosebirea dintre ei. Incetul cu incetul se va forma în mintea lui noțiunea de militar, din însușirile esențiale ale soldaților trecători, adică: uniformă, armă, coifură, atitudine militară, dar nu-i va deosebi pe specialități de oarece însușirile trecătoare ca croială și culoare a uniformelor, ca baionetă ori sabie sau tesac, ca cisme sau căpute, etc., nu s'au repetat așa de des precum s'au repetat cele dintâi.

Tot din acest exemplu se mai vede că: noțiunile formate

¹⁾ Acest exemplu este și în Psihologia Pedagogică de Martig.

²⁾ Dela modul de prindere și alegere între părțile comune, și părțile ne comune, începe deosebirea dintre oameni priviți ca inteligență.

de mințile fragede, de inteligențele slabe sau necultivate s'ar putea să nu cuprindă toate însușirile esențiale ale obiectelor noțiunii; iar în alte cazuri s'ar putea să escludă toate însușirile trecătoare, de aceea se și zice: are o idee necompletă, are o slabă idee despre cutare ori cutare lucru.

Noțiunea „*militar*“ pentru un copil sau un om fără oarecare cultură se reduce la uniformă, armă, coifură, etc., și cel mult se ridică până la ideea de luptă, pe când pentru un creier luminat, noțiunea militar, se ridică la rostul militarului în apărarea patriei, la onoarea lui, la datoriile lui, etc.

B. *Judecata*

Exprimarea raportului între două noțiuni se numește judecată. Judecata este operațiunea intelectuală de cunoaștere mai complectă și mai abstractă decât noțiunile și decât ideile generale.

„Când găsim că două noțiuni convin sau nu convin tre ele, sau când afirmăm un raport între două idei, facem „o judecată“ și când exprimăm acest raport prin vorbire facem o propozițiune. Cu alte cuvinte judecata este o propozițiune, care afirmă sau neagă ceva despre ceva. (Găvănescu)“.

Exemplu: Infanteria este arma principală sau infanteria nu este arma principală. Geniul este armă combatantă, sau geniul nu este armă combatantă.

Judecățile exprimate în propozițiune cuprind subiectul, predicatul și o vorbă auxiliară de unire.

Judecățile se formează la om, mai întâi, în mod involuntar, ca și noțiunile. Exemplu: Noțiunea iarbă de noțiunea verde, noțiunea floare de noțiunea miros, noțiunea lapte de noțiunea alb, se formează prin experiență, fără a ne sili să ajungem la aceste judecăți. De asemenea, chiar la copii se formează judecățile odată sau chiar înaintea noțiunilor, pe baza senzațiunilor, prezentațiunilor și a reprezentațiunilor.

Indată însă ce judecățile se refer la chestiuni de alt ordin, atunci merge înainte o cercetare, o deciziune, o analiză, și apoi urmează judecata, ca un act voit al gândirii noastre. Aceste sunt judecăți formate din noțiuni. Exemplu: noțiunea om nu se leagă imediat de raportul bine sau rău, frumos sau urât, murdar sau curat; mai întâi cercetăm și apoi judecăm cu care din aceste calificative se leagă noțiunea om.

Să se observe că judecățile voite sunt cu atât mai corecte cu cât sunt mai clare noțiunile, prezentările și reprezentările, pe cari se întemeiază aceste judecăți.

C. Raționamentul.

Raționamentul se face cu ajutorul a trei judecăți, din cari cele dintâi două se numesc *premize*, iar cea de-a treia se numește *concluziune*. Operațiunea în total se numește *silogism*.

Silogism:

<i>Premise.</i>	}	Nici un om nu e divinitate (prima judecată).
		Toți regii sunt oameni (a 2-a judecată).
<i>Concluziune</i>	}	Așa dar, nici un rege nu e divinitate (a 3-a judecată trasă din premize).

Pentru a înțelege mai bine calea prin care se ajunge la raționament, dau următoarele din Martig:

„Dacă școlarul ce a învățat în școală că boul este animal rumegător, că are coarne și unghie despicate, va ajunge acasă și se va uita de ex. la o capră și va băga de seamă că și capra are unghie despicate și coarne și de aci el va scoate încheerea că și capra trebuie să fie un animal rumegător, școlarul a făcut o concluziune. În capul școlarului au purces gândurile așa: Animalele rumegătoare au coarne și unghie despicate. Capra are și coarne și unghie despicate. Deci, capra este animal rumegător.

„Școlarul deci din două judecăți date a scos pe a treia. Cele 2 judecăți date se numesc premize, iar judecata scoasă din ele, concluziune. Așa dar, concluziunea este scoaterea unei judecăți nouă dintr'alte judecăți cunoscute, date.

„Copii încep a forma concluziuni foarte de timpuriu. La început le fac numai prin asociațiunea și reprezentarea prezentărilor. Așa bunioară ei au observat, că de câte ori îi îmbracă mama cu un anumit fel de haină, ea îi duce la plimbare; acum de câte ori copilul vede pe mamă-sa scoțând acel rând de haine, el se bucură (trage încheerea că va fi dus la plimbare). Și adulții ajung la concluziuni tot pe aceiași cale. Noi am observat că zăpada se topește totdeauna când plouă peste ea, sau când soarele e cald; acum soarele e cald, sau plouă; de aci tragem concluziunea că zăpada are să se topească. Când dă ger mare, vedem că unele plante pier, dacă sunt neacoperite; dacă acuma dă un

ger, tragem concluziunea că trebuie s'acoperim anumite plante, căci altfel degeră“.

Însă concluziunile pe cari le formăm așa, prin simplă asociațiune și reproducere, nu sunt sigure, căci în modul acesta putem foarte lesne să ajungem și la concluziuni greșite, false. Așa se întâmplă când de ex.: premisele nu sunt pe deplin adevărate. Sunt multe judecăți cari se primesc în genere ca adevărate, dar adevărul lor e numai relativ. Bunioară:

„Cine fură azi un ou, mâine fură un bou. Scoatem concluziuni false intenționat, când luăm un adevăr relativ ca adevăr general sau când „ne jucăm“ cu adevărul. Despre popoare avem anumite păreri, ca de ex.: Francezul e vioiu, Englezul e îndrăzneț, Italianul e artist. Acum dacă aceste judecăți le-am aplică fără nici o rezervă la fiecare Francez, Englez, Italian, am trage concluziuni greșite“.

La concluziuni de acestea greșite ajungem adesea mai toți Români: dacă vedem un caz de furt, de necinste, etc., al vre-unui Român, apoi zicem repede: asta-i țara românească; așa este românul, etc. și astfel dela un capăt la altul al țării, ne insultăm singuri cu concluziuni trase din adevăruri izolate ca cel de sus.

Ca să formăm concluziuni corecte și sigure, e nevoie de o cugetare puternică, de o cercetare temeinică a premiselor și de o corectă tragere a încheeri din ele. Concluziuni absolut sigure scoatem numai din adevăruri ce nu se pot răsturna, cum sunt adevărurile matematice.

Din exemplele date se poate observa că silogismele duc la erori, dacă premisele nu sunt temeinice și dacă concluziunile nu sunt corect trase; de aceea operațiunile de raționament trebuie făcute și primite cu multă circumspecțiune.

Sfaturi educative cu privire la formarea noțiunilor.

a) Educatorul militar este dator să caute a cunoaște pe fiecare elev, nu numai sub raportul sufletesc, dar și sub acela al cunoștințelor sale intelectuale și să caute a-i limpezi toate noțiunile cu care a venit dela vatră. Mai toți soldații noștri vin sub drapel cu noțiuni întunecate sau chiar lipsiți de noțiuni asupra: „Patriei“, „Statului“, „drepturilor și cărorilor“, „rostul armatei în Stat“, „idea ele noastre naționale“, „idealele economice“, „solidaritatea socială“, etc.

b) Noțiunile cele noi profesionale și morale să se predea intuitiv arătându-se obiectele, fenomenele, acțiunile, operațiunile, etc., fie în natură, fie cu ajutorul reliefulor, tablourilor, exercițiilor reduse de cameră, etc., și apoi, *prin întrebări dar mai ales prin îndrumări întrebătoare* să găsească singuri însușirile esențiale ale noțiunilor ce li se predă și astfel să-și culeagă singuri cunoștințele, din cele ce li se pun la îndemână. De altfel, instrucția individuală în armată și chiar instrucția unităților a început de câțiva ani, a se predă în acest fel, și, numai continuând astfel vom fi pe calea dreaptă a pregătirii de războiu.

R. M. L. De asemenea, metoda de instrucțiune în mod practic se va aplica nu numai la regulamentele de exerciții, ci la toate regulamentele și la toate categoriile de instrucțiune chiar și la educațiunea militară.

Instrucțiunea individuală se va repeta din când în când în tot cursul anului.

Din teorie se va suprima, în general, tot ce nu poate fi de un folos practic și real pentru soldat.

Teoria asupra educației militare va consta mai mult de asemenea, în exemple simple și apropiate, în imagini, în convorbiri și sfaturi date fiecărui om în parte; în vederi și situațiuni create într'adins,—dovedit fiind că noțiunea lucrurilor văzute se fixează în minte și în inimă mai bine decât cele auzite. (Din art. 40, 41, 42).

c) Să se păzească educatorul de a da noțiuni elevilor prin învățarea pe de rost a definițiilor.

În acelaș timp, dacă elevii sunt veniți dela vatră cu oarecari noțiuni asupra chestiunilor de predat în cazarmă, atunci să nu se piardă vremea cu intuițiuni, ci să se treacă la noțiunile următoare pe cari ei nu le cunosc. De aci reese nevoea ca elevii să fie împărțiți pe grupe după cunoștințele ce au. A întrebuiți cu elevii înaintați aceleași metode și acelaș timp ca pentru cei înapoiți pentru predarea diferitelor cunoștințe militare profesionale sau educative, ar fi a-i plictisi în zadar pe ei și a ne obosi în zadar pe noi.

R. M. L. Instrucția trebuie predată rațional, în mod practic, simplu, ușor de priceput și în raport cu gradul de cultură și cu puterea de pricepere a fiecărui recruta. (Art. 71).

Este absolută nevoie să ne convingem că nu se pierde nimic din disciplina militară și pregătirea de războiu dacă în timpul când se predă oamenilor mai înapoiți, în orele de program, cunoștințe educative sau profesionale, restul unității se distrează sau face sporturi, etc.

d) Să se întrebuințeze cât de des comparațiunile, pentru a face pe elevi să priceapă noțiunea nouă prin comparațiuni cu alte cunoștinți vechi sau cu fenomene și lucruri asemănătoare aflate împrejur.

e) O grijă mare trebuie să aibă educatorul militar de a obține dela elevi priceperea și pătrunderea completă a noțiunilor predate, căutând ca, în ceea ce privește exprimarea lor să se pretindă o limbă clară dar absolut descărcată de definițiuni, de cuvinte neînțelese sau de fraze reproduse la fel, (catehism) de câte ori va fi elevul interogat. Grija de căpetenie să fie priceperea lucrului.

Tot așa, cei ce inspectează rezultatele pregătirii de războiu să se păzească de a le aprecia în rău când se va întâmpla, ca unii elevi, să nu exprime clar ceea ce de multe ori aplică și înțeleg în mod absolut mulțumitor.

f) Metodul recomandat la capitoul memorie se recomandă în timpul ședințelor practice sau teoretice, la terminarea marșurilor, etc., să se ceară elementelor mai de seamă a rezumă cele dezvoltate, cele întâmplate sau cele văzute în timpul acelor ședințe.

g) Să se observe că nu se poate lucra pentru formarea noțiunilor cu fiecare om în parte, din cauza lipsei de timp și de educatori. De aceea, după ce s'a întrebuințat la câmp metode intuitive pentru toată unitatea, interogându-se o parte din oameni, apoi, în alte ședințe, se poate face repetări teoretice în cameră sau în cazarmă asupra celor predate intuitiv la câmp spre a se convinge educatorul că noțiunile respective au fost înțelese de toți elevii săi. În timpurile ploioase, prea călduroase sau prea friguroase, se pot face aceste ședințe în cameră sau în cazarmă.

A crede că toată pregătirea morală și profesională de războiu se face numai afară la câmp cu fiecare elev în parte, excluzând cu totul ședințele teoretice, este a trece la o extremitate opusă metodelor vechi ale memorizării, este prin urmare, o rătăcire către dreapta drumului, dacă socotim că cealaltă a fost către stânga. Pe adevăratul drum ne vom găsi când vom ști să armonizăm practica cu teoria.

h) Să nu se predea noțiuni și cunoștințe profesionale cari nu pot folosi rolului ce are fiecare soldat în războiu. A încărcă spiritul cu cunoștințe profesionale superioare rolului fiecăruia, ar fi un pedantism și o pierdere de timp. De altfel regulamentele și deciziunile din ultimul an prevăd lămurit cunoștințele ce trebuie să poseadă fiecare cadru.

R. M. L. Instrucția trupelor are de scop unic pregătirea de războiu. (Art. 2).

Instrucția trupei va fi rațională, dacă ea va ști să facă tot ce i se cere la războiu și dacă pe câmpul de bătae, nu va avea nimic de lepădat din ceea ce a învățat în timp de pace. (Art. 4).

i) Să nu se lase în seama gradaților nici o formare de noțiune ce ar pretinde oarecare explicări. Ei să predea numai cunoștințe profesionale ce n'au nevoie de nici o explicare în afară de litera regulamentului.

R. M. L. Se cere pentru subofițeri recitarea aproape literară a regulamentului, fiind trebuincios ca ei să poată expune foarte exact regulile principale ce n'ar putea fi mai bine formulate decât în regulament. (Art. 35).

Sfaturi educative cu privire la dezvoltarea judecării și a raționamentului.

a) Prin judecată se formează legături temeinice între prezentări, reprezentări și noțiuni. Judecățile clare nu numai că îmbogățesc cunoștințele, dar ele produc plăcere, dau naștere la stări emotive, și, prin urmare, se influențează sentimentele și se nutrește voința de a continua cu cercetările către adevăr.

De aceea educatorul trebuie să caute a înlesni pe elevi ca ei să-și formuleze judecăți din noțiunile și prezentările ce li s'au dat și li s'au pus la dispozițiune de către educator. Să se pună o deosebită grijă ca noțiunile, reprezentările și intuițiunile deja cunoscute sau prezentate în acel moment elevilor să fie limpezi și bine pătrunse.

b) Când se întâmplă ca elevii să judece pripit sau să judece rău, datoria educatorului este de a nu-i descuraja nici a-i lăsa în îndoială ci, a-i îndruma, prin întrebări, către analizarea elementelor acelei judecăți pentru a o putea pătrunde temeinic.

c) Este de recomandat ca, la judecățile nouă, să se chestioneze elevii mai buni ținând pe ceilalți atenți până ce le va veni rândul la interogație în raport cu inteligența și puterea lor de pătrundere. Cu modul acesta se înlătură descurajarea elevilor cari, fie din lipsă de cunoștințe, fie din insuficiență intelectuală, nu pot pătrunde imediat chestiunile nouă.

d) Să nu se dea elevilor judecățile de a gata, ci numai prin întrebări și răspunsuri. De aceea se cere să

varieze întrebările elevilor următori asupra unei judecăți limpezită mai înainte de alți elevi. Să se pună o grijă deosebită de a nu deprinde pe elevi să se folosească în mod automat de judecățile altora, ci să li se creeze situațiuni variate pentru a fi forțați, să judece singuri.

Asupra diferitelor operațiuni, citiri, explicări, etc., să nu li se ceară numai învățămintele sau povestirea celor petrecute sau învățate, ci să fie întrebați *pentru ce* și *cu ce scop* se petrec lucrurile așa și nu altfel.

e) Să se pună elevii a face asemănări și comparații între diferitele situațiuni, fenomene și lucruri cunoscute deja și între cele în cari sunt puși în ședința actuală.

f) Se cere din partea educatorilor să nu intimideze pe elevi prin nerăbdare, prin grabă sau prin amenințări. Să-i încurajeze și să le arate cu liniște și în mod vădit judecățile false sau pripite.

R. M. L. Instrucția individuală cere dela instructor: răbdare, cunoștințe, ambițiune, și bună-voință.

Recrutul trebuie instruit cu blândețe, deșteptând în el simțul datoriei și al voinței, atențiunea și interesul. Instrucția recruților trebuie predată rațional, în mod practic, simplu, ușor de priceput în raport cu gradul de cultură și cu puterea de pricepere a fiecăruia. (Din art. 71).

CAPITOLUL V.

ELEMENTUL AFECTIV AL VOINȚEI (SENTIMENTUL)

1.—Ce este sentimentul.—2. Clasificarea sentimentelor. Din punctul de vedere al cauzei producătoare: „*prezentative*“, „*reprezentative*“. Din punctul de vedere al intensității și duratei: *dispozițiuni*, *a'ecte*, *pasiun*, *patimi*. Din punctul de vedere al tendinței: *egoiste*, *altruiste*, *superioare*.—3. Sentimente egoiste: Lenea. Vanitatea: Sfaturi educative. Orgoliul: Sfaturi educative. Lăcomia: Sfaturi educative. Frica: Sfaturi educative. Furtul și minciuna: Sfaturi educative: Invidia: Sfaturi educative. Cruzimea: Sfaturi educative.—4. Sentimentele altruiste.—5. Sentimentele superioare. Sentimentul moral: Sfaturi educative. Sentimentul religios: Sfaturi educative. Sentimentul estetic: Sfaturi educative. Sentimentul patriotic: Sfaturi educative. Sentimentul adevărului.

1. Din momentul producerii escitației și pe tot timpul transmiterii ei la centru și de aci la periferie, precum și pe timpul executării ordinului transmis dela centru, simțim revărsându-se ca o undă, în întregul nostru corp, niște curenți producători de plăcere sau de durere. Acești curenți măresc sau micșorează energia noastră psiho-fizică, după cantitatea de plăcere sau de durere ce o simțim în timpul producerii lor. Această undă producătoare de plăcere sau durere, dă naștere sentimentului.

Martig zice: *Sentimentul este o stare de agitare a sufletului, plăcută sau neplăcută*¹⁾.

Plăcerile sau durerile acestea sunt de două feluri: unele produse de escitațiuni organice ca: mirosul florilor, gustul

1) Psihologie pedagogică. E. Martig. Traducere de Casa Școalelor. București.

bucatelor, variațiunile de temperatură, etc.²⁾., altele sunt produse de escitațiuni sufletești ca: întâlnirea cu un amic scump, vederea sau citirea unui act de eroism, revederea sau gândirea la locul natal, la patrie, etc.

2. Sentimentele se numesc și se clasifică după următoarele puncte de vedere:

A. Din punct de vedere al cauzei producătoare.

Se numesc „*prezentative*“ când cauza producătoare este prezentă. Durerea simțită la vederea unui om rănit sau omorât prin vre-un accident oarecare, invidia când dușmanul ne este în față, plăcerea când auzim o bucată de muzică, plăcerea simțită prin respirarea unui aer curat; durerea rea simțită la vestea morții unui prieten, etc.

Se numesc „*reprezentative*“ când ele vin în minte prin ajutorul memoriei și imaginației. Ex.: toate sentimentele prezentative descrise mai 'sus, devin reprezentative când vin în minte și când simțim în corp același efect ca și cum ar fi prezente.

Aducerea aminte despre țara noastră, despre căminul nostru, despre tradițiile și obiceiurile țării noastre, când ne găsim în țară străină, trezesc în noi o serie de sentimente reprezentative.

B. Din punct de vedere al duratei și intensității.

Durata și intensitatea emoțiilor, dau o notă particulară modului de acțiune al fiecărui om. De aceea sentimentele cōrspunzătoare acestor emoții primesc o clasificare privită numai ca durată și intensitate și anume: *dispozițiuni, afecte, pasiuni și patimi*.

Cele dintâi produc în noi simțiri ușoare dar continui; cele de al doilea simțiri tari dar cu intreruperi; cele de al treilea produc simțiri tari și continui. Un om pasionat pentru datoriile și profesia lui are asigurat succesul. Numai patimile sunt oarbe, ele fac sufletului acelaș rău pe care îl fac vijețiile, naturii, ele întunecă conștiința și sting lumina rațiunii.

²⁾ Acestea se numesc și sentimente senzoriale.

Patimile se deosebesc de pasiuni prin aceea că ele conduc orbește pe om fără să caute îndărăt ori să privească înainte, pe când pasiunile nu fac altceva decât ajut rațiunea și conștiința să atingă, cu putere, scopurile propuse.

Patimile fac din mijloc, scop. Scopul fiecăruia este să avem posibilitatea unui trai mai bun, mai comod și mai liniștit; iar mijlocul este de a economisi banul; așa dar, toți trebuie să lucrăm cu pasiune pentru economia banului. Avarul ia însă mijlocul drept scop și economisește banul răbdând de foame, umblând desculț, desbrăcat, nespălat, etc. Aceasta este patimă. (*Psih. Găvănescu*).

Luând de bază exemplele de aci, putem găsi și deosebi patima de pasiune, în orice ramură de activitate. Ex.: a vorbi cu pasiune înseamnă că suntem încălziți de sentimente superioare; pe când a vorbi cu patimă, înseamnă a ataca și a atinge pe cineva pentru a-l insulta.

Intre patimile mai obișnuite sunt: ura, invidia, clevetirea, beția, hoția, jocul de cărți, avariția, etc.

Există chiar patima adevărului, spre exemplu: medicul, împins de dorința de a spune numai adevărul, dacă va spune unui bolnav în ultimul grad, că va muri, de sigur că este un medic care suferă de patima adevărului.

Sunt și camarazi cari împinși de patima adevărului, aduc aduc multe pagube disciplinei militare și chiar lor însuși.

Sunt adevăruri cari neaducând folos nici nouă, nici altora, nici omenirii, avem datoria a le ascunde unor anumite persoane; iar când nu suntem în stare a face aceasta, atunci am căzut în patima adevărului.

În această privință avem în literatura românească următoarea poveste:

„Un preot mergând la târg, a întâlnit pe drum pe un om zdrențăros care cerea de pomană. Întrebându-l de ce nu muncește, a răspuns că nu-l primește nimeni fiindcă spune adevărul.

„Atunci preotul îl povățuește să se ducă acasă la dânsul și să-i spue preotesei să-l primească, să-i dea mâncare și apoi să-l pună la lucru, până ce se va întoarce preotul, ca să-l tocmească. La întoarcere preotul găsește pe acest om, afară în drum plângând. Bine nenorocitul!... de ce nu ai intrat înăuntru? El răspunse:—Am intrat părinte dar maica preoteasa m'a dat afară, fiindcă n'am știut să mint. Apoi cum s'au

petrecut lucrurile?—Am intrat în curte și am zis: „bună ziua maică preoteasă chioară“, și d'asta m'a dat afară“.

C. Din punct de vedere al tendinței.

Sentimentele se împart în „egoiste“, „altruiste“, și „superioare“. Vom analiza pe fiecare în parte.

3. **Sentimentele egoiste** se numesc acelea cari se refer la persoana noastră. Este necesar să înțelegem bine cari sunt și cum se clasifică sentimentele egoiste, pentru a nu cădea în greșeala în cari cad foarte mulți, condemnând ca imorale toate sentimentele egoiste. Sentimentele egoiste sunt puteri de agregățiune socială când ele nu cad în patimi. Nu există sentimente absolut altruiste pentru a rezuma educațiunea numai în ele.

Toate sentimentele egoiste cari contribuiesc la conservarea persoanei noastre fizice sau morale pentru a o face folositoare nouă, familiei, societăței și națiunii, sunt sentimente pe cari trebuie să se sprijine o educațiune socială.

Creștinismul a rezemat educațiunea pe sentimentele egoiste, cari tind la conservarea persoanei morale. Astăzi nici o morală nu încearcă să sprijine educațiunea numai pe sentimentele altruiste.

Numai cu sentimente altruiste nu se poate organiza și susține o societate, precum nu se poate construi o casă numai cu piatră, var, apă, lemn, fier, dacă nu există interesul egoist al proprietarului de a face o casă comodă pentru el, interesul egoist al arhitectului de a-și mări reputațiunea prin acea lucrare, interesul egoist al lucrătorului de a mai fi chemat la lucru și altă dată, etc.

Solidaritatea, patriotismul, etc, sunt sentimente altruiste, dar au punctul de plecare în sentimentul egoist al conservării persoanei noastre morale, al conservării bunurilor noastre.

Toate sentimentele egoiste ce tind la întrebuițarea persoanei noastre morale și fizice pentru îndeplinirea faptelor ce produc deopotrivă fericirea noastră și a societăței, sunt pârghii puternice ale educațiunei.

„Țocmai considerațiuni sociale, privitoare, la fericirea mediului întreg, dau un caracter moral datoriiilor și virtuților personale egoiste. Un membru nefericit, răspândește o atmosferă de nefericire în jurul său, un individ bolnav dă naștere la copii bolnavi.

„Suntem astfel responsabili de buna noastră stare fizică și morală pentru că suntem responsabili de urmările lor pentru societate.

„Defectele noastre nu se resfrâng numai asupra noastră, ele devin cauze de nefericire pentru alți membrii din societate, fie indirect prin urmașii noștri, cari primesc dela noi odată cu viața și înclinațiunea către defectele noastre moștenite. (Psih. Găvănescu)“.

Din nenorocire însă, sentimentele egoiste, întunecă judecata unor indivizi și-i face a îndreptă toată activitatea lor psihică numai în interesul lor fără a mai ține seamă de interesul social.

Sentimentele egoiste periculoase bunului mers al individului și societății sunt: *a)* lenea, *b)* vanitatea, *c)* orgoliul, *d)* lăcomia, *e)* frica, *f)* furtul și minciuna, *g)* invidia, *h)* cruzimea.

a. **Lenea**, adică desgustul pentru lucru fizic sau intelectual. Leneșul găsește plăcere în neactivitate.

Se întâmplă câteodată ca lenea să proive din o stare organică ca: anemie, nutriție neîndestulătoare și lipsă de odihnă, dar, în asemenea cazuri, lenea dispare imediat ce se restabilește starea organică prin întărirea sângelui, prin completarea hranei, a odihnei, etc. Adesea, lenea provenită din aceste cauze, face nefericirea individului, deci, nu poate fi socotită ca un sentiment egoist.

Lenea este însă condamnabilă pentru indivizii a căror stare fizică și psihică nu numai că nu prezintă nimic anormal, dar ei își fac un ideal din neactivitatea lor. Ei simt plăcere și liniște numai din gustul pentru neactivitate. Lenea aceasta poate fi numai fizică sau numai intelectuală.

Lenea fizică se arată la unii prin absolută nemișcare, la alții prin greutatea în mișcări, și, la toți, se manifestează prin neglijarea igienei, neglijarea întreținerii efectelor și a tuturor obiectelor ce le aparțin, o continuă tendință de a dormi și a se odihni, o caracteristică indispoziție de câte ori sunt forțați a se mișca.

Lenea intelectuală, este sentimentul egoist cel mai răspândit și adesea greu de recunoscut, de aceea, mulți din leneșii intelectuali aujng la aprecieri și trepte sociale absolut nemeritate. Am arătat la capitolul „intelligența“ ce este lenea intelectuală.

b. **Vanitatea.** Se numește vanitate, dorința deșartă de a părea mai mult decât suntem, dorința de a amăgi opinia publică asupra poziției, asupra valorii și a firei noastre, pornirea de a umili ori stăpâni pe alții prin aparențe. Se poate zice că vanitatea este o lăcomie bolnăvicioasă de laudă.

Formele sub cari se prezintă vanitatea sunt infinit de multe: unul ține să pară mai bogat, altul mai voinic, altul mai instruit, mai bun, mai deștept, mai curajos, mai norocos, mai frumos, mai priceput, etc. Toate aceste tipuri le întâlnim și în armată, dar afară de aceste cazuri întâlnim, ici coala și altele speciale armatei, anume: unul vrea să pară că știe de toate, este un enciclopedist militar, altul care este bine pregătit intelectualicește, vrea să pară că nu-i lipsește nimic din cece privește practica, cei mai mulți din cari au o practică temeinică vroiesc să pară că sunt desăvârșiți în cece privește pregătirea intelectuală, sau tăgăduesc importanța acestei din urmă pregătiri. Armele între ele se socotesc mai superioare decât celelalte arme surori, și, toate armele la un loc, se uită cu dispreț și jale la membrii serviciului auxiliar, etc. Unii își fac o laudă din protecția de care se bucură.

Sunt vanitoși cari justifică această pornire prin imoralitatea celor pe cari trebuie să-i amăgească; iar nu prin însăși firea imorală a lor. Așa ei zic că: nimeni nu recunoaște dreptul de a trăi, de a fi, dacă nu te arăți superior lor prin forma pe ce se vede, iar nu prin fondul ce se poate prețui. De aci, pornesc acei care nesocotesc trebuințele reale ale buneii gospodării pentru a părea cecece nu sunt prin lux, sporturi, cheltueli de spectacole, servitori de prisos, petreceri costisitoare, etc. De aci, femei măritate pe povârnișul imoralității, de aci, bărbați însurați încurajând imoralitatea femeilor lor, de aci, tineri și tinere sacrificându-și iubirea și tinerețea pentru o poziție materială a unei bătrâne sau a unui bătrân, etc.

S'ar crede că, vanitatea se manifestează numai prin dorința de a părea mai mult decât suntem. Să se observe însă că sunt vanitoși cari trec în extremitate opusă. Aceștia voesc să pară mai puțin decât sunt, își fac un merit din o modestie și o aparență mai simplă decât mijloacele lor materiale sau sufletești. Cum însă în adâncul sufletului acestora există dorința de a se ilustra prin ceva, tot vanitate se numește și aceasta, ba, s'ar putea numi chiar ipocrizie.

Socotim dar „*Vir'ute*“ numai modestia și simplitatea proporțională cu puterea fizică intelectuală și cu starea materială a individului. Din momentul ce individul voește să pară mai mult sau mai puțin decât este, atunci el este un vanitos.

Sfaturi educative

1. Punerea în evidență a valorii reale a vanitoșilor, prin situațiuni neașteptate și cu aparențe de a nu fi fost înadins create, aduc adesea la sentimente mai bune pe vanitos.

2. Disprețul și ridicularizarea diferitelor manifestări ale vanitoșilor este un mijloc de a împiedica contagiunea, și câte odată pot corecta chiar pe cei bolnavi.

3. Sfaturi personale date invidioșilor și conferințele morale despre aceste deșertăciuni, pot, de asemenea, să aibă rezultat bun.

4. Educatorul să caute a face să pătrundă în mintea elevilor ideea de a-și căuta valoarea în ei însăși, în productul real al activității lor și al facultăților lor personale, iar nu în aparențe și exagerări.

5. A se vedea și partea relativă la emulația voinței.

c. **Orgoliul.** Este un sentiment opus vanității. Orgoliosul nu ține să fie apreciat de alții, el se apreciază singur, se îngâmfează în el însăși, nu voește să țină seamă de opiniile ce au alții despre el. În vorba românească li se zice acestora: „*fuduli și proști*“. În adevăr, fuduli sunt fiindcă nu voesc să țină seamă de opiniile altora; iar proști sunt fiindcă nu au puterea de a-și vedea adevărata lor forță și personalitate și se cred totdeauna de o forță și personalitate superioară tuturor.

Sfaturi educative

1. Orgoliosul să fie pus pe neașteptate în situațiuni de a-și vedea singur valoarea prin comparare de lucru și la diferite acțiuni, cu alții. Să fie lăsat a deduce singur diferența între ei și cel de o valoare superioară și să se repete asemenea situațiuni până va ajunge a se corecta singur.

2. Sub formă de povești, discuțiuni, etc. să se arate tuturor elevilor ricolul și deșertăciunea orgoliului fără a se cită numele celor predispuși la orgoliu. Numai cu timpul să se dea în vileag numele orgolioșilor incorigibili și să se întrebuinteze măsuri represive, etc.

d. **Lăcomia.** Lacomii simt plăcere când pot avea mai mult

decât le trebuie, când pot mânca mai mult decât cere organismul, când pot lua din bunul altora, conservând pe al lor. Cei mai mulți lacomi împing atât de departe acest sentiment egoist, încât fură pentru a-și apropia bunurile dela altul, calomniază pentru a dărâma onoarea altuia, cad în patima beției când bea dela altul, se îmbolnăvesc de stomac când mănâncă dela altul, etc. Acești lacomi nu văd în bunurile altora o stare de lucruri înfloritoare pentru societate, nu simt plăcere din plăcerea ce o simte proprietarul bunurilor, ci, numai din aceea ce poate el profita imediat din acele bunuri.

Sfaturi educative

1. Să se dea povețe cât mai dese și să se arate exemple despre lăcomie.
2. Să se înceapă scara mijloacelor de constrângere ¹⁾ imediat ce se observă lăcomia la vre-un elev.
3. De câte ori este posibil să se pună lacomul recidivist în situațiuni de a se îmbuibă, pentru a fi observat și zeflemisit de către toți camarazii lui.

e. **Frica.** Frica este forma cea mai obișnuită a instinctului de conservare. Sfiala, teama, spaima și groaza sunt sentimente similare fricei, sunt diferite nuanțe ale fricei.

Frica, cu toate nuanțele de mai sus, micșorează energia individului în loc să o mărească sau măcar să o lase neatinsă, din cauza durerii pe care și-o închipue fricosul că va urma în diferitele acțiuni ale vieții.

Teama de examene, teama nereușitei în cutare sau cutare întreprindere, teama de inspecții militare, teama de cutare sau cutare comandant, micșorează energia psihică atât de mult, încât nu sunt rari cazurile când vedem pe câte un fricos, prostit cu desăvârșire la examen, la inspecții, etc.

Sfaturi educative

1. Sporturile de orice natură sunt cele mai sigure mijloace pentru întărirea fricei.

Montaigne zice ²⁾: Să lucrăm pentru călirea corpului. (Educația fizică).

¹⁾ Vezi, „Stimulamentele voinței“.

²⁾ „Etudes sur la Guerre“, par Locot.-Col. Montaigne.

Știm că ființa umană nu poate să atingă maximum de perfecție decât într-o perfectă dezvoltare a facultăților fizice, intelectuale și morale. Dar, dacă este de ales între dezvoltarea fizică și cea intelectuală nu trebuie să stăm la îndoială de a alege pe cea dintâi: calea fizică.

2. Pentru înlăturarea fricii psihice (timiditate) se cere din partea educatorului a ști să încurajeze prin îndrumare, prin o atitudine părintească, iar nu prin o autoritate seacă și prin amenințări cari măresc frica în loc de a o înlătura.

3. Educatorul modern se deosebete de educatorul empirist prin aceea că nu întrebuințează frica pentru a pregăti pe elev. Pentru a face să se înțeleagă deosebirea mă servesc de ideile d-lui *Spiridon Popescu*: „*Educatorul modern caută să intre în sufletul elevului, și, de acolo, din sufletul lui i-l cârmuește; pe când educatorul empiric formează o reprezentațiune de tiran în imaginația elevului și de acolo i-linspăimântă*“.

Cel întâi produce sentimente, emoții, interese și iubire, pe când cel de al doilea, se reazimă pe puterea fricii.

Cel modern să ia numai sarcina ca după ce intră în sufletul elevului să nu rămâie acolo fără rost precum fac vânătorii de reclamă și popularitate.

4. Frica se produce adesea din cauza neodihnei, foamei, oboselii, pierderilor de sânge. Educatorul militar să evite acestea în timp de pace; iar conducătorul din timp de războiu să aibă grije a nu-l surprinde evenimentele luptelor cu oamenii săi în asemenea cazuri de neodihnă, oboseală și foame.

5. Frica se produce adesea, mai mult din cauza ideii despre pericol, decât de însăși pericol. Recruții vin la cazarmă cu frica de armată, produsă prin ideile înrăcinate în ei de acasă. (Mare este rolul învățătorului și al preotului pentru a face pe tineri să piardă această frică. Era bine dacă d. *Spiridon Popescu*, în valoarea sa lucrare, ar fi dat învățătorilor, această recomandățiune¹⁾).

Se pune multă grije în cazarmă, la venirea recruților, pentru înlăturarea acestei frici, și, s'a reușit mult, prin vizite în oraș, convorbiri libere cu gradații și ofițerii, jocuri, cântece, etc.

6. Frica nu stăpânește așa de ușor pe omul aflat în acțiune. De aceea este bine ca omul să fie continuu ocupat. Chiar recrutul venit la cazarmă, în primele zile, deși nu pot fi puși imediat la exerciții, totuși distracțiile, jocurile, etc., înlătură frica de cazarmă, pe când lăsarea lor în libertate prin cazarmă și pe lângă zidurile cazarmei, mărește frica cu care venise de acasă.

¹⁾ Op. citat.

La războiu, trupele aflate în rezervă, în așteptare, etc. pot fi cuprinse de frică, dacă nu au șefi să știe a le ocupa spiritul cu ceva.

7. Increderea în sine și disprețul pentru inamic micșorează efectul fricei. Acest sentiment poate să fie chiar exagerat de către educatori, însă, nu în opunere absolută cu adevărul, căci, în asemenea caz, se poate produce o frică absolut păgubitoare operațiunilor militare. (Efectul surprinderii).

Soldatul care va avea încredere în sine și dispreț pentru pregătirea de războiu a adversarului și pentru armamentul acestuia, va cădea repede în frică dacă realitatea îi va proba contrariul.

8. Sentimentul datoriei și înfăcărarea sunt piedici ale fricei, dar cel dintâi este apăsătorul sufletelor de elită cel de al doilea nu are durată. De aceea, aceste sentimente să le completăm cu disciplina care înlătură frica prin frică de abatere dela datorie.

9. Amorul propriu, dorința de a se distinge, frica de pedeapsă, și rușinea sunt reforturi puternice contra fricei. Așa se explică cum unele elemente bune în timpul zilei, se abat dela datorie în timpul nopții sau când lucrează în afară de sfera opiniei șefilor și camarazilor.

10. Credința religioasă, teama de păcat și frica de o moarte lașă sau comună, este și va rămâne refort puternic contra fricei.

11. Obișnuința cu pericolul împiedică cu succes efectele fricei. Așa se explică valoarea trupelor vechi obișnuite cu războiul. Obișnuința însă are valoare numai pentru pericolul cu care suntem obișnuși.

Așa se explică cum un curajos marinar poate fi cuprins de frică în lupta pe uscat. Așa un curajos vânoț are frică pe apă, etc. Pregătirea de războiu este completă când soldații, sunt obișnuși din timp de pace cu toate împrejurările ce ar putea produce frica de războiu.

12. Sentimentul că soldatul face parte dintr'o țară de eroi, din o trupă bună, este, de asemenea refort incomparabil de bun pentru înlăturarea fricei. (Cunoașterea istoriei naționale, organizarea trupelor astfel încât soldații să-și cunoască șefii și camarazii, să cunoască tradițiile corpului și ale armatei din care face parte, etc., are tocmai acest avantaj).

13. Ofensiva este încrederea în sine, în țară, și în armată, dă naștere la sentimentul forței superioare, deci înlătură frica.

„Regulamentul nostru de manevră zice: Infanteria trebuie să-și desvolte aplicarea ei naturală pentru ofensivă, și toate acțiunile sale trebuiesc să fie dominate de o singură idee: înainte și tot

înainte cu orice preț. O infanterie energică, bine instruită și bine comandată are mulți sorți de izbândă, chiar în împrejurări grele și contra unui inamic superior în număr. (Art. 303).

f. **Furtul și minciuna.** Originile acestor sentimente josnice egoiste sunt numeroase. Lenea, lăcomia și vanitatea împing adesea la furt și la minciună. Obiceiurile moștenite, pildele rele, lipsa de educație și de pătrundere a conștiinței cu principiile de morală, dau naștere la furt și la minciună. Sistema educațiunii prin frică a contribuit mult la dezvoltarea sentimentului minciunii.

Inspecțiile militare cari apreciau totul după aparență, împinsese — incoștient negreșit — către minciună. Pretențiunile prea mari și în disproporție cu mijloacele, împing iarăși la minciună și furt.

Camaradul nostru, căpitan Dragu, a prins foarte bine acest rău și iată ce spune:

„Soldații noștri umblă cu cârligele dela raniță la cureaua de încins, cu strunele, săpunul, vacsul, etc. în buzunar, cu lingurile și periile de cisme în carâmbi: motivul îl spun ei singuri: *de frică să nu li se fure...* Există și acum legenda unei roate furate, din care exemplu se poate ușor deduce cum s'a lățit și se lățește furtul:

„In dimineața unei zile lipsește o roată dela o unitate a unui regiment. Negreșit se raportează, etc. Ordinul șefului însă eră precis: Nu vreau să știu, până mâine să se găsească roata. A doua zi la acea unitate există roata dar lipsește dela altă unitate a altui regiment. Așa că în ziua următoare se găsiă la unitatea care o avusesse lipsă, dar lipsește dela altă unitate. Până ce, în fine, un comandant de regiment se hotărăște a înființa roata din fondul regimentului și astfel s'a putut termina chestia furtului de roate“.

Sfaturi educative

1. Se impune prevenirea ivirii cazurilor de furt și minciună prin sfaturi, pilde, etc. chiar din primele zile ale venirii recruților. Soldaților vechi să li se facă cu câteva zile înainte de venirea recruților 3—4 ședințe de educațiune ambiționându-i și însuflețindu-i să deă pilde de cinste și iubire față de camarazii recruți.

2. Soldatul înainte de toate să fie luminat asupra imoralității furtului și minciunii și apoi, cei nărăviți să fie ajutați a se desbăra prin propria lor voință,

întrebuinându-se povață zilnică, exemple, sancțiuni, etc. după împrejurări.

3. Asupra tot ce este bănuială de furt să se facă cercetări serioase până se află rezultatul luându-se măsuri drepte și comunicându-se rezultatul la întreaga unitate¹⁾.

4. Să se dea ordine ca obiectele, efectele, etc., ce se găsesc prin cazarnă, curte, etc., să se depue la cancelarie anunțându-se demunerea lor pentru a se află de către păgubași. Se va face muștrare aceloră cari pierd din neglijență efectele și se va aduce laudă publică aceloră cari depun efectele găsite²⁾.

5. Când se va fură ceva să se procedeze imediat la perchezițiuni și cercetări. În cazul când nu se găsește obiectul să se impute la plautoane, dacă s'a furat noaptea sau în timpul instrucției; iar dacă s'a furat când erau oamenii la un loc, să se impute vecinilor sau întregii unități, după împrejurări.

Dacă se ia o hotărâre, și nu se lasă fără sancțiuni diferitele furturi, se ajunge ca fiecare să aibă grijă nu numai de obiectele lor, dar și de ale vecinilor³⁾.

g. **Invidia.** Este un sentiment egoist ce produce de plăcere individului când altora li se întâmplă numai rău; iar când alții sunt mai bogați, mai frumoși, mai talentați, mai sănătoși, etc., decât invidiosul, atunci acesta simte durere, mâhnire, neliniște.

Vanitoșii, ambițioșii și oamenii cu inteligență îngustă sunt încătușați de sentimentul urei și invidiei. Din contra, oamenii cu o cultură temeinică precum și cei cu o inteligență ceva mai ridicată nu cunosc ura și invidia de oarece ei sunt preocupați întotdeauna de adevăr și de activitate serioasă. Afară de aceasta ei își dau seama de raportul dintre puterea și aspirațiunea lor, de raportul dintre adevăr și aparențe, etc., așa că nu poate să nască în ei sentimentul urei și al invidiei chiar dacă în fapt, alții sunt mai bine ca ei.

Sfaturi educative⁴⁾

1. Cu privire la educațiunea prin noi înșine:

Să ne silim a stăpâni pornirea aceasta de ură și invidie și să ne impunem a ne bucura când vedem pe unii și pe alții ridicându-se prin muncă, energie și ca-

1, 2 3) Vezi op. citat, Căpitan Dragu.

4) Afară de aceste sfaturi a se vedea și cele dela „Stimulentele voinței“.

lități morale, căutând a îmita pe aceștia și a se cultivă prietenia, în loc de a-i dușmăni.

Ura și invidia ne face neliniștiți, ne turbură sângele, ne sbate corpul, ne micșorează prestigiul în fața oamenilor modești, și, în fine, ne face să vedem și să apreciem faptele cu totul altfel de cum sunt în realitate. Prin stăpânirea urei și invidiei dobândim în noi o mulțumire sufletească asemănătoare mulțumirii pe care o simțim purtând pe noi o haină curată, având corpul curat, îngrijit, etc. De aceea, trebuie să ne silim a stăpâni aceste porniri rele, chiar dacă la început am simțit durere prin înfrânarea lor, căci, mai târziu, această durere va dispărea lăsând loc mulțumirii sufletești de care vorbim mai sus și care mulțumire sufletească contribuie la dezvoltarea voinței și energiei noastre.

Chiar pe acei cari se ridică prin mijloace neoneste, prin lingusiri, prefăcătorii, etc., nu trebuie să-i urim sau să-i invidiem, ci numai să-i disprețuim, sau, de este cazul, să-i demascăm pe căi oneste și publice, iar nu prin denunțuri anonime.

2. Cu privire la educațiunea altora:

Când recompensăm sau când laudăm pe unii din elevii noștri, să ținem seamă a face aceasta numai pentru faptele pornite din voință și din simțul datoriei, iar nu pentru însușirile personale ca: frumusețe, eleganță, voce frumoasă, forță fizică, dansuri, cântece, instrumente muzicale, etc., căci aceste din urmă sunt apanajul firilor alese ceace nu se poate pretinde tuturor.

Prin exemplele și faptele noastre să căutăm a pătrunde în mintea elevilor noștri ideia că: valoarea individuală morală stă în rezultatul total al îndeplinirii tuturor îndatoririlor; iar nu numai în aptitudini speciale ca cele de mai sus.

Cu modul acesta oamenii se deprind încet încet să admire naturile superioare, iar nu să le invidieze.

Elevii noștri să fie convinși că nimeni nu se naște perfect, că oricine poate greși din neștiință, că știința se capătă cu răbdare și în raport cu puterea fiecăruia. că, în fine, adevărata greșală este numai aceea care se repetă din lene, din răutate, din lipsă de cinste și lipsa simțului răspunderii, că un om mai sărac, mai puțin voinic, mai puțin inteligent poate să se ridice la aceeași valoare morală ca și inteligențele alese, dacă își face datoria cu toată puterea lui sufletească și fizică.

Dar cum se vor convinge elevii noștri de acestea?

Numai prin pildele ce dăm, numai prin modul cum ne purtăm cu elevii noștri, nici de cum prin vorbele cari le spunem lor.

Să nu se permită clevetirea, pâra sau anonimatul. Oricât adevăr ar fi în anonime și în pâra să nu se țină seamă de ele și să se pedepsească aspru pârătorii și anonimii când se pot descoperi. Să se permită denunțarea și reclamațiunea pe față, la raportul unității

Cruzimea. Sunt multe cazurile cari dau naștere sentimentului de cruzime.

Cruzimea are adesea la bază inconștiența, cum este cazul la copii mici cari sunt cruți cu animalele, cu păsările, etc. Alteori vine din incapacitate momentană de a judeca, cum este cazul la oamenii bețivi sau cazul oamenilor surescitați peste măsură cari devin cruți în acele momente, dar regretă în urmă când ajung în stare normală.

Sunt cazuri patologice de cruzime ce produc o stare afectivă, o stare de plăcere prin suferința și durerea provocată altora, cum ar fi cazul criminalilor născuți. Cruzimea pornită din ură și invidie produce de asemenea plăcere.

Cruzimea, ca orice pornire, se întărește prin repetire. Măcelarul, chirurgul, călăul, etc. devin cruți și nu se mai pot înduioșa la vederea faptelor crude, prin repetirea cazurilor impuse de profesia lor.

Sentimentele protivnice cruzimei sunt de natură altruistă ca: înduioșarea, mila, ertarea, îngăduința.

Sfaturi educative

1. Înlăturarea cruzimei se obține prin dezvoltarea sentimentelor de înduioșare, milă, etc. și defăimarea celor de cruzime.

2. Dezvoltarea simțului de camaraderie, solidaritate, iubire, înfrățire, etc. creiază o atmosferă neprielnică cruzimei.

3. Literatura populară cu exemple de milă, înduioșare înfrățire, etc., contribuie foarte mult la înlăturarea cruzimei. Tablourile cu asemenea subiecte reușesc.

4. Reprimarea înjurăturilor, vorbelor aspre și a lovirilor, sunt mijloace puternice de înlăturarea sentimentului cruzimei. Avem datoria să lucrăm mult pentru înlăturarea acestui rău.

5. Să se pună o deosebită grijă pentru a desbărta pe soldații vechi de a fi cruți cu camarazii lor recruți; iar acestora din urmă să li se pretindă a fi deferențioși față de camarazii vechi.

Sentimentele altruiste.

Sunt acele cari ne împing la acțiune în folosul altor persoane. Aceste sentimente au origina în instinctul social manifestat prin simpatie. Ele se refer prin urmare, la un număr nehotărât de indivizi, la conservarea speciei.

Sentimentele generale altruiste sunt: *iubirea, simpatia, recunoștința, îngăduirea, bunătatea, solidaritatea, duioșia, mila, crușarea*. Să se observe că aceste numiri s'au dat mai mult spre a îmbrățișa diferitele cazuri de manifestare a sentimentelor altruiste, pe când, în realitate ele nu se petrec izolat, ci adesea, unul singur îmbrățișează pe toate sau pe cea mai mare parte din ele. Așa de exemplu: iubirea sinceră pentru tot ce ne înconjoară este absolut însoțită de toate celelalte sentimente.

Câte odată sentimentele altruiste sunt mai puternice decât cele egoiste, întunecându-le sau paralizându-le chiar pe acestea din urmă. Ex.: Rândunelele își expun viața în flăcările unei case incendiate pentru a-și scăpa puii; mama se topește de durere la căpătâiul copilului său bolnav și uneori moare din cauza aceasta. (Găvănescu).

Gradul de iubire și simpatie pentru alte persoane variază după asemănarea psiho-fizică a indivizilor, după experiență, după gradul de cultură. De multe ori simpatia pentru altă persoană naște dela prima vedere și câte odată din cauza acestei simpatii spontane, cădem în greșala de a da considerațiune unei persoane cari nu merită, sau, invers, prin antipatie spontană, falșificăm judecata asupra unei persoane pe care am vedea-o prin o prismă mult mai favorabilă dacă am putea înlătura această antipatie spontană.

„Aceasta se explică pe baza „asociațiunilor inconștiente“. E destul să găsim în înfățișarea cuiva, câteva trăsuri asemănătoare cu acelea din chipul unei persoane ce ne-a făcut odinioară rău, pentru ca înfățișarea ei să ne inspire dela început o antipatie, care, de altfel, poate fi nejustificată. (Psih. Găvănescu)“.

Din cauza acestei simpatii sau antipatii spontane se întâmplă și la noi în armată o mulțime de greșeli, și, de aceea este bine să nu luăm hotărâri asupra cuiva până nu-l cunoaștem bine.

Lipsa sentimentelor altruiste dă omului o înfățișare morală sărăcăcioasă, desgustătoare, brută, mărginită. Sunt egoiști acei cari nu simt în ei nici o iubire, nici o simpatie, nici o dragoste, nici o înduioșare, milă, etc., pentru ceeace nu face parte din ei sau din proprietatea lor. O parte din aceștia voesc să ascundă egoismul lor prefăcându-se iubitori, miloși, înduioșători, dar, împrejurările și bunul simț al celor cu

cari vin în contact cu ei îi descoperă, îi desconsideră și astfel prestigiul persoanei lor morale scade până la dispreț.

Să se observe însă, că în acțiunile sufletești ca și în orice acțiune omenească extremitățile produc dezechilibru: precum sentemențele egoiste împing la lăcomie, invidie, ură, distrug forța morală a individului, tot așa sentimentele altruiste exagerate distrug persoana fizică și morală a altruistului. Aceștia pornind dela un altruism rău înțeles, risipesc energia lor fizică și sufletească precum și situația lor materială pentru alții, neglizându-se cu desăvârșire atât pe ei și familia lor, cât și tot ceea ce aparține proprietății lor.

Sentimentele superioare.

Aceste sentimente se deosebesc de sentimentele altruiste descrise mai sus, prin aceea că ele se refer nu numai la o familie, la un grup, ori la o societate restrânsă, ci se refer la fericirea generală.

Sentimentele altruiste referitoare la conservarea speciei se pot zări, în oarecare măsură, și la animale, pe când sentimentele superioare nu se pot descoperi la ele, căci nu au rațiune pentru a deosebi „binele“ de „rău“, „adevărul“ de „neadevăr“, „frumosul“ de „urât“, nici nu au conștiință pentru a fi mulțumite când lucrează pentru bine, adevăr și frumos, ori a fi mustrate de conștiință când lucrează contrariu binelui, adevărului și frumosului. Acesta este punctul psihic unde ne despărțim de animale. Ele nu au porniri pentru exteriorizarea gândurilor, pentru izbânda aspirațiilor lor, pentru progres științific, moral, estetic, etc.

Sentimentele superioare sunt:

Sentimentul moral, religios, estetic, pa'riotic și al adevărului.

Vom studia pe fiecare.

Sentimentul moral.

Prin acest sentiment se naște în noi stări de bucurie și de plăcere când îndeplinim, când vedem, când auzim ori când știm că se îndeplinesc de alții fapte bune cari contribuiesc la fericirea generală a societății. Și din contra, prin acest sentiment, se produc în noi stări de mâhnire și de durere, când auzim și știm contrariul. Deci, sentimentul

moral se deșteaptă în noi la realizarea, la vederea ori la ideia binelui sau răului, dreptului sau nedreptului care domnește în societate.

Sentimentul moral se manifestează în afară prin aprobare, prin recunoștință, stimă, admirare, însuflețire sau prin desaprobară, indignare, mâhnire, scârbă, după natura faptelor. Când desaprobară se referă la faptele noastre, atunci urmează satisfacțiunea sau musturarea conștiinței, după caz, iar când aprobarea sau desaprobară se referă la alții, atunci urmează din partea noastră, pe lângă aprobare sau desaprobară, și o tendință de recompensă sau pedeapsă.

Din această aprobare a semenilor noștri s'a dezvoltat și se dezvoltă treptat, și se va dezvoltă continuu sentimentul moral al omului.

„Dacă omul nu ar crește și nu ar trăi în societate, unde găsește în mod natural condițiuni proprii pentru dezvoltarea simpatiei, atunci și germenul înăscut al sentimentului moral s'ar atrofiă prin lipsa de exercițiu, întocmai cum s'ar atrofiă dispoziția pentru vorbire, în aceleași împrejurări. Omul nu se naște decât cu dispoziții către moralitate, precum se naște cu dispoziții către vorbire..

„Aceste dispoziții trebuiesc cultivate, întărite spre a ajunge în stare de funcții organice. Precum sunt oameni cari, născuți cu defecte de vorbire, ajung prin exercițiu sistematic și metodic, dacă nu tocmai Demosteni, în orice caz capabili de a vorbi cu șir și rost; tot așa se poate să se înlătore prin o educație îngrijită, oarecari defectuoziități morale și să se facă dintr'un om cu dispoziții rele, cel puțin un om de omenie, dacă nu un erou moral“. (Psih. Găvănescu).

Modul de a înțelege „binele“ și „răul“, „dreptul“ și „nedreptul“, variază după timp și după loc.

Așa bunioară noi socotim ca o faptă bună și morală de a îngriji de bătrâni și de bolnavi, pe când, în unele regiuni din Australia, Africa și Asia de Nord, este moral a omori pe bătrâni și pe bolnavi. În alte părți se socotește foarte moral uciderea soției pe mormântul soțului ei, se socotește moral a sugă creerul din țeasta dușmanului, etc.

Cu toate acestea nu se poate deduce de aci că nu există un criteriu după care toți să înțeleagă și să deosibească în același mod „binele“ de „rău“, „dreptul“ de „nedrept“.

Să se observe că adevărurile morale au avut și au aceeași soartă ca și adevărurile științifice. Cauza că nu înțeleg și

nu aplică toți în același fel morala, stă, în mare parte, în deosebirea de civilizație, de cultură și de experiență morală. Cu cât vor dispărea aceste deosebiri dintre popoare, cu atât se vor asemăna mai mult ideile și faptele morale.

Sfaturi educative

1. Condițiunea de căpetenie pentru dezvoltarea sentimentului moral, stă în „*modelul de moralitate*“ pe care-l prezintă educatorul prin faptele lui, prin pildele lui, prin toată activitatea lui de om și de educator.

2. Ca instrucție morală generală: viitorii ofițeri și ofițerii să știe a deosebi binele de rău, dreptul de nedrept, să-și dea seama de importanța solidarității profesionale și sociale, să înțeleagă ce este iubirea dintre om și om, dintre familie și familie, dintre societate și societate, cum ajută această iubire la propășirea neamului și la binele obșteșc, să știe și să înțeleagă legăturile sufletești și legale dintre el și ceilalți semenii, să-și dea bine seama despre deosebirea dintre suflet, corp și inteligență, să cunoască felul sancțiunilor, în fine, să înțeleagă care este raportul dintre fericire și împlinirea datoriilor.

Emil Faquet dela Academia Franceză, a întocmit zece broșuri, intitulate: „*Cele zece porunci*“ arătând în fiecare din ele diferitele sentimente de iubire cari fac pe om folositor lui și societății, cu alte cuvinte datoriile cari formează caracterul moral al individului.

Aceste zece porunci sunt: *iubește-te pe tine, iubește pe cel din jurul tău, iubește pe tatăl tău, pe mama ta și pe copiii tăi, iubește pe amicul tău, iubește pe bătrâni, iubește-ți profesiunea, iubește-ți patria, iubește adevărul, iubește datoriile tale, iubește pe Dumnezeu.* (Vezi partea II).

3. Ca instrucțiune morală militară: soldații să cunoască drepturile și datoriile regulate prin lege și regulamentele militare, să le fie mintea limpezită asupra rostului armatei, asupra datoriei sfinte de a se jertfi pentru patrie și tron, asupra cinstei militarului, asupra camaraderiei, supunerii, inițiativei, respectului către mari și mici, în fine, să cunoască rostul și lirea tuturor obligațiunilor la cari sunt chemați. (Vezi anexele).

4. Să se profite de orice ocaziune pentru a se arăta soldaților cazuri de pedeapsă dumnezească pentru cei răi. Să li se arate cazuri de recompense naționale, recompense sociale sau de sancțiuni divine pentru cei buni.

Să se cultive religiozitatea pentru eroii de pe câmpul de luptă și pentru eroii neamului.

5. Credința creștinească, datinile, moravurile și tradițiunile neamului sunt pârgurile pulcrice ale sentimentu-

lui moral. Avem datoria să le păstrăm și să le cultivăm.

6. Cultivarea simțului estetic, înlesnește dezvoltarea simțului moral și mărește intensitatea lui.

7. Bibliotecile populare ale unităților să fie înzestrate cu cărți relative la viețile sfinților și ale eroilor neamului, stăruind ca toți soldații cu știință de carte să citească aceste cărți în zilele de sărbătoare și în orele de repaus, iar soldaților neștiutori de carte să li se citească de către gradații lor.

Sentimentul religios.

Este în strânsă legătură cu cel moral, dar este mai superior decât acesta.

Pentru o mai bună lămurire luăm un exemplu comparativ: presupunem un bun lucrător electric, care prin experiență, a ajuns să lucreze cu îndemănare la instalarea tuturilor bobinelor, sârmelor, curenților, etc., dând rezultate foarte bune, dar, sufletește, este nemulțumit, fiindcă nu cunoaște cauza de origine a electricității pe care el o utilizează cu alăta îndemănare. Indemănarea cu care utilizează electricitatea îi satisface sentimentele profesionale, dar el este muncit de alt gând, de gândul cauzei de origine a electricității.

Tot așa se prezintă chestiunea între sentimentul moral și cel religios al omului. Săvârșirea faptelor bune satisface sentimentul moral al omului, dar omul e mereu muncit de un alt sentiment mai superior, adică acela de a-și explica cauza de origine a naturii lui și a fenomenelor înconjurătoare.

Omul a fost și este muncit de gândul de a cunoaște cauza ființelor cari îl pătrund în fața infinitului, cauza luminii care pătrunde în conștiința lui prin iubire, prin speranță, prin admirație, prin încredere și slăvire; el a voit să știe care este forța ce îl îndrăpță către perfecțiune, îl leagă și îl atrage către totul social, către fapte de propășire, către bine, către frumos, către iubire, către pietate.

Acesta este sentimentul permanent, esențial, și nedespărțit de om, oricare ar fi etatea și situațiunea lui.

Dacă cercetăm acum răspunsurile ce și-a dat omul la întrebările de mai sus, observăm că aceste răspunsuri au variat ca formă și chiar ca fond în unele părți, dar a existat un punct comun în această mulțime de răspunsuri variate:

O forță superioară a creat natura și conduce fenomenalitatea ei către unitate.

Religiunea creștină a zis: *această forță superioară este Dumnezeu.*

De atunci oamenii de știință au cercat să explice această forță prin o altă superioară, dar, în loc de a se sui dincolo de rațiune, s'au coborât cu analiza până la celulă și aci s'au înfundat. Parte din acești oameni de știință și din filozofi văzând că știința s'a înfundat coborându-se în jos către celulă, au schimbat calea și acum se caută explicarea în sus, către metafizică.

Dar moralele create pe teoriile acestora au dat greș, și azi, din cauza lipsei de morală bazată pe Divinitate, asistăm la boale nervoase, la nemulțumiri sufletești, la lupte de clase, la imoralități și sbuciumări cari îngrijesc pe conducători și pe cei mai mulți oameni de știință și filozofi.

În țara cea mai materialistă, „America“, toți oamenii de bine strigă *„ne trebuie reforma omului“*; iar programul acestor reforme se concretizează din ce în ce mai mult în următoarele cuvinte: *nemurire și Dumnezeuire. Viața aceasta n'are nici un înțeles fără ele, pentru conștiința cea trează, viața nu poate fi nici suportabilă fără ele.*

Din cele arătate, reese clar că sentimentul religios este născut odată cu omul și că satisfacerea acestui sentiment nu s'a putut și nu se poate face decât printr'o credință religioasă, care credință, pentru noi Români, ne este dată prin religiunea creștină.

Rațiunea și conștiința sunt două puteri prin care Dumnezeu ne-a deosebit de animale: cea dintâi ne-a dat-o ca să știm cum să întrebuițăm în folosul nostru și al semenilor noștri fenomenalitatea naturii; iar cea de-a doua ne-a dat-o ca să ne apropiem prin fapte, de voința lui Dumnezeu, de perfecțiune, adică de adevăr, de bine și frumos.

Cea dintâi deosebește pe om de om, după ocupațiile lor, după poziția lor socială, după norocul lor, după talentul lor, etc.; pe când, cea de a doua, face ca om și om să se asemene oricare ar fi pozițiunea lor socială.

Rațiunea mărește distanța dintre om și om; conștiința desființează această distanță.

Din nefericire, la noi, cultul religios și morala creștină, mijloc de apropiere a oamenilor s'a redus numai la frică de Dumnezeu și la cunoașterea Lui în mod reprezentativ, prin serviciul religios din biserică, nesocotindu-se cu desăvârșire elementele morale și artistice legate de sentimentul

religios. Din această cauză, precum și din cauza culturii noastre prea materialiste, sentimentul religios este foarte slăbit la noi Românii. Și să nu credem pe cei cari susțin că slăbirea sentimentului religios este o consecință a progresului, căci dacă ar fi așa, atunci la popoarele mai civilizate și mai culte decât noi, ar urma ca sentimentul religios să fie aproape dispărut. *Priviți însă la poporul German, Francez, și Englez și veți vedea contrariul: ei sunt nați religioși ca noi.* Priviți chiar la societatea aleasă a noastră, în special la femeea, cu adevărat aristocrată, și veți vedea cum a întors privirea către biserică, deși altă dată mediul o depărtase de biserică.

Dela tineretul nostru preoțesc așteptăm întărirea sentimentului religios, întărire care, în nici un caz, nu se va obține numai pe căile de până acum.

Va trebui ca alături cu o cultură temeinică a noastră și a corpului preoțesc să se dea o mare întindere elementelor afective și artistice în serviciile divine bisericesti, pentru a pătrunde în noi emoțiile religioase prin toate simțurile.

Sfaturi educative

1. Să se facă ședințe de educațiune religioasă arătându-se legătura între suflet și corp, arătându-se rostul religiunii creștine, rolul ei în istoria neamului nostru, fericirea și liniștea sufletească a omului credincios, arătându-se cazuri de pedeapsă Dumnezeiască pentru oamenii răi și necredincioși, etc.

2. Corpurile de trupă și garnizoanele să aibă preoți culti capabili de a face o educațiune religioasă temeinică, prin conferințe și discursuri ocazionale; iar nu numai prin slujbe religioase cari fiind făcute de preoți fără nici un fel de cultură sau prestigiu, nu au nici un răsunet în mintea și sufletul soldaților.

3. Bibliotecile corpurilor să aibă diferite cărți populare cu subiecte religioase.

4. Să se facă cu multă grijă, regularitate și liniște rugăciunile de seară, de dimineață și de seară la trupă.

5. Să se pună o deosebită grijă pentru a scoate din gura poporului nostru înjurăturile despre lucrurile religioase precum și orice fel de înjurături.

6. Să se respecte cu multă grijă sărbătorile religioase. Noi armata am făcut și facem greșala de a întrebuiți Duminicile pentru instrucție, inspecții, etc.... Păgubim sufletește înzecit decât câștigăm prin acele instrucții și inspecții făcute în sărbători și Duminici.

Sentimentul estetic.

Se numește acela care prin mijlocirea frumosului, fie natural, fie format de mâna omenească, produce în noi plăceri.

Plăcerile produse prin mijlocirea frumosului natural sau frumosului produs de om; sunt de diferite feluri. Un peisaj, un cântec frumos produce în noi o dulce dispozițiune; un munte uriaș, o statuie măreață, deșteaptă în noi admirațiune și entuziasm; o comedie frumoasă ne înveselește; o dramă mișcătoare produce în noi milă, compătimire, admirațiune pentru ce este nobil și măreț, ori dispreț pentru faptele rele, etc.

Prin producerea acestor nobile sentimente artele frumoase au contribuit și contribuiesc la fericirea și înnobilarea inimei omenești, contribuiesc la educațiunea și cultura omenirii.

Sentimentul estetic ca și cel moral, ca și cel religios, este născut în fiecare din noi, de aceea el se observă nu numai la oamenii culți, ci și la copii, la masele inculte și la sălbateci. Copiilor le plac sunetele armonioase și jocurile, le place să-și facă grădinițe, case, etc., poporului de jos îi place decorul, muzica, poezia; sălbatecilor le place împodobirea cu pene, cu mărgelile, cu culori, le place poezia, muzica, etc.

Religiunile au recurs la sentimentele estetice, pentru a deșteptă în popoare simțiri și porniri nobile. Așa se explică cum în cultul bisericesc se întrebuintează lumina, miresmele, muzica, procesiunile, ceremoniile, etc.

Așa trebuie să înțelegem și noi rostul acestor datorii bisericesti și să ținem a le practica, (negreșit cu evoluția necesară), căci *nici copii noștri, nici masa poporului, și nici o bună parte din cei din clasele de sus, nu vor putea să aibă, nu trebuie să aibă și nici nu vor avea timp să-și facă atâta cultură, ca să aungă a practica adevărul, binele și frumosul prin puterea rațiunii și a convingerei științifice.*

Cultivarea sentimentelor estetice, iubirea de frumos în general, are importanță nu numai pentru progresul artelor la un popor, ci și pentru viața practică și morală a fiecărui individ și a popoarelor în genere. *Cine simte plăcere prin frumos caută să-și iaă obiceiuri frumoase, locuință frumoasă și îmbrăcăminte frumoasă; caută să vorbească și să cugete frumos, să aibă conduită frumoasă, și, în fine, toate acțiunile lui să fie frumoase și rânduite, căci, din iubirea de frumos, naște un spor de energie ce produce fericire.*

Acolo unde lipsește simțul frumosului se observă sărăcie sufletească, necurătenie, vanitate, înjosire, lipsă de ordine, ridicol, inconsecvență, ură, invidie, cruzime.

*Martig zice*¹⁾: „Sentimentul estetic este un izvor curat al celei mai curate fericiri sufletești și pe lângă aceasta, el inobilează pe om fiindcă îl face să caute plăceri ideale și spirituale apărându-l de tot ce este banal, comun și sălbatec și făcându-l primitor de tot ce este bun“.

Sfaturi educative

1. Educatorul trebuie să aibă grije ca în tot ce înconjoară viața elevului să existe ordine și curățenie, și să se țină la o modestă împodobire a localurilor cu tablouri, flori, reliefuri, icoane, etc., astfel încât toate influențele să influențeze în bine spiritul și sufletul elevilor.

2. Să se arate dispreț pentru tot ce este brutal, banal și ridicol și să se arate bucurie și mulțumire pentru tot ce este frumos în natură, în poezie, în muzică, în fine, în toată activitatea înconjurătoare.

3. Ordinea, curățenia obiectelor și a efectelor precum și igiena fiecărui elev în parte să fie preocupățiunea principală a educatorilor, de oacece, prin aceasta, se obține în măsură foarte mare, inobilirea simțămintelor.

4. Diferitelor sărbători, ceremonii, festivaluri, etc., să se aranjeze cu gust—cu cheltueile cele mai modeste sau chiar fără cheltueli—dar să nu se neglijeze aranjamentele, ordinea și curățenia de oarece, rostul acestor serbări este tocmai de a innobilă sufletele. Făcându-se însă prea des, sau prea bogate, oricât de bine vor fi aranjate nu numai că nu vor innobila sufletele, dar chiar le vor vicia.

5. Să se dea muzicei cea mai mare dezvoltare. Să se țină foarte mult la înființarea de coruri pe regimente. În repausuri și în timpul sărbătorilor să se țină foarte mult ca soldații să se distreze prin cântece.

Să se trimeată soldații la serbări muzicale, la societăți corale, etc.

6. Soldații cari știu să cânte diferite cântece populare să fie puși a cânta cât mai des și să fie încurajați pentru a întreține muzica populară. Tot așa să se procedeze cu acei care cântă cu diferite instrumente. Istorisirile frumoase, basmele, legendele și poezia populară să fie mijloace de distracție a soldaților în zilele de sărbătoare și în orele de repaus.

¹⁾ Op. citat.

Sentimentul patriotic.

Se manifestă prin iubire de țară și este o consecință firească a diferitelor sentimente superioare ale omului.

Acest sentiment ia naștere din următoarele împrejurări principale:

a) Din iubirea și mulțumirea simțită pentru lucrurile și fenomenele asociate la stările noastre de cunoaștere.

Iată cum a explicat *Bălcescu*, în „*Cântarea României*“, această iubire născută prin asociația stărilor de cunoaștere:

„Patria e cel mai dintâi și cel mai de apoi cuvânt al omului; întrânsa se cuprinde toate lucrurile lui; simțirea ei se naște deodată cu noi și e nemărginită și veșnică ca și Dumnezeu... Patria e aducerea aminte de zilele copilăriei, coliba părintească cu copacul cel mare din pragul ușei, desmerdările drăgăstoase ale maicii noastre, locul unde mai întâi am iubit și am fost iubiți, câinele care se juca cu noi, sunetul clopotului dela biserica satului, ce ne vestește zilele frumoase de sărbătoare, sbieretul vitelor când se întorceau în murgul serii dela pășune, fumul vetrei ce ne-a încălzit în leagăn înălțându-se în aer, barza de pe strașină ce cântă duios pe câmpie și aerul cari, nicăeri nu e mai dulce“.

b) Din recunoștință către generațiile trecute și către oamenii mari ai neamului, cari au luptat pentru binele neamului. Prin cultură și prin educație, omul ajunge a cunoaște istoria țării sale, a cunoaște greutățile prin care a trecut neamul, cuceririle politice, sociale, și economice ce s'au făcut pas cu pas, și astfel se trezește în el un sentiment de recunoștință către toți luptătorii pentru binele neamului, un fel de afecție și iubire de neam.

c) Din sentimentul onoarei comune manifestat prin satisfacerea și bucuria ce simte omul când crește onoarea familiei și a neamului său, ori prin durerea și mâhnirea ce simte în cazul contrariu.

„Nu cred că există, decât foarte rari și nenorociți oameni ce ar privi cu indiferență și ar asculta cu nepăsare insultându-li-se părinții, sau rudele. Tot așa și cu neamul întreg. Acest sentiment al onoarei comune se observă mai ales când trăim între străini. Cum crește atunci mândria și inima în om când aude vorbindu-se de bine, și cum se simte rușinat, deprimat, când aude vorbindu-se cu răutate de neamul său. (Pedagogia Găvănescu)“.

d) Din motive egoiste manifestate prin voința ca patria să fie bogată, puternică, respectată, mare, temută, etc., pentru că din acestea profită și individul. (Psih. Găvănescu).

e) Din comunitatea de gândire și simțire datorită aceleiași rase, aceleiași națiuni, aceluiași graiu, aceluiași tradiții și obiceiuri, aceluiași spectacole și fenomene ale naturii, etc.

f) Din sentimentul solidarității, dezvoltat pe deoparte de comunitatea de iubire, și, de altă parte, format prin legătura organică și firească dintre sufletul totalității și sufletul individului.

Acestea sunt motivele și elementele principale care dau naștere sentimentului patriotic.

Ele sunt nedeslipite de modul de a fi al omului, sunt puteri care îl determină, și din cari se hotărăște și crește iubirea de patrie. Acest sentiment este un product natural și firesc al vieții colective sociale și al elementelor naturale în care trăește individul în această colectivitate.

Sfaturi educative

1. Istoria, geografia, literatura, muzica și poezia națională trebuie să fie răspândite și cunoscute în cazarme, bine înțeles, în mod mai complet sau mai puțin complet, după pregătirea indivizilor și în raport cu timpul disponibil.

2. Deprinderea cu preocupări dezinteresate de orice natură și cu adevărul, contribuie în largă măsură la dezvoltarea iubirii de neam.

3. Cunoașterea țării prin excursii, exerciții militare.

4. Cunoașterea drepturilor și datoriilor civice¹⁾.

5. Răspândirea de scrieri populare, tablouri istorice, portretele membrilor dinastiei și ale oamenilor mari ai țării prin toate clasele sociale și în toate instituțiile Statului. Ar trebui ca oricărui soldat la plecarea la vatră să i se dea o istorie a neamului, potretele dinastiei, și fotografii din timpul serviciului la corp.

6. Iniințarea de biblioteci populare, înlesnirea ridicării de statui și monumente naționale, înlesnirea participării la diferite serbări naționale, etc.

7. În special, noi educatorii militari, să ne facem o datorie de căpetenie, dând tuturor soldaților cunoștințe de istoria națională și geografia țării. Cultivarea limbei poporului, respectarea și întreținerea obiceiurilor, a tradițiilor, a cântecelor, a jocurilor, a legendelor, a proverbelor și a povestirelor populare să o facem cu

¹⁾ Ar fi necesară introducerea unui asemenea curs în școlile pregătitoare de ofițeri.

răvnă când împrejurările profesionale nu se opun; prin aceasta nu numai că se dezvoltă simțul estetic, dar se întărește sentimentul național.

8. *Școala pentru analfabeți să o socotim ca o chestiune importantă a vieții naționale și ca o datorie de căpetenie pentru noi. Aceasta până atunci când Statul ne va trimite pe toți recruții, cu știință de carte.*

Sentimentul adevărului ¹⁾

Acest sentiment se constată dela cea mai fragedă etate, când copilul începe a întreba: *Ce este cutare? De ce se face cutare? Cum se face cutare?* etc.

Acest sentiment ne împinge continu să cercetăm și să găsim adevărul asupra fenomenelor ce ne înconjoară, producând plăcere sau durere după cum credem că am găsit sau nu adevărata explicațiune a fenomenelor.

Mirarea, surpriza și curiozitatea sunt impulsuri cari împing către cercetare, cari dau naștere setei de adevăr, și, dela cari pornesc toate descoperirile, toate teoriile, toate sistemele filozofice, toate creațiunile artistice, etc.

Această sete de adevăr ne împinge câte odată la fel de fel de explicări și concluziuni false numai și numai să producem în noi acea plăcere a explicării adevărului. Trebuie dar să fim cu multă băgare de seamă spre a nu cădea în greșala de a lua drept convingeri ceea ce în realitate sunt bănueli. Aceste bănueli trebuiesc puse la proba observațiunei directe și chiar la verificarea rezultatului acestor probe. Plăcerea de a descoperi adevărul este atât de mare și de dorită de unii încât ei prefer să cerceteze oricât de mult dar nu le convine să le arate altcineva adevărul. Această plăcere este asemănătoare cu acea pe care o simte vânătorul când vânează singur, iar nu când i se aduce vânatul de către altul.

¹⁾ Pentru „Sfaturi educative“ vezi cele recomandate la înălțurarea minciunei.

CAPITOLUL VI.

1.—Voința nu se poate dezvoltă fără cooperarea celor trei elemente ale ei. 2.—Meditația este un mijloc esențial pentru a se asigura buna cooperare. Ce este meditația și cum să se facă meditația. Clasificarea cunoștințelor în memorie.—3. Stăpânirea ideilor bune. 4.—Stăpânirea sentimentelor bune. 5.—Stăpânirea deprinderilor bune. 6.—Stimulentele voinței prin mijloace cari produc plăcere sau durere.

1. Am spus că „a voi“ sau „voință“ înseamnă a alege parte din actele ce ne trec prin minte și a le practica fără nici o constrângere exterioară, în completă armonie cu legile morale, sociale și profesionale. Din această definițiune se poate înțelege că nu este vorba în voință numai de dezvoltarea unui element sufletesc, ci este vorba de cooperarea tuturor acestor elemente pentru a se obține voința.

În capitolele de până aci am arătat ce este și cum se dezvoltă fiecare element în parte, urmează dar a arăta în capitolul acesta, modul de cooperare al lor.

Ca să se lămurească bine legătura dintre acest capitol cu cele precedente, recurg la o comparațiune:

Deși învățăm, în parte, tactica infanteriei, a artileriei și a cavaleriei, însă, aceste trei arme surori, trebuind să lucreze într'o perfectă legătură, se impune a învăța și tactica generală asupra cooperării celor trei arme, căci în ea se arată mijloacele pentru a se asigura victoria, pe câmpul de luptă.

Tot așa, în capitolele de până aci studiarăm în parte cele trei elemente ale sufletului omenesc, iar de aci înainte vom studia modul de cooperare al acestor trei elemente, și al diferitelor puteri exterioare, cari, concură, odată cu cele trei elemente sufletești, pentru a asigura dezvoltarea voinței.

Această cooperare se face mai ales între idei și sentimente,

adică între elementul intelectual și cel afectiv; iar cel de al treilea element—elementul activ—se influențează și se determină la anume fapte și mișcări prin influența ideilor și a sentimentelor.

Un element necesar bunei cooperări este „*Meditațiunea și clasificarea cunoștințelor în memorie*“.

Apoi urmează: „*Stăpânirea ideilor bune*“, „*Stăpânirea sentimentelor bune*“, în fine „*Formarea deprinderilor bune*“.

2. Meditațiunea.

Meditațiunea nu trebuie confundată cu studiul; prin studiu urmărim adevărul asupra fenomenalității din jurul nostru, indiferent dacă acest adevăr este sau nu folositor; pe când, prin meditațiune, urmărim numai partea utilitară a acțiunilor noastre.

La meditațiune trebuie să recurgă și intelectualul și lucrătorul.

Mulți susțin că meditațiunea împiedică acțiunea și pornirea la fapte. De sigur că, aceștia confundă meditațiunea cu reveria în care cad leneșii.

Negreșit că acțiunea este condițiunea necesară tuturor faptelor, însă, cine nu meditează asupra faptelor și scopurilor ce urmărește, acela va cădea jucăria împrejurărilor, va fi neliniștit din cauza neprevăzutului și va schimba cârma la fiecare clipă, neputând să fie liber în acțiunile sale.

Meditațiunea ne ajută să ne formăm planul de lucru pentru activitatea noastră zilnică și activitatea noastră generală.

Prin meditațiune căpătăm și dezvoltăm spiritul de observație, cercetăm cu răbdare și urmărim cu încredere perfecționarea noastră, prin noi înșine, căpătăm încrederea în noi, apreciindu-ne așa cum suntem și, astfel, evităm ridicolul în care cad cei mai mulți cari necunoscând ce pot și cât pot, cad în greșeala de a aspira la pozițiuni nepotrivite cu puterile lor, sau, invers, renunță la aspirațiuni pe care ar putea să le atingă.

Condițiunea principală a progresului în dezvoltarea fiecăruia, este cunoașterea de sine însuși.

Franklin, care s'a cultivat prin el însuși, iată ce zice:

„Mă hotărâi să observ cu tărie, în curs de o săptămână, una după alta, fiecare virtute. Începui să-mi execut planul examinându-mă pe mine însumi. După

„ce îl urmării câțva timp îl întrerupsei de câteva ori,
 „căci cu mirare descoperisem în mine mai multe de-
 „fecte decât îmi închipuisem. Aveam însă mulțumirea
 „de a vedea defectele împuținându-se încet, încet, gra-
 „ție voinței și răbdărei ce am avut“.

Prin meditațiune ajungem să clasificăm bine în mintea noastră cunoștințele adunate prin experiență și adevărurile câștigate prin studiu. Numai în urma acestei clasificări vom ajunge unitari în acțiunile noastre în orice timp și în orice împrejurare.

Prin meditațiune scoatem din experiența zilnică regule, mai întâi provizorii, apoi le retușem din ce în ce, până devin precise și autoritare.

Paul Simon, în loc de „meditațiune“ zice „deliberațiune“ asupra căreia adaogă:

„...practica deliberațiunii întărește voința și îi dă pu-
 lerea necesară pentru a rezistă pornirilor violente ale
 pasiunilor... Sau în alți termeni, deliberațiunea este
 adevăratul exercițiu al voinței“.

Meditațiunea ne asigură libertatea în alegerea actelor și ne face să primim cu convingere consecințele ce urmează. Omul care face un act oarecare fără a medita, se descurajează când rezultatul nu a eșit bine și aruncă vina pe alții, pe fatalism, pe răutatea oamenilor, etc., pe când, omul care meditează asupra faptelor ce face, primește cu curaj rezultatele când sunt nesatisfăcătoare și ia măsuri ca în viitor, să îndrepteze greșelile, căci el este complet liber în alegerea faptelor și în cârmuirea împrejurărilor.

Omul care meditează caută cauza nereușitei în el însuși pe când cel care nu meditează caută cauza în afară de el, și de aceea, devine melancolic, nemulțumit, descurajat, pesimist, etc.

Afară de avantajele descrise până aci, meditațiunea face ca o idee slabă, ori o dorință șovăelnică la început, să crească încetul cu încetul și să se impue la un moment favorabil: călătoriile, convorbirile, lectura, experiențele zilnice, vor procura, încet, încet, elemente asemănătoare pe cari meditațiunea le clasează la locul lor, și, deodată observăm apărând cu putere sau aplicându-se cu autoritate, ideia ori dorința ce eră la început, șovăelnică.

Darvin a zis:

„ca subiect de meditațiune nu alegeam decât pe acela care mă făcea să cuget deadreptul la ceea ce văzusem sau ceea ce doream să văd.... sunt sigur că această disciplină m'a pus în stare să fac ceea ce am făcut în știință“

Fiul lui Darwin adaugă:

....Tata avea puterea a nu pierde din vedere un subiect vreme de un lung șir de ani“.

D. general *Herjeu* vorbind despre Napoleon zice:

„străbătând repede toate părțile științei militare Bonaparte a cântărit fiecare argument, a analizat și și-a însușit teoriile discutate de maeștri lui. Din materialele împrăștiate înainte, el aruncă pe cele rele, remaniază, completează, topește pe cele judecate bune și pune temelia unui sistem perfect... Prin studiu și meditațiune Napoleon a ridicat arta de a comanda la cel mai înalt grad de perfecțiune“.

Prin meditațiune ajungem a observa dacă este vre-o legătură între ceea ce voim a face și între ceea ce putem face. Mulți din noi cădem în greșala de a voi să atingem scopuri pentru cari nu avem nici vocațiune și nici putere fizică, alții cădem în greșala de a întrebuiți puterea de care dispunem în o direcțiune cu totul opusă profesiei careia ne-am devotat, și, în fine, alții voim a face multe deodată. Numai prin meditațiune și prin hotărârea de a ne ține morțiș de scopul ce ne-am propus, ajungem a ne convinge că secretul reușitei în orice activitate este acela ca: pe deo parte, să ne îndreptăm ocupația către vocația ce avem, și, de altă parte, să concentrăm toată energia gândirei numai către ocupația aleasă.

În fine, meditațiunea prepară organul intelectual aperceptiv, făcându-l capabil să prindă și să asimileze foarte repede materialul asemănător de afară cu cel deja existent în memorie.

În fine, ca încheiere, asupra folosului meditațiunii, reproduc o frumoasă comparație din *Payot*¹⁾ „meditațiunea bate paele ca să curgă boabele“.

*

Nu e destul a medita asupra scopului ce ne-am propus sau asupra cunoștințelor de care am avea nevoie, ci trebuie ca aceste cunoștințe să le aranjăm bine în memorie pentru ca să le avem la îndemână oricând vom voi.

¹⁾ Educația voinței. Op citat.

D. Bogdan Duică¹ zice:

„memoria se poate compara cu o cameră de proviziuni a sufletului din care se scoate hrana zilnică. Cu cât proviziunile vor fi mai bine rânduite, cu atât mai la îndemână va fi hrana“.

Cunoștințele trebuie să fie clasificate în memorie întocmai ca mărfurile într'un magazin, sau ca arhiva într'un dulap. Numai astfel ne vom da seama, pe de o parte, de momentul când s'a umplut rafturile, și, pe de altă parte, vom ști să alergăm direct la caseta respectivă când vom avea nevoie.

Condițiunea principală pentru o bună clasificare a cunoștințelor este aceea de a nu introduce în memorie prea multe cunoștințe. Inșă mulți neputându-și da seama de maximum de cunoștințe ce se poate aduce în memorie, trec peste această măsură, și, de aceea, ajung a se surmenă, ori ajung la o întunecime de idei din care nu numai că nu pot pricepe nici ei nimic, dar nici alții nu pot folosi ceva de pe urma lor. In termen vulgar se zice acestora „biblioteci deranjate“.

In psihologie ca și în mecanică toate fenomenele se supun măsurii și nu se poate trece peste această măsură fără a nu pricinui rău. Din nenorocire inșă în psihologie este mai greu de observat când s'a trecut peste această măsură, decât în lumea fizică.

Dacă încercăm prea mult o căruță se rupe roața, dacă punem mai multe vagoane la o mașină, refuză a le trage, dacă ridicăm o greutate prea mare ni se frânge mijlocul, dacă fugim prea tare obosim, și în toate aceste cazuri observăm imediat cauza, pe când în fenomenele intelectuale și psihice, neputând observa tot așa de ușor când am trecut măsura, ajungem cum am spus mai sus—a ne surmenă, a ne întuneca judecata fără să știm cauza răului.

Mijloacele pentru a clasa bine cunoștințele și pentru a nu trece peste măsura puterii noastre intelectuale, sunt următoarele:

a) Să introducem în memorie numai cunoștințele care se refer la rolurile noastre umane, familiale, civice și profesionale și cari pot intra imediat în practică.

Pe cât posibil să citim pentru acest scop numai tratate oficiale și autori recomandați prin acele tratate sau

¹⁾ Vezi „Pedagogia practică“ traducere după D. A. Matias.

recomandați de profesori ori de persoane cari cunosc bine aceste materii.

b) Din cunoștințele de mai sus să introducem amănunțit numai pe cele ce privesc imediat și direct situația în care ne găsim; iar pe cele ce nu ne privesc imediat, dar fac parte din sistemul în care ne găsim să le introducem numai ca noțiuni generale (vezi capitolul „Inteligența”).

c) Cunoștințele introduse în conștiință să fie pe cât posibil științifice iar în lipsă de cunoștințe științifice să introducem numai cunoștințe câștigate prin experiența noastră sau a oamenilor mai bătrâni ca noi, în nici un caz să nu cădem în greșala de a înlocui sau a confunda cunoștințele științifice sau experimentale, cu cunoștințele ipotetice, speculative sau filozofice ce nu pot avea aplicare decât în viitor, nu pot intra în aplicarea generală imediată și, în fine, nu au nici început, nici sfârșit.

— În această privință Seneca zice: „vrei tu amice să-ți rămâe din lecturile tale impresiuni adânci și durabile? Mărginește-te la citirea unui mic număr de autori așmași de un spirit înțelept și te hrănește de substanța lor. Căci a voi să fii pretutindeni este a nu fi nicădere. Viața petrecută toată în călătorii, dă mulți cunoscuți dar nici un prieten. Astfel este soarta acelor cititori lacomi, care fără a simți vre-o preferință pentru nici o carte și fără a ține seama de cunoștințele necesare profesiei lor mistuesc prin citire o mulțime de cărți fără nici un folos.

d) Cunoștințele să le introducem prin judecată iar nu cum au procedat și procedează cei mai mulți, înregistrând direct în memorie cunoștințele pe cari nu le pricep destul de bine, dar le impun memoriei în scopul de a avea un bagaj de cunoștințe cu care să facă față la diferite împrejurări (snobii, pedanții, șireții).

Cunoștințele neasimilabile sunt o povară pentru inteligență, nu un ajutor; o piedică, nu o forță. Ele fac asupra spiritului efectul unor materii străine neasimilate ori neasimilabile.

Cel mai cumințe lucru în aceste cazuri este a le elimina din organismul intelectual și a nu păstra decât elementele prețioase, adică ideile bune.

e) Cunoștințele noi introduse în cunoștința noastră să fie numai complectarea sau perfecționarea celor introduse de mai înainte sau cel puțin să fie cam de aceeaș familie cu cunoștințele ce avem înregistrate deja, căci numai astfel se va face o clasare sistematică a ideilor în creerul nostru.

Cunoștințele de acelaș fel se atrag între ele, se grupează aproape în mod automat, se aranjează singure, după ce le-am introdus în cunoștință; totul stă numai în grija a nu introduce cunoștințe ce nu vor găsi loc să se alieze cu altele aflate acolo.

La orice cunoștință nouă introdusă în memorie să căutăm exemple corespunzătoare, căci exemplul concretizează mai bine teoria. Când nu suntem în stare a găsi asemenea exemple corespunzătoare, atunci, de sigur că nu pricepem teoria sau ideia în chestiune.

f) Să ne obișnuim a ne declara nouă înșine și altora când nu cunoaștem bine o teorie sau o idee, căci nu este rușine a nu ști ceva, ci este rușinos și nedemn când simulăm că știm.

Cine are cunoștințele bine clasate în memorie, cine știe ce însemnează a cunoaște ceva, acela nici nu este în stare a simula o cunoștință. De aceea, de câte ori întâlnim pe cineva care simulează cunoștințe, trebuie să știm că avem a face cu un om care încrează pieziș.

g) Să ținem seamă de evoluția ideilor și diferitelor cunoștințe ce ne privesc, și să înlocuim la timp ideile și cunoștințele vechi cu cele noi. Dar la aceasta să fim foarte prevăzători și să nu facem schimbarea imediat ce am auzit despre noua idee sau cunoștință, căci, mai ales azi, nevoia de câștig face pe cei mai mulți să vie cu idei, cunoștinți și lucruri noi ce au aparența de adevăruri, dar în realitate sunt numai aparențe amăgitoare. D. Bogdan Ducea zice: „timpurile pot aduce schimbări, lucruri noi orbitoare cari strălucesc o clipă și nu trăesc mai mult, dar produc senzație în capul profanilor intelectuali și ale acelora obișnuși să admire ce este nou fiindcă nu cunosc ce e vechiu și bun.

Omul hotărât nu se ia după aceștia, caută zilnic ceas cu ceas, să înainteze puțin, modest dar sigur în profesia sa, păstrând cu credință adevărul cel vechiu dar primind prietenește pe cel nou.

h) În biblioteca noastră să nu aducem orice carte nouă, căci azi librării, editorii și autorii urmăresc mai mult partea de câștig decât adevărul, decât partea morală sau binefăcătoare pentru cetitori. Din această cauză, mai mult ca trei părți din cărțile ce se vând azi nu conțin decât utopii, pornografii, banalități, idei anarhice, speculațiuni vagi, etc. puse în coperte frumoase cu titluri pompoase, cu recenzii și alte mijloace de reclamă făcute cu scopul de a se vinde cartea.

Cărțile din biblioteca noastră să fie citite de două trei ori la oarecare intervale, și să fie în strânsă legătură unele cu altele, căci numai așa vom ajunge a înțelege și clasa bine chestiunile ce ne preocupă.

Valoarea cuiva nu se măsoară după sute de cărți ce are în bibliotecă, ci, după folosul ce știe să tragă din puținele cărți citite. Negreșit că în bibliotecă trebuie să fie cărți de consultat ca, dicționare, enciclopedii, documente, arhive, etc., dar acestea le putem găsi în orice bibliotecă publică și de aceea pot să lipsească din biblioteca noastră, mai ales când nu avem mijloace pentru a ni-le procura.

i) Să ne obișnuim a citi din când în când noțiuni de psihologie și pedagogie unde vom găsi în totdeauna învățăminte relative la mijloacele pentru învățământul practic, și pentru a pricepe bine cât să citim, ce să citim și când să ne oprim spre a nu trece peste măsura puterii noastre psihice.

Este bine să-și dea seama fiecare din noi de marea importanță a clasificării cunoștințelor în memorie. Această clasificare are pentru om acelaș rol ca fagurul pentru stupul de albine; fiecare albină depune mierea ei în celula ce și-a construit, iar când celulele sunt pline, intervine avicultorul pentru a le golii sau se opresc albinele de a-mai lucra. Tot astfel stau lucrurile cu depunerea cunoștințelor în creier: dacă sunt compartimente rânduite acolo vom ști unde să depunem cunoștințele și mai ales vom ști să ne oprim din lucru când compartimentele sunt pline sau vom căuți mijlocul de a reduce cunoștințele din acele compartimente prin condensarea lor în noțiuni din ce în ce mai generale.

j) În fine, este bine să citim reviste literare și ziare politice, dar pentru acest fel de citire trebuie să purtăm o îndoită grijă decât pentru cele recomandate până aci.

Azi mai toate revistele literare și toate ziarele politice conțin idei tendențioase pentru a servi pe o parte din membrii societății în paguba celorlalți membrii sau conțin idei imorale și periculoase pentru toți membrii societății, dar producătoare de venit pentru redacțiile respective. Nu avem decât să răsfoim două reviste literare sau două ziare zilnice din partide opuse pentru a ne convinge de modul cum se denaturează adevărul.

Pentru motivele acestea trebuie să ne încredem puțin în ziare în cece privește politica internă sau externă, și, tot astfel, să luăm numai cu litlu provizoriu diferitele idei, polemici, apreciațiuni literare și filozofice din cele mai multe reviste literare.

3. Stăpânirea ideilor bune.

Ideile defilează prin mintea noastră întocmai ca scenele de pe pânzele cinematografului. Și dacă am lăsa mintea să privească această defilare, mereu schimbătoare, am risipi atenția și energia fără de nici un folos.

Cine lasă mintea să se îndrepte după actele asociative nu poate fi liber în nici o acțiune, căci veșnic va alerga când după o idee, când după alta, întocmai ca un copil neastâmpărat, care, aflându-se la teatru, în loc de a ține atenția către jocul de pe scenă, ar privi când la luminile electrice, când la decorurile sălei, când la cutare obiect ori

la culare persoană și astfel nu i-ar rămâne în minte nimic din piesa ce s'a jucat.

Pentru a nu cădea în această greșală, trebuie să stăpânim ideile ce pot concura la atingerea idealelor ce ne-am propus și să depărtăm pe cele cari ne contrariază.

Această stăpânire se face la început cu greutate, ba chiar cu oarecare durere, căci este mai dulce și mai ușor să lași gândurile să se plimbe și imaginația să cadă în reverie, decât să forțezi atenția să se fixeze numai acolo unde voești.

Condițiunea de căpetenie pentru a stăpâni ideile bune este ca, pe deoparte, să dăm cea mai mare atenție ideilor pe cari voim să le stăpânim și, pe de altă parte, să facem ca aceste idei să producă asupra noastră excitații mai puternice decât alte idei sau alte acte prezentative ce nu ne interesează.

Exemple:

a) Ne interesează ideile asupra educațiunei, dar de câte ori cetim sau medităm asupra lor, vine în minte, prin asociație, alte idei relative la cine știe ce chestiuni, cari n'au nici o legătură cu educația. Pentru a stăpâni pe cele dintâi și a înlătura pe cele de al doilea, trebuie să facem o adevărată luptă: să cetim tare, să luăm note, să subliniem, să rezumăm fiecare capitol, să discutăm cu un prieten care stăpânește acele idei și prin discuție cu el să ajungem a ne fixa și noi. În fine, dacă nici unul din aceste mijloace nu ne dă rezultate, atunci să întrerupem puțin lucrarea, să mergem la plimbare, sau să lucrăm altceva și numai după un oarecare timp să revenim din nou la lupta pentru stăpânirea ideilor ce ne interesează.

b) Pe când cetim sau ne gândim la ideile ce ne interesează nu ne mai supără nici o idee străină; dar vin diferite sgomote din afară ce ne fac să nu mai fim atenți la ideile noastre. În acest caz trebuie să înlăturăm acele sgomote. Cum însă de cele mai multe ori, nu avem nici dreptul, nici puterea de a opri acele sgomote, trebuie să recurgem tot la mijloacele de mai sus, adică: a ceti tare, a lua note, a face sumare, a sublinia, etc., cu alte cuvinte să depărtăm atenția dela acele sgomote.

Procedând astfel, ajungem după oarecare timp să fim excitați numai de ideile ce ne preocupă, și astfel să cadă în umbră actele ce ne vin în minte prin asociație, sgomotele din afară, etc.

De altfel, cum am arătat deja, acest procedeu este ajutat de legea memoriei care imprimă bine ceeace se repetă și șterge ceeace nu se mai repetă.

Tot în acest scop, trebuie să se evite cercurile unde se discută idei ce trebuie înlăturate din minte, sau societățile rele în care se petrec fapte ce ar da naștere unor idei de asemenea natură.

Când atențiunea nu se poate fixa și când asociațiile de idei nu pot fi independente prin lupta aceasta dintre idei cu idei, atunci trebuie să recurgem la ajutorul sentimentelor. De exemplu: Am vrea să ne ocupăm în o direcție oarecare, dar nu reușim din cauza lenei, a instinctelor, a sensualității, etc., atunci trebuie să profităm de toate ocaziunile ca să dezvoltăm în noi sentimente favorabile și să alungăm sentimentele și înclinările vrășmașe: să ne angajăm în fața prietenilor, a șefilor, a părinților, a rudelor, etc., că ne-am hotărât a face cutare ori cutare lucru; să ne angajem a face altora lucrări ce pot folosi scopului ce ne-am propus nouă, căci, prin acest mijloc, sentimentul rușinei, al onoarei, etc., face să ne punem pe lucru pentru a nu trece în fața celor cari ne-am angajat, ca niște oameni fără voință.

Dau un exemplu observat de oricine: mulți oameni cari s'au lăsat de tutun, datoresc aceasta rușinei de a nu trece către alții, fără voință, fără tăria de a se ține de angajamentul luat.

De altă parte, trebuie să profităm de momentele când se deșteaptă în noi sentimente favorabile prin citirea despre faptele mari ale cutărui om, ori prin lauda ce se aduce acestuia sau altuia care s'a afirmat prin muncă, cinste, etc., și imediat ce se deșteaptă în noi acele sentimente să ne punem pe lucru, iar când căldura acelor sentimente se potolește, să o provocăm iarăși citind ori căutând să mai auzim vorbindu-se despre faptele unor asemenea oameni. Și astfel, căutând să complectăm mâine ceeace ne-a fost imposibil azi, vom ajunge, încet, încet, a stăpâni ideile bune și favorabile scopului ce ne-am propus, desrobindu-ne mintea de ideile rele sau de ideile cari n'au nimic comun cu scopul și planurile noastre de lucru.

O condiție esențială pentru reușită, este răbdarea. *Herman Türk* în lucrarea sa „*Omul genial*” zice: „*geniul este răbdarea*”.

De altfel oricine dintre noi poate verifica aceasta, privind

deosebirea între rezultatele ce decurg din neastâmpăr, față de rezultatele ce se obțin prin răbdare.

Payot zice: „Trebue să menții ideia mult timp în conștiință și să revii asupra ei adesea, astfel va câștiga puterea trebuitoare spre a atrage la dânsa cugetări rodnice și sentimente puternice pentru, a și le încorpora. Această lucrare de organizație a ideei sau a sentimentului se săvârșește cu încetul prin meditație, liniște și răbdare. La dezvoltarea lor e ca și cu acele admirabile cristale: în sânul unui lichid liniștit se depun încetul cu încetul miliarde de molecule până ce apar cristalele“

4. Stăpânirea sentimentelor bune.

Activitatea noastră ca educatori trebue să fie îndreptată în sensul de a organiza la fiecare elev o voință superioară sprijinită pe idei și sentimente relative la aceeași țintă, la același scop final, adică: *Victoria*.

Precum isbim în coarde pentru ca prin vibrația produsă să obținem sunetele, tot așa, trebue să isbim unele organe psihice pentru a produce prin ele emoții și a forma sau dezvolta sentimentele de cari avem nevoie în realizarea scopului propus în educație.

Isbirea aceasta în starea de simțire a omului se face prin următoarele mijloace:

a) *Prin senzațiuni directe* (acte prezentative), adică prezentând intelectualului actul în realitate. De exemplu: pentru a dezvolta sentimentul milei, se arată o familie în mizerie, un nenorocit, etc.

În educația militară unde este vorba de sentimentul curajului, patriotismului, onoarei, credinței ostășești, etc., se găsesc rar ocaziunile de a prezentă acte reale, totuș nu trebue scăpată nici o ocaziune de acest fel, fiind mijlocul cel mai ușor pentru provocat sentimente.

b) *Prin reprezentațiuni* (acte reprezentative) adică prezentând intelectualului acte cari nu sunt de față dar pe cari le reprezentăm prin ajutorul imaginației, ca și cum ar fi de față.

Acesta este cazul cel mai des în educație, precum și cel mai la îndemâna fiecăruia, de aceea educatorii trebue să facă oarecare exerciții, pentru a ajunge la rezultatul ca emoțiile provocate prin reprezentațiuni să fie mai puternice, sau tot atât de puternice, ca cele provocate prin acte prezentative, de oarece imaginația poate prezentă actul într'o lumină mult

mai vie ca în realitate. Artiștii prezintă un tablou mult mai frumos, mai viu, mai nobil, mai puternic ori mult mai urât, mai ridicol, mai caricaturizat, ca în realitate, și astfel se deșteaptă în noi sentimente puternice favorabile sau defavorabile obiectului de care se ocupă artistul.

Tot așa, noi educatorii, prin ajutorul vorbirei, putem prezenta tablouri mai vii ca în realitate și nu trebuie să ne ferim a exagera nota, numai și numai să ajungem a dezvoltă sentimentele de cari avem nevoie. Negreșit că darul vorbirei nu-l poate avea fiecare din noi, dar pe cât este posibil trebuie să-l dezvoltăm. Cei cari nu au acest dar, pot recurge cu succes la narațiuni sugestive, romane, episoade istorice, poezii, piese de teatru, bucăți morale, etc.

Reprezentațiunile teatrale au o foarte mare putere emotivă și de aceea trebuie să recurgem, de câte ori este posibil, la acest mijloc.

De altfel mai în toate scrierile asupra educației militare se recomandă teatrul¹⁾.

Muzica de asemeni are putere asupra sentimentelor. În fine educatorul trebuie să recurgă la toate mijloacele pentru a crea o atmosferă favorabilă în jurul elevilor, din care atmosferă să pătrundă în ei prin toate simțurile, bunele sentimente.

Sentimentele deșteptate prin reprezentațiune au mare putere educativă dacă știm a readuce în minte emoțiile și bucuriile simțile altă dată la cutare serbare religioasă sau națională, la vederea cutărui om ilustru, la cetirea despre cutare erou, la tabloul cutare, statua cutare, la jurământul recruților, la manevre, la lupte, etc., producându-se prin acest mijloc, avânturi noi pentru prezent și viitor.

c) *Prin pilde*: Pildele bune sau rele sunt contagioase. Precum, râsul, frica, entuziasmul, căscatul se reproduc imediat la cei din împrejur, tot așa orice pildă se reproduce prin contagiune (imitațiune sau sugestiune). Deosebirea stă numai în aceea că contagiunea râsului, fricei, entuziasmului, căscatului, etc., se observă imediat, pe când contagiunea celorlalte exemple rele, imorale, se observă mai târziu.

Cei mai mulți părinți vițioși, spun copiilor cum să se poarte și cum să fie virtuși, însă copiii, după câtva timp, cad în același vițiu ca părinții din cauza contagiunii exemplilor.

1) Vezi „Note militare“, general Crăniceanu.

Tot așa în cazarmă cei mai mulți din șefi fac diferite teorii de disciplină și dau povețe morale, dar rezultatele sunt slabe din cauză că *nu asociază preceptul cu exemplul* adică, ei însăși nu aplică ceea ce spun.

Educatorii să se păzească a da pilde rele; ei trebuie să dea bune exemple, să fie înzestrați cu sentimentele pe care voese a le comunica, să practice regulile pe cari le recomandă și virtuțile pe cari le propovăduesc. În această privință d. general Crăiniceanu zice:

„În tine și mai presus de toate, educațiunea morală stă în exemplele ce gradele inferioare și ofițerii sunt datorii să dea trupei în momentul și în toate împrejurările“.

O condițiune necesară pentru contagiunea exemplului bun, e aceea ca educatorul să fie plăcut, iubit, stimat, respectat, să aibă prestigiu.

Stima, respectul, iubirea și prestigiul de care se bucură șeful stabilește între el și subalterni o pânză eterică—simpatia—prin firele căreia se scurg sentemențele și emoțiile dela unii la alții.

Invers, lipsa de iubire, de stimă, de respect și de prestigiu pune între aceștia o stavilă—antipatia—prin care nu poate pătrunde nici un curent eteric favorabil.

d) *Prin diferite rituri*: Cuvântul de rituri l'am adoptat din lucrarea căpitanului Paul Simon¹⁾. Prin rituri înțelegem ceremoniile, parăzile, atitudinile, gesturile, conveniențele, manierile, etc. Așa: îngenunchierea și unirea mâinilor sunt rituri de rugăciune; semnul crucei este ritul credinței creștine, descoperirea înaintea unei persoane pe cari o întâlnim, este rit de deferență, salutarea drapelului este un rit de patriotism și jertfă, îmbrăcăminte curată și corectă este ritul respectului către noi înșine, și, în fine, ceremoniile curților regale și princiare, portul insignelor, uniformelor, armelor, etc., sunt atâtea și atâtea rituri.

Riturile au un rol educativ foarte mare în viața individuală, socială, politică, religioasă, națională, etc. Ele stimulează sentimentul pe care îl exprimă provocând emoțiile necesare.

După experiențele de toate zilele putem observa aceasta: dacă un șef oarecare ar permite unui inferior tot felul de familiarități ori atitudini incorecte, acesta din urmă ar sfârși

¹⁾ L'education des officiers.

prin a nu-l mai respecta, de oarece riturile cari provoacă emoțiile și sentimentele de respect au fost neglijate.

Plecând dela acest exemplu am putea scoate câte o învățatură și pentru inferior și pentru superior.

a) Cel dintâi să nu se socotească jignit când trebuie să îndeplinească toate riturile reglementare către mai marii săi, oricât ar fi prieteni sau rude căci rolul acestor rituri este de a crea mediul favorabil bunelor sentimente, și, în acel mediu nu trăește numai inferiorul și șeful cu care este prieten sau se înrudește, ci trăește o întreagă instituție, care are nevoie de acel mediu de respect ierarhic.

b) Superiorul să nu renunțe la nici unul din riturile regulamentate de legi și de bunele maniere, căci aceste rituri nu sunt drepturile lui personale, ci sunt drepturile instituției sau ale societății; iar el le primește prin delegațiune, și deci nu are dreptul a renunța la ceace nu-i aparține. Șefii cari nu lasă să li se dea semnale de onor, acei cari renunță la prezentarea trupelor, la imnurile de primire, acei cari nu dau toată importanța ceremoniilor și tuturor felurilor de rituri, fac greșeli tot atât de grave, cași acei care fac abuzuri ori frustrări.

c) Să se observe însă cu mare grije a nu împinge pretențiunea riturilor în împrejurări de petreceri, de convorbiri libere, în plimbări, în excursiuni, în adunări de camarazi, în orele libere, etc., căci atunci se riscă a provoca antipatia, a se socoti pretențiunile ca vanitate, ca orgoliu, ca îngânfare. În fine, se riscă a se pierde încrederea și iubirea inferiorilor în șefii lor. Mai ales poporul român (rasa latină) nu se poate împăca cu formulele bătătoare la ochi și rigide ale altor popoare. El este supus, respectos și iubitor de rituri la ceremonii și în diferite împrejurări de serviciu, dar abuzul de aceste forme, în alte împrejurări ale vieții, îl supără și îl scârbește.

Incercările ce se fac la noi de a forma pe român bățos și contractual în orice împrejurare, sunt încercări ridicole și nefolositoare. Românul, cum spusei, este supus și respectos în exercițiul funcțiunei, vesel, liber și nebățos în celelalte activități. Să rămâe așa, că e bine.

d) Cu privire la rituri mai avem de zis: Cum se știe, rolul riturilor este acela de a provoca emoții și sentimente superioare însă practicând prea des un rit, ajungem a-l executa

inconștient și nu mai simțim nici o emoție prin aplicarea lui.

De exemplu: făcând prea dese ceremonii pentru primirea șefilor, mergând prea des la aceeași slujbă religioasă, etc., ajungem a nu mai simți nici o emoție. Prin urmare aplicarea riturilor trebuie să se facă la intervale cu atât mai scurte sau mai lungi cu cât sentimentele pentru cari sunt create, sunt de natură mai slabă sau mai intensă. Năgăreșit că nu se pot arăta precis mijloacele pentru a putea cunoaște intensitatea sentimentelor, dar aceasta rămâne la puterea de observație și la darul pedagogic al educatorului, al comandantului.

e) *Prin variațiunea metoadelor*: Fiecare din noi a putut observa că văzând prea des răni și accidente, nenorociri, etc., ori auzind prea des același discurs, aceeași muzică, aceeași poezie, ajungem a nu ne mai emoționa ca la prima dată și, prin urmare, sentimentele respective nu vor funcționa cu aceeași intensitate.

Cauza se explică sau prin aceea că organele se obișnuiesc cu intensitatea excitațiilor și nu le mai înregistrează complet, ceea ce impune mărirea intensității excitațiilor, adică prezentând răni mai mari, accidente mai groaznice, muzică mai puternică, etc., sau se explică prin aceea că atenția nu mai stă încordată când o punem să lucreze asupra acelorași obiect, ceea ce impune a varia metodele. De exemplu: Să nu cercăm dezvoltarea sentimentului patriotic numai prin discursuri, ci trebuie să încercăm dezvoltarea acestui sentiment și prin poezie, episoadele din războaie, celebrarea eroilor, explicarea cultului drapelului, etc.

5. Stăpânirea deprinderilor bune.

Am spus în capitolul precedent că lenea intelectuală ne îndeamnă să nu facem nici o sforțare de spirit și să lăsăm toate acțiunile noastre la voia instinctelor, poftelor, pasiunilor, etc., însă acest mod de purtare ne-ar duce la peire, de aceea trebuie să silim spiritul a face sforțări pentru a-și da seama de orice act și de orice fapt.

Dar această sforțare de spirit este grea și de aceea nu trebuie făcută decât pentru fapte și acte noi; iar faptele și actele vechi, asupra cărora am meditat și deliberat altădată, trebuie să le facem fără nici o sforțare, întocmai precum facem actele instinctive și mișcărilor reflexe.

Actele instinctive și reflexe sunt ușoare fiindcă se fac fără

nici o sforțare de spirit și numai pe baza eredității sau a impulselor organice. De exemplu: setea, foamea, mersul mișcările pentru conservarea organelor, instinctele sensuale, etc., însă multe din aceste acte contrariază voința și de aceea trebuie să le modificăm sau să le înlăturăm, înlocuindu-le prin deprinderi, cari sunt tot acte asupra cărora nu mai delibărăm, dar pe care le-am contolat și verificat odată în tribunalul deliberativ al spiritului nostru.

Actele acestea pe cari ajungem a le face prin deprinderi, se numesc în pedagogie „*acte reflexe învățate*” spre a se deosebii de actele instinctive și reflexe cari le execută omul prin instinctul de conservare.

Trecerea actului voit la act reflex se numește în pedagogie „*trecerea conștientului la inconștient*” adică: după ce am judecat și cântărit bine actul (conștient), î-l repetăm atât de des până ce ajungem să-l executăm fără a mai delibera asupra lui (adică inconștient).

În termen popular zicem: „*deprinderi :a r obișnuințe*”.

Un om este cu atât mai educat cu cât a trecut la deprinderi cele mai multe acte morale. De exemplu: A. fără să fie silit de cineva și fără să simtă vre-o greutate respectă toate regulile igienice, ține regulă în toate lucrările, nu se culcă până nu termină toate îndatoririle zilnice, profesionale și personale, ține atenția încordată numai la actele care privesc ocupațiunile lui directe, etc., pe când, din contră B., abia își face îndatoririle profesionale zilnice și se simte obosit, astfel că cu multă greutate mai poate îndeplini vreuna din celelalte îndatoriri descrise mai sus. Cauza stă în aceea că B. nu a trecut aceste acte la deprinderi (reflexe) și pentru a le îndeplini trebuie să consume mai multă energie intelectuală și musculară decât B.

Cu privire la felul deprinderilor morale, pe care trebuie să le practicăm, și la modul cum ajungem a forma deprinderile, iată ce spune *Franklin*¹⁾ în autobiografie:

„îmi formai planul cutezător și anevoios de a ajunge la perfecțiunea morală. Doream să-mi petrec viața fără să fac nici o greșală; vream să fiu domn peste tot ce m'ar fi putut țări spre greșală”.

1) Acest exemplu este dat și în lucrarea d-lui general Hêrjeu: „Pregătirea armatei pentru războiu”.

„Fiindcă cunoșteam sau credeam că cunosc binele și răul, nu înțelegeam pentru ce să nu pot face binele și să nu mă feresc de rău. Indată însă văzui că am întreprins o sarcină mai anevoioasă de cum îmi închipuisem la început. Când îmi așteptam luarea aminte și mă țineam din toată inima să mă feresc de vre-o greșală, adesea cădeam în alta fără să iau seama, învățul eră mai presus de luarea mea aminte sau, ca să zic mai bine, aplicarea firească îmi eră mai tare decât rațiunea“.

„In fine, prin observări făcute, mă încredințai că deși suntem convingși despre interesul ce avem ca să fim pe deplin virtuoși, totuși această convingere nu e deajuns ca să ne preîntâmpine alunecarea; că se cuvine să rupem cu deprinderile contrare, să ne formăm altele mai bune, să ne întărim întrînsele, căci, altfel nicidecum nu vom fi siguri de o statornică și uniformă îndreptare a conduitei noastre. Prin urmare, ca să ajung aci, mă gândii că e bine să adopt următoarea metodă“:

„Sub treisprezece numiri coprinsei toate virtuțile pe care atunci le priveam ca necesare sau de dorit, și alăturai pe lângă fiecare câte o scurtă învățătură care arată pe deplin întinderea ce dau însemnătății lor. Iată acele numiri de virtuți, urmate fiecare de preceptul sau învățătura lor“:

„1. *Sobrietatea*. Nu mănâcă până la îngreunare, nu bea până să te amețești“.

„2. *Tăcere*. Nu vorbi decât cece poate fi folositor ție și altora; ferește-te de convorbiri deșarte“.

„3. *Ordine*. Fiecare lucru să-și aibă un loc, fiecare afacere un timp hotărât“.

„4. *Rezoluțiune*. Fii decis a face ce ești dator să faci, execută fără strămutare cece ai decis“.

„5. *Economie*. Nu face nici o cheltuială, decât pentru binele tău sau al altora, adică nu cheltuie nimic fără necesitate“.

„6. *Aplicare*. Nu pierde timpul, ci ocupă-te neîncetat, dar abține-te dela orice faptă de prisos“.

„7. *Sinceritatea*. Ferește-te de orice prefăcătorie vătămătoare, formează-ți cugetări drepte și inocente, și conformă-te cu dănele când vorbești“.

„8. *Justiție*. Nu face rău nimănui, vătămându-l în interesele lui, ori neglijând a-i face binele la care te obligă datoria“.

„9. *Moderațiunea*. Ferește-te de extreme, nu te supără de nedreptățile ce ți se fac, pe cât crezi că nu le meriți“.

„10. *Curățenie*. Nu suferi necurătenie nici pe corp, nici pe vestminte, nici în casă“.

„11. *Liniste*. Nu te turbură de nimicuri, nici de întâmplări obișnuite sau de care nu poți scăpa“.

„12. *Castitate*. Dă-te rar la plăcerile trupești“.

„13. *Umilință*. Imită pe Socrate și pe Christos“.

„Dorința mea fiind să mă deprind cu toate aceste virtuți, mă gândii că, în loc să-mi împrăștii atențiunea, încercând să le posed pe toate deodată, ar fi mai bine s'o restrâng câtva timp numai asupra uneia din ele, și după ce mă voiu asigura de dânsa să trec la alta și așa mai încolo, până le voiu dobândi pe câte trei-sprezece. Și fiindcă câștigarea de mai înainte a câtorva dintr'însele putea să înlesnească pe a celorlalte, așezai mai întâi *sobrieta'ea*, pentru că ea tinde să ne dea liniștea de spirit, minte limpede: lucruri atât de necesare, când trebuie să fim în necontenită veghere și să ne ferim de momirea vechilor deprinderi, de puterea ispitelor necurate“.

„După ce realizai această virtute și mă întării într'însa, *tăcerea* devenea mult mai lesne. Dorind ca deodată cu perfecțiunea în virtute, să capăt și cunoștințe, judecai că, în convorbire, mai curând le dobândește cineva prin ureche (ascultând), decât prin limbă (vorbind); prin urmare voind a rupe cu învățul ce aveam de a tot flecări, de a tot face mușcăături și glume satirice, care mă aduceau în stare să nu fiu primit decât în societăți ușuratic, dădui locul al doilea *tăcerii*“.

„Prin ajutorul ei și al *ordinei*, ce vine după dânsa, speram să câștig mai mult timp, spre a-mi urmă proiectul și studiile mele. *Rezoluțiunea* îndată ce-mi deveni o deprindere cătai să mă întăresc în științele ce-mi dam, ca să dobândesc celalalte virtuți. *Economia* și *aplicarea*, scăpându-mă de datoriile ce mai aveam de plătit și aducându-mi abundența și independența, trebuiau să-mi înlesnească practicarea *sincerității*, a *justiției* și a celorlalte virtuți“.

„Atunci conclusei, că după cum a zis Pitagora în versurile-i de aur: *eră neapărat necesară o examinare zilnică*“.

Modul cum se face această examinare zilnică a acțiunilor noastre și folosul acestor examinări l-am arătat la capitolul „*meditațiunea*“.

Din cele arătate de *Franklin* reese lămurit că trebuie să ne fixăm un plan de lucru general și apoi să lucrăm treptat-treptat zilnic și cu stăruință pentru aducerea la îndeplinire a câte unuia din punctele prevăzute în plan; reese de asemenea că nu este bine a încercă să realizăm deodată toate punctele planului, ci să realizăm unul sau două din acele puncte până le executăm prin deprindere și apoi să începem a realiza pe celelalte, luându-le în ordinea importanței lor. Mai reese că formarea deprinderilor se face prin o luptă continuă între idei bune cu idei rele, între sentimente bune cu sentimente

rele, ajutată această luptă de puterea fizică care hotărăște victoria.

Când am ajuns a execută vreunul sau mai multe puncte din cele arătate aci, în mod reflex, adică prin deprinderi (obișnuință) atunci am creiat în noi atâtea virtuți câte puncte din plan am executat.

Afară de cele zise până aci despre deprinderi, iată ce zice d. general *Herjeu*, despre deprinderi cu privire la educația militară:

„Deprinderile constituiesc al doilea element al disciplinei“.

„Deprinderile care pot fi folosite în militarului sunt multe; cele mai însemnate însă sunt: deprinderea muncii fizice și intelectuale; a atențiunii, a exactității, a curajului, a supunerii, a inițiativei, a igienei și a ordinii“.

În cartea de față am vorbit, în diferite capitole, despre toate acestea, sfătuiesc însă pe camarazi să citească cartea d-lui general *Herjeu* ori de câte ori va fi vorba să aplice acestea la educațiunea trupei, căci, acolo sunt povește și exemple complete pentru acest scop.

Cu privire la deprinderi, pentru educația generală, trebuie să tindem încă a obține la soldați următoarele deprinderi:

Deprinderea de a respecta drepturile și proprietatea altuia.

Deprinderea de a spune adevărul.

Deprinderea de a fi punctual la serviciu, la întoarcerea din concediu, la întoarcerea din diferite servicii ordonate, etc.

Deprinderea de a respecta și saluta drapelul.

Deprinderea de a fi respectos către mai marii săi și iubitor către camarazii săi.

Deprinderea de a avea o ținută și o pozițiune ostășească în orice ocaziune.

Deprinderea de a saluta și a vorbi cuviincios și energic, fără a avea frică, ci numai demnitate.

Deprinderea de a se ține de cuvânt.

Deprinderea de a fi econom, dar nu avar.

Deprinderea de a execută ordinele întocmai precum i se dă, a fi harnic și sârguitor din dragostea de a face bine iar nu de frică.

Deprinderea de a fi ordonat.

Deprinderea încrederii în sine și în șefi.

Deprinderea de a spune cu încredere păsurile lui, de a nu da plocanc pentru a-i se face diferite servicii, de a nu linguși.

Deprinderea de a nu bârfi, dar nici a ascunde faptele rele ale camarazilor.

Deprinderea de a ceti cărți folositoare când are repaos.

Cu privire la instrucțiunea de războiu a soldatului, este nevoie să se obție o serie de deprinderi, cari, pe de o parte, ușurează conducerea în luptă, și, pe de altă parte, înlătură o oboseală prea de timpuriu a soldatului și i-l ajută a lucra chiar atunci când este cuprins de frică. Aceste deprinderi (mișcări reflexe învățate) ar fi:

Deprinderea de a se întreține bine echipamentul și mai ales arma.

Deprinderea aprecierii distanțelor.

Deprinderea de a așeza înălțătorul.

Deprinderea de a încărca și descărca arma.

Deprinderea de a da piedica de siguranță la dreapta.

Deprinderea de a pune baioneta la pornirea la asalt chiar de nu s'a dat comanda.

Deprinderea de a ține legătura în lanțul de trăgători.

Deprinderea de a păstra direcțiunea.

Deprinderea de a se aduna după orice luptă.

Deprinderea de a lupta îndemânatic cu baioneta.

Deprinderea de a economisi muniția, trăgând numai când vede ținta.

Deprinderea de a încetă focul la comandă, sau imediat ce a dispărut ținta.

Deprinderea de a comunica ordinele pe lanț, fără sgomot.

Deprinderea de a alege bine țintele de ochit.

Deprinderea de a repetă ordinul ce i se dă.

Deprinderea de a utiliza lopata improvizând repede un adăpost.

Deprinderea de a-și întreține și așeza efectele, astfel ca în orice moment s'ar da alarma el să fie gata a eși.

Deprinderea de a nu eși din front în timpul marșurilor.

Deprinderea de a ține distanțele în marș.

„ de a suportă oboselile marșului pe orice timp., în orice împrejurare de războiu.

Deprinderea de a nu spune nimănui, despre trupele, mișcările și diferitele operațiuni făcute și văzute de el, căci inamicul ar trage folos din asemenea știri.

Deprinderea spiritului ofensiv: *Înainte, tot înainte.*

Metodele principale pentru obținerea acestor deprinderi stă mai întâi în pildele pe care le văd soldații la șefii lor, apoi

în deasa repetire a lor, în lămurirea minții prin convorbiri, sfaturi, etc., în fine, stă într'un continuu control direct și indirect până ce ne vom asigura că executarea lor, a trecut la deprinderi. Chiar după ce ne vom asigura de aceasta, nu trebuie să renunțăm la repetire din când în când control, căci, orice lucru nerepetat și necontrolat se uită.

6. Stimulentele voinței prin mijloace cari produc plăcere sau durere.

Voința se influențează de plăcere sau de durere, prin urmare, mijloacele pentru stimularea voinței, ori cât de variate, vor face parte din categoria plăcerii sau durerii.

Cele dintâi se numesc în pedagogie „*mijloace hedonice*“ iar cele de al doilea „*mijloace de constrângere*“. Acestea din urmă se întrebuițează ca ultimă măsură și numai pentru naturile înrădăcinate, despre cari ne-am convins că nu au voință, din cauza lenei; iar cele dintâi se întrebuițează în măsură restrânsă și numai atât cât nu s'a putut creea plăceri în individ prin însăși faptul îndeplinirii datoriilor, prin cultură și prin educațiune.

1. **Mijloacele hedonice** sunt: (A) *lauda*, (B) *emulația*, (C) *sentimentul just al eului*.

A) *Lauda*. Influențează voința elevului prin două stări psihice: a) prin simpatie și b) prin egoism. Prin simpatie se transmite, în mod eteric, emoțiile de plăcere ale celui ce laudă la cel laudat, făcându-l să simtă plăcere; iar prin egoism facem pe individ să-și vadă ființa lui morală înălțată în sufletul celui care laudă și al celor aflați prezenți la laudă.

Sfaturi pedagogice

a) Să se laude numai faptele meritorii; iar nu cele obligatorii¹⁾. Această aplicațiune presupune o serioasă experiență și o temeinică cultură a educatorului.

b) Pentru aceleași împrejurări să se aducă aceleași laude, fără nici o considerație lăaturalnică de simpatie, protecție, etc.

¹⁾ Vezi „Datorii meritorii și obligatorii“. Găvănescu: Elica, pag. 119—122 și partea doua a acestei cărți.

c) Laudele pentru cei buni aduce adesea la sentimente nobile pe cei răi, deci, de câte ori este cazul, să nu se întrebuițeze pedepse la cei răi, ci laude la cei buni, urmărind însă efectul la cei răi.

d) Să nu se facă prea multă risipă de laude, căci atunci educatorul riscă să nu obțină efecte favorabile.

e) Educatorul să fie foarte atent pentru a nu satisface prin laude pe frivoli și pe vanitoși.

f) În fine, educatorul trebuie să caute a aduce pe orgolioși la justa apreciere a eului lor. Orgolioșii își dau ei însăși laude pentru faptele lor; puțin le pasă lor de aprobarea semenilor sau a conducătorilor lor. Fără a-i înjosi, educatorul trebuie să-i pună în situație de a-și vedea inferioritatea lor în comparație cu alți camarazi superiori.

B) *Emulația*. Scopul ei este a desvoltă ambiția (amorul propriu) prin întrecere cu alții.

Clasificarea cu note și medii, premiile, decorațiile și avantajele date celor întâi la clasificație, sunt mijloace de emulație. Sistemul acesta este adoptat dela Jesuiți; ei socoteau emulația: „*piatra de ascuțit mintea*“.

Să se observe însă că aforismul lor este referitor la copii iar nu la adulți. Emulația întrebuițată la adulți, de către o mână nedibace, poate să aducă mai mult rău decât bine.

A adus chiar atâta rău la noi, încât, de câțiva ani încoace a putut observa oricine, că în școlile secundare și primare chiar, s'au redus mult condițiunile emulației prin clasificare. În unele din școlile noastre militare se încearcă de câțiva ani, a se desființa clasificațiile cu medii; iar diferitele legi de înaintare caută a desființa unele din privilegiile câștigate cu clasificațiile obținute la eșirea de pe băncile școlii de ofițeri.

Emulația întrebuițată de educatorii nedibaci, dă naștere la orgoliu, invidie, umilințe, lipsă de încredere, dar, mai ales, dă naștere simțului de parvenire.

Invingătorii, în majoritatea cazurilor, devin orgolioși; iar din învinși unii devin invidioși, alții se umilesc pentru a dobândi și ei oarecare avantajii, alții pierd încrederea în ei însăși; iar alții renunță la mijloacele de luptă pe față și recurg la căile lingușirei și ale parvenirei.

Cu toate acestea, emulația, prin influența exemplului și a pildelor ce procură, rămâne încă pârghie puternică a voinței, cu condiție însă ca mănuierea acestei pârghii să se facă de către educatori dibaci.

Sfaturi pedagogice

a) Elevii să fie puși la întrecere unii cu alții, nu numai la un singur fel de aplicație sau la un singur fel de cunoștințe, ci, să li se dea ocazii diferite spre a se putea distinge fiecare cu ceva. Cu modul acesta se înlătură, în mare parte, invidia, orgoliul și pierderea încrederii în sine.

b) Să se întrebuințeze întrecerea și clasificarea numai pentru faptele și aptitudinile a căror dezvoltare atârână de voință; iar nu pentru acelea cari nu se pot executa și desvoltă din cauza inaptitudinilor născute.

Mai ales, să se întrebuințeze emulația după tragerea de inimă de a lucra, de a se perfecționa fiecare, evitându-se pretențiunile absurde și tratarea josnică a acelor cari, cu toată buna lor voință, nu sunt ajutați de puterea fizică sau intelectuală.

c) Să nu se încerce întrecerea între elevii cari, din punctul de vedere al energiei fizice și intelectuale, se găesc la extremități, ci pe cât posibil, să se facă întrecerea numai între naturi relativ apropiate ca puteri și aptitudini, sau între naturi cari se pot apropia prin voință.

C) *Sentimentul just al eului.* Noțiunea justă a eului influențează în bine, voința. Comparând ceea ce s'a obținut azi, cu ceea ce se credea eri imposibil, elevul capătă încredere în el și găsește o scuză pentru părerea de eri, în nepricepere; iar nu în neaptitudine. Deci, compararea cu sine însuși este un stimul al voinței, stimul ce produce adesea mai mult decât compararea cu alții. În această privință d. Găvănescu mai zice:

„e aprcape o axiomă morală că, pe un om nu poți să-l îndrepti decât prin cantitatea de bine ce se află în el. Pe baza acestui principiu se exercitează mai ales, în școlile din America, stimularea forțelor prin ele însăși, și o găsece nu numai practică dar și foarte plausibilă din punct de vedere pedagogic“.

Sfaturi pedagogice

a) Să se lase elevul a mărturisi singur de ce nu poate face cutare sau cutare lucru. Apoi să se caute a-l scoate din păreriile lui arătându-i-se că altă dată și în alte ocazii a produs altceva mai greu, mai complicat, etc.

b) Să se încurajeze elevul care a obținut o mică schimbare în bine, la vre-o categorie oarecare de fapte sau cunoștințe, și să fie cât de des controlat spre a nu

pierde din cecece a obținut și spre a nu se descuraja asupra celorlalte categorii pe cari nu le-a obținut încă.

c) Să se întrebuițeze orice mijloc de încurajare în luptă cu evul, dezvoltând astfel ambițiunea elevului de a se întrece pe el însuși.

2. Mijloacele de constrângere. (Pedepsele). Idealul ar fi ca mijloacele de constrângere să dispară din metodele de educație.

Sunt însă naturi îndărătnice sau întârziate cari nu pot fi pornite pe calea dorită de educație, decât prin constrângere.

Cum însă nu se poate cântări cu gramul greșala și îndărătnicia cuiva, și cum o bună parte din indivizii îndărătnici devin elemente de valoare și încredere mai târziu, pedagogia admite în educație și mijloace de constrângere, însă, aplicate erarhic, începând cu cele mai ușoare și urcând treptat către cele mai aspre, pentru firile vădit îndărătnice și recidiviste.

În cecece privește educațiunea în armată unde, dela început, trebuie să avem ordine și supunere necondiționată, se recomandă ca, în primele zile ale sosirii soldaților sub drapel să li se pună în vedere nevoia de a fi supuși, ascultători și atenți la toate învățăturile și sfaturile, etc., pentru a nu se întrebuiți contra lor măsuri de constrângere cari sunt prevăzute de lege numai pentru cei răi și fără suflet.

Mijloacele de constrângere se împart în două grupe: A) *Mijloace psihice.* B) *Mijloace fizice.*

Și unele și altele urmăresc a creă în individ sentimente de neplăcere pentru greșeala ce a comis, a provoca în el dorința de îndreptare, și, în fine, a influența pe conșcolarii sau camarazii vinovatului.

A) Mijloacele psihice sunt:

a) Starea sufletească de nemulțumire exprimată de către educator, prin gesturi, față de elevii îndărătnici.

b) Muștrarea între patru ochi.

c) Muștrarea în fața prietenilor sau a altor persoane.

d) Muștrarea în fața unității întregi.

e) Oprirea dela anume avantaje ca: eșirea în oraș, participarea la distrații, etc.

Din aceste mijloace psihice, regulamentele noastre prevăd pentru trupă, numai „*oprirea în cazarmă*“. Se aplică însă

pe ici coala și celelalte trepte mai ușoare. De dorit ar fi să se generalizeze întreaga erarhia de constrângeri psihice, ținându-se seamă și de recomandațiunile ce vor urma mai jos.

B) Mijloacele fizice sunt :

„Arest“, „închisoare“, „carceră“, „pluton de corvoadă“, „suspendare“, „degradare“.

Dacă arestul, închisoarea și carcera¹⁾ s'ar putea executa imediat ce s'a pronunțat pedeapsa, și dacă consecințele ce ar trebui să urmeze după aceste pedepse ca: continuarea serviciului pentru zilele de pedeapsă, socotite dela 1 Noembrie iar nu dela data trecerii în concediu anticipat, oprirea dela concediu²⁾, etc., atunci aceste mijloace de constrângere ar fi suficiente, însă așa cum se fac acum, în cele mai multe cazuri, nu se simte nici o îndreptare, ba chiar unii soldați răi, doresc a fi închiși pentru a se mai odihni³⁾. Aceste considerațiuni precum și alte constatări asupra indolenței și lipsei de simț moral a unora din soldați, ne face a crede că ar trebui să se înființeze carceri, cercuri sau butuci în fiecare companie, escadron și baterie. Din lipsa acestor măsuri se văd siliți adesea comandanții, pentru unele greșeli ce s'ar putea corecta pe cale de constrângere, să trimeată înaintea justiției pe unii soldați cărora li s'a aplicat întreaga scară de constrângere dar cari nu s'au corectat. Părerea noastră este că, deși s'a aplicat întreaga scară de constrângere psihică și fizică, însă efectul a fost nul, de oarece mijloacele de constrângere nu sunt organizate așa ca să poată produce efectul dorit, și astfel trimitem înaintea justiției oameni cari ar putea încă să fie corecțați pe cale educativă.

Aceste considerațiuni ne fac a crede că aplicarea mijloacelor de constrângere pe companie, escadron, baterie, vor da rezultate **mai** bune.

1) Fiind numai 2-3 carceri pentru regimentul Tot, se înțelege că nu se poate executa imediat, așa că unii vinovați execut pedeapsa după 3-4 săptămâni dela făptuirea greșelii, adică aproape când s'a uitat de ce a fost pedepsit.

2) Din cauza economiilor bugetare și a efectivelor reduse, se trimet în concediu și oamenii cu purtări rele.

3) Fiind trimiși la arest sau închisoare scapă de curățenie, de controlul șefilor, nu sunt scoși la instrucție, nu au nici o consecință cu trecerea în concediu, deci nu au de ce să se teamă de închisoare.

Indiferent însă de modul cum se vor organiza sistemele pentru executarea mijloacelor de constrângere fizică, va trebui ca la pronunțarea lor să se ia în seamă recomandările de mai jos.

Sfaturi pedagogice

- a) La mijloacele de constrângere psihică și la pronunțarea celor de constrângere fizică, să nu se facă uz de insulte, amenințări, ori vorbe batjocoritoare; să se facă muștrările cu judecată, și să se recurgă la inteligența și amorul propriu al vinovatului; iar pedepsele să se pronunțe liniștit și cu speranță de îndreptare, altfel se riscă a se pierde efectul lor și se jignește simțul de onoare al elevului.
- b) Să nu se recurgă la mijloace de constrângere fizică, până ce educatorul nu s'a convins, prin el însuși, că nu se mai poate spera îndreptarea prin mijloacele de constrângere psihică.
- c) Mijloacele de constrângere fizică să fie gradate, intercalându-se între ele noi încercări de constrângere psihică, pentru a se da timp de îndreptare și a nu se jigni continuu vinovatul.
- d) Muștrările sau pedepsele să fie drepte și puse în afară de orice bănuială. Se recomandă a nu se pronunța imediat, ci, după câțva timp sau chiar a doua zi dela cunoașterea greșelii.
- e) Să nu se țină seamă de gravitatea greșelii în sine, ci, de firea vinovatului, de recidiva în care se găsește, de aptitudinile și antecedentele lui, pronunțându-se muștrările sau pedepsele în funcție de aceste considerațiuni și arătându-se vinovatului de ce nu i se dă pedeapsa în raport cu greșeala.
- f) Numai neexecutarea de ordine și reaua voință să fie pedepsite în raport cu gravitatea și să nu fie tolerate cu nici un cuvânt. Pentru aceasta se cere însă ca ordinele să fie clare și să nu întreacă puterea de execuție, ori să fie prea împovărătoare pentru unii și ușoare pentru alții.
- g) Contra greșelilor provenite din neaptitudine, din insuficiență intelectuală și fizică, din lipsă de cunoștințe, etc., să se întrebuițeze toate metodele pedagogice recomandate pentru formarea și dezvoltarea puterilor individului, micșorându-se pretențiunile acolo unde natura este vitrigă cu individul.
- h) Să nu se facă muștrări sau să se dea pedepse pentru fapte cari deși au dat rezultate rele, totuși, au pornit dela bune sentimente, au pornit din spirit de inițiativă, sau din dorința de a face bine.—Așa de ex.: un soldat a sărit repede să dea ajutor unui om căzut

în stradă, însă în drum a lovit cu cotul pe un superior din cauza iușelei cu care a voit să vină în ajutor. A făcut o greșală dar a avut o intențiune bună.

Mai ales la diferitele exerciții de aplicațiune să se aibă în vedere acest principiu pentru a nu se da pedese la soldații sau gradații cari, cu bună credință, au voit să facă vre-o mișcare, vre-un exercițiu, dar rezultatul a fost negativ.

i) În fine, și mai presus de toate, eficacitatea mijloacelor de constrângere atârnă în măsură largă de prestigiul și personalitatea educatorului, de aceea, dreptul de aplicare a acestor mijloace trebuie să fie oprit gradelor inferioare.

CAPITOLUL VII.

1.—Legătura dintre elementele psihice dinăuntru și puterile din afară ale voinței. Puterile din afară, principale, sunt: *Educația fizică, Higiena, Munca și odihna, Buna dispozițiune, Opinia publică, Cultul oamenilor mari, Timpul*. 2.—Educația fizică. Rolul ei. Sistemul de educație fizică în antichitate. Sistemul German. Sistemul Suedez. Sistemul Englez. Compromisul între sisteme. Ce sistem convine nouă. 3.—Higiena. Legătura ei cu educația fizică. Hrana. Curățenia. Aerul. Imbrăcămintea. 4.—Munca și odihna. Folosul muncii. Necesitatea și folosul odihnei. Abuzul care se face la noi cu odihna. 5.—Buna dispoziție. 6.—Opinia publică. Este o opinie publică? Legătura dintre opinia publică și sancțiunile naturale. 7.—Cultul oamenilor mari. Folosul acestui cult. Cum stăm la noi cu cultul oamenilor mari. 8.—Timpul.

Numai prin cele trei elemente ale voinței, născute odată cu noi și arătate până aci nu se poate obține „o voință puternică și morală“ dacă nu se va ține seama și de elementele din afară ce intervin spre a ajuta sau a împiedica dezvoltarea voinței, în sensul urmărit de educațiune.

Încercările de a dezvoltă voințe, numai cu cele trei elemente dinăuntru, fără a ține seamă de puterile din afară, s'ar putea asemăna cu încercările zadarnice de a transporta apa fără vase, de a porni mașinile fără forțe de împins.

Puterile din afară, principale, sunt: *Educația fizică, Higiena, Munca și odihna, Buna dispoziție, Opinia publică, Cultul oamenilor mari, Timpul*.

Cele dintâi patru (Educația fizică, Higiena, Munca și odihna) Buna dispoziție întăresc corpul și îl pun în stare de a învinge toate greutatele vieții, producând plăcere tocmai prin această putință de a învinge.

Cele trei din urmă (Opinia publică, Cultul oamenilor mari și Timpul) se pot socoti ca niște escitante, cari, adăogându-se

în mintea și în sufletul nostru, măresc puterea de lucru. Ele ațâță mintea și simțirea noastră, producând în noi, o căldură ce mărește energia, mărește curajul, îndârjește, în fine ne face puternici și răbdători.

Vom studia pe fiecare din ele:

2. Educațiunea fizică.

Corpul formează baza vieții sufletești, de aceea se zice: minte sănătoasă în corp sănătos.

Prin „*educațiunea fizică*” putem forma un corp sănătos.

Ea trebuie să urmărească o întreită țintă: *a*) să întărească și să desvolte toate puterile fizice ale corpului (mușchii, oasele, etc.), *b*) să facă corpul ager (abil-îndemânat), *c*) să întreție sănătate.

Privind chestiunea din acest întreit punct de vedere să cercetăm ce s'a făcut la noi pentru educațiunea fizică.

În armată, până mai anii trecuți, educațiunea fizică se reducea la o serie de mișcări ritmice ale brațelor, ale picioarelor și ale corpului, executate rigid și urmărite mai mult din punctul de vedere al frumuseții executării lor decât din acela al folosului real. Pe ici colea, mai ales în școalele militare se executau mișcările acrobatice la fus, trapez, etc. Abiă de câțiva ani, în urma unui regulament special de gimnastică¹⁾ s'a dat o mai mare întindere exercițiilor fizice și s'au privit aceste exerciții ca absolut necesare pentru educațiunea fizică a cetățeanului soldat.

Higiena, care este o parte importantă a educațiunei fizice nu a putut contribui cu mult la acest întreit scop, de oarece, până acum 10—15 ani, nici școalele nici cazarmele nu îndeplineau condițiunile de igienă și nu se pusese multă stăruință și multe mijloace la îndemână pentru răspândirea și aplicarea preceptelor igienice.

Pentru a înțelege mai bine valoarea mijloacelor și a sistemelor de educațiune fizică ce a început a se aplica la noi de câțiva ani încoace, este necesar să aruncăm o privire asupra trecutului și prezentului acestei educațiuni în alte timpuri și în alte părți.

In antichitate. Antichitatea a dat multă importanță educa-

1) S'a decretat în anul 1905.

țiunei fizice. Pe lângă educațiunea militară Spartană, în Grecia nu puteau lua parte la revistele pompoase și la defilările colective ale orașelor decât numai bărbați prezentabili și bine desvoldați. Aceeași preocupare era și pentru femei. Exercițiile fizice au devenit cu timpul instituțiuni de Stat la Greci, lăsând instrucțiunea intelectuală pe seama familiei. Această pregătire fizică se făcea în gimnazii, adică în niște grădini unde veneau tinerii și se luau la întrecere fizică, la lupte, alergări, aruncări cu arcul, curse călări și cu carul. Cursurile erau obligatorii. Ce deosebire între cuvântul „*Gimnaziu*“ la greci și același cuvânt la moderni! De aci, prin exagerare, au ajuns grecii la cultul frumosului fizic, adică frumusețea complectă a formelor și a mușchilor. Desvoltarea corpului era pentru ei un ideal. Negreșit că timpul modern nu mai poate și nici nu va mai trebui să ajungă la această esclusivitate de admirațiune a omului fizic. În rezumat, Grecii prin educațiunea fizică, întrebuițau cinci feluri de exerciții: lupte, alergări, salturi, asvârliri cu lancea, asvârliri cu discul, urmărind desvoltarea fizică, fără scop practic.

Romanii căutau afară de aceasta și un scop practic, astfel ei învățau, pe lângă exercițiile fizice, călăria și înotarea.

Creștinismul până la începutul evului modern a schimbat idealul pentru cultul corpului frumos, înlocuindu-l cu cultul sufletului.

Evul modern a încercat o reacție încurajând din nou educațiunea fizică și căutând a readuce spiritele către această parte a vieții omenești.

Astăzi educațiunea fizică este ridicată la adevărata ei importanță mai mult în Anglia. (Rezumat din Ped. Găvănescu).

Iniințarea unor școale, organizate în felul celor engleze, pare a fi pe cale de împlinit la noi. Și, de sigur, că armata va avea chemarea să organizeze asemenea școale, căci ea, prin specialitatea ei, este prin excelență, școala de educațiune fizică și națională. Semnalul s'a dat, rămâne timpului să-și completeze opera. Când? nu se știe, dar se poate prevedea că acest semnal, fiind eșit din o necesitate socială, nu va rămâne ca un strigăt în pustiu. Adevărul triumfează prin însăși puterea lui și dacă este adevăr în tendința de a se înființa asemenea școale, de sigur va triumfa.

La moderni, se poate zice că sunt trei sisteme de educațiune fizică și anume:

Sistemul suedez constă în mișcări libere sau la aparate

înadins construite pentru dezvoltarea fiecărui mușchiu în parte și în armonie cu o bună funcționare fiziologică a corpului.

Sistemul german constă în mișcări și sărituri adesea periculoase la aparate pentru a dezvoltă inițiativa și curajul. Excursiile intră deasemenea în sistemul german.

Sistemul englez constă în sporturi și anume: exerciții de alergare și luptă ca la Greci, înotare și călărie ca la romani, Afară de aceasta, mai au excursii, plimbări, patinaj, jocurile de croquet, Lawn-tennis și diferite alte jocuri de minge.

Se poate însă aduce critici temeinice atât sistemului exclusiv german cât și celui exclusiv suedez, și de aceea, de câțiva încoace s'a pronunțat tendința de a se combina într'un sistem mixt exercițiile fizice din aceste trei sisteme, pentru a se putea realiză cele trei scopuri ale educațiunii fizice: *sănătate*, (convine sistemului suedez), *tărie*, (convine sistemului englez), *agilitate*, (convine sistemului german și englez).

În prezent, la noi, pare a se împământenî un asemenea sistem mixt, combinat din toate cele trei sistemele. Diferitele societăți particulare și pe ici colea unele familii au adoptat o bună parte din sporturile engleze. Școalele și instituțiunile tind către sistemul suedez pe care însă din lipsa de mijloace va trebui să-l asocieze cu cel german, fiindcă mai toate școalele sunt înzestrate cu aparate germane.

În ceea ce privește exercițiile fizice în armată pare a începe răspândirea sistemului suedez, care, fără îndoială, este cel mai indicat pentru noi, dacă se combină cu mișcări de curaj și inițiativă din sistemul german și cu agilități din sistemul englez și din jocurile românești.

De altfel, ultimile scrieri asupra gimnasticeii suedeze cuprind mișcări din toate treile sisteme, iar ultimele modificări în sistemul german cuprind foarte multe părți din acel suedez.

Deci, ne găsim în fața unui compromis între aceste trei sisteme, adoptându-se din ele aceea ce convine fiecărui popor; cu alte cuvinte: aceea ce se poate împământenî.

Acî, la împământenire, să fim și noi atenți¹⁾.

¹⁾ Ministerul de războiu, a trimis încă de anul trecut doi ofițeri, în Suedia, pentru a studiă educația fizică de acolo, și avem multe speranțe, în camarazii noștri trimeși acolo, cari cunosc și nevoile poporului nostru, și nevoile armatei, sub raportul fizic.

Higiena.

Pentru ca educațiunea fizică să-și poată atinge scopul (corp sănătos, tare și ager) se cere ca alături cu exercițiile fizice cari contribuiesc mai mult la întreținerea tăriei și agilității corpului să lucreze și igiena pentru a asigura o bună funcționare a *mistuirii* și o bună funcționare a *circulațiunii sângelui* și a *respirațiunii*. Când exercițiile fizice, vor lucra în armonie cu igiena, atunci întregul scop al educațiunei fizice, va fi complet realizat. O bună mistuire și o regulată circulațiune a sângelui și a respirațiunei, atârnă, în prima linie de următoarele elemente: *Hrană, curățenie, aer, îmbrăcăminte*, iar buna întrebuințare a acestor elemente se obține dela elevi prin o serioasă îndrumare și printr'un continu control al șefilor. A lăsa ca buna lor întrebuințare să se obțină numai pe cale argumentativă făcând concesii elevilor până se vor convinge prin argumente, despre valoarea acestor elemente igienice sau a da numai sfaturi sau ordine fără a controla executarea lor, ar fi și în paguba elevilor și în paguba societății. Iată condițiunile mai însemnate de avut în vedere la întrebuințarea acestor elemente:

a) *Hrana*. Organismul omului suferă zilnic o pierdere prin muncă fizică sau intelectuală, prin funcțiunile organice, prin acțiunile mușchiulare, etc., și, această pierdere, trebuie să fie înlocuită cu puteri noi aduse de afară, pentru a se asigura cantitatea de sânge necesar. Această cantitate de sânge o asigurăm prin hrană curată și îndestulătoare. În cece privește hrana curată, fiecare din noi avem mai mult sau mai puțin noțiunile necesare însă, în cece privește hrana îndestulătoare greșim mai toți: unii nu ne îndestulăm în-deajuns; iar alții ne îndestulăm de prisos.

Cei cari nu ne îndestulăm deajuns formăm două grupe. Grupa întâi o formăm acei cari nu întrebuințăm veniturile proporțional, pentru a ne asigura întâi hrana și apoi celelalte trebuințe. Cheltuim pe lux, satisfacem diferite înclinațiuni vanitose, pierdem banii la cărți, cu femeile, în chefuri, orgii, etc., și neavând venituri pentru acestea, luăm din bugetul hranei. Grupa a doua o formăm acei cari împin-

²⁾ Asupra igienei în cazarmă cunosc câteva scrieri importante ale următorilor medici militari: *Călinescu, Crăniceanu, Bădescu Ch. și I. Popovici*.

gem munca și ocupațiunile până acolo că neglijem orele de hrană, neglijem hrana în general. Tot din această categorie fac parte și avarii cari nu se hrănesc suficient.

Societatea nu trage foloase dela omul care muncește fără a se hrăni, căci, acel om va căde în curând bolnav, sumenat, neurastenizat și va deveni o plagă a societății, iar nu un element folositor. Vizitiul experimentat nu lasă calul să tragă cât poate, nici părintele înțelept nu lasă copilul să ridice cât voește și nici educatorii nu ar trebui să îndemne poporul și pe elevii lor a munci cât pot, fără a se odihni și hrăni. *Noi, ofițerii, trebuie să ne ferim a împinge zelul până la a neglija hrana și orele de odihnă ale soldaților.*

Părerea mea este că, în momente grele vom găsi eroii tot printre acei cari au muncit dar s'au hrănit bine și la timp, căci, acei cari nu s'au hrănit de ajuns nu vor fi capabili de energie și eroism în asemenea momente.

În fine, sunt și oameni (bogați, leneși și lacomi) cari se nutresc mai mult decât ar fi necesar. Dacă s'ar observa imediat consecințele fatale ale supraîncărcării cu alimente, atunci numai acei cari ar voi să se sinucidă s'ar mai încerca cu supra-alimentație.

Supra alimentația aduce o pagubă momentană și o pugubă mai târzie. Pagubă momentană este aceea că ne face greoi, trândavi, pirotim, nu putem fi ageri nici la trup, nici la minte, câte două până la trei ore după masă. Paguba viitoare este aceea că supunem organele digestive la o muncă grea și de prisos cu arderea alimentelor, uzându-le prea din vreme. Această muncă de prisos, nu numai că uzează, zi cu zi, aparatele digestive, dar, după câtva timp, bolnavesc astfel organele că nu mai pot digera, producându-se paralizii, congestii, secrețiuni infecțioase, etc. De altă parte, substanțele alimentare nedigerându-se bine, se trimet în sânge acide nepreparate, cari încet-încet otrăvesc sângele producând desnodământe fatale pentru ființa noastră.

Mijlocul cel mai bun de a ne opri la o hrană îndestulătoare, este acela să observăm când devenim greoi după masă și să nu mai mâncăm atât cât am mâncat în ziua când am devenit greoi.

Mijlocul de a arde bine alimentele și a prepara bine substanțele, este acela ca, în timpul mesei să mestecăm bine alimentele și să nu ne fie spiritul prea ocupat de chestiunile profesionale ori de alte nevoi, căci din această cauză mâncăm

repede și inconștient, ceea ce este un mare rău. În fine, după masă să ne mișcăm, să ne preumblăm, să ne distrăm, căutând astfel ca spiritul să nu fie ocupat cu chestiunile profesionale decât numai în momentul când trebuie să începem munca cu care ne îndeletnicim.

Negreșit că nu este ușor a ajunge la această disciplină de spirit, adică: la masă a ne ocupa cu masa, la repaos cu repaosul și numai la serviciu cu chestiunile de serviciu. Totuși, prin dese eforturi, ajungem la acest rezultat și atunci începem să simțim mulțumiri și plăceri sufletești, cari ne ridică pe noi, în ochii noștri înșine.

*Madame de Genlis*¹⁾ se miră zicând: n'am crezut că virtutea depinde de o bună digestie.

Franklin în autobiografia sa a pus între virtuți *sobrietatea*, adică: „nu mănâcă până la îngreiere, nu bea până să te ametești“.

Afară de cele arătate până aci, mai adăugăm: Este o datorie de căpetenie a educatorilor militari de a îngriji ca hrana soldaților să fie suficientă și la timp dată.

Poporul nostru nu știe a se hrăni și avem datoria a-l îndruma pe calea unei bune hrăniri. Pe lângă îndatoririle prevăzute de regulamentele militare asupra hranei, se mai recomandă:

Multă curățenie și ordine la veselă și pe timpul mesei. O deosebită îngrijire ca distribuția să se facă corect, iar oame- nilor absenți dela masă, să li se păstreze hrana caldă și completă.

La marșuri și exerciții să nu se întrebuițeze hrana rece decât în cazuri de forță majoră. Prin diferite convorbiri educative să se explice soldaților rolul hranei substanțiale și regulată, arătându-se exemple de familii și popoare degenerate din cauză că nu s'au hrănit îndeajuns. În fine, să li se recomande ca întorși la vatră să ție seamă de învățăturile și pildele văzute în cazarmă cu privire la hrană, să le explice și să le răspândească la toți cunoscuții lor.

b) *Curățenia* este tot atât de necesară pentru întreținerea corpului ca și nutrirea.

Oxigenarea și calitatea sângelui nu se face numai prin nutriție și respirație, ci, și prin transpirație, de aceea se recomandă îngrijirea și curățenia corpului prin spălare.

¹⁾ Notă găsită prin textele mele, dar nu știu din ce autor am luat-o.

Spălarea deschide porii și lasă să iasă afară materiile ce ar strica calitatea. *Payot*, face socoteala că canalurile porilor dacă s'ar pune cap la cap ne-ar da 15.000 m. de lungime. Iată dar cât este de important să ținem cu multă îngrijire curățenia pielei pentru a nu baricada sistemul acesta de tuburi, prin cari es afară din corp, materiile netrebuincioase sângelui.

Necurătenia porilor, pe lângă răul ce aduce sângelui, mai aduce și o pagubă persoanei noastre morale, căci, prin mirosul urât al nădușelii, devenim nesuferiți celor din jurul nostru și pierdem mult din valoarea ce am avea-o, grație inteligenței sau altor calități.

Sărăcia nu este o scuză pentru necurătenie, căci apă și săpun pentru spălarea corpului și rufelor, o măturică și un băț pentru scuturarea hainelor, un cui pentru așezat hainele când ne desbrăcăm, un ac și ață pentru cusutul lor când sunt rupte, se găsește în casa oricărui sărac. Ceeace lipsește săracului și bogăului murdar, este voința.

„Săpunul și apa au rol social, căci ceea ce desparte pe oameni în două clase sunt: murdari și curăți”.
(*Payot*).

Curățenia corpului și a îmbrăcămintei, când nu sunt confundate cu luxul, constituiesc o pârghie pentru ridicarea prestigiului persoanei noastre morale. S'ar părea multora că este o încercare copilărească a lega curățenia cu condițiunile de ridicare a prestigiului persoanei noastre, însă, există multă legătură, și cu multă convingere recomand această cale: curățenia ascute spiritul, îl face fosforescent, îl escită, îl îndeamnă la acțiune, îl disciplinează, îl asigură de concursul ce îl are din partea corpului și-l face astfel încrezător în individualitatea sa.

Curățenia desvoltă gustul pentru frumusețe și ordine, (gustul estetic) și sentimentul de demnitate, făcând pe om să se prețuiască prin îngrijirea ce își dă el însăși persoanei sale. În câteva cuvinte se poate zice că: *Curățenia este semnul învederat ul unei culturi și educațiuni solide. Noi, educatorii militari, avem datorria să o pretindem chiar până la exagerare atât în ceea ce privește curățenia personală cât și a obiectelor și efectelor fiecărui soldat în parte, precum și curățenia localurilor, efectelor, mobilierului, grajdurilor, șoselelor, etc.*

Baia pe întregul corp să se facă cel puțin odată pe săptămână. (De altfel așa se face); iar spălatul până la brâu și pe picioare să se facă în fiecare zi (așa se face în cazarmele unde sunt lavabouri). Se știe că soldații la venirea sub drapel socotesc adevărate pedepse pentru ei regulile de igienă ale corpului; iar mai târziu ei singuri cer să fie duși la bae. Și când te gândești că sunt unii cari cred că ziua când fac soldații bae, este pierdută din punctul de vedere al pregătirii de războiu, nu știi ce să mai crezi (!?).

c) *Aerul*. Cea mai mare parte din influențele externe stricăcioase corpului provin din cauza aerului viciat în care trăim.

De altfel, pregătirea noastră militară făcându-se mai mult în aer liber, avem avantajul de a nu suferi mult timp din cauza aerului viciat.

Totuși, pe timpul cât stăm în cazarmă și pe timpul cât stăm în bivuacuri și tabere avem datoria a îngriji ca aerul înconjurător să nu se vicieze. Dacă în camere nu avem posibilitatea a ține o parte din geamuri deschise, chiar pe timpul cât sunt oamenii în acele camere, și dacă nu avem ventilatoare puternice, este absolută nevoie ca din când în când să aerisim camerele, prin deschiderea generală a ușilor și a ferestrelor, trecând oamenii în alte camere, pe sale sau afară.

Pe timpul nopții este nevoie să aerisim camerele prin ventilatoare sau deschiderea geamurilor de sus, din o parte a camerei.

În tabere și bivuacuri trebuie să se ia serioase măsuri ca oamenii să nu-și facă trebuințele decât în anume locuri și cât mai departe de bivuac sau tabără. De altfel regulamentele noastre sunt destul de precise asupra acestor măsuri. Le repetăm aci pentru a repetă încă odată de câtă importanță este o disciplină severă pentru executarea strictă a acestor măsuri.

Este nevoie să se facă dese conferințe educative asupra aerului și importanței lui, din punct de vedere igienic, de oarece, o mare parte din soldații noștri, neglijează cu totul la ei în casă igiena aerului.

Să li se vorbească despre nevoia camerilor spațioase, despre ferestre mai mari la locuințe, despre împrejurimea curții, despre latrină la fiecare casă, despre nevoia de a avea cotețe, grajduri, bordee, etc., pentru păsări și vite spre a nu

le mai ține în tindă, pe prispă și în fața casei precum se întâmplă acum.

d) *Imbrăcămintea*. Din punctul de vedere igienic îmbrăcămintea trebuie să scutească corpul de influențele schimbărilor atmosferice, și, de altă parte, să nu împiedice dezvoltarea în mișcările libere ale corpului. Nevoile noastre profesionale fac ca să nu se poată îndeplini complet aceste două condițiuni, totuși, se studiază și se ține mult seamă de ele la alețuirea diferitelor sisteme de îmbrăcămintă militară. Inșă, ceea ce fatal nu poate să îndeplinească organizatorii militari, pot să înlătore cu înlesnire conducătorii și educatorii militari, prin diferite măsuri ce sunt datorii să ia în variatele cazuri și împrejurări în cari ne putem găsi. Așa, lăsarea sau ușurarea ranițelor la toată unitatea sau la unii soldați mai debili, scoaterea cravatelor, descheerea la gât și lăsarea pieptului liber, schimbarea cismelor cu opinci, înlocuirea bluzelor cu tunici sau cu mantale și invers, întrebuintarea flanelelor și a glugușurilor, întrebuinta rea foilor de cort ca pelerine, etc., sunt măsuri cari atârnă de bunul simț al șefilor și pentru cari regulamentele nu se opun, dacă acești șefi știu când și cum să facă uz de ele.

Pentru curățirea și întreținerea efectelor de îmbrăcămintă și a efectelor de tot felul să se pună multă stăruință și să se îngrădească dela început cu o disciplină severă. O bună parte din soldații noștri vin de acasă cu urâtul obicei de a nu-și îngriji efectele. Ei nu știu a curăți o haină de praț, a o așeza bine după ce s'a desbrăcat de ea, ei cred că hainele și încălțăminta se curăță și se lustruesc numa' sărbătoarea.

Să nu se creadă că această grijă cade în sarcina gradelor inferioare. În primele zile ale venirii soldaților sub drapel să se pună o deosebită grijă de toți ofițerii și reangajații unităților pentru buna regulă a echipărei oamenilor și a întreținerii efectelor; iar în cursul anului să se inspecteze și controleze cât mai des îmbrăcămintea și întrebuintarea obiectelor și a efectelor, căci are o mare importanță educativă.

A crede că aceste controluri și inspecții se fac numai pentru a îndeplini o formalitate administrativă, ar fi a nu ne cunoaște rolul de educatori.

4. **Munca și odihna.** A munci nu însemnează a lucra numai cu puterile fizice, ci, cu oricare din puterile fizice și psihice

de cari dispunem, și în orice timp, pentru a desăvârși voința și a inobila sufletul.

Un om harnic desfășoară în orele de lucru toată energia fizică de care este capabil, în orele de repaos chibzuește programul pentru lucrul ce urmează, își dă seama de rezultatele obținute față de cele ce voește să mai obțină, își face bilanțul cheltuelilor, își aranjază corespondența, își clasează notele, își aranjază garderoba, biblioteca, etc.—iar dacă este însurat, discută cu copiii și îngrijește de educația lor, se distrează cu ei, când ese la plimbare caută să-și distreze spiritul, să-și înleșnească circulația sângelui prin sporturi, să satisfacă diferite sentimente estetice, să întâlnească diferiți prieteni, să discute cutare și cutare chestiune, să ia cutare ori cutare informație, în fine, în orice moment al zilei, dela deșteptare până la culcare, este într-o complectă activitate.

Omul activ își dă seama că un moment pierdut este pierdut pentru totdeauna, și, de aceea, caută să profite de fiecare moment. De aci ar putea crede cineva că este nevoie să ne fixăm un orariu zilnic de lucru, în care să prevedem modul de întrebuințare al fiecărui moment. Cred că nu trebuie un asemenea orariu zilnic, căci azi sunt atât de variate ocupațiile și atât de schimbătoare împrejurările, încât un program zilnic mai mult ne îngreunează decât ne ajută. Asemenea orariu ne-ar descuraja când nu l'am putea executa la literă, ori ar fi un motiv să ne scuzăm lenea căutând noi singuri împrejurări cari să ne facă a nu executa orariul.

Vorbesc aici de orariul activității noastre personale în serviciu, și, acesta cred că nu este necesar. În loc de orariu zilnic trebuie numai un program de lucru general în care să ne fixăm idealele ce voim a le atinge. După stabilirea acestui program de lucru să ne fixăm în trăsuri generale mijloacele la cari vom recurge pentru a-l atinge, și piedicile ce trebuie să înlăturăm în cale către realizarea programului. Călăuziți de acest program general, trebuie să profităm de toate momentele pentru a-l realiza.

Negreșit, că trebuie să hotărâm de seara ce voim să facem a doua zi, fără însă a fi nevoie să hotărâm momentele în cari vom face ceea ce am hotărât. Totul stă numai în faptul de a fi activ, căci momente pentru activitate nu lipsesc. În această privință să aplicăm sfatul strămoșesc: „nu lăsă pe mâine ceea ce poți face azi“.

„A fi harnic însemnează să sai dimineața cu curaj din pat, să-ți faci toaleta repede și cu inimă, să te pui la lucru fără șovăire și fără a îngădui vreunei ocupații străine să pătrundă în spirit; a fi activ însemnează a nu cîli pentru memorie, a nu fi niciodată pasiv, ci a face totdeauna eforturi.

Dar iarăși tot harnic ești când te scoli și hotărăști să te plimbi sau pornești să vizitezi un muzeu, dacă simți sleindu-se rezerva de forță nervoasă și dacă eforturile tale la lucru încetează de a fi rodnice; căci e o mare prostie a stărui multă vreme în eforturi sterpe care te istovesc și te descurajază. Trebuie să știi să profiți de acele clipe de întrerupere a lucrului spre a vizita colecții de tablouri sau a convorbi cu amici inteligenți.

Poți fi harnic chiar mîncînd, silindu-te să mesteci alimentele așa încît să ferești stomacul de o sporire de muncă.

Mizeria cea mare a tinerilor provine din momentele acestea de inerție, de lipsă de orice fel de voință, risipită prosteste într-o lenă rușinoasă. Stau ceasuri întregi la toaletă, își pierd dimineața căscînd sau foietînd a lena o carte, apoi alta, etc. Nu știu să ia nici o hotărîre de a nu face curat nimic, nici de a lucra. Nu e de loc nevoie să cauți ocazie a fi activ, căci ocazii pentru aceasta ți se înfățișează toată ziua de dimineața până seara.

Mijlocul capital de a ajunge la această stăpînire a energiei tale, e de a nu te culca niciodată seara înainte de a-ți fixa lămurit treaba ce ai să faci a doua zi. Apoi a doua zi dimineața odată deștept, îți aduni gîndurile, îți silești spiritul fără a-i lăsa timp să apuce în altă parte, să se înhame numai decît la treabă chiar în timpul toaletei, și îți duci trupul înaintea mesei de lucru, îl pui pe seșun, îi dai condeiul în mână, fără a-i lăsa vreme să se dea înapoi.

Pe lângă acestea, dacă la plimbare sau în timp ce citești ceva ți se ridică în conștiință o remușcare că nu faci nici o treabă, dacă simți atunci fiorul cald al unei bune porniri ce se naște în suflet, trebuie să te folosești numai decît de el. Nu trebuie să faci ca aceia cari Vineri dimineața hotărăsc vitejește că de Luni fără greș se vor pune la pretinsa lor hotărîre, căci aceasta nu-i decît o minciună față de ei însăși, o pornire neputincioasă. Trebuie, cum zice *Leibnitz*, să ne folosim de pornirile cele mai bune „ca de glasul lui Dumnezeu cari ne chiamă“. A pierde aceste prilejuri, a înșelă aceste porniri bune amânînd pentru mai târziu execuția lor, a nu profita la moment de ele spre a creia bune deprinderi și a face ca sufletul nostru să nu guste bucuriile bărbătești ale muncii, așa încît să le păstreze mult timp aroma, e cea mai mare crimă ce poți săvârși în contra educației și energiei“. (Payot. Educ. Voinței).

Afară de cele arătate până aci, prin hărnicie se obțin trei foloase principale: *folos economic*, *folos educativ* și *folos moral*.

Folos economic. Ne creem o poziție mai bună, sau, în cel mai rău caz, ne creem o poziție mai consolidată decât a aceluia care parvin la asemenea poziții prin lingușire, fățărnicie, protecție, drepturi moștenite, etc. Aceștia din urmă sunt expuși a perde acele poziții pe când cei cari le-au ocupat prin muncă nu pot fi tot așa de ușor înlăturați.

Alt folos economic este acela că, prin muncă ajungem a ne forma deprinderi în direcția care lucrăm și astfel producem înzecit decât acei cari sunt numai figuranți în această direcție.

Munca ne face să existăm prin noi înșine și astfel nu cădem în rușinea de a depinde de alții. Munca ușurează povara și astfel ajungem a produce mult cu sforțările puține. Rezultat, la care nu pot să ajungă acei cari nu muncesc serios sau cu continuitate, în aceeași direcțiune.

Muncind ajungem a aprecia mai bine valoarea timpului și a împăca munca cu odihna; pe când leneșul nu poate să ajungă la acest fericit rezultat, căci el nu știe cât trebuie să muncească, dar mai ales nu știe cât trebuie să ceară altora, a munci.

De aceea, vedem pe unii din aceștia, când ajung mai mari, pretinzând altora o muncă continuă sau desordonată ce duce la surmenaj și istoveală, sau vedem pe alții făcând concesii de odihnă păgubitoare indivizilor în special, instituției și țării în general.

Folosul educativ. Prin muncă ajungem să ne dăm seama de armonia ce trebuie să existe între ceea ce gândim și ceea ce voim a face, și astfel evităm ridicolul în care cad acei cari doresc să facă lucruri sau să îndeplinească roluri pentru cari puterile nu-i ajută.

Prin muncă ajungem a înțelege marele avantaj al rânduiei în orice activitate. Când punem uneltele la locul lor, cărțile pe categorii, aparatele pe specialități, pierdem mai puțin timp, suntem mai puțin oboșiți și producem mai mult decât acei neorândușiți. Astfel, încet încet ajungem a ne deprinde cu rânduiala, care face să producem mult cu sforțări puține.

Prin muncă contribuim la educarea celor din jurul nostru, căci, muncind dăm exemple reale, ce au o influență educativă

puternică asupra elevilor noștri, mai puternică decât orice metodă pedagogică.

Prin muncă evităm năpădirea de idei cari trec prin minte, căci, vrând nevrând, trebuie să fim atenți la lucrarea ce facem.

Prin muncă reușim a înlătură escitațiunile sensuale la cari cădem când avem o imaginație prea vie, și când nu suntem ocupați.

În fine, munca înlesnește dezvoltarea mușchilor, circulația sângelui, respirația, arderea alimentelor și repede lor asimilare.

Folosul moral. Prin muncă se mărește prestigiul și valoarea persoanei noastre față de cei cari ne înconjoară și față de instituția și țara căreia aparținem.

Este drept că, în aparență, par a fi mai considerați, mai cunoscuți și mai căutați pedanții, lingușitorii, snobii, etc. dar dacă dăm la o parte mirajul din câmpul fenomenelor sociale, observăm că aceștia din urmă față de oamenii muncitori, au valoarea și prestigiul pe care îl au femeile pierdute față de cele cinstite și gospodine: le caută și le posedă cine voește, dar evită toți a se căsători cu ele.

Munca produce plăceri trainice pe cari nu le poate produce nici o altă activitate: leneșul ajunge să moară de urât, cheltuiitorul disperează când nu mai are ce cheltui, vanitosul se descurajează când numai poate amăgi opinia publică, lingușitorul și parvenitul are neliniștea neprevăzutului; pe când omul muncitor și activ își mărește, pe deoparte, energia și individualitatea, iar pe de altă parte, își procură lui însuși plăcerea lucrului sfârșit sau a lucrului creat prin el însuși.

De mici începem să ne bucurăm când am putut face un căruș, un biciu, etc. și până murim simțim senzații dulci și plăcute, când vedem ceva terminat sau făcut de noi înșine. Cari din noi n'au gustat plăcerea dulce a câtorva momente de odihnă ori a unei seri liniștite, gândind cu drag la ce am făcut azi și cu speranță la ce vom face mâine. Plăcerile produse prin satisfacerea fără rost și fără morală a sensualității, ori satisfacerea diferitelor sentimente josnice, produce oboseală, neliniște, muștrare de cuget, etc. pe când plăcerea produsă prin muncă mărește în fața noastră înșine și în fața celor ce ne înconjoară, valoarea persoanei noastre; iar sporul acesta de prestigiu moral, mereu crescând, produce fericirea.

f) **Odihna.** Odihna este pentru sistemul nervos ceea ce este hrana pentru întregul organism.

Precum lipsa de hrană slăbește puterea noastră fizică, tot așa, lipsa de odihnă, slăbește sistemul nervos și-l duce la desnodăminte fatale ca: *surmenaj, neurastenii, paralizii* etc.

Odihna lucrează asupra sistemului nervos în două direcțiuni: pe de o parte înlesnește asimilarea hranei în sânge; pe de altă parte restabilește echilibrul celulelor nervoase.

Cum se știe, orice escitație de afară irită o serie oarecare de celule; iar când escitațiile urmează unele după altele, iritația acelor celule crește până ajunge la desechilibru. Acest desechilibru al celulelor falsifică senzațiile și ne face să vedem faptele sau mai slabe, sau mai tari ca în realitate.

Mijlocul de a stabili echilibrul celulelor este odihna.

Odihna nu trebuie confundată cu lenea, căci lenea tinde să nu supue celulele la nici un fel de iritabilitate, pe când odihna, din contră, prepară celulele să primească orice iritabilitate până la „*înălțimea escitațiilor*“ și să producă mișcări corespunzătoare.

Leneșul nu gustă odihna, căci el nu cunoaște senzațiile plăcute și dulci ce străbat organismul muncitorului, când se odihnește după muncă, nu cunoaște nici bucuria simțită de muncitor când vede că, după odihnă, a recăpătat vioiciune și energie pentru reînceperea lucrului. Leneșul nu înțelege că precum frigul face căldura plăcută, tot așa munca face odihna plăcută și nici nu poate simți el această plăcere. Leneșul nu cunoaște libertatea și fericirea lucrului produs prin el însuși; el rămâne rob al tendinței de nemișcare, de lene a celulelor și astfel socotește odihna ca scop în loc de a o socoti ca mijloc.

Viața omului se poate compara cu o lungă călătorie; iar odihna se poate compara cu popasurile ce trebuiesc făcute pentru a se putea continua călătoria.

Precum la o lungă călătorie întrebuițăm opririle scurte, haltele mari, popasurile și etapele, tot așa, în viață, întrebuițăm recreațiile mici, repausurile mari și somnul. Precum nu va ajunge la destinație călătorul care ar voi să parcurgă lumea fără popasuri, tot așa, muritorul care s'ar încumeta să lucreze și să muncească fără odihnă, nu va putea sfârși cu bine calea vieții.

Tendința tratatelor de educațiune și morală nu este de a îndemna pe om să lucreze mai mult decât îi permit puterile

psihofizice ci, numai de a lucra cu pricepere și cu intensitate în orele admise pentru lucru. Precum englezii spun că: timpul este bani, tot așa, putem zice „recreația“, „odihna“ și „somnul“ sunt aur când ele se fac în scopul de a căpăta energie pe care să o utilizăm în orele de lucru când nu trebuie să pierdem timpul.

Este locul aci să vorbim de un rău ce bântue armata noastră, în ceea ce privește odihna: fiecare din noi în dorința de a produce mult, luăm din repausul soldaților, lucrăm ore suplimentare, ziua ori seara, ca să întrecem pe compania 2-a, 3-a, etc. venim Mercuria și Sâmbăta după prânz pe furis, sau ne lăudăm în gura mare că facem instrucție suplimentară, etc. Duminica și sărbătorile facem inspecție, instrucție, etc. și astfel ne frământăm și frământăm și pe alții, din zori în noapte, cu convingerea că am produs mai mult decât alții cari întrebuințează numai orele de program.

Răul merge mai departe: dacă se întâmplă să vie dela comandamentele superioare vre-un ordin pentru joc de războiu, călătorii de instrucție, citire de regulamente, studii, etc. atunci se ia ofițerilor Mercurile și Sâmbetele după prânz, ori Duminicile și sărbătorile pentru executarea ordinilor venite. Astfel, dela mic până la mare, facem abuz de autoritate, luând din odihna prevăzută de programe, odihnă ce este deja foarte redusă. Acest rău bântue cu furie în armata noastră, și, pe ici colea, constituie o bună notă de avansare pentru acei cari nu țin seamă de nici un repaus și cari muncesc trupa și ofițerii din zi în noapte.

Dacă autoritățile superioare cer câteodată mai mult decât se poate da în orele de lucru, nu o fac cu intenția de a desființa odihna, ci, pentru că acei cărora se adresează nu previn la timp și cu argumente convingătoare despre imposibilitatea de realizare a cererii ce li se face. Acesta însă este cazul particular, iar cel general, este acela că: de sus se cere adesea numai cât trebuie, dar jos lipsesc metodele pentru a se obține rezultatele cerute în limitele orelor reglementare pentru lucru, și, din această cauză, se fură din sănătatea și energia trupei și a ofițerilor, luându-se odihna.

Cine are deplină conștiință și cunoștință despre rolul și misiunea sa, acela știe să împace cererile de sus cu nevoile de jos, fără a jigni interesele unora sau altora, și fără a se teme când este vorba de fapte și de idei de inițiativă priu cari se ridică instituția și se asigură valoarea ei.

Până să ajungem la așa stare de cultură educativă, eu fără să fac o glumă, așa crede că trebuie să se dea următorul ordin: *Cine ia din repaosul reglementar al trupei și al oțierilor fără motive de Înaltă Ordine de Stat, acela pierde dreptul de avansare; condițiunile unei bune pregătiri de războiu, în timpuri normale, fiind acelea de a lucra cu metodă și intensitate numai în orele fixate de programe și de a purta o deosebită grijă pentru igiena, hrana și odihna reglementară a trupei și oțierilor.*

Payot spune că nu s'a scris niciodată prea mult pentru repaos și tot el citează pe Topffler care a zis: „*trebuie să lucrezi amicul meu orele reglementare și apoi să nu mai faci nimic, să mergi să vezi lumea, să hoinărești, fiindcă numai astfel susții ce ai învățat, observi și legi știința cu viața în loc de a o lega numai cu memoria*“.

Prin recreații și odihnă nu trebuie să înțelegem nemișcarea, dar nici prin mișcare nu trebuie să înțelegem numai jocul, plimbarea, gimnastica, sportul, etc., căci putem prea bine să punem sângele în mișcare prin emoții, prin sentimente estetice, prin sforțări spirituale, etc., de exemplu: țăranul agricultor ori lucrătorul de fabrică, odihnește corpul stând jos, dar poate provoca mișcarea sângelui ascultând slujba religioasă la biserică, ascultând lăutarii la horă, ascultând cântecele flăcăilor și fetelor la șezători, etc. Cu alte cuvinte mijloacele pentru activitatea sângelui în timpul recreațiilor variază după felul ocupațiilor cu cari ne îndeleticim.

Nici stabilirea echilibrului nervos nu se face numai prin nemișcare, de aceea chiar se zice omului supărat: du-te de te plimbă la aer curat, ascultă o muzică, du-te la teatru, mai lasă necazurile și supărările și caută petrecerile, prietenii.

Surmenații și oamenii obosiți de muncă se regenerează tot prin mișcare pentru ca să înlesnească o bună ardere a alimentelor și să ajungă la echilibrul celulelor.

Cu privire la somn se recomandă a dormi cel puțin 7 ore și cel mult 9 după cum se simte cineva mai slab sau mai tare. Prescrierea că trebuie să ne sculăm la 5 ore dimineața, dacă vrem să fim sănătoși, nu-mi pare exactă. Scularea trebuie să se facă în raport cu serviciul sau ocupația ce avem; iar culcarea astfel ca să avem cele 7—9 ore de somn necesare unei bune reconstituiri.

Când din diferite împrejurări suntem împiedicați a dormi

orele necesare, trebuie să plătim această datorie adăugând în zilele următoare câte-o jumătate oră, sau o oră. Dacă nu putem face aceasta, trebuie să ne ferim a rămâne mult datorî somnului, căci dobînzile acestei datorii, cresc compus și vom suportă consecințe de plată grele sau fatale.

Sfaturi speciale pentru asigurarea repausului trupei și înlăturarea oboselilor zadarnice.

„Pe lângă învățăturile ce se pot trage din cele spuse până aici, privitor la odihnă, se mai recomandă următoarele pentru odihna trupei:

d) Să se stărpească obiceiul de a lua din odihna soldaților întrebuițându-i la corvezi, etc., în orele prescise pentru odihnă.

b) Să se ție riguros seamă de rîndul soldaților la corvezi, plantoane, gărzi și diferite alte servicii pentru a nu se împovără prea mult unii soldați.

c) Să se poarte o deosebită grijă pentru păstrarea liniștei pe timpul somnului soldaților.

d) Să se stărpească obiceiul de a scula soldații pe timpul nopții pentru îngrijirea efectelor, etc.

e) Orele prevăzute pentru întreținerea și îngrijirea efectelor să se mărească, luându-se din orele de instrucție, când oamenii vin dela exercițiu pe timp ploios, noroi, etc. căci altfel, neajungînd timpul, gradații, în mod fatal, rup din orele prevăzute pentru repaos.

e) La alcătuirea programului să se socotească ca timp de lucru și timpul petrecut cu curățenia și întreținerea efectelor, a mobilierului și a localurilor, căci în acest timp, soldații consum energie. Multe programe și mulți șefi păcătuiesc la alcătuirea programelor prin faptul că socotesc acest timp ca repaos.

g) Una din cauzele de înfrîngere a trupelor la războiu este oboseala, trebuie dar să știm a înlătură oboseli zadarnice, și a repară oboseli ivite. Oboselile au cauză adesea în ignoranță sau neglijență. Și una și alta poate să o găsim atât la obosiți cât și la cei chemați să utilizeze trupele. Pentru a o înlătură atât dela unii cât și dela alții se cere instrucțiune, educațiune și experiență, în măsură necesară fiecăruia, față de rolul la care este chemat.

Toate regulile din tactica elementară și generală urmăresc între altele înlăturarea oboselilor zadarnice, deci, prin ele, putem ajunge la aplicarea înțeleaptă a formulei de mai sus. Aduag aci considerațiunile fiziologice cari au dat naștere acelor reguli:

a) Oboseala produce o cheltuială în organism, deci, este necesar a pune la loc această cheltuială—rolul alimentațiunii.

b) Cu cât cheltuiala este mai mare cu atât mai mare trebuie să fie reparația—suplimentele de hrană în perioadele de grele de oboseală.

c) Repaosul permite pe de o parte mușchilor a recăpăta forța lor; iar pe de altă parte permite organismului a elimina materia chimică vătămătoare produsă de oboseală.

Momentul și durata repaosului are o mare importanță, de aceea, tactica se ocupă în detaliu cu mijloacele de repaos ale trupelor (repaosul pe loc și general pe timpul exercițiilor, halte mici și mari, popasuri, staționare pe timpul marșurilor).

Când este nevoie de o muncă grea, să nu se aștepte producerea completă a oboselii, căci atunci repaosul va trebui să fie prea lung și se va întârziă producerea muncii.

Marșurile forțate să se organizeze cu repause înainte de a se produce oboseala completă. La urcarea în munți să se facă repause mult mai dese decât la marșuri în șes, și să se facă înainte de a se produce oboseală.

Afară de repausele cari evită oboseala mușchilor să se facă repause scurte și foarte dese cari evită înăbușirea respirației mai ales la urcușuri.

Acî intervine și arta și experiența. De aceea se și zice: omul experimentat știe când să previe; șeful pregătit și experimentat știe când să ordone.

d) Cu cât oboseala este mai mare și de durată mai lungă cu atât timpul pentru repaos se mărește. De aceea, după o perioadă de marșuri nu ajunge o noapte de odihnă. Tot de aci ese și necesitatea vacanțelor și a concediurilor.

e) Oboseala produsă de un efort scurt de mare intensitate dispare mai repede decât oboseala produsă prin o muncă de durată. Această constatare justifică mărirea timpului și a perioadelor de repaos în timpul marșurilor și necesitatea respectării absolute a odihnei prevăzută în programe și a celei din sărbători, pe timp de pace.

f) La condițiuni egale de repaos, surmenajul este de temut la trupele tinere cari n'au trecut încă la reflexe multe din mișcărilor omului de războiu. De aceea recruții, în timpul pregătirii lor de războiu, trebuie să fie menajați.

Fiecare om ca și fiecare trupă, au gradul lor de putere pentru mișcare, peste care dacă trece, se produce oboseala respirației. De aci reese nevoia, pentru sefi, de a cunoaște gradul de putere și de mișcare al omului și a trapei pentru ca nu cumva să fie pusă la mișcări peste puterile ei cecece ar aduce-o în imposibilitate de a produce lucrul de care este capabilă.

Tot de aci reese nevoia de a pune respirația la oare-

care forțare pentru a mări prin aceasta, capacitatea respiratoare a organelor respective.

Există o artă de a respira, și, această artă o posedă acei cari fac dese exerciții.

Obișnuirea cu emoțiile ce se produc în diferitele împrejurări ale războiului, înlătură în parte oboseala respirației.

Antrenamentul este mijloc puternic de a înlătura oboseala.

Antrenamentul este de două feluri: *a) General; b) Special.* Antrenamentul general constă în a pune corpul în condițiuni de a executa orice mișcare impusă de voință pentru a obține dela el maximum de lucru.

La acest rezultat se ajunge mărind capacitatea respiratoare, înlăturând grăsimile de prisos din organism și mărind puterea mușchilară prin exerciții fizice.

Orice om care posedă antrenamentul general, este mai susceptibil pentru antrenamentul special (particular). Așa oamenii de câmp, sportmenii, chiar lucrătorii industriali, se pot obișnui mai repede cu antrenamentele speciale războiului, decât oamenii de birou (de aci nevoia de antrenare generală a ofițerilor și a gradațiilor de orice armă și serviciu).

Antrenamentul special constă în a obișnui mușchii și voința cu mișcări speciale fiecărei profesii. Acest antrenament este absolut necesar pentru obținerea maximumului de lucru.

De altfel observațiunile de toate zilele ne duc la nevoia antrenamentului special. În adevăr: un agricultor, ori fierar, oricât de antrenat ar fi pentru muncă și oricât de robust, totuși, nu va putea suportă greutatea unui marș lung, precum le suportă un soldat antrenat, chiar mai puțin robust. Nevoia de antrenament special stă în nevoia de a pregăti mușchii respectivi ai mișcărilor speciale. Așa tricepsul este mai dezvoltat la dueliști decât bicepsul la gimnasticii de trapez și bară fixă. Tot așa mușchii dela mâna fierarului sunt mai dezvoltați decât acei ai picioarelor soldatului, etc.

Este constatat că repetarea deasă a unui exercițiu aduce dezvoltarea mușchilor respectivi, însă mai este de observat, că unii oameni deși au aceeași mușchi dezvoltați, ca acei pe care-i au unii oameni antrenați special, totuși, cei dintâi nu sunt capabili de a produce munca și utilul pe care îl produce cei cu antrenamentul special. Aceasta se explică prin aceea că antrenamentul nu are numai avantajul dezvoltării mușchilor, ci și pe acela că dispensează voința de a lucra și a consuma energie la mișcările perfecționate prin antrenament. Așa se explică de ce un infanterist antrenat însă cu mușchii slabi ai picioarelor, suportă greutatea marșu-

lui mai bine decât un lucrător agricol cu mușchii picioarelor destul de tari, însă ne-antrenat.

Să se observe că un antrenament exagerat poate duce la oboseală generală, la surmenaj. Acest simptom se cunoaște atunci când s'a pierdut din greutatea corpului. Antrenamentul să tindă a desființa grăsimile de prisos, dar greutatea pierdută dela ele să o adauge la densitatea mușchilor.

Așa se explică necesitatea cântăririi soldaților în diferite perioade din pregătirea de războiu.

5. Buna dispozițiune.

Buna dispoziție este semn al unei stări intelectuale bine rânduită și al unei stări fizice bine întreținută.

Indispoziția, melancolia, amărăciunea, descurajarea, pesimismul, etc., sunt semne de nesănătate fizică sau proba lipsei de vitalitate sufletească.

Când apar asemenea dispoziții rele trebuie să căutăm cauzele într'una din aceste două direcțiuni, și, să ne silim a înlătura cauzele, căci, asemenea dispozițiuni rele aduc pagubă și individului și societății în care el trăiește.

Reaua dispoziție—pesimismul în general—poate deveni o boală socială care dacă se generalizează devine ereditară și atacă vitalitatea rasei.

Educatorii militari sunt datori să întreție buna dispoziție a elementelor aflate sub ordinele și conducerea lor.

Azi, când greutățile vieții sunt așa de mari, fiecare din noi căutăm oameni cu fruntea descrescătă și cu surâsul pe buze cari să aducă în jurul nostru un fel de lumină sufletească capabilă de a ne mări energia în timpul lucrului și a ne procura bucurie în timpul repaosului.

Acolo unde sunt oameni posomorâți, triști, melancolici, nu este nici spor la lucru, nici liniște în timpul repaosului. Asemenea oameni trebuiesc comparați cu soldații cari în loc de a primi cu entuziasm și bucurie războiul, ar începe a se vâita de greutățile frigului, ploilor, noroacelor, neajunsurile hranei, etc.

Când năvălesc în sufletul nostru dispozițiuni rele, trebuie să le înlăturăm aducând în ajutor idei și sentimente opuse, puternice, (vezi stăpânirea ideilor și sentimentelor bune).

Munca și evitarea singurătății sunt de asemenea puternice mijloace pentru a înlătura dispozițiunile rele. Vrei să eviți melancolia și să păstrezi sănătatea trupeză și sufletească?

zice d. Găvănescu, respectă această scurtă regulă: *nu îngădui singurătatea și lenea*¹⁾.

Un om bine lămurit asupra scopului vieții, cu un plan de lucru bine calculat și cu mintea limpede nu se va lăsa bătut de împrejurările grele ale vieții, ci va lupta cu curaj pentru atingerea scopurilor ce și-a propus, înlăturând toate pedicile ce i se opun.

Fiecare din noi vom fi isbiți de dureri în viață, vom avea de întâmpinat greutăți pentru realizarea idealurilor noastre, vom fi oprii în cale de împrejurări neprevăzute, de dușmani, etc. dar a despera din aceste cauze, a ne oprî în fața lor și a ne văicări într'una de dușmani sau alte piedici, ar însemna să ne otrăvim singuri viața și să ne punem singuri piedici la calea pe care trebuie să mergem. Ne otrăvim viața fiindcă dacă ne gândim mereu la greutăți și dureri, împiedicăm pe de o parte buna digestie, buna respirație și astfel viciem sângele cu acizi otrăvitori, cum este de exemplu bila din fiere, și de altă parte gândindu-ne mereu la suferințele noastre, ne gestionăm singuri și suferim îndoit.

Ne punem piedici la calea ce trebuie să urmărim fiindcă, pe de o parte, bolnăvim corpul și de altă parte devenim nesuferiți societății. Afară de aceasta prin reaua noastră dispozițiune contribuim la întinderea boalei sociale a pesimismului care, dacă se generalizează atinge stabilitatea rasei.

Trei pătrimi din oamenii descurajați, săraci, mârniți, etc. aruncă vina pe lume, pe dușmani, pe guvern, pe întocmirile sociale, etc., în loc de a o aruncă pe ei însăși, și astfel, pe lângă alte cauze de descurajare se mai naște în ei „ura“ și „invidia“ două patimi ce nu pot trăi niciodată la un loc, cu buna dispoziție. Trebuie să ne silim a depărta din sufletul nostru aceste două patimi și a le înlocui cu „iubirea“ pentru tot ce ne înconjoară, căci numai astfel vom putea să depărtăm dela noi dispozițiile rele.

Când zicem „iubirea“ nu înțelegem, cum înțeleg descurajații, să se plângă în toate ocaziile iar lumea să-i iubească și să le vie în ajutor, ci înțelegem a iubi lumea într'atât încât să o păzim de a-i mări suferința cu suferințele noastre.

Durerile să le ascundem în fața lumii și să nu le arătăm decât acelor cari trebuie ori cari voesc să ni le cunoască.

Către ceilalți membrii ai societății avem datoria să ascun-

¹⁾ Vezi etica.

dem durerile căci la rândul lor au alte dureri, pe care noi nu trebuie să le mărim. De aceea, fața liniștită, fruntea neîncrețită, surâsul, vorba veselă, curajul, buna dispoziție în general ne face plăcuți și necesari societății.

În corpurile de trupă unde lipsește buna dispozițiune la soldați sau ofițeri, nu se poate spera la rezultate frumoase educative.

Buna dispozițiune nu se ordonă, ci se crează. Pentru a lua ființă, educatorii trebuie să cunoască legile dezvoltării și formării sufletului omenesc.

6. Opinia publică.

Opinia publică are asupra activității noastre, puterea ce o are vântul asupra pânzelor unei bărci.

Precum barcagiul n'ar putea împinge barca pe întinsul apelor, fără ajutorul vântului; tot așa noi n'am putea continua eforturile fără ajutorul opiniei publice.

„Nici o efortare—zice *Tayot*—nu poate fi susținută vreme de luni și ani întregi fără această îmbărbătare din partea opiniei publice. La Athena unanimitatea admiratiune pentru puterea fizică și pentru genul literar a făcut să răsară, cu toată micimea teritoriului, mănuchiul cel mai bogat de atleți, poeți și filozofi ce a putut vre-o dată produce o țară. La Sparta, dorința de a fi lăudat de public produse o rasă de o energie extraordinară“.

Dar lăsând la o parte exemplele antice, n'avem decât să privim viața de azi pentru a constata că, din copilărie până la bătrânețe, suntem împinși la acțiune prin puterea opiniei:

Nu plângem, nu ne murdărim, nu cerem tot ce vedem fiindcă mama ori doica ne spune că nu șade frumos și că va râde lumea de noi.

Muncim în școli pentru întâietate ca să fim bine văzuți de părinți, rude, camarazi, etc., iar când prin întâietate nu putem satisface opinia acestora, atunci o bună parte dintre noi recurgem la alte ocupațiune ori alte mijloace numai și numai să avem și noi o bună opinie de partea noastră. Unii ne apucăm de ștregării ca să avem opinia ștregarilor de partea noastră, alții ne apucăm de jurnalistică ca să părem că suntem ceva, unii facem chefuri monstre și ne lăudăm că bem mult ca să fim și noi la ceva mai bine ca alții, unii

apucăm calea lingușirii, a slugărniceii, a mijloacelor oculte, etc., numai și numai să obținem trecerea clasei ori titlurile de absolvire, cu care să ne prezentăm opiniei.

De aci în colo, adică în luptă propriu zisă a vieții, observăm mai clar, cum toată sfortarea ne este împinsă de opinie, cu deosebirea numai că: unii neavând în vedere alte scopuri decât satisfacerea vieții materiale și a simțămintelor josnice ne lăsăm împinși de o opinie de moment, o opinie de bălcu, o opinie materializată, care satisface numai nevoile fiziologice și procură numai avantaje și plăceri momentane; pe când alții abatem barca vieții din vântul opiniilor de mal sus, și o lăsăm împinsă numai de opinia care sacrifică interesele și plăcerile momentului, pentru interese și plăceri ce se refer la persoana noastră spirituală iar nu la carnea și stomacul persoanei noastre.

Aceasta din urmă am numit-o opinie istorică, adică opinie care rămâne și după ce persoana materială (corpul) va dispărea. Această opinie creează prestigiu nouă, familiei, țării și întregului neam, pe când cealaltă ne apropie de viața animală și de aceea o numim opinie animalică.

Tinerii cari pierd nopțile la masa verde, acei cari se mulțumesc cu roluri josnice pe lângă cutare ori cutare, acei cari se înjosesc, lingușesc, se târăsc pentru a obține ceva; toți aceștia sunt împinși de opinia animalică sau a instinctelor; pe când acei cari întrebuințează energia și inteligența pentru a-și îndeplini conștiincios datoriile, acei cari prefer o haină modestă, un traiu sobru în marginile venitului și poziției lor în locul luxului și al traiului abondent oferit de cutare ori cutare în schimbul vreunui rol josnic, și, în fine, acei cari prin voința, caracterul și inteligența lor voesc să obție ceea ce alții obțin mai ușor prin mijloace josnice, toți aceștia sunt împinși de opinia istorică.

Încă din copilărie barca vieții ne este împinsă prin ajutorul opiniei, dar conducerea bărcii ne o fac părinții, pe când ca oameni maturi barca vieții este împinsă de opinie dar trebuie să ne o conducem singuri și dacă nu știm să o conducem, vântul opiniei animalice ne va face să rătăcim calea.

Voința și caracterul constituie cârma pentru cei care doresc să-și conducă barca după vântul opiniei istorice.

Mijlocul de a nu greși calea din cauza opiniei animalice, este acela de a lăsa barca în voia opiniei istorice. Această opinie contribuie la crearea persoanei noastre spiritualizate

la crearea persoanei morale, care trăește atât în mintea celor ce nu ne văd și nu ne cunosc cât și în mintea generațiilor ce vor urmă după moarte. De câte ori ne simțim împinși de vre-o opinie trebuie să ne punem întrebarea aceasta: faptele noastre sunt în raport cu ceea ce suntem în realitate, sau nu?

În cazul afirmativ suntem în direcția opiniei istorice, în cazul negativ suntem în direcția opiniei de moment, adică ne împinge vântul ce ne face să lucrăm fals în scopul de a părea ceea ce nu suntem. În acest din urmă caz vom înșelă opinia de moment și poate că vom trage oarecare profite momentane, dar, din toate aceste profite nu se adaugă nimic la crearea persoanei noastre spiritualizată, căci, pe ogoarele opiniei istorice nu trăesc oameni de aceștia.

Deci, orice opinie care ne-ar împinge către acțiuni ce întrețin numai partea peritoare „eul material“ să o evităm și să ne lăsăm împinși numai de opinii ce întrețin partea durabilă, adică „eul spiritual“. (Vezi sancțiunile naturale).

Practicarea tuturor îndatoririlor morale și sociale descrise în această carte duc la crearea persoanei noastre spiritualizată.

7. Cultul oamenilor mari¹⁾

În viața socială trecerea dela o formă veche la o formă nouă, se face prin influența ce o au oamenii mari asupra poporului.

„Istoria aceea ce omul a săvârșit pe lumea aceasta, este în fond istoria oamenilor mari... oamenii mari și societatea sunt două treimi într-o continue influențare reciprocă. Toate lucrurile pe cari le vedem săvârșite pe lume, sunt, drept vorbind, întruparea gândurilor și realizarea practică a oamenilor mari. În oamenii mari găsesse glas toate gândurile și lucrurile pe cari alții nu pot să le expuie, mintea lor clară și pătrunzătoare, dă viață gândului obscur al unei întregi epoci; el aduce la lumină, formulate clar, aspirațiile și dorințele confuze a generații întregi. Omul mare (eroul) croește drumurile pe care să pășească multă vreme omenirea, drumuri cari devin din ce în ce mai largi (Carlyle)“.

¹⁾ Se poate citi pe larg în: „Puterea suflătoare“ de Rădulescu-Motru. „Carlyle“, traducere de C. Antoniadă. „Eroii“, de Carlyle, traducere de C. Antoniadă. „O bine facere“, articol de A. Vlahuță. „Universul“, Ianuarie, 1910. „Educația prin sine însuși“, de G. Aslan. „Educația voinței“ de Payot. Tip. „Minerva“. Idem „Curs de Morală“.

Precum există oameni mari cari au lucrat pentru binele omenirii și pentru cari trebuie să aibă cult, toată omenirea (Newton, Galilei, Kant, etc.), tot așa există oameni mari cari au lucrat pentru binele unui popor. Pentru aceștia din urmă trebuie să aibă cult, poporul respectiv.

Poporul care nu poartă cult pentru oamenii săi mari nu va putea ridica sufletul său la înălțimi divine, nu va avea caractere și voințe morale.

Sunt oameni mari ai popoarelor cari prin energia și munca lor, nu au contribuit la adevăruri universale, n'au descoperit nimic în științe, n'au creat nimic în arte, dar au lucrat în alte direcțiuni economice sau morale pentru binele neamului lor.

Unii din aceștia au trăit ori trăesc poate retrași în cine știe ce colț depărtat al țării, cu toate astea au fost și sunt oameni mari în țara, în instituția, în cercul, sau colțișorul în care au fost ori sunt, căci au avut ori au o influență binefăcătoare asupra semenilor cari au trăit sau trăesc la un loc cu ei. În comparație cu semenii lor au fost ori sunt mai atenți și mai stăruitori pentru nevoile materiale sau morale simțite, în acel timp de țară, de instituție sau de cercul din care face parte, îndreptându-i mai ușor și mai repede pe calea nevoilor simțite dar nepracticate cu pricepere și cu folos de nici unul din ceilalți semeni.

Zisei că: *i-ă făcut să înănteze mai ușor și mai repede pe calea nevoilor simțite dar nepricupute de ei în acel timp.*

Da! societățile au anume trepte de dezvoltare și în fiecare din aceste trepte, au anume nevoi, pe cari, după constatările de mai sus, le realizează prin anume oameni mari.

D. Rădulescu-Motru zice, în această privință:

Fiecare societate dă numele de om mare aceluia cărui pentru unele popoare originalitatea slăvită se caută în gesturi corporale, în îmbrăcăminte, în deprinderea de a munci; (la noi, aceasta din urmă pare că ar trebui) pentru alte popoare originalitatea slăvită se caută în inventarea celor mai multe probleme științifice și plăsmuri artistice; între unele și altele se înșiră apoi mare acela care nu, a adus cu sine o deosebire utilă în societate“.

Fiecare societate dă numele de om mare aceluia cărui activitate corespunde nevoilor sale bine simțite nu este mare acela care este cu sine o deosebire utilă în societate“.

„Oamenii mari de fapte“ pe cari d. Rădulescu-Motru îi

mai numește „*Oameni de caracter*“ sunt acei prin cari societatea progresează, fie în aplicațiuni științifice, fie în fapte morale, fie în organizație socială, fie în orice ramură de activitate socială. Faptele lor arată azi ceeace semenii lor vor trebui să facă mâine. Numirea „*Oameni de caracter*“ dată de d. *Rădulescu-Motru* la oamenii mari de fapte nu trebuie luată în înțelesul restrâns al caracterului moral, ci, într'un înțeles mult mai larg, căci, din punct de vedere moral, sunt oameni de caracter și acei cari execută zi cu zi îndatoririle morale și profesionale ale cercului din care fac parte, fără a-și frământa însă mintea și fără a-și chinul sufletul ca să facă *ceva mai nou, mai bun și mai moral*.

Acești oameni odată convinși de valoarea utilitară a ideilor științifice, estetice, sociale sau morale ale oamenilor mari de idei pornesc lupta pentru punerea în practică a acelor idei și, nici o piedică nu-i oprește, nici o tentațiune nu-i abate, nici o amenințare nu-i înspăimântă până ce nu văd realizându-se faptele mari, sau până nu mor luptând pentru realizarea lor.

Studiul unor asemenea oameni nobili, fericiți, omenoși, cari au trăit viața deschisă, puternică, desăvârșită; studiul modului cum au gândit ei, cum au dus viața de toate zilele, cum s'au resemnat în fața loviturilor înfricoșate ale soartei ori în fața loviturilor veninoase ale dușmanilor; toate acestea, puse alături de progresele ce a realizat societatea, patria ori omenirea prin ei, au mare influență asupra voinței noastre.

Nimeni nu a devenit o personalitate până nu a avut înaintea sa un model pe care și-a impus să-l imiteze și să-l perfecționeze.

Michelet, marele istoric francez zice în scrierea „*Tinerețea mea*“:

„teama pentru viitor, dușmanii mei personali, dușmanii patriei care erau la doi pași (1814) frigul, lipsa de foc, de mijloace și chiar de hrană pe acea zi mă făcea să cred că totul s'a sfârșit cu mine... Dar, deodată isbii cu pumnul în masă și simții o căldură și bucurie. Cine-mi dădă acest bărbătesc avânt? Acei cu care trăiam în fiecare zi, adică autorii mei favoriți pe care îi citeam și dela care mă inspăimântam“.

Stuart Mill zice că tatăl său obișnuia a-i pune în mână cărți care reprezentau oameni energici și bravi în lupta cu greutățile mari.

August Comte avea atâta încredere în cultul oamenilor mari încât a dat ideea să se facă un calendar, trecându-se în fiecare zi numele și biografia câte unui bine făcător al omenirii.

Payot zice: „meditațiunea celor nobili, celor mai curajoși gânditori ai tuturor timpurilor și țărilor ne desrobește conștiința; inteligența numai este prăbușită de prejudecăți, credințe moștenite și temeri neîntemeiate“.

În istorie găsim multe exemple de oameni mari cari au imitat și perfecționat pe alți predecesori sau contemporani ai lor.

Moltke în diplomație și în arta militară nu a făcut altceva decât a imitat și perfecționat ideile unor predecesori și contemporani ai săi.

Napoleon ca model de energie a avut pe generalii antichității *Cesar* și *Alexandru*, iar ca model pentru studiul științei militare a avut pe baronul *du Teil* și pe scriitorii *Guibert*, *Feuquères*, *Bourcet*, *Loyd*, etc.

Dar afară de miile de exemple istorice, putem observa chiar în viața de toate zilele ce influență frumoasă și binefăcătoare a lăsat asupra elevilor, maestrii lor. Aproape în fiecare zi auzim spunându-se de cutare sau cutare că este un demn elev al cutărui sau cutărui om mare.

Dar cultul oamenilor mari se practică la noi ?

Putem spune: Nu.

Entuziasmul lîneretului pentru omenii mari a scăzut, mai ales de când s'a scos din programele școalelor, cultura clasică reducându-se totul la formule de economie politică și la învățăminte pozitive materialiste.

Curentul materialist a pătruns în întreaga noastră societate, nu atât prin convingere științifică cât prin aceea că, fiind rău înțeles, a părut și pare multora că prin el justifică imoralitățile și căpătuelile la care se dedau.

Teoria „*lup'a pentru existență*“ care nu este altceva decât o haină a minciunii pusă pe adevărul de altă dată „*lupta pentru viață*“ a pervertit și pervertește mereu simțul moral al societății.

Încet, încet, teoriile luptei pentru existență ne-a dat la cultul persoanelor influente, la cultul persoanelor mari prin poziția lor materială, iar nu prin faptele lor mari.

Copiii noștri nu aud și nu văd nici în familie, nici în școale, nici în societate, vorbindu-se cinstit despre omenii

mari ai neamului sau serbându-se cu căldură memoria lor; ei văd însă prea mărindu-se cutare sau cutare om influent, cuturæ sau cutare bogătaş, etc.

La moartea lui Hasdeu și a altora de felul lui abia au asistat câțiva literați și prieteni, pe când la moartea cutărui om al zilei asistă lume venită din toate colțurile orașelor și țării.

Este drept însă, că de câțiva ani încoace, bate un vânt priitor cultului pentru oamenii mari ai neamului. Așa se explică serbările pentru comemorarea lui Ștefan-cel-Mare, Cuza, Șaguna și Eminescu precum și manifestațiile de sinceră simpatie pentru Maiorescu precum și grandioasa rugă făcută la București, pentru sufletul marelui filo român *Karl Lueger*.

Să vedem acum, în instituția noastră militară—școala de educațiune a națiunii—ce am făcut și ce facem pentru cultul oamenilor mari?

Pentru educațiunea soldaților și atât cât permit programele pregătirei de războiu (dela care nu trebuie să ne abatem) am putea zice că s'a făcut ceva, ori mai bine zis, se face ceva în timpul de față, și sperăm să se facă chiar, mai mult.

Așa de exemplu: afară de sărbătorile naționale cu a căror ocaziune se vorbește soldaților de eroii respectivi și de importanța istorică a zilei, dându-li-se și exemple de cult, prin ceremoniile militare făcute cu acele ocaziuni, afară de cultul pentru dinastie care se face în toate ocaziunile; se mai țin soldaților conferințe de istoria neamului atrăgându-li-le atenția nu atât asupra narațiunii istorice a timpurilor cât asupra faptelor oamenilor mari ai țării, li se arată—când vin ocaziunile—muzele și localitățile istorice, se afișează prin cazărmi tablourile și fotografiile eroilor și oamenilor mari ai țării, în fine, se profită de toate ocaziunile pentru a înrădăcina în sufletele soldaților iubirea pentru eroii și oamenii mari ai țării. În fine se practică cultul pentru apostolii relegiunii creștine.

Dacă însă pentru educațiunea soldaților se face și se va mai face ceva în acest sens, pentru educațiunea intelectuală și morală a celor chemați să educeze pe soldați nu se face nimic.

Cultul și cunoștința vieței și activității oamenilor mari are un rol important nu numai asupra educațiunii voinței și caracterului nostru dar încă și asupra lărgirii cunoștințelor noastre generale și profesionale. Cariera ofițerului fiind apro-

piată de apostolat nu se va putea duce la adevărata ei menire dacă ofițerul nu va cunoaște viața și gândul apostolilor ce l-au precedat.

În programele școalelor noastre nu există nici un curs prin care să putem face cunoștință cu oamenii mari ai armatei în general și ai armatei noastre în special¹⁾.

În Germania s'a înțeles de mult acest lucru și așa se explică cum găsim acolo o întreagă literatură asupra oamenilor mari ai armatei germane.

În prefața unei cărți de acest fel, iată ce am găsit:

„Activitatea educatorilor renumiți ai armatei pentru a formă într'adevăr productivă generația de azi, este scopul acestei colecții. Ea pleacă dela convingerea că succesul armatei depinde de educațiunea tehnică în prima linie a conducătorilor inferiori ai trupeii și de factorii intelectuali și morali cari nu se formează decât prin personalitățile ce stau în capul armatei. În colecția de față—scrisă scurt și popular—voim să descriem pe o bază științifică în fiecare detaliu, trăsurile caracteristice ale temperamentului și activității oamenilor însemnați ai armatei, așa cum este nevoie pentru dezvoltarea și educația armatei. Descrierea biografiei personalităților cari dorește și recunoaște timpul lor istoric, ne ajută să învățăm și să aspirăm prin ei, un succes¹⁾.

De sigur, că sunt încă multe asemenea scrieri în limba germană. Am văzut chiar la un alt camarad o scriere intitulată: „*Puterea personalității*“ în care se arată rolul oamenilor mari ai armatei și se demonstrează în ce constă puterea lor asupra semenilor lor și influența lor asupra bunului mers al instituției, sau asupra victoriilor câștigate în războaie.

Noi, nu avem până în prezent asemenea lucrări.

¹⁾ În 1907 am scris în R. M. un articol intitulat „*Armata în fața noului curent de cultură*“ și pe lângă alte cunoștințe de care spuneam că avem nevoie a citi pentru a ne pune în curent cu cultura nouă, am spus că este nevoie și de „o istorie a literaturii științei militare“, înjghebată cu biografii, sumare clare și exemple parțiale din războe, spre a ne pune în curent cu evoluția acestei științe și cu actuala unitate de doctrină, fără a mai fi nevoie de prea multă istorie militară narativă, a războaielor.

¹⁾ Cărțile apărute în acest scop sunt următoarele: 1) Der grosse Kurfürst; 2) König Friedrich Wilhelm I und Fürst Leopold von Anhalt Dessau; 3) König Friedrich der Grosse; 4) York; 5) Scharnhorst; 6) Gneisenau; 7) Clausewitz; 8) Boyen; 9) Prinz Friedrich Karl von Preussen; 10 și 11) Kaiser Wilhelm der grosse und Roon; 12) Moltke.

Negreșit că a fost greu să pornim deodată cu tot ceea ce trebuia pentru înălțarea culturii noastre intelectuale și morale, dar, de aci înainte, întârzierea nu ar mai fi iertată mai ales că numărul camarazilor cari pot să înzestreze literatura cu asemenea lucrări s'a mărit și se mărește mereu.

Este un câmp nou de lucru pentru camarazii cari doresc să fie folositori instituției pentru lucrările lor și cari au dorința de a se ilustra prin scrieri cu adevărat necesare, cu scrieri muncite, gândite, cercetate, comentate și sprijinite pe cunoștințe solide; iar nu—cum pare a fi tendința actuală și cum am spus—de a se ilustra prin scrieri superficiale multe la număr dar cari—vorba unui camarad—n'au nici o vină că au apărut.

Biografia oamenilor mari ai armatei noastre, legată de istoricul ei, pusă în legătură cu ideile și faptele analoage din armatele dela care s'au inspirat acești oameni mari, precum și cu starea mentalității și situațiunii țării și armatei noastre în acele timpuri, desigur că ne-ar face să cunoaștem mai repede, mai ușor și în mod mai plăcut evoluția materială, morală și intelectuală a instituțiunii noastre militare, ne-ar face să cunoaștem în mod mai sigur multe din principiile științei și doctrinei militare.

Greutățile de ordin material și moral prin cari au trecut oamenii mari ai instituției noastre, invidiile ce au stârnit, rutina ce au avut de învins, timpul ce a trecut dela aparițiunea ideilor susținute de ei până la adoptarea acelor idei de către majoritate sau de către cei chemați a le aplica, precum și timpul petrecut dela această fază până la trecerea în fapt a acestor idei, toate acestea studiate și arătate cu competență, vor contribui mult la mărirea culturii noastre generale, și vor contribui mai mult, foarte mult chiar, la înălțarea noastră morală prin „cultul pentru oameni mari ai neamului și ai instituțiunii militare“.

8. Timpul.

Timpul este, în educațiune, factorul cel mai puternic. Ceea ce nu putem obține deodată, prin metodele educative, obținem prin ajutorul timpului.

Nici o noțiune nu se poate imprimă în memorie dintr'odată ci numai prin repetire; nici un act voit nu poate trece la deprindere (act reflex) decât prin repetire; un sentiment

rău nu-l vom putea înlătură decât prin repetite atacuri date contra lui, în fine, nici o idee bună, nici o deprindere bună și nici un fel de perfecționare a funcțiunilor psiho-fizice nu se poate face fără dese repetiri și exerciții. Ori, când zicem repetire înțelegem imediat noțiunea de timp, căci, nu se poate repeți nimic decât în timp.

Orice patimă, orice deprindere rea și orice noțiune rea, lasă în creerul nostru o urmă, întocmai cum o lovitură de băț lasă o vânătae pe corp, și, nu putem șterge această urmă din creer prin nici o altă putere decât prin timp.

Puterea noastră stă numai în aceea de-a nu mai da atenție ideilor, patimilor și deprinderilor rele, dar ștergerea urmei lăsată de acestea nu o putem face fără ajutorul timpului.

Ideile cari ne preocupă și cari, la început, au urme slabe și obscure în mintea noastră, sapă prin repetire și cu timpul adânci urme, devenind puternice motoare de activitate personală. Opera timpului pentru încrustarea ideilor în mintea noastră se poate asemăna cu opera picăturii de apă care ajută de timp își croește canal prin stânca de piatră.

Afară de rolul asupra funcțiunilor noastre psihice, timpul mai are și un rol economic, exprimat de englezi prin maxima „*timpul este bani*”.

Toate tratatele de educațiune și tratate de economie politică dau învățături și norme pentru economisirea și întrebuințarea cu folos a timpului.

Tendința în toate aceste tratate nu este de a întrebuința pentru lucru mai mult timp decât permit puterile psiho-fizice ale omului, ci, este aceea, de a întrebuința cu pricepere și intensiv orele reglementate pentru lucru.

Mijloacele mai principale pentru a economisi timpul și a întrebuința cu folos orele de lucru sunt următoarele:

a) Intre încetarea odihnei și începerea muncii să nu pierdem nici un minut.

Timpul pierdut în pat după ce ne-am deșteptat, timpul pierdut cu toaleta după ce ne-am sculat, timpul pierdut în discuții și palavre după ce ne-am așezat la lucru, timpul pierdut cu căutarea obiectelor, când nu le punem la locul lor și cu aranjarea obiectelor, când nu suntem obișnuiți a le avea întotdeauna aranjate; dacă s'ar adună la un loc între etatea de 18—50 ani ne-ar da cel puțin 3 sau 4 ani pierduți în zadar.

Iată ce spune despre *Darvin*, fiul său:

„O particularitate a caracterului său eră respectul pentru timp. Nu uită niciodată ce lucru prețios este vremea.... economisea și minutele... niciodată nu perdea minutele ce i-ar fi rămas libere¹⁾ închipuindu-și că pentru aceste câteva minute nu trebuie să se mai apuce de lucru²⁾“.

Se zice că un oarecare autor a prezentat nevastei sale o carte scrisă în minutele și sferturile de ceas pe care le perdea când dejunul nu eră gata.

b) Nu trebuie începute mai multe lucruri de odată. Nici lucrătorul intelectual nici cel manual nu poate duce la bun sfârșit lucrările, dacă le începe deodată.

Lucrătorul intelectual nu poate îndreptă în acelaș timp atenția în două direcțiuni și prin urmare nu va putea aprofundă bine chestiunile dacă atenția nu lucrează complect într'o singură direcțiune.

Lucrătorul manual nu poate execută lucrarea cu îndemănare și repede dacă nu o practicează fără întrerupere. Diviziunea muncii, principiul din economia politică, are scopul de a face ca omul prin deprinderi asupra unui singur fel de ocupație să se perfecționeze și să producă în același timp, mai mult decât altul nedepins cu acea lucrare. In tratatele de morală sunt mii de exemple în această privință. Iată unul:

„Ia o fabrică un ștregar de 15 ani ducea lucrătorilor apă pentru băut. Mai erau și alții care duceau apă, însă el făcea așa de lesne această slujbă, apa lui eră așa de proaspătă, vasul în care ducea apă așa de curat, el eră așa de modest, că lucrătorii îl băgară de seamă și prin laudele ce ei îi aduceau ajunsese băiat în birou. Aci fu tot așa de sânguitor și azi este președintele societăței „Carnegie“ în fruntea a 60 de mii de lucrători. Deci: *un singur lucru deodată dar bine; iată taina isbândeii.*

c) Nu lăsă nici o lucrare de azi pe mâine, căci împrejurările și evenimentele se succed așa de repede încât nu putem avea siguranță că mâine vom dispune de timpul pe care complăm azi.

Cine este hotărât să-și educeze voința și să-și înfrângă lenea nu trebuie să lase nici treaba dintr'un minut în alt minut, căci aceasta ne va îndemna să lăsăm treaba dintr'un ceas la alt ceas și, încet încet ne sapă lenea fără să băgăm

¹⁾ Proverbul zice: cine cată timp, pierde timp.

²⁾ Reprodusă din „Educația voinței de Payot“.

de seamă, până lăsăm treaba de azi pe mâine, din săptămâna asta în cea viitoare, din vară în iarnă și tot așa până ne poțnem legați de mâini și de picioare de către tiranica lenă.

d) Dacă ne-am hotărât a scrie o carte pentru care consultăm 5—6 autori, trebuie ca imediat ce citim chestiunile care ne privesc să le scoatem din cărțile respective și să le clasăm într'un carnet pentru a nu răsfoi, din nou, acele cărți, când vom începe lucrarea noastră.

e) Când mergem în cutare direcție sau la cutare afacere trebuie să ne gândim a lua toate obiectele sau datele de care avem nevoie, pentru a nu fi siliți să amânăm afacerile, ori să pierdem timpul întorcându-ne a doua oară, sau să cheltuim bani trimetând pe alții să ne aducă obiectele și datele necesare.

De aceea, *este bine ori de câte ori plecăm la vre-o afacere să ne punem întrebările: de ce merg acolo? ce voesc să fac? ce-mi trebuie pentru această afacere? ce mai pot face în acest drum? am luat sau n'am luat tot ce-mi trebuie? iar la întoarcere să ne punem întrebările: am terminat tot ce am voit? am uitat ceva nefăcut ori neluat, cum trebuie să procedăm altă dată pentru a termina mai repede și mai bine afacerile de asemenea natură?*

f) Să nu cădem în greșeala de a lua din timpul necesar recreației, odihnei sau somnului căci, prin aceasta, nu economisim timpul ci pierdem timpul.

CAPITOLUL VIII.

1.—Ce sunt virtuțile. Cari sunt virtuțile principale sunt: *Curajul, Cumpătare, Prudența, Răbdarea.*

1. Virtuțile nu se nasc odată cu noi decât ca niște înclinațiuni, ce pot dispărea sau ce pot să se transforme în apucături periculoase, dacă nu intervine educațiunea pentru a le dezvoltă și îndrumă. Numai prin exercițiu și prin educațiune putem obține virtuțile. Ele pot avea diferite numiri după grupa de activități morale din care fac parte. La capitolul „*Stăpânirea deprinderilor bune*“ am arătat mai toate virtuțile ce trebuiesc dezvoltate prin educațiunea militară. Însă cea mai mare parte din aceste activități și deprinderi morale se reazăimă pe patru virtuți individuale mai de seamă, și anume: *Curajul, cumpătarea, prudența și răbdarea.*

Curajul. S'ar putea defini astfel: puterea de a nu ne teme nici de durerile ivite nici de cele ce se pot ivi, se numește curaj. Cum unele din aceste dureri pot veni pe cale fizică și altele pe cale sufletească, tot așa putem împărți curajul în: *Curaj fizic și Curaj sufletec (moral).*

Curajul fizic a fost și este necesar în lupta omului cu natura, luptă ce cere răbdare, durere, și sacrificiu din partea omului. În timpurile cele mai depărtate, adică în acelea când omul se isbea cu omul pentru existență, atunci curajul fizic era necesar și pentru această luptă. Astăzi însă lupta pentru existență, s'a redus la lupta sufletească și intelectuală care cere mai mult curaj sufletec decât curaj fizic. Astăzi atacurile sunt de ordin moral, contra credințelor, contra idealurilor, contra concepțiilor sociale, economice, etc. și, prin

urmare, necesitatea curajului fizic rămâne numai în luptă cu natura; iar pentru celelalte feluri de lupte se cere curajul sufletesc. *Noi militarii trebuie să dezvoltăm în mod armonic ambele feluri de curaj. În adevăr: în timp de pace avem dese ocazii de-a lupta cu natura; iar în timp de războiu se așteaptă la lupta cu natura și lupta fizică dintre noi și vrăjmașul nostru, și deci, pentru aceste lupte este nevoie de curajul fizic. Curajul sufletesc ne este de o potrivă de necesar fiindcă atacurile morale citate mai sus vin și contra noastră și contra armatei. Ba încă curajul moral la militari trebuie să întrecă pe acela al membrilor celorlalte instituțiuni, pentru a sprijini curajul fizic prin cel moral. Curajul fizic îl obținem prin o educațiune fizică rațională și prin exercițiile practice ale pregătirii de războiu; iar, curajul sufletesc îl obținem prin o sericășă instrucțiune și educațiune morală.* Să căutăm a forma la fiecare din noi puterea de a rezista la la durerile sufletești de orice natură, în lupta pentru afirmarea personalității și a idealelor morale. În psihologia popoului nostru se constată lipsa de curaj moral când nu lucrăm în grupă sau în masă. Gândirea și puterea noastră este gândirea și simțirea grupei sau a masei din care facem parte. Acest defect trebuie înlăturat prin o educațiune puternică a curajului moral. A se ceti în această privință: „*Sufletul neamului nostru*“ de Rădulescu-Motru¹⁾, profesor universitar.

De altfel, educațiunea în armată este îndreptată în sensul dezvoltării curajului moral individual, totuși, o pedică puternică se pune acestei virtuți prin lipsa de cunoștințe pedagogice a multora din cei chemați să dezvolte această forță sufletească, și prin lipsa de grade inferioare capabile de a suplini pe ofițeri în timpul lipsei lor din cazarmă.

„Să se vorbească soldaților cât mai des despre această virtute dându-se exemple din istoria neamului, din progresul social, economic, cultural, etc. Să se caute exemple din viața militară. Să se procure cărți de citit cu exemple de virtuți morale.

Să se laude și să se aducă la cunoștința soldaților faptele de curaj moral și fizic întâmplate în armată.

Să se dezvolte încrederea indivizilor în ei însăși în șefi și în camarazi, căutând a nu descuraja pe acei cari au dorința de a se manifesta, dar nu obțin deodată

1) „Biblioteca Lumen“ No. 43.

rezultate bune. Să nu se pedepsească niciodată faptele mărturisite și cari nu se repetă prea des de către același individ. Să se ceară chiar dela indivizi a-și judeca și mărturisi fapta greșită, urmărind apoi dacă el însăși caută îndreptarea. Una din cauzele lipsei de curaj moral, este frica, și de aceea, să nu căutăm a înfricoșa pe elevii noștri prin măsuri aspre, prin muștrări, prin enervări, etc. În locul fricei să obținem dela ei respect pentru noi și pentru ei însăși, ambițiune de a se afirma și desvoltă, mărturisind ei însăși cum a corectat azi ceea ce a greșit ieri.

Pretențiunile prea mari și în disproporție cu timpul și puterile disponibile, sunt cauze cari opresc desvoltarea curajului moral la subalterni. Ei sunt siliți a recurge adesea la minciuni pentru a nu se expune la pedepse dacă n'au putut executa complect ceea ce li s'a pretins. Abuzul de autoritate și lipsa de tact în judecarea greșelilor, de asemenea, omoară simțul curajului moral la subalterni“.

Extremitățile la care poate ajunge un curaj fizic sau sufleteș neechilibrat sunt: *temeritatea* și *poltroneria*. Temerarii sunt toți acei cari înfruntă durerea fără a cumpăni efectele dezaastroase ce vor urma pentru ei și pentru societate, din această înfruntare. Ex. temerarii sunt militarii cari se vor duce de drept în focurile dușmanului fără a ține seamă de scopul luptei, de rezultatele ce ar decurge prin pierderea sau exterminarea lor, fără a întrebuița focul, manevra și terenul, etc. Poltroni sunt acei cari fug din fața dușmanului de teama durerilor, fără a ține seamă de pagubele morale și materiale ce decurg de aci, pentru armată și pentru țară.

Când voința funcționează în mod rațional, când face reacțiuni potrivite cu natura lucrurilor, când omul caută să evite ceea ce e în mod natural neinvincibil și când înfrânge ceea ce se poate înfrânge, atunci voința exercită virtutea numită „*cura*“. Curajul e deci considerat ca mijlocia între două atitudini neraționale, față cu pericolul, față cu durerea, față cu posibilul.

„A fi temerar ori poltron este prin urmare deopotrivă nerațional și defectuos. La mijloc stă curajul, reacțiunea inteligentă față cu natura, raportul proportional dintre forțele individuale și forța împrejurărilor. (Psih. Găvănescu)“.

Curajul pornit din o educație solidă, nu trebuie confundat cu curajul pornit din furie sau patimă și nesocotință.

Un om la furie izbește cu cuțitul pe alți doi sau trei

mai voinici ca el, altul cu patima hoției are curajul să treacă noaptea prin fel și fel de primejdii, altul răzbunător înfruntă cu curaj diferite piedici până sa ajungă a-și satisface răsbunarea; dar toți aceștia sunt lași și fricoși în fața judecăței, în fața opiniei sau când este vorba de alte fapte de curaj unde nu intră furie, patimă sau nesocotință, ci, intră numai idei sau sentimente nobile.

Omul educat este curajos în orice împrejurare a vieții, și simte frica numai când e vorba de fapte rele sau imorale.

Omul educat nu are frică de nici o piedică ce i se pune în cale la realizarea planului de lucru ce și-a propus și nu se dă înapoi dela fapte mari și eroice când va fi vorba de interese nobile sociale.

Turenne, în una din bătăliile sale, a exprimat perfect deosebire între curajul fricoșilor sau pătimașilor și între curajul omului educat, prin cuvintele următoare, adresate lui însăși: „*tremurați cușcă de oase dar eu tot vă voi duce acolo unde datoră cere*“.

În războiu ca și în viața de toate zilele, avem nevoie de acest din urmă curaj care se obține numai prin voință și educație.

Când frica începe să ne coprindă din cauza unei împrejurări grele prezentă, trebuie să-i opunem, prin rațiuni, idei și sentimente puternice care să depărteze frica. Pentru ca să fim curajoși noi înșine, sau pentru a face pe alții curajoși trebuie să ținem seamă de următoarele patru condițiuni:

a) Curajul va fi atât mai mare cu cât vom iubi mai mult ocupațiile cu care ne îndeletnicim. De exemplu: „un copil care voește cu toată dragostea să fie lemnar, tinichigiu, mecanic, etc., va răbdă cu curaj greutatea uceniciei, căci pe el nu-l preocupă greutatea prezentului sau acelea ce va mai întâmpină, ci, îl preocupă, numai plăcerile pentru viitorul meseriei pe care voește să o învețe“.

Noi, educatorii militari, trebuie să avem mereu în grijă acest element al curajului și să întrebuițăm toată puterea inteligenței și toată căldura inimei noastre pentru a face ca fiecare soldat să iubească cu adevărat arma și armata.

Acolo unde n'am obținut iubirea soldatului pentru armă și armată n'am făcut nici jumătate din ceea ce trebuie pentru preparația de războiu.

b) Curajul este cu atât mai mare cu cât cunoaștem mai bine profesia.

Vânătorul cu experiență nu tremură când vede ursul sau porcul mistreț, tinichigiul dibaciu nu se teme de înălțimea turlilor, studentul silitor nu se teme de greutatea problemelor, soldatul stăpân pe armă și conștient de rolul său nu se va teme în fața adversarului.

Sunt ingnoranți cari au curaj la început pentru orice

întreprindere dar, încet încet, pierd curajul din cauza neprevăzutului, din contră, pentru oamenii care cunosc bine profesia, neprevăzutul nu este o piedică ci un mijloc de atâțare la lucru. De exemplu: „niște soldați slab instruiți nu vor avea curaj a intra a doua oară în luptă, după prima înfrângere; pe când cei instruiți vor fi nerăbdători până să încerce a doua, a treia și a patra oară atacul pentru a obține isbânda și a-și explica cauza nereușitei de care ei nu se îndoesc nici-odată.

c) Curajul devine fără margini când avem încredere în tovarășii cu care lucrăm sau în șefii care ne conduc. De aci trebuie să înțelegem de câtă importanță este încrederea trupeii în șefi.

Nu numai în armată dar și în viața de toate zilele simțim mai mult curaj când suntem înconjurați de persoane sau tovarășii în care avem încredere. De aceea trebuie ca, în orice împrejurare să căutăm contactul cu persoane hotărâte și bine îndrumate în direcția ce ne preocupă.

Contactul cu oameni nehotărâți, nestatornici, șovăitori, etc., este una din cauzele de descurajare a celor mai mulți tineri.

d) Curajul este cu atât mai mare cu cât suntem mai convinși de valoarea faptelor și ideilor ce susținem. Pe un om convins de valoarea faptelor și ideilor sale nu-l poate descuraja nimeni; el îndură cu curaj orice greutăți ar întâmpina în viață. *Isus* a fost răstignit pe cruce, *Socrate* a fost condamnat să bea cucută *Galileu* condamnat să-și pue lacăte la gură, *Spinoza* blestemat, *August Comte* scos din slujbă, totuși aceștia nu s'au descurajat când a fost vorba să-și susție faptele și ideile.

Azi, din fericire, prigonirile nu sunt așa de mari, totuși ele se petrec pe o scară mai mică în cercul în care trăim. De aceea suntem datori ca, oricât ar fi de dureroase prigonirile, persecuțiile, răutatea dușmanilor, disprețul geloșilor, lipsa de mijloace, etc., noi să susținem cu tărie ideile și faptele, dacă avem convingerea că ele pot contribui la perfecțiunea și fericirea generală a societății din care facem parte. (Vezi datoriile meritului).

În categoria curajului intră și facultatea ce trebuie să aibă omul de a ști să renunțe și să se resemneze: să renunțe la lucrurile ce-i sunt neaccesibile sau accesibile prin prea multe jertfe și să se resemneze față cu durerile și nevoile inevitabile ce decurg din natura lucrurilor, din situația pământenească a omului. Omul e dator să-și mărginească trebuințele, să combată dorințele și poftetele, care, cu cât se satisfac mai mult, cu atât devin mai puternice, subjugă voința și răpesc libertatea. În această privință nu știu ce om celebru trecând printre un oraș mare și văzând atâtea lucruri prin vitrine a zis: „o mulțime de lucruri sunt pe aci care nu-mi trebuiesc mie“. (Vezi „Cumpătarea“).

D. general *Herjeu* mai dă următoarele puncte relative la curaj:

Curajul este un element puternic al disciplinei, căci fără de el militarul cel mai instruit și înzestrat cu sentimente ostășești se va găsi adesea în neputință de a executa un ordin dacă va fi împiedicat de nervii trădători; și sub stăpânirea aceloră, voința-i va fi nimicată de lipsa de curaj și va săvârși acte de indisziplină.

Apoi d. general dă următoarea definiție pe care o împrumută din lucrarea căpitanului *Paul Simon*: „*curajul este un compus foarte complex ale cărui elemente principa'e sunt: obiceiul de a gândi, de a voi și a lucra în obosca'a, în suferință, în pericol, obiceiul de a vedea rănille deschise, sângele curgând, de a auzi strigăte de durere, detunăturile și șueratul gloanțelor și obuzelor, voința de a învinge, sângele rece, temperamentul agresiv, încrederea în șefi, în camarazi, în tine însuși, în credere în noroc, disprețul albersarului*“.

Cumpătarea. S'ar putea defini astfel: puterea de a renunța la orice plăceri atunci când ele ne abat din calea virtuților, se numește cumpătare. Educațiunea trebuie să întărească astfel voința, să desvolte astfel sentimentele și să lumineze astfel mintea încât să se poată păstră cumpătul față cu plăcerile de prisos. Mai ales plăcerile sensuale trebuie supuse puterei de cumpătare. Actul sensualității trebuie socotit ca un act sfânt ce ne ridică către Dumnezeu, iar nu să ne coboare mai jos decât animalele.

Cumpătarea la mâncare, la băutură, la distraecții, la petreceri, la vorbă, și la cheltuială, dă proba puterei noastre de voință.

Disciplina militară, ocupațiunea, și felul vieții din cazarmă, sunt astfel alcătuite încât să influențeze indirect asupra trupei pentru obținerea acestei virtuți; iar nouă educatorilor militari, ne rămâne numai controlul, instrucțiunea morală și pildele pentru a desvoltă complet la soldați această virtute.

Noi educatorii militari să căutăm a obține pentru noi această virtute prin cultură temeinică și prin căutarea plăcerii în activitate și muncă.

Prudența (prevedere, înțelepciune). Această virtute ia naștere din lumina minții. La căldura acestei lumini se desvoltă curajul și cumpătarea.

„Ea se poate numi „rațiunea practică“ care nu numai că percepe teoretic regulile și mijloacele pentru realizarea idealurilor unei vieți fericite, dar încă cuprinde și puterea de a îndeplini acele reguli și de a aplica acele mijloace.

Prin ea se *învață* și se *aplică*, adevărata atitudine față cu durerea și cu plăcerea“. (Etica Găvănescu).

Se poate observa dar, că prudența se obține prin o serioasă instrucțiune a minții, pusă în raport proporțional cu aptitudinile, cu ocupațiile, cu voința și cu sentimentele fiecăruia.

Răbdarea. Este virtutea de a privi cu liniște toate fenomenele vieții și a întâmpina cu curaj suferințele și greutatele ne-înlăturabile ale ei.

Omul răbdător urmărește cu stăruință realizarea planului de lucru ce și-a propus și împiedică să năvălească în mintea și sufletul lui desnădejdea și descurajarea. Proverbul zice: unde este minte multă este și răbdare multă.

Dar această virtute „răbdarea“ nu se poate căpăta decât prin instrucțiune, prin experiență, prin educațiune și prin voință.

Din lipsa de experiență sau instrucțiune nu cunoaștem legile, regulile sau normele după care trebuie să lucrăm în direcțiunea aleasă și din această cauză voim să atingem rezultatele înainte de posibilitatea materială. „Un bucătar care nu știe în cât timp se coace un cozonac va scoate tava din cuptor la fiecare minut; un profesor care nu-și cunoaște bine meseria, va cere elevilor să învețe într'o zi ceea ce nu se poate nici în cinci zile. Un șef care nu a lucrat până să ajungă aci, va cere subalternilor în o zi sau două, lucrări ce nu se pot da nici într'o lună sau două. Un pedagog care nu cunoaște legile de funcționare a puterilor minții, psihice, sentimentale, etc., va cere într'o zi ceea ce nu se poate obține într'un an. Toți aceștia sunt nerăbdători și se supără când nu obțin rezultatele așa repede cum cred ei, nefiind destul de stăpâni pe cunoștințele necesare întreprinderii cu care se îndeletnicesc.

Fenomenele se supun cauzelor lor, iar nu nerăbdării noastre și nu este nici un mijloc de a înfrâna această nerăbdare nefolositoare decât prin o serioasă și suficientă instrucțiune științifică, sau o lungă experiență.

Insuficiența de instrucțiune culturală, socială și morală produce de asemeni multe cazuri de nerăbdare.

În armată se observă multe asemenea cazuri: sunt camarazi cari, în timpul școlii și un an doi după școală, muncesc cu dragoste și cu entuziasm pentru carieră, însă după acest timp se descurajează, se lenevesc, devin blazați, melancolici, etc. Întrebați asupra acestei schimbări răspund că nu li se dă atenția meritată, nu-i lasă șefii să lucreze cum știu și cum cred ei că e bine, nu sunt recompensați, șefii nu sunt așa cum credeau ei, au fost pedepsiți în loc să fie încurajați, etc.

Dacă cercetăm mai adânc cauza acestor descurajeri observăm că este cu totul alta: acești tineri sunt crescuți în teorii morale și sociale relative la o lume și o instituție ideală care nu se găsește nici la noi, nici în vre-o parte a lumii, ci, se găsește numai în mintea autorilor acelor teorii.

Acești tineri n'au idee despre cecece este ideal în teorie și cecece este real în practică. Ei nu cunosc mijloacele prin care putem împăcă idealul ce urmărim cu realul în care trăim. Ei sunt ca fetele de pension cărora li s'a spus cum trebuie să gătească într'o bucătărie unde este totul de nichel, alamă, marmoră, etc.; iar nu cum trebuie să gătească când nu va găsi nimic din acestea; sunt ca fetele cărora li s'a spus cum se îngrijește mobila de pluș, mătase, etc., iar nu cum trebuie să muncească și prin câte greutăți trebuie să treacă pentru a obține acestea; li s'a spus cum este bărbatul manierat, feți-frumoșii, nobilii, etc., dar nu cum ar putea ele, prin darul cu care le-a înzestrat Dumnezeu, să facă din orice om trudit, chinuit și muncit, un făt-frumos al ei.

Precum jumătate din fetele crescute cu asemenea teorii, se descurajează sau cad în greșeli, după ce intră în viața conjugală, tot așa jumătate din tinerii noștri ofițeri după câțiva ani de serviciu cad în greșeli, descurajare, pesimism, etc. Răul însă în ambele aceste cazuri vine din lipsa de cunoștințe reale, practice și raționale, din insuficiență, cultură socială și morală, care se manifestează prin nerăbdare.

Lipsa de educațiune este, de asemenea o cauză de nerăbdare. Nu avem metodă în lucrări, suntem nestatornici, ne ocupăm mai totdeauna de altceva, decât cecece ne privește direct, etc.

Aceste cazuri de nerăbdare se înlătură numai prin educațiune, metodizându-ne în lucrări, fixându-ne cu strășnicie

numai asupra lucrării care ne interesează, stăpânindu-ne curiozitatea pentru a nu mai vedea sau cercetă ceace nu ne interesează și, în fine, obișnuindu-ne a ne înfrână emoțiile și supărările. Pentru atingerea acestor rezultate am arătat mijloacele necesare în diferitele capitole din această lucrare, de aceea nu mai revin.

Pe lângă ordine și rânduială mai trebuie încă, prin educație, să pătrundă în om „credința religioasă“, căci de multe ori în viață întâmpinăm greutăți, supărări, nedreptăți, lipsuri, etc., care fac să ne pierdem răbdarea oricât de inteligenți și de culți am fi și oricâtă voință am avea ¹⁾).

În asemenea momente de descurajare numai prin credință căpătăm răbdare și energie pentru a duce înainte lupta.

Dar o răbdare prea mare poate să fie nefolositoare și poate să ne ducă la lene sau nepăsare, de aceea este bine ca omul să-și dea bine seama ce și cât trebuie să rabde.

În această privință am găsit în *Payot* o formulă ce pare destul de bună: „omul este dator să rabde ceace nu se poate înlătură“.

Mai adăogăm următoarele:

„Când omul rabdă ceace nu se poate înlătură, este înțelept; dar când rabdă ceace se poate înlătură, este fără voință și fără caracter“.

¹⁾ Vezi „Sentimentul religios“; „Datorii către credință“; „Adevărul moral“.

CAPITOLUL IX.

CAUZE CE IMPIEDICĂ DESVOLTAREA VOINTEI

1.—Tendința omului de a se ocupa cu lucruri noi și idei care nu-l privesc. 2.—Presumpțiunea. 3.—Sensualitatea. 4.—Erorile de judecată. 5.—Mânia. 6.—Mediul.

Afară de ideile și sentimentele rele, pe cari le putem în-lătură prin mijloacele descrise în capitolele precedente, mai sunt încă multe piedici ce se opun la desvoltarea voinței.

Parte din aceste piedici sunt chiar în noi înșine, iar parte sunt afară din noi.

Le vom studiă pe rând:

1. *Tendința omului de a se ocupa cu lucruri noi și idei ce nu-l privesc.*

Am vorbit mai sus de această tendință și am spus că ia naștere din cauza lenei intelectuale, care nu ne lasă să aprofundăm chestiunile relative la ocupația și profesia noastră, ci ne împinge la chestiuni noi, fiindcă este mai ușor a cunoaște mai multe chestiuni în suprafață decât a pătrunde una singură în toate amănunțele ei.

La această tendință a lenei trebuie să ne opunem cu îndârjire nelăsând spiritul să se plimbe încotro voește.

Tendința aceasta de a trece dela o chestiune la alta, ori dela un lucru la altul vine și de acolo că, astăzi sunt foarte mulți indivizi cari au câștigat poziții frumoase amăgind lumea cu aparențe de a toate știutori sau a toate făcători. Și, cum fiecare dintre noi lucrăm ca să ajungem din ce în ce mai bine, când vedem pe unii și pe alții ridicându-se așa din chiar senin fără muncă, fără cinste, fără inteligență, atunci—o parte din noi—cădem în greșeala de a recurge la mijloacele întrebuițate de aceștia.

Dar aceasta este proba lipsei de voință și de caracter. Acei

cari lasă calea voinței și a caracterului pentru a adopta pe a celor de mai sus, se pot compara cu femeile cari lasă calea cinstei, a castității și a gospodăriei pentru a apuca pe aceea a femeilor pierdute.

2. *Presumțiunea*. Presumțiunea este o piedică la dezvoltarea voinței și a caracterului. Opinia prea bună ce ne facem noi despre noi înșine, ideea că suntem perfecți și că este perfect tot ce facem noi, ne împiedică a observa greșelile și prin urmare împiedică adevărata noastră dezvoltare.

Presumțiunea ne face fuduli și îngâmfați. Bătrânii noștri au avut groază de asemenea oameni, de aceea găsim o mulțime de proverbe relative: „*Capra pierde de râne și coada tot în sus o ține*“. „*Fudulului nu-i șale bine dacă nu-i și prost*“. „*Să te păzești de fudul și de omul care nu știe că-i prost*“.

Cine se înfățișează lumii trufaș, gâlcevitor, desprețuitor, infailibil, acela sau știe că nu-i tocmai capabil și recurge la asemenea mijloace pentru a induce opinia în eroare, sau nu-și dă seama de ceea ce poate și astfel se crede ceea ce nu este.

Modestia și tactul sunt forme nedespărțite de omul cu cultură serioasă, de omul moral și de omul educat. A fi cineva modest nu însemnează să cedeze din ceea ce i se cuvine, sau să nu spună ceea ce cugetă; dar modestul cere ce i se cuvine și spune ceea ce crede sub o formă lipsită de aroganță, pedantism, dispreț, îngâmfare, etc.

Oamenii bogați și parveniți cad adesea în presumțiune, părându-li-se că sărăcia este o rușine și că săracul n'are drept la cinste și respect. Să ne păzim de a cădea în asemenea greșeli ridicole, căci, în fața moralei, nu există decât două feluri de oameni: *răi* și *buni*, precum există în fața religiunii: *credincioși* și *necredincioși*, precum există în fața igienei: *curați* și *murdari*.

Va fi foarte posibil ca tocmai bogatul sau parvenitul să nu fie așa de bun, așa de credincios, și așa de curat precum este săracul pe care ei îl desprețuesc.

În presumțiune cad de asemenea o mulțime de intelectuali desprețuind pe toți acei cari n'au învățat și cari nu cunosc diferitele științe ori nu au titluri academice. Negreșit că a fi om învățat este un ideal superior, dar a crede că cei cari nu îndeplinesc aceste condițiuni sunt demni de dispreț, ar fi o greșeală de neertat. Și omul de știință și cel fără de știință poate să fie un bun părinte, un bun frate, un bun cetățean, un bun profesionist, un bun patriot, și, cel care în-

deplinește aceste condițiuni are drept la stimă și respect, indiferent de poartă baston de mareșal, sau de este un simplu plugar, meseriaș, conducător de tramvai, etc¹⁾

În această privință se zice : „în studiu, pe lângă voința de a nu te descurajă se cere și voința de a nu deveni vanitos de izbânzile tale și voința de a te lumină cu râvnă dar fără îngânfare și aroganță“.

În fine, în presumpțiune, cad parveniții și ariviștii cari odată ajunși unde nu meritau, desprețuesc și nesocotesc cercurile din care au eșit²⁾.

3. *Senzualitatea*, este iarăși o mare piedică a voinței. Mediul corupt, literatura pornografică, tablourile obscene, tentațiunile femeilor a căror profesiune este vânzarea corpului, localurile comerciale a căror bază este exploatarea slăbiciunilor sensuale, toate acestea contribuiesc, în largă măsură la escitarea senzualității și prin urmare contribuiesc, în largă măsură, la întunecarea rațiunii și la înlăturarea sentimentelor bune cari sunt baza voinței.

Dacă avem o imaginație prea vie, senzualitatea noastră se va pronunța mai puternic și astfel împinși de pornirile senzualității, vom pierde de sigur calea pentru dezvoltarea și întărirea voinței.

De aceea trebuie să ne impunem a evita toate împrejurările ce escită senzualitatea, însă, nu trebuie înțeles prin aceasta, să fugim ca sihaștri în păduri, ori să ne retragem ca mizantropii între cei patru pereți ai casei.

Nevoile profesiunii, lupta pentru asigurarea traiului de toate zilele, nevoia de a schimba idei, de a îndeplini oarecari conveniențe, de a contribui fiecare dintre noi la progres și la fericirea generală a societății, ne impun să nu evităm societatea, ci, din contră să o căutăm și să trăim în mijlocul ei.

Societatea o putem compara cu un teatru de războiu unde se luptă două armate adverse: armata celor buni contra armatei celor răi. Mijloacele de luptă a celor dintâi sunt ideile, sentimentele, deprinderile și faptele bune; iar mijloacele de luptă ale celor de al doilea sunt corupția ideilor, a sentimentelor și faptelor bune prin lucrări protivnice.

¹⁾ Vezi „Datorii către științe și arte“.

²⁾ Parvenit sau arivist se numește acela care nu prin meritele sale proprii ci, numai ajutat de noroc și prin sprijinul altora a ajuns dintr-o poziție mică la una mai mare. (Vezi „Datoriile ostașului“ de căpitan Sturza).

Escitarea senzualității este manevra cea mai sigură pentru a conrupe ideile, sentimentele și faptele bune.

Mijloacele pentru înlăturarea acestei manevre sunt: „a îmbogăți mintea cu idei morale puternice, a desvoltă în noi sentimente superioare și a opune împrejurărilor nefavorabile alte împrejurări favorabile scōpului ce ne am propus. Cel mai bun mijloc este căsătoria“.

4. *Erorile de judecāă*. Vorbesc aci de erorile provenite din diferite cauze psihice, iar nu de cele provenite din lipsa de cultură. Erorile de judecată provenite din lipsa de cultură se înlătură prin studiu și cercetări mai adânci, pe când erorile de judecată provenite din diferite cauze psihice nu se pot înlătură decât prin o serioasă educațiune.

Arăt aci cauzele principale psihice cari produc erorile de judecată:

a) In capitolul „Elementul afectiv al voinței“ am arătat ce sunt patimile și ce influență au ele asupra rațiunei, iar într'un aliniat din acel capitol am arătat piedica ce se pune la educarea voinței de către două din aceste patimi „ura“ și „invidia“. Totuși, sunt silit să mai revin pentru a arăta cum patimile, de orice natură ar fi ele, întunecă rațiunea și falsifică adevărul.

Explicația psihică este următoarea: „patima produce în noi emoții puternice ce abat atenția dela buna ei direcție și o obligă a lucră numai în sensul patimei. Odată ce atenția lucrează în direcția ce convine patimei, atunci toate ideile se îndreptează în această parte, așa că rațiunea se întunecă ne mai fiind ajutată de atenție și ne mai având la îndemână idei cari să o ajute.

Avarii, hoții, senzualii, prezumțioșii, lacomii nu pot vedea adevărul din cauzele arătate aci.

b) Se mai întâmplă adesea, erori de judecată din cauza influenței sentimentelor asupra inteligenței.

D. Găvănescu zice:

„Sentimentele împiedică spiritul de a vedea ceea ce nu servă la întărirea lor, ele silesc spiritul să prefacă toate elementele nefavorabile, în aparențe amăgitoare a unor elemente favorabile“.

Mama oricât ar aveà un copil de prost, de rău, de hoț, ea nu vede din toate faptele lui, decât pe acelea din cari reese că fiul său nu este așa de rău și că din contră, el este un băiat foarte bun dar lumea are necaz pe el.

Superstițiosul care nu pleacă Marțea la drum, ori care nu întrebuințează numărul 13, ori care crede că-i merge rău când se întâlnește cu un popă, etc., caută numai faptele și probele cari îl întăresc în această părere și trece cu vederea peste acelea ce ar contraria superstiția lui.

Tot așa se explică cum foarte mulți oameni de valoare se înconjoară numai de lingușitori, de pedanți. Aceștia exploatează câteva slăbiciuni ale omului de valoare făcându-l să-i vadă numai prin prisma sentimentelor acestor slăbiciuni.

Cele mai multe femei adultere fac pe bărbații lor să le creadă cinstite, exploatând în profitul lor o parte din slăbiciunile bărbaților și astfel fac pe aceștia să le vadă numai prin această prismă.

De aceea când apreciem pe cineva, când hotărâm asupra cuiva, când luăm vre-o hotărâre pentru noi înșine trebuie să ne întrebăm dacă vedem adevărul așa cum este sau îl vedem prin vre-una din slăbiciunile noastre, adică, nu-l vedem așa cum este.

c) *Mânia produce erori de judecată.* Omul mâniat nu mai poate observa nimic cu precizie și nu mai poate chibzul cu judecată, căci mânia pune stăpânire pe toată firea lui și îi împiedică rațiunea, voința și libertatea.

Apucăturile omului la mânie au asemănare cu apucăturile bețivului: răstoarnă, sparge și rupe tot ce întâlnește în cale, injură, insultă, atacă, etc. de aceea proverbul zice: „*omul la mânie cade în nebunie*“.

Mânia se poate învinge de om, oricare ar fi starea nervoasă sau temperamentul lui, dar pentru aceasta este nevoie de multă voință și de un puternic concurs al mușchilor (vezi rolul mușchilor în educație). Din nenorocire însă o bună parte din oamenii mânioși nu voesc să recunoască că aceasia e un defect și nu încercă a lucra ca să se corijeze.

Negreșit că sunt împrejurări când se mânie cineva tocmai prin puterea judecăței și a voinței sale, dar aceste împrejurări sunt dintre cele rari în viața omului și pentru aceea proverbul zice: „*omul târziu la mânie este mai mare decât un viteaz*¹⁾“. Acestor oameni le șade bine

¹⁾ Mai toate proverbele din această carte sunt luate din colecția de proverbe Socec, extrase din proverbele d-lui Zane.

chiar la mânie și din mânia lor se îndreaptă multe lucruri, și se face mult progres, pe când acei cari se mânie din obicei aduc mari piedici bunului mers al treburilor și al progresului. Aceștia sunt primejdioși, au sprincenele încruntate, nările dilatate, dinții le scrâșnesc și parcă sunt tot gata să muște pe unii sau pe alții din jurul lor. Viața în jurul unor asemenea oameni este nesuferită și de aceea, educatorii militari, trebuie să ne ferească de acest fel de mânie prin care fac pe subalterni să peardă dragostea pentru ei și prin urmare să facă serviciul militar desgustat.

d) *Mediul*. Mediul ne duce de multe ori la erori de judecată și prin urmare la fapte pe cari altă dată le condamnaserăm.

Dacă trăim într'un mediu vițios, în câțva timp, ne formăm după persoanele cari compun acel mediu. Exemplul dat de persoanele din acest mediu și sofismele cu care ei își scuză vițiile se prind încet încet de spiritul și firea noastră, în virtutea legei imitațiunii și astfel fără voe ne pomenim făcând fapte și susținând păreri ca ale acelor persoane.

Poporul cunoaște din experiență această influență a mediului și de aceea zice: „*spune-mi cu cine te aduni ca să-ți spun cine ești*“.

Mai ales mediul format de leneși, sensuali și de așa ziși „*băeții cheflii*“ are o influență fulgerătoare asupra tinerilor a căror voință nu este încă bine îndrumată. Această influență vine de acolo că membrii unor asemenea medii sunt mai adesea foarte inteligenți și știu să atragă prin spiritele lor, prin manieri, prin gustul cu care se îmbracă, etc.

Încă o cauză a influenței acestui mediu este că persoanele cari îl compun au anume argumente și anume manieri de a justifica purtările lor și a le da o aparență de fapte bune și necesare.

Astfel de oameni au anume mod de a desprețui pe tinerii serioși și sânguitori.

Toate aceste mijloace ale lor sunt sugestive și prin ele atrag pe mulți tineri în cursă, falsificându-le dreapta judecată.

Este dar de datoria fiecăruia din noi să evităm mediul oamenilor vițioși, căci, în asemenea medii nu se întărește voința și nu se formează caracterul.

P A R T E A II.

CAPITOLUL I.

C A R A C T E R U L M O R A L

*B. P. Hașdeu.
Credința e mai presus de știință.
Voința e mai presus de inteligență,
Iată de ce credința și voința singure
domină lumea, domină și vor domina
totdeauna.
Credința și Voința întrunite consti-
tue o sinleză numită : caractere.
Cât de puține sunt caracterele !*

1.—Factorul intern și extern al individualității sufletești.
2.—Caracterul moral ia naștere din cooperarea factorului intern și extern. Ce este caracterul moral. 3.—Adevărul moral și creștinismul. 4.—Caracteristica datoriilor morale. 5.—Sanctiunile și rolul lor.

1. Fiecare om se naște cu însușirile lui particulare prin care se deosebește de ceilalți oameni: unul este mai iute, altul mai domol, unul mai simțitor, altul mai puțin simțitor, unul cu mintea mai ageră, altul cu mintea mai greoaie, așa că, sub acest raport nu seamănă om cu om, precum seamănă două picături de apă. Această deosebire se datorește modului cum este construit sistemul nervos al omului. (*Temperamentul*¹⁾ și se mai datorește stărilor sufletești moștenite dela familie, dela strămoși fiecăruia din noi. (*Ereditatea*²⁾).

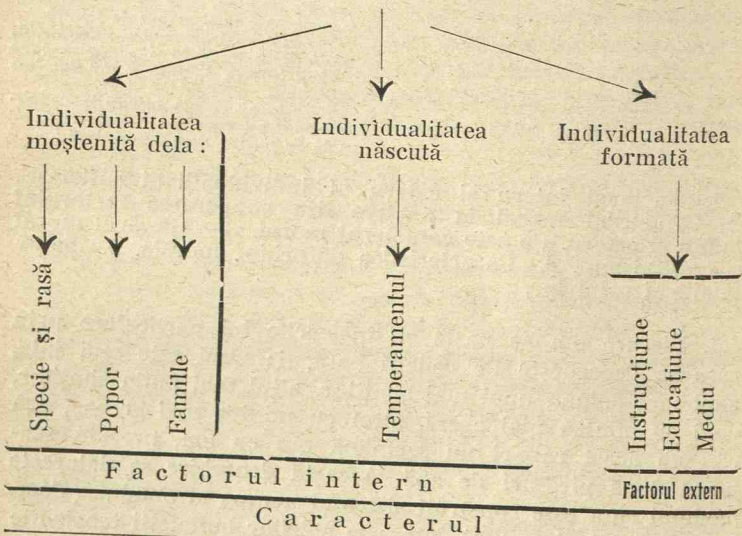
¹⁾ *Temperamentul*. Gradul de sensibilitate și de energie datorit sistemului nervos se numește temperament.
²⁾ *Ereditatea*. Precum se moștenesc dela familie, moși și strămoși, unele particularități fizice, ca: talie, asemănare de figură, mers, vorbă, etc.; tot așa se moștenesc și unele particularități sufletești, ca: gusturi, aspirațiuni, talente, veselie, bunătate, etc.

Aceste două firi născute odată cu noi, sufer modificări mai mari sau mai mici, în timpul vieții; modificări produse de societatea în care trăim, de instrucțiunea ce primim, de educațiunea ce ni se face sau ne facem, etc.

Observăm dar că sunt doi factori cari lucrează pentru a determina activitatea sufletească și fizică a omului, către anume direcțiuni: unul este *factorul intern* (Temperamentul și ereditatea³⁾; celalt este *factorul extern* (Instrucțiua, educațiua, mediul). Din lupta ce se dă, și, am putea zice, din modul cum se stabilește armonia dintre acești doi factori, se formează o a doua individualitate sufletească a omului.

Pentru a se întipări bine în minte acești doi factori, precum și elementele ce îi compun, dau schema de aci.

Individualitatea sufletească a omului este rezultată din:

³⁾ Există o strânsă legătură între temperament și caracter și de aci s'au născut discuții și polemici asupra caracterului: unii susțin că caracterul se naște odată cu omul și nu poate fi modificat prin educație; alții susțin, din contră, că prin educație se poate face un caracter bun, dintr'un caracter rău. Noi am dat la o parte aceste polemici și vorbim aci de „caracterul moral“ adică de rezultatul total al faptelor unui om care având voința bine îndrumată, lucrează conform cu legile sociale și morale, adică lucrează într'un mod relativ constant, în orice împrejurare s'ar găsi.

2. Din cooperațiunea acestor doi factori se detarmină acțiunile individului formându-i astfel caracterul moral.

Educațiunea nu poate să creeze puteri noi în individ, ci ea poate numai să desvolte și să îndrumeze pe acele naturale, pentru a face din om un izvor de fericire pentru el și pentru societate. Fără educațiune, se poate întâmpla ca forțele bine născute să nu se poată produce din cauza celor rele cari năpădesc în sufletul și mintea individului, fie din însăși natura lui, fie din influențele exterioare ale mediului, fie dintr'o instrucțiune greșită.

S'a arătat în partea întâia a acestei lucrări, diferite metode pedagogice pentru a desvoltă și îndrumă elementele factorului intern, rămâne numai să complectăm datoriiile morale, pe cari trebuie să le aibă în vedere educațiunea pentru a forma oameni cu „*caracter moral*“.

Caracterul moral este o rezultantă a acestor doi factori și el poate fi mai bun sau mai rău, după dibăcia sau după întâmplarea fericită de a se combină în aluat, proporții convenabile din acești doi factori.

Potrivit cu cele spuse până aci, iată o definițiune convenabilă a caracterului dată de d. Găvănescu:

„Caracterul este deprinderea voinței de a funcționa după o normă condiționată și imprimală, parte din factorul născut al înclinațiilor organice, parte de factorul influențelor educative venite dela mediul fizic și moral, sau chiar dela voința rațională a individului.

Așa dar caracterul nu e o funcțiune psihică îndeplinită de vre-un organ special din corpul nostru, cum este de pildă, memoria, atenția, sentimentul, etc., ci e media generală, rezultanta tuturor faptelor și acțiunilor noastre, influențate în proporție mai mare sau mai mică de către cei doi factori principali.

Când totalitatea faptelor sunt conforme cu principiile morale și cu legile sociale, adică sunt dictate de rațiune, executate prin voință și controlate de conștiință, atunci avem caracter moral și invers, când faptele noastre n'au nici o considerațiune pentru morală nici un respect pentru legile sociale, nu pornesc dela rațiune și conștiință atunci „*n'avem caracter*“ sau „*avem caracter rău*“.

Oamenii cari fac azi fapte bune, mâine fapte rele și tot astfel alternează faptele bune și rele fără a se determina către unele sau altele, se zice că au un „*Caracter capricios sau nestatornic*“.

Cei cari n'au caracter sunt oameni periculoși pentru societate; iar cei cari au un caracter capricios (nestatornic) sunt oameni în cari nu se poate comptă, de oarece ei nu au un criteriu moral după cari săvârșesc faptele, ci le săvârșesc după poftă, pasiuni, împrejurări, temperamente, etc.

Numai oamenii de caracter constituiesc valoarea și conștiința unei societăți; iar acolo unde lipsesc, acea societate se nimicește.

Iată ce a zis *M. S. Regele Carol I* cu ocazia jubileului de 40 ani, asupra puterii caracterelor:

„Nu uitați că mai mult decât talentele, caracterele hotărăsc scarta popoarelor și numai forța morală le poate apăra de învingere și nimicire“.

Un filozof a zis: *„cele mai mari schimbări se fac nu prin geniu, ci, prin forța covârșitoare a caracterului“.*

Cunoscutul pedagog *W. Rein*, a zis: *„Bărbații și femeile de caracter constituiesc conștiința unei societăți și este fericit poporul unde suprema laudă, stă în calificativul „este un om de caracter“.*

La noi se aude pe ici pe colea acest calificativ, dar trebuie să lucrăm mult, serios, patriotic, și fără întârziere pentru susținerea și răspândirea acestui calificativ, căci se aud mai des alte calificative de laude cari dau nota unei atmosfere ce ne-ar putea bolnăvi moralicește. În familii, în societate, în diferite discuții, auzim des calificative de laudă cam de tipul următor: „bravo lui! știe să-și facă afacerile, sucește pe pe toți pe degete și azi puțin îi pasă, are bani, moșie, etc. Bravo ei! știe să trăiască, toată ziua se plimbă, face lux, voiajează, o ține cutare, îi piătește luxul cutare, are bărbat bun, o iubește și o lasă să facă ce vrea“.

Mai auzim și altele: „lasă-l să sufere dacă e prost, el crede că numai cu adevărul și cu cinstea poate să ajungă bine, face pe mândrul în loc să se ducă și el să se roage de cutare ori de cutare, să caute protecție, să se înscrie într'un partid politic, etc“.

Câtva timp mai auzim și de acestea: „a luat o bătrână dar puțin îi pasă, are bani, își face gusturile cum vrea, căci cu bani își găsește tinere destule“ sau: ia-l bătrân că mâine poimâine moare și îți rămâne averea, mai ales de-i fi deșteaptă să faci un copil“.

Fiecare din noi am auzit și auzim zilnic asemenea calificative de laudă și, de sigur, fiecare simțim că mediul moral

în care trăim se viciază amenințând să strice caracterele, să dărâme societatea.

Mulți din cei cari recunosc vițierea mediului moral nu găsesc vindecarea în educațiune, ci, în transformarea organizării sociale politice, etc.

Aceștia însă nu țin seamă că elementul vital a ori cărei organizări sociale sau oricărei grupări politice este omul și că fără reforma sufletului și a mentalității omului sunt zadarnice orice reforme sociale sau politice.

3. Adevărul moral coprinde o sferă mai întinsă decât adevărul științific căci el completează prin credință ceea ce nu s'a putut și nu se poate pătrunde prin rațiune¹⁾.

Rațiunea n'a putut și nu poate să explice cauza de origină a sufletului și a conștiinței, nici geneza sentimentului moral aflat în germene în fiecare din noi, și nici care este puterea rânduitoare a întregii fenomenalități a universului.

Ateii și oamenii de știință cari cred că mașina lumii se conduce numai cu material procurat de rațiune și cari tăgăduesc divinitatea lui Christos, nu pot să ne explice cum s'a întâmplat că morala creștină s'a răspândit pe întreg pământul și a făcut atâtea schimbări în organizările sociale precedente creștinismului, deși Christos nu a fost scriitor, nu a fost învățat, nu a fost fiu de nobil trimis la școli, nu făcuse studii filozofice.

Ateii cei mai dârji spun că Christos eră om deștept, dar nu ne dă un exemplu de când e ținerea până azi de un om deștept și oricât de învățat, care să fi făcut atâta revoluție socială și ale cărui învățături să se fi întins, ca învățăturile lui Christos pe întreg pământul. Sunt asemenea exemple, dar se găsesc numai la întemeietorii de religii.

Ateii și mulți oameni de știință ne cer să-i credem pe cuvânt, că, învățăturile lui Christos n'au origină divină și că adevărul moral nu se întinde dincolo de rațiune, dar nu poate să dea nici o probă despre aceasta, ba încă, din zi în zi, vorbele lor goale încep să nu mai fie luate în seamă, căci criza morală cauzată de teoriile lor, a început să se întindă dela un capăt la celalt al lumii.

Materialismul sub toate pseudonimele sale nu poate ră-

1) Credința este mai presus de știință. *B. P. Hajdeu.*

mâne fără consecințe și oricine privește azi criza morală nu poate găsi altă explicație decât că omenirea, nu știu pentru a cătea oară, a făcut greșala să creadă că mașina lumii poate să meargă fără „*Nemurire și Dumnezeu*“, fără idealismul religios, adică fără adevărul moral.

Isbânzile japoneze au explicare în forța morală a acestui popor, sprijinită pe nemurire.

Acest lucru l'a înțeles poporul german care practică adevărul moral, și tot așa de bine l'a înțeles englezii cari întotdeauna au privit mântuirea sufletului ca cea mai gravă problemă a vieții; întreprinderile cele mari industriale și comerciale, nu le-au absorbit energia toată și nu i-a făcut să uite viața viitoare. La ei slujba religioasă este una din datoriile dela care nu se abate nici nobilul, nici săracul, nici intelectualul, nici industriașul. La ei cărțile religioase și literatura morală religioasă nu lipsesc din nici o casă și există societăți care împart anual poporului cărți religioase de 2 — 3 milioane. La ei sunt mișcări religioase ce au uimit lumea și au dezarmat pe mulți din atei sau oameni de știință neîncrezători în divinitate.

În 1905 s'a publicat de către W. Stead în „*La Revue*“ un articol intitulat: „*Reînvierea religioasă*“ în care arată că, în sudul Angliei și în mare parte din Statele Unite sunt mișcări religioase ce se întind cu uimitoare repeziciuni și care dau proba greșelei de a susține că progresele științifice sunt armatele din fața cărora fuge credința.

Iată ce spune:

„toate reînvierea religioase din Anglia au un fond identic; toate reprezintă primăvara credinței în sufletul omului. sentimentul prezenței reale a unui Dumnezeu etern în noi în jurul nostru, mai presus de noi, prin care trăim și ne mișcăm prin ajutorul căruia suntem stăpâni ființei noastre, în fine, aceste reînvieri, reprezintă sentimentul nemuririi sufletului...“.

În altă parte a articolului zice:

„Materialistul cel mai încăpățânat care respinge categoric și pentru totdeauna existența sufletului în om, n'ar putea rămâne rece între oamenii aceștia atât de mișcați în adâncul lor, și dacă ar fi drept materialistul acela n'ar putea să nu recunoască că în credința lor acești oameni ai reînvierilor religioase, au câștigat și câștigă mereu o forță motrice ce le deschide calea cea bună și le aduce mulțumirea de a trăi pe care el, materialist, n'ar putea să le o dea“.

Dar oricine poate găsi exemple despre puterea adevărului moral în istoria trecutului, în evenimentele prezente și în însăși conștiința sa dacă nu este pervertită și amorțită de interesele meschine ale luptei pentru existență, ale vieții materiale.

Adevărul moral ne este dat nouă prin religiuena creștină.

Creștinismul nu atinge întru nimic demnitatea omului și drepturile rațiunii. Creștinismul a fost și este, de aproape două mii de ani sprijinul inteligențelor celor mai luminate și mai statornice. Creștinismul nu are decât un singur precept de bază: „iubirea“ cuvânt desvoltat în toată evanghelia creștină al cărei model a fost Christos.

Sub influența acestui puternic dar al iubirii, omul poate să practice cu curaj și hotărâre datoriile impuse de viața sa în societate, sacrificând parte din interesele personale pentru a realiză alte interese mai mari familiare, sociale și umanitare.

„Poruncă nouă, dauă vouă, ca sa vă iubiți unul pe altul precum eu v'am iubit pe voi“.

Din această poruncă a făcut El baza moralei creștine¹⁾.

4. *Emil Faquet* în broșura „*Du Devoir*“²⁾ arată în chip magistral care este caracterul propriu al datoriilor morale și cari sunt semnele distincte pentru a se deosebi datoriile morale de celelalte activități ale omului.

„Datoria este o poruncă interioară, foarte imperioasă, care ne împinge, după cazuri, „a lucră“ ori a „nu lucră“ care ne ordonă „a face“ ori „a nu face“ și care poruncă—fie afirmativă fie negativă—o considerăm indiscutabilă. Semnul distinctiv al datoriei stă tocmai în această imperiorizitate internă

1) Să se citească pe larg aceste chestiuni în scrierile d-lui dr. Paulescu, profesor de fiziologie, la facultatea de medicină dela București.

a) Instincte sociale. Patimi și conflicte. Remedii morale.

b) Suflet și Dumnezeu. Librăria Sfetea.

2) Vezi „*Les Dix comandements*“. Câte o broșură pentru fiecare din aceste porunci.

Librăria Națională. București. Costă 1 leu broșura. În fiecare broșură se vorbește de una din aceste porunci și anume:

Iubește-te pe tine însu-ți. Iubește compania ta. Iubește pe tatăl, pe mama și pe copiii tăi. Iubește pe amicii tăi. Iubește pe bătrâni. Iubește-ți profesorii. Iubește-ți patria. Iubește adevărul. Iubește-ți datoriile tale. Iubește pe Dumnezeu.

trascendentală. Ea nu ne dă ordine precum le dă un stăpân oarecare, ci ne împinge, ne antrenează la fapte pe cari le aprobăm chiar când sunt grele. Nimic, în noi, afară de datorie, nu are acest caracter.

Iată un alt semn distinct, sau poate cel mai distinct semn al datoriei: ne-împlinirea datoriilor produce remușcări, pe când orice alte acțiuni ne-împlinite produc numai regrete.

Ați pierdut ocaziunea unui noroc oarecare, vă veți reproșa singuri; veți regreta; veți zice: am fost stupid, am fost prost, etc. dar nu veți avea remușcări. Pe când, din contra, dacă v'ați făcut o situațiune printr'un act culpabil, vă va pătrunde un sentiment de degradațiune, de înjosire și veți recunoaște dreptul de a vă reproșa și alții. Acestea produc un sentiment de dispreț de sine însăși; pe când regretele nu-s decât sentimente de milă pentru sine însăși. Așa dar, datoriile la început ne împing, ne antrenează „a face“ ori „a nu face“ iar în urmă, după executare sau ne-executare produc plăceri sau remușcări după cazuri.

Remușcărilor sunt însăși datoria care în loc de a mai zice *trebuie* sau *nu trebuie să faci*, zice retroactiv: *Trebuia și erai dator să faci sau să nu faci* și apoi începând iarăși a comanda pentru viitor zice: *repară atât cât este posibil, ceeace tu ai făcut*, adăogând încă: *ceeace vei face de aci înainte va fi ca să micșorezi remușcărilor iar nu ca să le distrugi, căci atât este reparabil*.

Să se observe chiar că, regretele nu sunt lipsite de farmec; pe când remușcărilor sunt pline numai de amărăciune, de îndată ce începem a le simți.

Regretele au în ele un vis plăcut, visul de ceeace am fi putut face de n'am fi fost proști, etc. Acest vis este penibil aducându-ne aminte de ocaziunea perdută, dar este și mângăetor sugerându-ne ideea de ceeace vom putea face când se vor mai ivi asemenea ocaziuni.

Din contra, remușcărilor sunt în întregime pline de amărăciune pentru că ele sunt pătrunse în acelaș timp și de sentimentul degradării și de acela al ireparațiunei.

5. Din citațiile de mai sus și din experiența noastră proprie, se poate deduce, de ce: practicarea sau nep practicarea datoriilor morale atrage asupra noastră recompense sau pedepse, din partea societății; mulțumire sau remușcare din partea conștiinței, cu alte cuvinte, dă naștere la sancțiuni.

Sancțiunile acestea din afară sau din noi înși-ne formează două grupe:

Sancțiunile sociale, adică din afară, date de voinți străine celui nostru.

Cuprinde: a) sancțiunile legale: pedepse și recompense, b) sancțiunile de laudă sau defăimare ale opiniei publice.

Sancțiunile naturale, adică din năuntru, date de om sie însuși, prin conștiința și prin puterea patimei.

Cuprinde: a) sancțiuni morale, b) sancțiuni fizice, și c) sancțiuni viitoare.

Vom vorbi despre fiecare din aceste sancțiuni:

Sancțiunile sociale. Diferite legi civile ale Statului și legi speciale ale instituțiilor stabilesc parte din datoriile morale ce trebuiesc să le îndeplinim și hotărâsc recompense pentru acei cari îndeplinesc aceste datorii sau pedepse, pentru acei cari se abat dela ele (Sancțiuni legale).

Însă legile nu pot prevedea regule și sancțiuni pentru toate faptele oamenilor, de aceea, s'ar crede că faptele neprevăzute și nesancționate de legi nu cad în nici un fel de sancțiune. Dar, cum se știe, în fiecare societate sunt anume obiceiuri, moravuri, datine și tradiții cari cer îndeplinirea unor datorii a căror sancționare se face de către opinia publică prin laudă și încurajare, sau prin desaprobară și dispreț.

Așa dar, datoriile morale ce scapă prevederilor legale, sunt sancționate de opinia publică.

Se știe însă că legea, ca și opinia publică, cade câteodată în greșala de a recompensa și laudă pe cine nu merită și a pedepsi sau desprețui tocmai pe acei meritoși. Se mai știe că omul poate să facă ca unele din actele sale să scape neobservate de păzitorii legilor sau de opinia publică și de aci s'ar crede că aceste acte ascunse rămân nesancționate. Dar asupra acestor acte intervin: *sancțiunile naturale*.

Sancțiunile naturale. Pentru omul moral ca și pentru omul cu cultură superioară nu rămâne nici un act fără sancțiune, căci ei nu îndeplinesc datoriile de teama sancțiunilor legale sau ale opiniei publice, ci le îndeplinesc după îndemnul conștiinței lor. Sancțiunile conștiinței, adică muștrările și mângâierile sunt adânc simțite de acești oameni și nici o faptă nu rămâne în ei nesancționată de însăși conștiința lor.

Sancțiunile acestea le simțim pe cale morală sau pe cale fizică.

a) *Pe cale morală*: simțim plăcere, satisfacțiune și liniște internă, când ne îndeplinim toate datoriile. Aceste simțiri formează fericirea noastră; iar când nu ne îndeplinim datoriile, atunci ne mustră conștiința, suntem nemulțumiți și neliniștiți, ni se turbură pacea internă și astfel ne depărtăm de fericire din cauza remușcărilor.

b) *Pe cale fizică*: împlinirea datoriilor morale ne învelește și veselia ne însănătoșează, ne păstrează sângele curat, contribuind astfel la întărirea sistemului nervos; pe când, din contră, neîndeplinirea datoriilor ne întristează, ne turbură sângele, nu ne lasă să ne odihnim și să ne hrănim liniștit, astfel că toate aceste neajunsuri slăbesc sistemul nostru nervos.

În fine, dacă sancțiunile pe cale morală sau pe cale fizică întârzie a veni asupra noastră, aceasta nu însemnează că am scăpat de ele, căci defectele noastre trec asupra copiilor noștri și trec continuu din generație în generație, astfel că sancțiunea se va pronunța asupra descendenților noștri dacă a întârziat a veni asupra noastră¹⁾.

Această sancțiune naturală, fizică sau morală nu se poate înlătură, precum nu se poate înlătură cineva pe el însuși. Nu va scăpa omul niciodată de ochiul și pedeapsa conștiinței când aceasta nu este pervertită. S'au văzut oameni cari deși au scăpat de pedeapsa umană, (legală sau socială) deși erau siguri că nu vor fi niciodată descoperiți, totuși au fost siliți de forța supranaturală a sentimentului moral, de muștrarea conștiinței, să vină singuri înaintea justiției și să denunțe faptelor lor ca cum ar fi fost ale altora, acuzându-se ca și cum ar fi fost chiar ei vinovați²⁾.

În fine, afară de sancțiunile naturale descrise până aci, și confirmate de știința pozitivă, mai există două feluri de sancțiuni naturale viitoare, și anume:

a) *Sancțiunea istorică* care se referă la persoana noastră spiritualizată.

b) *Sancțiunea divină* care se referă la sufletul nostru și care este bine cunoscută din exemplele date în morala creștină.

Sancțiunea istorică se referă la persoana noastră spirituali-

¹⁾ Teoriile științifice asupra eredității și atavismului demonstrează cu prisosință că defectele organice și morale trec asupra copiilor noștri, dacă nu știm a împiedica această trecere prin educațiune.

²⁾ Vezi „Sancțiunea morală” din etica d-lui Găvănescu.

zată, adică la persoana noastră rămasă în mintea generațiilor viitoare după moartea noastră. În adevăr: când faptele noastre au fost contra regulilor de morală și de progres, atunci, în mintea generațiilor viitoare persoana noastră se reprezintă în mod nefavorabil și această reprezentare durează secole întregi resfrângându-se în mod nefavorabil asupra tuturor descendenților noștri. Când faptele noastre au produs rău, nu numai familiei și țării dar chiar omenirii întregi, atunci această resfrângere nefavorabilă nu cade numai asupra descendenților noștri, ci asupra patriei ori națiunii din cari noi facem parte. Așa se explică cum unele națiuni urăsc pe acelea ai căror oameni mari le-a făcut vre-un rău în vre-o epocă oarecare istorică. Sunt în istorie multe exemple de acestea.

Invers, când persoana noastră spiritualizată rămâne reprezentată favorabil în mintea generațiilor următoare, atunci acest mod de reprezentare se resfrânge în bine asupra descendenților noștri ci și asupra patriei sau națiunii noastre. Pentru a găsi exemplul n'avem decât să ne gândim la avantajele ce au copiii unui mare patriot, ai unui mare filantrop, etc., după moartea lui, ori la renumele revărsat asupra vre-unei țări, ai cărei conducători au fost umani și drepecți. Exemplu: Franța și Germania sunt simpatizate de alte popoare grație oamenilor lor mari reprezentați în mod favorabil în mintea acelor popoare. Invers: „noi Românii moștenim ură contra unora din statele vecine, din cauză că în mintea noastră sunt reprezentați nefavorabil conducătorii din diferite timpuri istorice ale acestor state.

CAPITOLUL II.

1.—Instinctul sociabilității. Impărțirea vieții sociale în *spirituală* și *materială*. Pregătirea omului pentru aceste două vieți prin împlinirea datoriilor morale. 2.—Clasificarea datoriilor morale. Datorii morale obligatorii și datorii morale meritorii. 3.—Datoriile morale nu împiedică libertatea individulă din contră o asigură. 4.—Natura drepturilor morale.

1. Omul se naște cu instinctul sociabilității. De altfel acest instinct îl au și animalele¹⁾. Asocierea aceasta instinctivă dintre om și om a dat naștere la obiceiuri, reguli și legi relative la drepturile și datoriile omului în viața socială.

Viața socială este de două feluri: *spirituală* și *materială*. Viața spirituală cuprinde morala, științele, artele, filozofia, etc. iar viața materială cuprinde industria, comerțul, agricultura, etc.

Cine își îndreptează toate puterile numai către una din aceste vieți nu poate să aibă un caracter moral, căci, caracterul moral presupune o perfectă armonie între modul de a fi al omului în lupta pentru existență, (viața materială) și *modul de a fi ca element al vieții sociale*.

A pregăti armonizarea sufletului individului cu sufletul societății, înseamnă:

a) A desvolta în ei facultățile sufletești cari au ca scop participarea la viața spirituală a societății.

b) A-i da un rost activ și bine determinat în viața materială a societății.

Rostul activ al omului în societate face să se deosibească

¹⁾ Câinele și pisica ajung adesea la prietenie, de oarece instinctul sociabilității este mai puternic decât acela al urei dintre ei.

om de om prin specializare și prin poziția materială, pe când datoriile morale aduc pe om lângă om, făcându-i să se apropie sufletește și asigurându-se astfel progresul vieții spirituale și morale a societății.

Specializarea și poziția materială mărește distanța dintre om și om, pe când dezvoltarea facultăților sufletești prin împlinirea aceluiași datori morale, face să dispară această distanță.

2. Datoriile morale se împart în două mari grupe:

a) Datoriile către noi înșine.

b) Datoriile către societate.

Datoriile morale către noi înșine le-am arătat în partea întâia a cărții, rămâne să arătăm acum cari sunt datoriile către societate.

Înainte însă de a arăta aceste datorii, este nevoie să ne oprim puțin asupra rostului și firei datoriilor morale.

Ambele feluri de datorii morale tind la dezvoltarea voinței și la formarea caracterului moral al individului, iar aceste două ideale educative tind la mărirea fericirii sociale.

Însă această fericire socială nu se va atinge nici de noi, nici de generația următoare, nici de generațiile ce se vor strecură câteva sute de secole de aci înainte, căci ne desparte numai câteva zeci de secole de anii de barbarie, și, în acest timp nu s'a putut arunca așa de ușor toate pornirile factorului intern protivnice voinței și caracterului. Suntem însă datori ca, pedeaparte, să împlinim toate datoriile morale cari au produs fericirea socială de azi; iar de altă parte să lucrăm cu inteligență, vitalitate sufletească, energie și voință pentru a spori din ce în ce mai mult această fericire.

De aci decurge o nouă grupare a datoriilor morale:

a) Datorii morale obligatorii, b) Datorii morale meritorii.

Prin cele dintâi lucrăm ca să menținem fericirea atinsă până în prezent, prin cele de al doilea lucrăm ca să mărim cât mai mult această fericire, adică prin cele dintâi facem ceea ce trebuie făcut, prin cele de al doilea facem ceea ce ar mai trebui făcut.

Rostul recompenselor și pedepselor dictate de societate (sanțiuni sociale) este în strânsă legătură cu felul acestor de clasificare a datoriilor morale.

Ca să reiasă bine deosebirea între aceste două feluri de datorii și legătura lor cu recompensele și pedepsele, dau aci câteva exemple luate din viața de toate zilele: unui copil de 3—7 ani i se dă bomboane și prăjituri, dacă ține hainele curate, dacă nu plânge, dacă nu sparge geamurile, etc., însă, tot acestuia, după etatea de 7 ani nu i se mai dă nici o recompensă pentru faptele de mai sus, fiindcă ceea ce fusese meritoriu până la 7 ani—când copilul nu judecă—devine după această etate, absolut obligatoriu. Cu cât va fi copilul mai inteligent și mai înaintat în vârstă cu atât s'ar simți mai ofensat când l-am recompensa pentru faptele de mai sus.

Dacă ne-am încercă să spunem unui bacalaureat că-l ducem la plimbare de nu-și va murdări caetul, ori că îi luăm o bicicletă dacă își va face ghetetele, sau dacă se va spăla pe gât, de sigur că am aduce acestuia cea mai mare ofensă.

Implinirea datoriilor obligatorii nu se recompensează și cel mult se aprobă de opinie, însă neimplinirea acestor datorii se pedepsește, căci, aceasta presupune rea voință, sau, alte cauze de natură bolnăvicioasă despre care nu ne ocupăm în cartea de față.

Ceea ce se recompensează, fie moral, fie material, este împlinirea datoriilor meritorii, adică acelea cari contribuiesc la mărirea perfecțiunii și fericirii actuale. De exemplu: copilul la 7 ani nu se recompensează dacă nu mai sparge geamuri, dacă nu mai plânge, dacă nu se mai murdărește, etc., dar se recompensează dacă învață bine, dacă scrie bine, dacă îi place să se ocupe, etc.

Plecând dela acest exemplu am putea întreba pe mulți din membrii instituției noastre, pentru ce pretind recompense excepționale când își îndeplinesc datoriile obligatorii? Nu li se pare că se aseamănă cu copiii a căror inteligență fiind fragedă trebuie să le dăm prăjituri pentru a-și face datoriile obligatorii? Nu li se pare că asemenea pretențiuni dau nota lipsei de cultură, de educație și, s'ar putea zice, proba lipsei de inteligență?

Este drept că asemenea pretențiuni au luat naștere din cauza influențelor politice și mai ales din cauza nestatorniciei legilor, care a adus avantaje de avansare, decorațiuni, etc., multora din cei care nici măcar datoriile obligatorii nu le împlineau bine; dar, de aci, nu trebuie să scoatem regulă generală, ci, din contră, trebuie să lucrăm și să sperăm că aceste două rele se vor îndreptă, dacă fiecare din noi vom aduce o îndreptare cât de mică, nouă înșine.

Datoriile meritorii au dreptul la recompense, laude ori admirațiune atât timp cât nu au intrat în regula generală.

Spre exemplu: acum 60—70 ani eră lăudat, recompensat și admirat tânărul care venea de bună voe să se înscrie pe tabelele de recensământ în loc de a aștepta să fie prins cu arcanul. Astăzi însă, prezentarea de bună voe nu mai este o datorie meritorie, ci o datorie obligatorie, pe care, dacă nu o va împlini va suferi consecințe.

Acum 30—40 ani eră admirat și recompensat, prin scutire de serviciu, tânărul care știa carte, azi știința de carte nu mai constituie o datorie meritorie, ci o datorie obligatorie către noi și către societate.

Tot așa acum 15—20 ani eră lăudat, avansat, etc., ofițerul care știa topografie sau tactică, care venea regulat la serviciu și care execută programul fără să fie controlat de șefi; astăzi însă acestea au devenit datorii obligatorii și nu constituiesc un merit excepțional pentru cei cari le îndeplinesc.

Meritul constă în aceea că: alături de datoriile obligatorii dela cari se abat numai oamenii răi, să contribuim prin muncă, energie, personalitate, inițiativă, virtuți, idei, lucrări, pentru dezvoltarea științelor militare și pentru cea mai bună pregătire de războiu, etc., la mărirea prestigiului nostru și al instituției adică să căutăm a fi cei mai buni între cei buni.

Gradul de dezvoltare morală al unei națiuni, societăți, instituțiuni, ca și la individ, se cunoaște după numărul datoriilor morale obligatorii pe care le îndeplinesc membrii lor. Când națiunea, societatea, instituțiunea ori individul A., socotește meritoriu ceea ce B. socotește obligatoriu, atunci A. este inferior lui B. 1).

De exemplu: în cutare ținut din Oceania se prind recruții cu arcanul, iar la noi vin de bună voie; acel ținut este inferior față de noi în ceea ce privește datoriile către patrie.

În țara A. se depărtează din armată orice element care nu își îndeplinește complet datoriile obligatorii, pe când în țara B se recompensează cu excepțiuni cei care le împlinesc și se trece cu buretele peste faptele rele ale acelor cari nu le îndeplinesc, ștergându-i cel mult dela dreptul de recompense excepționale, dar lăsându-li-se dreptul de recompense normale ce se cuvin numai oamenilor cari își îndeplinesc datoriile meritorii.

Care din aceste două țări sunt mai înaintate moralicește? De sigur că țara A.

1) Vezi „Etica“ de Găvănescu.

Massa oamenilor de bine într'o societate, instituție, etc., o formează aceia cari își îndeplinesc cu religiozitate datoriile obligatorii. Aceștia privesc cu drag și mulțumire la acei dintre ei cari conduși de ideale și ajutați de natură pot lucra și pentru datoriile meritorii. Dar ceea ce îi jignește pe ei este că: în rândurile lor se păstrează și se menajează acei cari nu-și îndeplinesc datoriile obligatorii. Este timpul să se curețe instituția noastră de aceștia din urmă.

3. Să vedem acum, dacă datoriile morale împiedică sau nu libertatea individuală.

Sunt mulți oameni cari cred că a fi liberi însemnează a face ceea ce le trece prin minte, a face tot ce cer instinctele, pasiunile și pornirile, a trăi nelegați de nici o condițiune și neobligați a da socoteală de vre-un act săvârșit. Aceștia însă confundă libertatea tocmai cu ceea ce, fără multă bătae de cap, se poate vedea că este robie. De exemplu: un bețiv care nu poate rezista vițliului, care se abate la toate cârciumile și își vinde hainele pentru un pahar de alcool, cade în noroaie, se ia la bătaie cu trecătorii, cu gardiștii, etc., este el mai liber decât un om care alungă instinctele, pasiunile și pornirile rele și care prin voință, energie, rațiune și conștiință devine om harnic, cinstit și respectat? De sigur că liber este acesta din urmă, căci el face ceea ce voește, înlăturând toate piedicile ce se opun voinței sale.

Cum poate să fie mai liber un cheltuitor, un sensual, un hoț, un nervos, un răutăcios? decât acela care prin puterea, energia, voința și conștiința sa alungă risipa, sensualitatea, hoția, nervositatea, răutatea, etc., și lucrează conform cu regulile, principiile și legile ce conduc către perfecțiune și fericire.

Dacă aruncăm ochii în trecutul istoric observăm că omul sălbatec și chiar cel din timpurile mai puțin vechi nu era așa liber precum este omul din ziua de astăzi, căci, pe acele vremuri, nu se stabilise regulile, principiile și legile după care un om, prin voință, energie, rațiune și conștiință putea să lucreze numai pentru bine și drept, înlăturând toate piedicile care se opuneau acestei direcțiuni.

Precum chimistul, fizicul, arhitectul, etc., ar fi legat de mâini și de picioare, adică ar fi rob al necunoscutului, dacă n'ar cunoaște legile puterii moleculare, gravitațiunii, acțiunilor și reacțiunilor chimice, rezistenței materialelor, etc., și

dacă n'ar ști legile și regulile pentru aplicarea acestora, la interesele omului; tot așa, fiecare din noi am fi robi ai neștiinței și ai necunoscutului dacă n'am cunoaște legile psihice și regulile morale prin cari putem să îndreptăm puterile noastre sufletești după interesul și voința noastră.

În timpurile vechi, cum spuserăm mai sus, oamenii nu erau liberi să călătorească unde voiau, să clădească case și lucrări de artă oricât de mari și de grele, să străbată mările și oceanele în toate direcțiunile, să coprindă cu mintea fenomenalitatea din jurul lor și să-și mărească averea și proprietatea oricât ar putea și ar vrea, căci, atunci nu se cunoșteau legile pentru asigurarea progresului material, intelectual și sufleteș; pe când astăzi prin cunoașterea, aplicarea și supunerea la aceste legi omul a devenit mult mai liber și va deveni din zi în zi mai liber.

4. Natura drepturilor noastre morale este identică cu a datoriilor noastre, de aceea, în această carte, nu am vorbit nimic despre drepturile noastre morale.

Fiecare datorie a noastră către alții, corespunde unei datorii identice a altora către noi, și acesta este dreptul nostru.

S'ar părea de aci că dacă cineva nu a îndeplinit o datorie oarecare către noi, nu mai suntem obligați nici noi a împlini datoriile către el și către alții. Însă, o asemenea interpretare ar fi falsă și nedemnă pentru starea de cultură din ziua de azi. Neîmplinirea datoriilor morale înseamnă lipsă de educație, lipsă de cultură, lipsă de caracter, înseamnă într'un cuvânt, sălbătăcie, și, dacă se găsesc oameni în asemenea stare înapoiată, nu trebuie să ne coborâm și noi la acelaș nivel cu ei.

Când avem neplăcerea să lucrăm sau să fim în contact cu asemenea oameni, este bine să evităm relațiunile cu ei, să-i prezentăm opiniei publice, să-i reclamăm când va fi cazul, dar, în nici un caz, să nu cădem în greșala de a crede că nu trebuie să ne împlinim datoriile morale către ei și către alții.

CAPITOLUL III

1.—Datorii conjugale. 2.—Datorii către copii. 3.—Datorii între frați. 4.—Datorii către părinți. 5.—Datorii către bătrâni. 6.—Datorii către fete tinere și femei. 7.—Datorii către prieteni. 8.—Datorii către săraci și către suferinzi. 9.—Datorii către persoane de diferite naționalități.

1. Datorii conjugale.

Soțul și soția ar trebui în totdeauna să-și facă puțină curte.

(Carmen Sylva)

Familia este prima formă și condițiune a societății. Puterea care leagă și întărește familia este iubirea, devotamentul și respectul reciproc dintre membrii familiei.

Familia este școala unde soții își completează educațiunea și unde fii primesc primele noțiuni de educațiune morală.

De aci, din familie se nasc virtuțile cetățenești și patriotice, începând cu iubirea, devotamentul, respectul între soți, apoi între copii și părinți, între frați și surori, între familiile fraților și ale surorilor, între familiile lor cu ale acelor dimprejur și așa mai departe. Dar pentru ca familia să fie o demnă școală de virtuți trebuie ca soțul să aibă o sinceră hotărâre de a face fericită pe aceea care i se încredințează lui—renunțând la tot ce a avut mai scump până în acea zi—hotărându-se a nu face o roabă din soția sa.

Însă, din nenorocire, nestatornicia pune piedică la multe vieți conjugale și astfel vedem după un an sau doi, ba câte odată după o lună sau două, că soții nu se mai iubesc, nu se pot suportă, se offensează prin diferite imputări și nu se silesc a fi plăcuți unul altuia. Dacă căutăm cauzele acestei stări degradatoare a familiei observăm că sunt două:

a) Soțul se căsătorește fără a fi cunoscut bine soția înainte de căsătorie. De aceea, orice tânăr, înainte de a se căsători, trebuie să fie prudent și rezervat în alegerea soției; trebuie să se încredințeze bine de calitățile aceleia pe care voește să o facă nevasta lui.

b) Cei mai mulți soți uită că în căsătorie ca în toate împrejurările vieții, trebuie voință tare și temeinică; adică, uită să-și zică în fiecare zi: „*hotărârea ce am luat a trebuit să o îndeplinesc și orice s'ar întâmpla voesc să o păzesc cu neștrămutare*“.

Nici o căsătorie nu poate fi fericită decât cu aceste condițiuni.

Fiecare bărbat trebuie să rămână convins de următoarea idee a nu știu cărui cugetător: „*Nici o femeie care a fost bună în ziua căsătoriei nu-și pierde bunătatea în compania unui soț care nu încetează de a o iubi și a merită iubirea ei*“.

Sufletul femeii este blând, recunoscător și dispus a iubi pe acela care se arată statornic de a o iubi și a merita stima ei. Ea fiind dotată cu multă sensibilitate se irită repede de nepolitețele și necuviințele ce o umilesc, și această iritabilitate o împinge la o nebiruită antipatie contra soțului ei, rezultând de aci abateri din ce în ce mai mari sau mai morale.

Negreșit că bărbatul nu trebuie să devie, sclavul femeii, incapabil de a-i face observațiuni, dar iarăși nici nu trebuie să le facă așa încât din aceste observațiuni, femeia să simtă jugul autorității despoteice a soțului.

O condițiune pentru a face pe femeie devotată bărbatului este și aceea ca bărbatul să fie stimat și respectat de lume, pentru că, prin aceasta, femeia să se simtă onorată de a-i fi soție. Dacă însă bărbatul devine mândru față de soția lui, și caută a-i se impune prin aceea că este stimat și respectat de lume, atunci mai mult va pierde decât va câștiga față de soția sa.

Sunt femei care țin la bărbații lor cu toate că le neglijează și le tratează rău, iar bărbații fără nici o muștrare conștiință, continuă cu lipsa de atenție și neomenie către ele. Însă aceștia se înșeală dacă cred că sinceritatea acestor femei vine din iubire. Ele au prea mare nobleță de suflet și prea multă virtute ca să recurgă la certuri sau infidelități față de bărbați, dar aceasta nu înseamnă că-i stimează, îi

îubesc sau sunt devotate, ci numai că, fiind prea bune, îi iartă. Sosesec însă împrejurări când aceste femei rău apreciate și rău tratate de bărbații lor, cad pradă unor pasiuni ce strică liniștea lor și a copiilor lor, și astfel, cad nenorocitele, fiindcă n'au fost iubite ori măcar apreciate.

O altă patimă care supără și înjosește pe femei este gelozia bărbatului sau o pază afară din cale de riguroasă.

Și gelozia și paza peste cale de riguroasă nu numai că nu asigură sinceritatea femeii, dar încă o provoacă a deveni ne-sinceră, ne devotată și fără respect față de soțul ei.

2. Datorii către copii.

Ferice de poporul unde părinții vor ajuta pe copii să fie morali și iubitori, depărtând răul din mintea și sufletul lor.

Virtutea fiilor depinde dela o bună și serioasă creștere.

Creșterea bună și serioasă este cea mai bună și durabilă moștenire ce se poate lăsa copiilor, și, constă, în a le dezvoltă armonic puterile fizice, intelectuale și morale, făcându-i capabili să îndeplinească bine datoriile în orice împrejurare a vieții pentru a fi folositori lor, familiei și patriei.

Familia germană, franceză și engleză se îngrijește foarte mult de această moștenire ce trebuie lăsată copiilor, iar în ceea ce privește moștenirea de bani, moșii, proprietăți, se interesează foarte puțin.

La noi, din nenorocire, se petrec lucrurile invers și de aceea mai mulți de jumătate din copii care moștenesc averi în loc de educație, ajung după oarecare timp muritori de foame.

Oricare ar fi profesia ce vom da copiilor trebuie să căutăm a țese instrucțiunea relativă profesiei cu fire din următoarele precepte morale¹⁾:

Autoritate paternă: cu cât copiii se vor izbî de o solidă autoritate paternă cu atât ei se vor disciplina mai mult, vor căută să practice preceptele și exemplele din casă sau școală și vor ști la rîndul lor să fie autoritari și drepti. Prin autoritate paternă nu trebuie înțeles bruscarea sau bătaia, ci numai o purtare serioasă și dreaptă laudând și re-

¹⁾ Aceste sfaturi trebuie să le practicăm fiecare dintre noi, către subalternii și către mai micii noștri.

compensând ceea ce este bun, desaprobând și la nevoie pedesind ceea ce este rău.

Iubire: să fie obicinuiți copii a iubi florile, natura, animalele, păsările, cântecul, limba strămoșească, datinile și obiceiurile strămoșești, de asemenea să fie obișnuiți a iubi frații, surorile, rudele, prietenii, oamenii celebri, oamenii morali și eroii.

Mijloacele pentru a sădi în inima copiilor aceste seminte ale iubirei nu sunt preceptele sau teoriile, ci exemplele. Dacă copii văd la părinți cum îngrijesc florile, cum se bucură de frumusețile naturei, cum îngrijesc animalele, cât țin la limbă, tradiții, cântece și datine strămoșești, cum își iubesc rudele, cum admiră pe oamenii celebri, pe oamenii morali și pe eroi; atunci aceste exemple se vor înrădăcina adânc în mintea și inimile lor și putem fi siguri că, din acești copii, vor eși cetățeni, patrioți și oameni de bine.

Credința: Trebuie să inițiem pe copii în preceptele creștine, îndreptându-le mintea și inima către Dumnezeu.

Preceptele, parabolele și narațiunile creștine au puterea să desvolte în inima copiilor credința, speranța, răbdarea, mila, iubirea și respectul.

Familia nu poate să recurgă întotdeauna la metode pedagogice pentru a forma inima copilului, de aceea recomandățiunile de mai sus îndeplinesc cu succes aceste metode.

Pildele: Cei mai buni și mai siguri învățători și educatori ai copiilor sunt pildele. Copilăria din firea ei este imitatoare și urmează pildele ce vede: dacă cei din jurul copiilor sunt pioși, virtuoși, demni și amabili, copilul se va arăta imediat râvnitor de a deveni astfel, dacă însă, din contră, cei din jurul copilului vor fi stricați, răutăcioși, leneși, etc., atunci copilul va deveni ca dânsii.

De aceea, pe deoparte, avem datoria a da pilde bune către copii și de altă parte a-i păzi de contactul cu oamenii sau cu copii răi.

Copilul care va avea nenorocirea să fie în contact cu nărașiți, ori lăsat în seama profesorilor și educatorilor cari nu eugelă la adevărata educațiune morală, va deveni vătămător lui și societăței.

Către copii nu au datorii numai părinții, ci oricare cetățean bun și patriot.

Dacă preceptele și exemplele bune date de părinți către copii lor, nu le vor practică ceilalți cetățeni când sunt în

contact cu copii, atunci de sigur că opera educativă a părinților și a școalelor nu va da rezultatele așteptate. Fiecare dintre noi avem datoria să contribuim la desăvârșirea acestei opere educative prin pilde și precepte morale.

Dela bătrân până la acela care este cu câțiva ani mai mare decât copilul ce întâlnește în cale, toți avem datoria să privim pe copii ca pe ai noștri înșine sau ca pe frații noștri mai mici, să-i tratăm cu blândețe și cu înțelepciune pentru ai face să se abată dela fapte rele îndemnându-i la fapte bune. Să ne păzim a practică în fața lor vre-un fapt jignitor moralei și buneii educațiuni.

Un bun cuvânt ieșit din gura noastră, o căutătură sinceră și onestă a ochilor noștri îi poate depărtă dela greșeli și le poate însuflă dorința de a merita stimă și considerațiune.

Avem datoria să nu descurajem pe copii și pe tineri ce au speranțe frumoase în viitor, ce entuziasm pentru vre-o ocupație oarecare, ci, din contră, trebuie să-i încurajem și să le dăm sfaturi frumoase și folositoare sau să-i abatem dela o cale greșită prin vorbe dibace dar pline de sinceritate; iar nu prin cuvinte ce descurajează și amorfesc orice energie.

Să ne purtăm cu copii altora ca și cu ai noștri înșine pentru ca să îndeplinim acele sfinte precepte ale Mântuitorului: „*Acela care primește un copil în numele meu pe mine mă primește, iar acela care va supăra pe vreunul din aceste creaturi ce cred în mine, pentru acela mai bine ar fi a se atârna o piatră de gât și a-l arunca în fundul mării*”.

De altfel și noi avem de învățat multe dela copii: la ei vedem fapte dezinteresate, la ei vedem gingășie și iubire sinceră, la ei vedem fapte de milă, de dreptate, etc. cari ne fac adesea să ne rușinăm. Greutățile vieții ne amărăsc adesea, dar este de ajuns un zâmbet, o vorbă dulce, o gingășie a unui copil pentru ca să se aducă veselie în sufletul nostru.

Afară de aceasta, copii prin spiritul lor de observație și prin modul sincer cum își spun impresiile și părerile lor, zeflemisesc unele ticuri și obiceiuri rele ale noastre, făcându-ne să ne lăsăm de ele. Adesea, faptele de imoralitate sunt împiedicate prin atitudinea demnă de multe ori conștientă, a copiilor. Am putea zice că: dela copii învățăm să fim morali și iubitori; iar ei învață dela noi cum să trăiască: în moralitate și iubire.

Lamenais zice: „După ce ați dat copiilor voștri hrană tru-

pească să nu credeți că v'ați făcut datoria către dânșii: *dela voi să învețe a cunoaște și a deosebi binele de rău, a iubi binele și a-l face cu plăcere; a uri răul și a fugi de el cu groază.*

3. Datorii între frați.

Fratele vostru este carnea voastră, căci voi sunteți toți membri aceluias corp ce cată a însufleși acelaș suflet: tratați-l deci ca pe carnea voastră proprie.

(Lamenais ¹).

Asemănarea de sânge, traiul împreună, hrănirea cu aceleași alimente, împărtășirea acelorași bucurii, acelorași înfrustrări, creșterea în aceleași povețe ale părinților, la aceleași cântece și îngrijiri ale mamei, dau naștere între frați la multe sentimente nobile altruiste, cari îi împing instinctiv la împlinirea de datorii reciproce bazate pe iubire, respect și încredere nelimitată.

Din aceste sentimente altruiste între frați pornește isvorul celorlalte virtuți cetățenești și patriotice.

Pentru ca acest isvor să fie limpede și deajuns de puternic întru susținerea celorlalte virtuți, trebuie ca frații să împlinească următoarele datorii:

Să aibă încredere unii în alții comunicându-și sentimentele și grijile, ajutându-se cu consilii, cu creditul, cu averea, cu brațele, în fine, cu tot ce împrejurările vor cere, pentru a se ridica prestigiul și stima fiecăruia dintre ei.

Să îngrijească unul de altul în orice împrejurare a vieții, și mai ales atunci când părinții, din cauza bătrânețelor, ori încetând din viață, au lăsat pe frații mai mici fără ajutor. Frații sau surorile mai mari trebuie să îngrijească de cei mai mici întocmai cum au fost îngrijiți de tatăl și mama lor. În această privință, Sfânta Scriptură zice: „*iată ce este bun sau ce este frumos, numai a locuți frații împreună*“.

Frații trebuie să-și ierte greșelile, să se îndemne la fapte bune, să se încurajeze unii pe alții, să se poarte cu cuviință și politeță între ei, căci, acei cari se obișnuiesc cu purtări rău voitoare, ori necuviincioase cu frații, așa vor rămânea și către ceilalți oameni.

— În fine, frații să se poarte îndoit de delicat cu surorile

¹) Cartea poporului sau Drepturi și Datorii.

lor, căci, ele sunt dotate cu grații covârșitoare, cu sentimente mai nobile și mai delicate prin care revarsă seninătate și bucurie în toată casa. Prin acest dar ceresc, ele gonesc din sânul familiei relele dispozițiuni, moderează reproșurile și vorbele rele ce esădesea din gura părinților, dar în același timp fiind mai sensibile au nevoie să fie ferite de supărări, să fie mângâiate și consolată în suferințe, și de aceea frații sunt datori să le dea dovezi de respect, stimă, iubire și o delicată atențiune.

4. Datorii către părinți.

Revolta către tată și mamă este un păcat pentru suflet și o nenorocire pentru familie.
(Platon)

Școala virtuților se începe în căminul părintesc și nu putem prelinde că iubim patria, pe Dumnezeu și umanitatea dacă nu știm a iubi și respecta pe părinții care ne-au făcut creaturi ale lui Dumnezeu, ne-au făcut oameni, cetățeni.

Tata și mama sunt cei dintâi prieteni în viața noastră și o sfântă datorie ne obligă la recunoștință, respect, iubire și indulgență către ei.

Dragostea și respectul către părinți sunt instincte puternice înăscute în noi, cu toate astea marea intimitate în care trăim cu ei, ne face pe unii din noi să nu avem toată grija și atenția de a fi cu ei amabili și respectuoși. Trebuie însă să ne păzim de asemenea greșală și să ne purtăm cu ei în tot momentul cu acelaș respect și aceeaș delicată atențiune pe care o cer manierile frumoase și plăcute.

Sunt mulți cari cred că copii trebuie să se poarte în toată libertatea către părinți și să nu le arate nici o formă exterioară de delicateță, respect, etc., căci părinții sunt siguri de dragostea fiilor lor și n'au nevoie de asemenea forme delicate exterioare, pentru a li se proba iubirea fiiască. Trebuie să ne păzim de această interpretare greșită căci, pe deo parte, dăm exemple urâte, și de altă parte, nu ne vom putea deprinde cu manieri frumoase și plăcute dacă nu le vom practica chiar din sânul familiei, și chiar cu acei cari, din cauza iubirei ce au pentru noi, trec cu vederea aceste greșeli.

Dragostea către părinți nu este numai o datorie de recunoștință, ci, o datorie cerută cu strășnicie de buna cuviință.

Sunt cazuri foarte rari, când s'ar părea că părinții nu au dreptul la recunoștința copiilor, însă în asemenea cazuri trebuie să lăsăm considerațiile acestea și să ne gândim că lor le datorăm viața și că am fi infami dacă le-am arăta nepăsare sau necuviință. Afară de aceasta noi avem datoria de a mări fericirea și liniștea socială și dacă am necesti pe părinții noștri, am produce durere celor cari privesc această necinste și am da un rău exemplu către tinerii și copii cari din nerorocire ar fi în contact cu noi.

Cine cutează să fie cenzorii părinților lor, cum vor putea să fie caritabili și iubitori, către ceilalți membrii ai societății?

A pretinde cineva ca părinții, spre a fi respectați, să nu aibă nici un defect, să fie modele desăvârșite ale neamului omenesc, ar fi absurd și imoral. Noi înșine putea-vom oare zice că suntem fără defecte? Chiar când tatăl și mama vor fi departe de a avea sentimentele nobile și virtuțile ce avem noi, totuși suntem datori a chibzui lucrurile astfel ca să-i scuzăm, să le tănuim greșelile în fața altora și să prețuim calitățile lor cele bune, căci, dacă lucrăm astfel vom deveni noi înșine buni, pioși și generoși.

Vârsta înaintată a părinților îi duce la multe întristări și noi prin blândețe, vorbă bună și duioasă, prin delicată atențiune putem să aducem o mulțumire bine-făcătoare inimii lor.

Acestea sunt datoriile morale ale copiilor către părinți și se pot rezuma în trei cuvinte: *devotament, respect și iubire*.

Niciodată copiii nu vor putea plăti sacrificiile materiale făcute de părinții lor pentru ei, dar ori când vor putea să împlinească către ei datoriile morale, de mai sus și de aceea fiecare dintre noi să ne aducem aminte că: binecuvântările ce rostesc un tată și o mamă asupra unui fiu recunoscător, sunt sancționate întotdeauna de cerescul părinte.

Sfânta scriptură zice: „*respectă pe tatăl și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pământ*“.

Afără de datoriile copiilor către părinți, avem fiecare dintre noi datorii către părinții altora, respectându-i și noi tot așa precum îi respectă copiii lor. Dacă se întâmplă să găsim copii ingrați către părinții lor trebuie să încercăm a-i readuce la sentimente mai bune.

Sunt copii ajunși în pozițiuni frumoase căroră le este rușine a-și prezenta părinții care sunt muncitori, plugari, meseriași, etc. Noi avem datoria să aducem pe acești copii la

sentimente mai bune și să-i convingem că nu este rușine a prezentă pe părinții lor. Mulți dintre acești tineri cad în greșeala aceasta din cauza prejudecăților sociale, iar nu din cauza sentimentelor lor ce sunt destul de nobile. Noi trebuie să căutăm a sparge negura formată de aceste prejudecăți și a arăta acestor copii că valoarea li se mărește cu atât mai mult cu cât au știut să-și asigure niște pozițiuni frumoase cu toate că părinții lor nu au avut sau nu au aceste pozițiuni frumoase.

Când avem sub ordinele noastre subalterni este frumos să ne interesăm de sănătatea părinților lor, să le înlesnim ocaziile a se revedea cu părinții lor.

În certurile sau discuțiile cu camarazii, cu egalii și chiar în muștrările ce aducem subalternilor trebuie să ne păzim a insulta părinții acestora, a vorbi de viiile ori defectele părinților lor, căci, nu este nimic mai dureros decât fiorii ce trec prin inima copiilor când aud că li se insultă părinții.

5. Datorii către bătrâni.

Bătrânețea are dreptul la respect din partea tinerilor. În persoana fiecărui bătrân trebuie să vedem imaginea părinților noștri.

Vechii Spartani aveau o lege care ordonă tinerilor a se scula la apropierea unui bătrân, a păzi tăcerea când el vorbea, a-i face loc unde l-ar întâlni. La noi nu ordonă legea acest respect dar ni-l ordonă biserica și morala ca să-l practicăm, căci, este semnul cel mai frumos și mai sigur al unei minți luminate și al unui suflet curat și moral.

În acest respect este atâta frumusețe, încât aceea cari uită a-l practica, îl admiră văzându-l practicat de alții.

Cuvântul bătrânului trebuie ascultat ca al unuia care a trecut prin mai multe decât noi. Chiar când cecece spun bătrânii nu se potrivește cu teoriile moderne sau cu cecece am învățat în școli, nu trebuie să arătăm dispreț sau indiferență pentru cele spuse de ei, ci trebuie să fim delicați pentru a nu-i jigni. Afară de aceasta noi tinerii suntem entuziaști, avem încredere în orice teorie nouă și nu putem prevedea consecințele așa precum le pot prevedea bătrânii, de aceea, trebuie să ținem socoteală de părerile și experiența lor, chiar când acestea par în contradicție vădită cu ideia cea nouă.

Trebuie să fim indulgenți față de defectele fizice sau psi-

hice ce le au bătrânii din cauza etății înaintate, chiar când când aceste defecte ne-ar jigni câtva, căci, a reproșa bătrânilor niște defecte ce nu stă în putința lor să le îndrepteze, ar fi a le mări suferința cu dinadinsul.

Noi tinerii facem adesea greșala de a reproșa bătrânilor și strămoșilor că nu au fost destul de practici, că nu au știut să facă cutare ori cutare lucru, că tot ce au făcut a fost rău, și că numai ceea ce facem noi este bun. Această greșală trebuie să ne păzim a o mai face, căci, dacă astăzi nu ne place ceea ce au întocmit ei, nu însemnează că acele întocmiri nu au fost bune pe acea vreme, și nici că s'ar fi putut face mai bine în acea vreme.

Dacă au întocmit așezăminte ce nu ne plac azi, nu este un motiv că acele așezăminte n'au fost bune atunci, și nici nu avem dreptul a crede că atunci se puteau întocmi mai bine.

Dacă ei au întreprins războaie care le tânguim azi, oare nu vor fi avut ei atunci motive reale pentru acele războaie, pe care noi nu le putem aprecia ori judeca azi ?

Critica faptelor bătrânilor și strămoșilor noștri nu trebuie să fie aspră, ci, trebuie să arate numai partea bună a faptelor, mai bune.

Bătrânul *Caton* a zis :

„Cel mai greu lucru este acela de a face pe cei ce vor veni după noi, să înțeleagă și să justifice ceea ce s'a putut și nu s'a putut în timpul nostru.

Răul acesta de a critica aspru și fără socoteală faptele bătrânilor și predecesorilor este foarte înrădăcinat la noi în armată și cred că-mi fac o datorie spunând că dacă nu vom lupta a desrădăcina acest defect, în zadar vom lucra cinstit și bine în toate celelalte direcțiuni.

6. Datorii către fete și femei tinere.

Una dintre datoriile morale de căpetenie este aceea de a respecta reputațiunea și cinstea fetelor tinere și a femeilor căsătorite sau văduve.

Nici când suntem în apropiere de acestea, nici când suntem departe de ele, nu trebuie să vorbim sau să lăsăm a se înțelege fapte ce ar jigni reputațiunea și cinstea lor.

Din nenorocire sunt tineri și oameni mai bătrâni chiar,

cari nu respectă femeea și cari își fac un merit lăudându-se cu succese asupra cutărei sau cutărei femeii, care poate că este mai ușoară în societate dar care, cu toate astea, este foarte onorabilă.

Trebuie să ne obișnuim a nu da crezământ aceluia cari critică și bârfesc femeea; iar de altă parte noi înșine să ne păzim a nu atinge prin vorbă, manieri sau fapte, reputațiunea femeilor. Precum nu ne-ar părea bine să auzim sau să știm că s'a atins cineva de reputațiunea mamei, surorilor fiicelor noastre, tot așa trebuie să ne gândim că am face rău altora lovind în reputațiunea mamelor, surorilor sau fiicelor lor.

Când ne simțim atrași de frumusețea și calitățile cutărei fete, sau cutărei femeii trebuie să punem piedică acestei atracțiuni dacă nu suntem în pozițiune de a lua în căsătorie, sau, dacă prin aceasta am lovi în reputațiunea lor. Nu este bine să lăsăm pe o tânără fată să sperie în amorul nostru dacă nu putem să ne ținem de angajamentele luate. Aceiaș purtare trebuie să avem și către femeile măritate. Și fetele și femeile măritate pot foarte ușor să cadă în lanțul iubirei noastre dacă prin fel și fel de atențiuni, angajamente, jurăminte, etc., căutăm să le turburăm sufletul și mintea, dar trebuie să ne gândim că eroismul nu stă în asemenea cuceriri, ci, stă în aceea de a nu turbura fericirea și liniștea nici unei case, din contră, a contribui la mărirea acestei liniște fericiri.

Fetele tinere din cauza frăgezimei minții lor, din cauza sentimentalității lor, din cauza lipsei de experiență se încred ușor în vorbele și în jurămintele noastre. Adesea cad victime din cauză că însăși părinții lor se încred în vorbele noastre neînchipuindu-și că poate să fie cineva așa de mișel de a intra în casa lor pentru a-le necinsti și a le strică liniștea și fericirea. De aceea încă odată repet, trebuie să ne păzim de a inspira vre-un simțământ de iubire vre-unei fete pe care nu avem nici gândul, nici puterea de a o lua în căsătorie.

Aceiași atitudine trebuie să avem și pentru femeile măritate. Iată ce am găsit în această privință într-o scriere¹⁾:

¹⁾ „*Datoriile omului*“, traducere din franțuzește, de P. M. Georgescu în 1892. Tip. Gutenberg. Originalul este în italie-nește scris de Silvio Pelico și tradus în franțuzește în 18 ediții. Parte din datoriile arătate în acea carte m'au inspirat la înjgheburile unora din capitolele acestea.

„Ferește-te ca de o faptă din cele mai imorale de a răpi unui bărbat afecțiunea soției sale²⁾. Dacă el va fi demn de iubirea ei, perfida ta purtare va fi considerată ca o crimă chiar dacă bărbatul nu merită stimă, defectele sale nu-ți dau nici un drept de a degradă pe acea nenorocită ce se numește soția lui. Pentru soția ce a dat de un bărbat rău, nu rămâne nici o alegere: ea trebuie să se supună de a-l suportă și a-i rămânea credincioasă, cât legalmente este legată de el. Acela care sub falșa dorință de a o consolă o înduplică la un amor culpabil este un criminal egoist, și, chiar de ar crede că conduita lui ar fi pornită din un simțământ de compătimire, totuș, acea conduită va fi o compătimire închipuită, funestă, criminală. Inspirând acestei femei un simțământ de amor, nenorocirea ei se va mări; pe lângă chinul ce ea cearecă văzând că are un bărbat așa puțin vrednic de iubit, tu ai adăogat și truda de a-l urî în fiecare zi mai mult, iubindu-te pe tine. Mai adaogi poate pe lângă acestea, și gelozia bărbatului, cu toate chinurile ei; mai adaogi peste toate, și aceea sfâșietoare cugetare că ea este vinovată. O femeie rău căsătorită, nu ar putea găsi odihnă decât viețuind fără motive, de reproșuri, de imoralitate cu soțul ei, și oricine îi vorbește de liniște, sub alt înțeles, acela minte și o aruncă în dureri.

„Așa dar, pentru toate aceste femei cari ar fi devenit demne de aprecierea și de stima ta poartă-te astfel încât să nu faci să se nască în societate bănueli defăimătoare, din cauza prieteniei tale către ele. Fii rezervat când vei intra în vorbă despre ele, cu oamenii care și-au făcut un obicei de a judecă într'un mod umilitor. Unii ca aceștia în închipuirea ce-și fac despre alții, nu iau altă povață decât dela perversitatea însăși a inimii lor. Tălmăcitori greșiți ale vorbelor ce li se spun, ei dau un înțeles perfid celor mai simple cuvinte și faptelor celor mai inocente; ei visează mistere acolo unde nu sunt de fel“.

„Orice om care nu-și pune toată silința de a conserva neatinsă onoarea și reputațiunea unei femei, și care s'ar măguli, de un simțământ înjositor, cu ideia de a vedeă la dânsa vre-o slăbiciune pentru el, acela nu este la drept vorbind, decât un mizerabil care ar merita să fie gonit din orice societate modestă și cinstită“.

²⁾ Câte scandaluri de felul acesta nu se comit zilnic, și fără muștrare, din nenorocire, în societatea de azi.

7. Datorii către prieteni.

Prietenia este o legătură frățească între două sau trei suflete, niciodată mai multe, cari încetul cu încetul ajung a fi necesare unul pentru altul, cari găsească unul în celalt o perfectă înțelegere, ajutându-se și încurajându-se la fapte bune.

Prietenia curată se face numai între inimi virtuozose și de aceea nu trebuie să dăm numele de prieteni unor oameni a căror purtare este prea puțin sau chiar de loc virtuozosă.

Când doi trei oameni netrebniți se adună la un loc pentru a face fapte rele, a cleveți, a fură, a înșelă, a spionă, a trădă, etc., atunci nu este prietenie, căci aceștia nu se grupează pentru fapte bune ci pentru interese josnice și imorale.

Când profitul material va încetă sau când altă grupare va oferi avantaje mai mari, atunci fiecare din membrii unei asemenea grupări se vor înșelă, se vor cleveți, se vor fură și trădă între ei. Astfel observăm că ceea ce numesc ei prietenie este numai o grupare imorală.

De aceea trebuie să fim cu băgare de seamă la alegerea prietenilor. Să preferăm mai bine a nu avea prieteni decât să dăm numele de prieteni unor oameni cari nu merită acest nume și care doresc prietenia noastră numai pentru profitul lor personal și pentru a sprijini imoralitatea lor în buna noastră reputație. Prin această recomandațiune, adică de a avea multă rezervă la alegerea prietenilor, să înțelegem că nu suntem datori a avea bunăvoință către toți oamenii. Din contră, prietenia este tocmai un mijloc de a ne ajuta între noi pentru a face cât mai mult bine și a creia cât mai multă fericire celorlalți oameni, fără însă a-i socoti pe toți prieteni.

La școala prieteniei dăm avânt sentimentelor nobile, obișnuindu-ne a îngriji de soarta și de sănătatea fizică și psihică a altora, sau obișnuindu-ne a purta grije intereselor altora cu cari nu suntem legați prin interese materiale, ci numai prin sentimente altruiste superioare.

Sentimentele altruiste superioare ce se nasc între soți, între copii și părinți, între frați, surori și între rude se întâlnesc la școala prieteniei și de aci pornesc cu mai multă tărie și mai multă intensitate către societate, patrie și umanitate.

De aceea trebuie să știm că acela care nesocotește reli-

giunea, nesocotește familia, nu respectă pe părinți, acela care nu simte că este dator a îngriji de demnitatea sa personală, nu înțelege că este dator a onora patria prin energia și moralitatea sa, acela zic, fie el cât de inteligent, cât de talentat, cât de orator, cât de erudit nu are drept a fi numit prietenul nostru, ori câtă dragoste ne-ar arăta și oricât sacrificiu ar face pentru a obține prietenia noastră. Cum ne va respectă pe noi un om care nu respectă nimic din ceea ce îl înconjoară?

Când însă vom nemeri un prieten, atunci trebuie să-l onorăm cu sincera și nețărmurita noastră iubire, căci asemenea prietenie dă sufletului un avânt puternic înobilându-l apărându-l de apucături josnice. Prietenul căruia îi iertăm câte un mic defect poartă pentru noi stimă, iar acelaia căruia îi scoatem calitățile în evidență, îl abatem dela căi greșite, îl sfătuim, îi arătăm adevărata lui valoare, atunci când alții i-o întunecă sau el însuși nu o cunoaște, asemenea prieten devine devotat și recunoscător pentru toată viața, căpătând de aci puterea și dorința de a lucra înainte pentru dobândirea altor virtuți.

Așa se explică cum înaintează repede spre perfecțiune unii oameni cari erau departe de așa sentimente frumoase și care ar fi rămas pentru totdeauna despărțiți de calea bună dacă n'ar fi întâlnit în cale prieteni demni¹⁾.

*

Aristotel distinge trei feluri de prieteni: „*prieteni pentru desfătare, prieteni pentru interese și prieteni pentru fapte bune*“. Tot acest filozof zice că „cele două dintâiu nu sunt prietenii adevărate, pentrucă acolo cineva iubește pe celalt sau pe ceilalți pentru desfătare sau interesul său, și de aceea asemenea prietenii sunt supuse la schimbări și prefaceri“.

Așa dar, adevărata prietenie este numai aceea dintre oamenii virtuoși cari doresc deopotrivă binele lor ca și al altora. Negreșit că asemenea prieteni vor merge împreună la desfătare, ori își vor apăra împreună interesele, dar aceasta va fi o consecință a prieteniei dintre ei, iar nu un motiv de prietenie. Când desfătarea nu va mai fi, or când interesul va dispărea, ei tot vor rămânea prieteni, căci vir-

Notă.—Eu am avut noroc de asemenea prieten și lui îi dedic aceste rânduri. Numele lui este scris în inima mea și nu îndrăznesc să-l scriu aci, de teamă să nu fiu bănuț că-l lingușesc: este superior în grad.

tutea va produce desfătare sufletească chiar fără desfătări exterioare, sau interes materiale.

8. Datorii către săraci și către suferinzi

1. Oamenii ajung săraci fie din cauza boalelor sau altor cauze nenorocite, fie din cauza lenei, fie din nechibzuire. Pe cei dintâi trebuie să-i ajutăm materialicește, cât mijloacele ne permit; iar în cazul când nu putem să-i ajutăm materialicește trebuie să ne silim a-i recomanda altora cari pot să le vie în ajutor pentru a le îmbunătăți soarta.

Dar, dacă avem datoria de a ajuta, a îngriji, ori a susține pe acei dintâi, avem însă mai mare datorie de a înlătura, desprețui și a ocărî pe cei săraci din cauza lenei. Sunt mulți săraci cari cerșesc pe stradă sau se vaită de sărăcie fără însă a face ceva ca să scape de această stare, ba, din contră, recurg la fel de fel de minciuni, schimonosituri, etc., pentru a scoate hrana fără a munci. Din categoria acestora fac parte și cei cari nu cerșesc, dar îi vedem și îi auzim mereu vaitându-se că n'au de lucru, nu pot câștiga, etc.; dar nici nu fac încercări și sforțări pentru a porni la o treabă oarecare. Ajutând pe aceștia încurajem lenea care este cea mai mare piedică a progresului.

Trebuie însă de a fi cu multă băgare de seamă pentru a nu greși să desprețuim, să ocărâm sau să nu ajutăm pe un sărac care s'ar găsi în această situațiune din cauze independente de voința lui.

În fine, pe cei săraci din cauza nechibzuirii lor, adică din cauza luxului, pornirilor instinctive, patimilor, etc., trebuie să-i ajutăm prin povețe, îndemnuri și chiar cu ajutorul material, căci aceștia au posibilitatea să se corijeze. Dar este foarte prudent a nu-i ajuta cu mai mult decât prisosul puterii noastre materiale, căci o a doua greșală a acestora ne-ar aduce și pe noi în aceiaș lipsă.

Exemple se găsesc chiar între noi: girul sau bani împruțuți camarazilor luxoși, cheltuitori, jucători de cărți, vițioși, etc., a pierdut și pe cel ajutat și pe ajutător. Se aduce mare serviciu unui camarad când nu-l împruțuțăm și nu-l girăm dacă îl știm că din cauza nechibzuinței se găsește în sărăcie.

Pe suferinzi de diferite boale avem datoria a-i încuraja, a le spune cuvinte de mângâiere, a le procura medicamente

când sunt mai săraci, a le da informații, în fine a face tot ce ne stă în putință pentru a le micșora suferința.

Sunt suferințe morale pe cari dacă nu avem puterea a le curmă, avem datoria a nu le mări. Așa de exemplu: nu trebuie să amintim nimănui de fii neascultători, de durerile, nenorocirile sau de pierderile ce au suferit, nu trebuie să batjocorim sau să desprețuim pe oamenii cari fără voia lor au pierdut diferite bunuri, nu trebuie să amintim suferințele unui soț nenorocit, în fine trebuie să evităm orice discuție sau împrejurare ce ar putea mări suferința morală a cuiva.

Dar afară de suferințele de natură materială, ori suferințele morale descrise aci, mai sunt un fel de suferințe nervoase asupra cărora trebuie să procedăm altfel decât cum arătarăm mai sus. De exemplu: maniacii cari se plâng și se jelesc într-una despre boalele și suferințele lor, le vom face mai mult rău dacă îi vom compătimi, căci ei tocmai de boala compătimirii suferă. Cu aceștia trebuie să fim indiferenți. Cu o mică aluzie, o zeflemă, etc. le facem mai mult bine decât cu compătimirea.

Tot așa trebuie să ne purtăm cu hipohondrioșii, cu nerăbdătorii, cu maniacii, etc.

Către aceștia avem o singură datorie: a nu ne supăra când din cauza boalelor lor nervoase ne fac nepolitețe, dar trebuie să le reamintim sau să le adresăm aluzii când se ivește un moment favorabil din care ar putea să tragă folos bolnavul.

9. Datorii către persoane de diferite naționalități.

Să nu desprețuim pe oamenii de alte naționalități, să nu batjocorim limba, credința, obiceiurile și datinile lor; dar să pretindem ca ei să ne respecte în acelaș mod. Cu alte cuvinte să ne purtăm cu oamenii de diferite naționalități întocmai cum zice proverbul: „*Te respect ca să mă respecti*”.

Străinii, veniți în țara noastră trebuie să fie bine primiți, întocmai ca musafirii veniți în casă, dar precum nu permitem musafirilor să critice casa, așternutul, mâncarea, obiceiurile noastre, etc., tot așa nu trebuie permis străinului a ne critica starea economică a țării, starea noastră culturală, comunicațiile, instituțiile, așezămintele, etc. Prin aceasta nu înțeleg a da cu parul în capul acelor cari își permit asemenea critici, căci nici pe musafirii obraznici nu-i luăm

la bătaie, dar înțeleg că prin atitudinea corectă și demnă, prin orice alt mijloc legal și permis de bunele manieri, să aducem pe acel străin la sentimente mai bune sau să-l facem a înțelege că nu ne convine și nu permitem să fim criticați în casa noastră.

Să nu cădem însă în greșala de a crede că străinii nu trebuie să vie să locuiască în țara noastră, ci, trebuie să observăm numai ca ei să nu creadă ori să lucreze astfel ca și cum noi am fi datori să-i ținem, să le dăm tot ce le trebuie, să-i respectăm, etc., iar ei să ne trădeze, să ne jefuiască ori să nesocotească respectul ce datorește pentru găzduirea ce le dăm.

Avem datoria să dăm cu dragoste străinului informațiile ce ne cere și să-l călăuzim când se găsește încurcat în vre-o afacere. Trebuie să ne păzim însă a spune străinilor ceva despre armele, fortificațiile sau diferitele măsuri luate de statul nostru, pentru apărarea țării sau a conaționalilor noștri aflați prin alte țări.

De asemenea trebuie să ne păzim a critica în fața străinilor moravurile noastre politice, morale sau ori ce alte defecte sociale, căci, dela străini nu trebuie să așteptăm nici îndreptare, nici consolare, ci din contră ei se bucură de relele ce bântue la noi și caută să profite de ele. Nici nu trebuie să ne laudăm, să exagerăm calitățile neamului nostru în fața străinilor, căci, lauda nu ridică neamul precum nu ridică nici pe individ.

Ceeace ne ridică în fața străinilor cari trăesc în țara noastră este aceea ca ei să vadă că: ne îndeplinim cu punctualitate și energie activitatea zilnică, că negustorul, funcționarul, profesorul, militarul, lucrătorul, preotul, etc., își face cu dragoste îndatoririle personale, familiare, sociale și patriotice, că ne respectăm unii pe alții, respectăm legea, respectăm în fine tot ceea ce face cinste: nouă, familiei, neamului și țării. Când străinii ne vor vedea astfel, nu va fi nevoie să le mai spunem nimic din gură, căci vor înțelege ei mai mult decât le-am spune noi despre ce suntem și ce vom fi.

CAPITOLUL IV.

1.—Datorii către lege. 2.—Datorii pentru dezvoltarea și întărirea sentimentului național: puterea sentimentului național. Ce au făcut și ce fac alte popoare pentru educația patriotică. Indemnuri pentru noi. La străini moarte și sclavie aflăm. 3.—Datorii către limbă, obiceiuri, tradiții și credință. 4.—Datorii către profesie. 5.—Datorii către științe și arte. 6.—Datorii către armată. 7.—Datorii către umanitate.

1. Datorii către lege.

Legea este regula scrisă și impusă tuturor în scopul de a se asigura utilitatea comună. Suntem datori să ne supunem legilor și să veghem ca ele să fie respectate și executate pentru a se asigura cât mai mult utilitatea comună. Această utilitate comună este de trei feluri: a) *materială*, b) *suilească*, c) *a diferitelor instituții*.

a) Legile pentru utilitatea comună materială se numesc „*legi civile*“. Aceste legi au pornit din nevoia ce au simțit oamenii de a se solidariza pentru a dobândi siguranța proprietății lor.

Prin proprietate nu trebuie să înțelegem o fâșie de pământ pe care suntem stăpâni, ci trebuie să înțelegem orice ocupațiune fizică sau intelectuală prin care ne asigurăm existența materială. Magistratul, profesorul, ofițerul, inginerul, doctorul, avocatul, scriitorul, muncitorul, etc., este proprietar pe profesia sa precum proprietarul este pe pământul său, pe plugul, pe boii săi, etc.

Membrii solidarizați și-au impus între ei oarecari datorii și drepturi în scopul de a se garanta siguranța acestor proprietăți.

Omul nu a putut progresa până ce nu s'a solidarizat cu semenii săi.

Acolo unde simțul solidarității lipsește nu poate să fie sau să se obție progres.

Rostul legilor civile este tocmai acela de a prevedea toate condițiunile prin care se poate garanta solidaritatea necesară progresului.

Însă obligațiunile acestor legi sunt impuse la evoluțiuni din cauza progresului științific, din cauza progreselor culturale și din cauza variațiunii condițiunilor de trai. Din aceste cauze o parte din membrii solidarizați duc o luptă continuă contra legilor actuale și cer schimbarea lor cu altele noi mai bune și mai practice. În fața acestei lupte, cădem mulți în greșeala de a crede că nu trebuie să ne mai supunem legilor în vigoare. Trebuie însă să înțelegem că o lege în vigoare chiar cu oarecari defecte, este mult mai folositoare și mai necesară bunului mers al progresului decât dacă nu vom avea nici o lege. De aceea suntem datori să ne supunem legilor până în momentul când ele sunt înlocuite cu altele.

Pentru a se putea înțelege mai bine importanța acestui sfat, iau următoarea comparație din *Payot*: „*Legile sunt pentru noi ceea ce sunt zăgazurile pentru Olandezi. Precum acele zăgazuri apără pe Olandezi contra inundațiunilor și ravajelor acestor inundații, tot așa legile ne apără contra tuturor dușmanilor din afară și tuturor instințelor și pohnirilor rele dinăuntru. Acei care nu se supun unei legi în vigoare pe motivul că este defectuoasă și că trebuie schimbată ar face aceeaș greșeală ca Olandezii cari ar rupz zăgazurile actuale înainte de a face altele*“.

Spusei mai sus că suntem datori nu numai a ne supune legilor dar încă a observa ca legile să fie respectate și executate de alții. S'ar putea zice că noi avem numai datoria de a ne supune legilor, iar nu și pe aceea de a observa executarea lor. Negreșit că acesta este idealul moral și economic la care trebuie să ajungem, însă, azi o bună parte din oamenii necinstiți știu să-și ascundă faptele nelegale și o parte din agenții însărcinați a observa stricta supunere la legi fac abuzuri și tovărășii necinstite cu delieventii, de aceea sunt cazuri când noi ca particulari, avem datoria să intervenim și să demascăm faptele cele necinstite și nelegale. O singură

condițiune se cere: denunțarea noastră împotriva nelegalităților, hoției, crimei, imoralității, etc., să fie lipsită de orice patimă josnică și nebănuită de vre-un interes personal. Afară de aceasta denunțarea să fie fățișe, iar nu anonimă.

b) Legile pentru utilitatea comună sufletească se numesc „legi divine“.

Odată cu obligațiunile pentru asigurarea utilității materiale s'a prevăzut—în legile civile—și oarecari obligațiuni morale pentru a se asigura utilitatea comună sufletească, dar desăvârșirea acestei utilități nu se poate îndeplini de către legile civile fără ajutorul legilor divine.

Numai „legile divine“ pot să asigure omenirii pacea sufletească, susținându-i energia în luptele atât de variate și câte odată atât de dureroase, pentru utilitatea comună materială.

Legile divine sunt eterne și adânc săpate în conștiința omului. Aceste legi au împins pe om dela creațiune să cerceteze și să deosebească „binele“ de „rău“ și „dreptul“ de „nedrept“. Aceste legi au servit omului ca reguli de activitate încă de când nu existau legile civile.

Vechiul testament coprindea prescripțiuni cari se refereau și la viața de Stat adică la legile civile, însă, Isus, a dat la oparte aceste prescrieri și a propovăduit omului numai povești și porunci morale, iar în ceea ce privește legile civile a zis: dați Cezarului ce este al Cezarului adică: supuneți-vă legilor Statului din care faceți parte.

Legile divine ale religiunii creștine grăite omului prin fiul lui Dumnezeu, constituiesc legea evanghelică din care s'a exclus ceea ce se referea la prescripțiunile civile lăsând numai legile eterne ale moralei și adevărurile relative la dogmele credinței.

Prin învățăturile creștine omul poate să fie cetățean bun și drept, în orice parte a lumii s'ar afla, sub orice formă de guvernământ ar fi, orice poziție socială ar avea, orice bucurii sau dureri ar întâmpina.

Prescripțiunile din legea evanghelică creștină s'au răspândit în omenire prin Apostoli și succesorii lor, devenind obligatorii numai prin puterea adevărului moral coprins în ele, și, aducând la calea dreptății și a voinței lui Dumnezeu sute de milioane de oameni răătăciți.

Datoriile morale sociale prevăzute în legea evanghelică,

le-am trecut în diferite capitole ale acestei lucrări, alăturând la ele și teoriile științifice sau prescrierile din legile civile relative la educațiunea noastră morală.

c) Să vedem acum ce înțelegem prin *legi pentru utilitatea specială a instituțiilor*.

Afară de legile civile și divine la care trebuie să se supue cetățeanul în orice stare și situație s'ar află, mai sunt legile speciale ale fiecărei instituții. La aceste din urmă legi sunt obligați să se supue numai membrii cari fac parte din aceeași instituție. Aceste legi constituesc „*disciplina instituției*”. Așa instituția clerului, a școalelor, a justiției, a armatei, etc., au legi speciale cari constituiesc la un loc disciplina lor.

Prin aceste legi disciplinare se asigură legalmente bunul mers al instituțiilor, se stabilesc raporturile de autoritate, atribuțiuni și relațiuni ce trebuie să existe între șefii și subalternii aceleiași instituții și se prescriu sancțiuni pentru îndeplinirea sau ne-îndeplinirea prescrierilor disciplinare.

Sancțiunile contra abaterilor disciplinare sunt cu atât mai severe cu cât viitorul țării este mai mult legat de buna stare a instituției. De exemplu: sancțiunile pentru abaterile dela îndatoririle polițienești sunt mai puțin aspre decât sancțiunile pentru abaterile dela îndatoririle militare.

Așa se explică pentru ce sancțiunile pentru abaterile dela îndatoririle militare sunt mai aspre decât sancțiunile pentru abaterile dela oricare alte instituții ale patriei.

Așa ar trebui să fie privită disciplina militară de către oricare bun patriot și de către oricare membru al instituției militare și astfel să se înțeleagă necesitatea codului de justiție special militar.

Numai așa, cei dintâi nu se vor mai mira când pedepsele militare se vor aplică cu severitate, iar cei de al doilea nu vor face nici o concesie pentru abaterile dela îndatoririle militare.

Datoriile cetățenilor către legile disciplinei militare sunt acelea de a educa pe copiii lor—viitorii oșteni—cu dragoste pentru instituția militară și cu încredere în conducătorii acestei instituții; iar datoria noastră ca conducători este să îndeplinim cu o sfântă grijă îndatoririle ce ni se impun de disciplina militară; iar ca educatori să întrebuițăm toată puterea noastră intelectuală și sufletească pentru a face pe subalternii noștri să execute îndatoririle militare din dra-

goste, pentru cauza mare a acestei instituții și din respectul
ce le vom inspira noi prin exemplul și prestigiul nostru: iar
nu cum se făcea până acum, prin puterea fricei de rigorile
disciplinei militare.

*

Ca încheiere asupra datoriilor către legi, nu găsesc alt sfat
mai bun și mai potrivit țării noastre decât următorul, spus
din tot sufletul și din toată convingerea: „*pentru numele
lui Dumnezeu, să nu mai schimbăm așa des legile țării și
mai ales legile instituției militare, căci, pe țara asta n'au
adus dușmanii atâtea rele câte am adus noi prin schimbarea
prea deasă a legilor*“.

2. Datorii pentru dezvoltarea și întărirea sentimentului național

Cea mai de căpetenie datorie de patriot este: a lucra din
toate puterile pentru dezvoltarea și întărirea sentimentului
național. Nu există dușmani atât de puternici și atât de
mari ca să poată distruge un popor în care conștiința na-
țională este formată, adică un popor care își cunoaște indi-
vidualitatea și origina, își cunoaște forțele, drepturile și
datoriile. Din această conștiință națională se naște „*uni-
tatea de voință și de aspirațiuni*“ a poporului, sau, „*unitatea
în cuget și în simțiri*“ cum ziceau marii patrioți *Heliade Ră-
dulescu și Andrei Mureșanu*.

Chestiunea conștiinței naționale, a dezvoltării și întăririi
sentimentului național, fiind în strânsă legătură cu cariera
armelor, și privindu-ne de aproape ca educatori ai națiunii
trebuie să o cunoaștem în toate amănuntele ei. Pentru aceasta
reproduc următoarele trei paragrafe (a, b și c) relative la
conștiința și sentimentul național, din lucrările de „*educație
și învățământ*“ ale d-lui *G. N. Costescu*¹⁾.

a) *Puterea sentimentului național*. Un popor tânăr
ca al nostru și dușmanit din toate părțile, trebuie să
fie întărit prin sentimentul datoriei și iubirii către
țară și neam.

In istoria popoarelor, avem destule pilde strălucite,
în această privință.

Cinci milioane de Cehi strănși din toate părțile de

¹⁾ Sper că autorul nu se va supăra și că cititorul va avea
răbdare să citească aceste paragrafe.

puterea Germaniei și Austriei, persistă în speranțele lor patriotice. De trei secole și mai bine luptă Germanii și Austriicii să-i nimicească. Nimic însă nu i-a putut dezorganiza. Cehii conștienți de origina lor, luptă cu izbândă în mijlocul oceanului de Germani.

De șapte sute de ani, Englezii puternici, biruitori și culți, luptă să stingă națiunea Irlandeză și neconținut se isbesc de forța de rezistență a acestei națiuni în care sămânța naționalismului—aruncată de poeți și învățați—crește și fecundează. „Insula Irlanda, masacrată și gemândă, a cărei inimă sângerează de veacuri sub călcâiul opresiunii britanice, manifestă mereu ura sa implacabilă și dorul din ce în ce mai mare de libertate. Ea își arată aceste sentimente prin cântece războinice pline de revoltă, prin cortegiuri în care se desfășoară drapelul negru, funebră emblemă a sufletului său coprins de doliu.

Cnutul rusesc n'a fost destul de tare să înăbușe aspirațiunile naționale ale Finlandei și să contopească cele două milioane și jumătate de Finlandezi în muscălimea colosului nordic. Conștiința națională umple pe micul popor al Finlandei de vigoare și de curagiu în luptele ce duc pentru câștigarea libertății pierdute, fără să se teamă de biciul de foc al despotismului, ce se învârtește deasupra capului său. Când i s'au suprimat legile particulare, preoții finlandezi au celebrat serviciul de doliu, femeile umblau pe strade îmbrăcate în doliu ca văduvele și orice serbare, orice petrecere eră suprimată.

În Transilvania unde cultura națională și-a făcut drum, Românii au îndurat toate opresiunile, și tirania maghiară n'a putut face multe victime de renegați.

Nici torturile, spune d. *Delavrancea*, nici țapa, nici muchile de stânci, nici roata cu care erau frânți cu sau fără lovitura muchei de topor, nici aspectul înfiorător ale drumurilor, presărate de cadavre, nici ciopărtirea și împrăștierea în toate orașele a bucăților din trupul martirilor lor, nu au intimidat și supus pe poporul român.

Și Românii de peste Carpați și Finlandezii și Cehii, și Irlandezii sunt exemple mărețe în istoria omenirii, care trebuie să se convingă, că un popor nu pierie când conștiința de neam este aprinsă în sufletul său.

b) *Ce au făcut și ce fac alte popoare pentru educația patriotică. Indemnuri pentru noi.*

Din cele mai depărtate veacuri, popoarele—pătrunse de puterea sentimentului național—au căutat să desvolte în tinerețe iubirea de țară, mai presus de oric. Istoria educațiunei ne prezintă numeroase exemple.

La Spartani, ideea de patrie eră așa de desvoltată, încât mama, fiind covârșită totdeauna și pretutindeni de iubire către odorul ei, pornindu-și copilul la luptă, îi ură: *s'au victorios s'au mort; învins niciodată*“.

Spre a oțeli virtuțile civice ale tinereții, Spartanii organizară celebrele lor coruri, în care grupa bătrânilor aleși de oparte cântă: „*Noi am fost odată tineri, viteji și curajoși*“. Glasul tinerilor de alături răsună: „*Noi suntem acum; cei mici să ia aminte*“. Corul copiilor le răspunde: „*Și noi vom fi viteji, ne legăm să vă și întrecem*“.

Atenianul la vârsta de 18 ani, când ajunge soldat, îngenuchia în fața altarului, jurând: *să lupte până la cea din urmă picătură de sânge pentru patrie, spre o o lăsă urmașilor mai întinsă și mai puternică de cum au găsit-o*.

Dacă revolta către tată și mamă este un păcat; revolta către patrie este o crimă, zicea Platon.

Când Grecii și Romanii pierdură virtuțile civice, înclinarea de a se jertfi după idealul ce făcuse mărirea patriei lor căzură, când Polonii pierdură dragostea de patrie, care închegase în neamul lor un puternic regat, căzură.

În urma atâtor pilde, astăzi popoarele—dela cele mai mari, mai puternice, mai culte și cu tradițiuni istorice, până la cele mai mici și mai noi—luptă să deștepte conștiința națională prin școale, prin serbări ad-hoc, prin reviste și broșuri, prin conferințe, prin monumente, în care se simbolizează faptele glorioase, etc. Putem spune că nu este o țară astăzi, în care principiul de naționalitate să nu se afirme cu putere. Multe din statele culte își răcoresc sufletul aprins de văpaia șovinismului, ridicând în slăvile cerului tot ce este al lor, și înegrind tot ce este străin.

Dela cele ma inimi până la cele mai puternice, statele se închid între zidurile celui mai îngust egoism național.

Germanii nu se inspiră în cercetarea trecutului decât de dragostea pentru Germania lor. Noi profesăm aci că știința n'are patrie; Germanii susțin fără ocol teza opusă. Este fals, scrie *Giersebrecht*, un istoric al lor, că știința n'are patrie; știința nu trebuie să fie cosmopolită ci națională; ea trebuie să fie germană. Toți Germanii au un cult pentru patria lor și ei înțeleg cuvântul patrie în adevăratul lui înțeles; este Vaterland, terra patrum, pământul străbunilor, este țara așa cum au avut-o și au făcut-o strămoșii lor. Ei iubesc acest trecut, îl respectă și vorbesc de dânsul ca de un lucru sfânt. Ei admiră până și barbaria strămoșilor. Ei sunt plini de venerațiune în fața legendelor sălbătice și grosolane ale poemei *Niebelungilor*. Toată această antichitate este pentru dânsii un obiect de credință puternică. Mai toți urăsc regimul vechiu dar această ură în loc de a se îndreptă la ei în contra Germaniei, se exaltă în contra străinilor. Când vor ca să atace regimul feudal, ei aruncă toate blestemele în contra feudalității franceze. Când vor să atace monarhia absolută, ei

se năpustesc asupra lui Ludovic al XIV cași cum principii germani, mari și mici n'ar fi fost niște despoți. În loc să condamne netoleranța germană, ei conșamnă revocarea edictului de Nantes.

Istoricii germani sunt foarte severi pentru străini. Grecii, zic ei n'au avut niciodată sentimentul poetic în acelaș grad ca rasa germană. Față de Roma, care a comis în vechime păcatul de a fi întârziat invazia Germanilor și în evul mediu de a pune stavilă pofțelor imperiale, ei sunt foarte puțin indulgenți. Erudiția lor este fără milă față de Franța și Polonia. Ei demonștră că aceste două națiuni trebuie detestate, că în caracterul lor este numai: ambiție, ușurință, deprinderi rele, corupție, că totdeauna au fost perfide și desfrânate și că Franța trebuie suprimată în folosul Prusiei.

Și ce înrăurire a avut această istorie asupra sufletului german, se poate vedeà din faptul că *Bismark* mulțimea istoricului *Henne Sybée* că i-a dat un mare sprijin prin scrierile sale istorice, spre a afirmă unitatea morală și politică a Germaniei.

Învățământul german, spune *Bréal*, armează pe școlari nu numai pentru lupta vieței, ci și pentru rășboiul istoric dintre națiuni și dintre rase; iar un profesor german își face astfel profesia apostolului său: „să deșteptăm în copil o mândrie conștientă de a fi un fiu al națiunei germane și nu al alteia; el trebuie să-și întemeeze fericirea în ideia de a trăi după exemplul nobililor săi strămoși, și cată să-și propue a nu degenerà dintr'o rasă care și-a afirmat drepturile dinaintea lui Dumnezeu și a lumii“.

Tot acolo tinde și învățământul francez. În cărțile lor de istorie universală întocmite pentru școală, ei vorbesc numai de Franța și de Francezi și puțin de neamurile cu care ei au venit în atingere; celelalte popoare trăesc pentru evul francez, în obscuritate și izolare.

Lavisse, scriitor de merit în cărțile sale pentru cursul primar, iată ce spune copiilor: suferințele trecutului ne învață că nu trebuie să iubim pe acei care ne urășe, că înainte de toate și mai presus de orice cată să ne iubim Franța, patria noastră scumpă și apoi umanitatea¹⁾

Până și Bulgarii în zorul lor de a propaga naționalismul, nu numai că exaltează actele lor de curagiu și de patriotism, dar pun în mâinile școlarilor cărți de istorie în care isprăvile lui Alexandru cel Mare le dau ca făcute de Bulgari. Ei au fost, zic cărțile de școală bulgărești, stăpânitorii Asiei Mici, ai Peninsulei Balcanice, ai văii Dunărei și ai coastelor Mării Negre până la gura râului Don. Într'o epocă posterioară, Grecii forțară o parte a locuitorilor să adopte limba elenă, fondul po-

¹⁾ Alfred Fouillée, op. cit. p. 287.

pulațiunii însă a rămas tot bulgar pe toată Peninsula până la Termopile... Bulgarii sunt adevărații strămoși ai puternicei rase slave¹⁾.

„Învățătorul român caută să-și îndoiască ardoarea când e vorba de glorificarea patriei înaintea minților fragede. În această privință, găsesc pline de înțelepciune și de patriotism, cuvintele următoare ale d-lui ministru, *Spiru Haret*, pe care le culeg dintr'o circulară a sa, adresată corpului didactic²⁾: „Căutați a face pe elevi să prețuească evenimentele mari ale istoriei noastre mai mult decât pe acele din istoria altor popoare; să se convingă că strămoșii lor au fost eroi, că au luptat și și-au vărsat sângele, ca să conserve țara care îi adăpostește astăzi; redeştepțiți în inima lor aceeaș aprinsă iubire de țară, ca urmași ai acelor mai eroi. Siliți-vă a-i convinge că țara lor este cea mai bună țară, că neamul este cel mai viteaz, cel mai nobil, cel mai energetic din toate neamurile. Nu vă temeți că veți cădea în esces pe calea aceasta; ori cât de departe veți merge, cu atât mai bine va fi. Căutați încă a face să între adânc în mintea tinerilor, că epoca în care trăim este una din cele mai mari din istoria noastră; că Suveranul nostru este unul din cei mai mari din câți au ocupat până acum tronul țării; că nici odată poporul român nu a avut mai bine cunoștința exactă a valorii sale; că niciodată nu a dat într'un timp așa de scurt, mai multe și mai mari dovezi de vitalitate și de pricepere; că niciodată nu a avut o poziție mai înaltă între popoarele Europei, decât aceea pe care și-a câștigat-o în această din urmă jumătate de secol, prin vitejia și înțelepciunea Lui. Luptați pentru a nu lăsa să prindă rădăcină la dânșii deprinderea de a găsi rău tot ce văd și tot ce-i înconjoară în țara lor“.

Combateți din toate puterile tendințele unei școale nenorocite, care lucrează pentru a distruge în sufletul lor orice avânt generos și orice încredere în oameni și instituțiile țării, iarbă veninoasă care paralizează tocmai ceace face puterea și bucuria tinereței: *credința în bine*³⁾.

c) *La străini moarte și sclavie ailăm.*

În trecut, de nenumărate ori s'a semnat procesul verbal de moarte al naționalității noastre. Voințe sănătoase ne-au întors de pe drumul durerosului calvar; mulțumită patriotismului lor, am ridicat capul din umbra care ne oprea vederea și am revăzut soarele libertății. Inconjurați de popoare cu dușmane aspirațiuni,

1) Citat de d. profesor Rădulescu-Motru în *Noua Revistă Română* din cartea asupra Macedoniei de dr. Cleanthes Nicolaides. Editura franceză, pag. 146-147.

2) Cele se se zice pentru profesori sunt perfect aplicabile pentru noi educatorii militari.

3) *Istoria* de Victor Duruny, vol. I, pag. 456.

cerul țării se arată negru și posomorât în viitor și singura scăpare este deșteptarea conștiinței naționale și iubirii de neam. Când un popor întrunește aceste două însușiri—și faptele o dovedesc—soarele libertății nu apune după teritoriul său.

La străini nu găsim nici o scăpare. Protecțiunea străinului—spunea *Filip*, Regele Macedoniei, apelând la Greci să lupte în potruva Romanilor—este ca umbra acelor arbori care omoară tot ceea ce acoperă¹⁾.

Apriga ură cu care străinii au urmărit neamul nostru în decursul atâtor veacuri, vârtejul de suferință și de adâncă descurajare—prin care el a trecut—nu ne îngăduie să ne odihnim vrăjiți de dulcea perspectivă că cei de peste graniță ne vor întinde mâna de ajutor.

Am fost zidul creștinătății de care s'au sfărâmat în trecerile lor, nenumărate ordii ale păgânătății; am fost zidul neclintit ce a oprit învingerile sălbaticilor cohorte musulmane, care aveau drept țintă cotropirea Europei... Care a fost răsplata noastră pentru atâtea lupte crâncene? Numai prestigiul istoric, căci sângele vărsat pentru Europa este acoperit cu o neagră uitare. Adâncă pildă că pe nădejdea și pe ajutorul altora, să nu caute în zadar a se rezemă suferitoarea omenire“.

Am reprodus aceste paragrafe din lucrarea d-lui *Gh. N. Costescu* fiind că tot ceea ce zice d-sa pentru profesori este perfect aplicabil pentru noi ofițerii, ca educatori ai poporului. Invățătorul, preotul și ofițerul au acelaș rol și se servesc de aceleași mijloace când e vorba să desvolte și să întărească conștiința națională și sentimentul corespunzător. „O armată nu poate să aibă putere morală dacă-i lipsește noțiunea patriei și a patriotismului, dacă n'are entusiasm pentru realizarea idealelor de integrare națională căci, fără aceasta puterea ei morală cade și se anulează...“.

„Pentru armata noastră alături de ideea patriei și a patriotismului trebuie pusă și ideea care se naște din patrie și patriotismul ce se întinde spre granițele gândurilor și visurilor noastre. Avem, slavă celui de sus, o țară română, dar tricolorul nostru nu acoperă încă tot neamul românesc. Nu-l acopere, dar să tăcem și să nu uităm că alături de ideea de patrie și de patriotism să săpăm adânc, și tot mai adânc, în creerul nostru de român, ideea de națiune și naționalism¹⁾“.

¹⁾ Patriotul Costache Negri, într'o cuvântare ținută în 1889 la Paris, în mijlocul emigraților. Vezi în „*Revista Nouă*“ din 1889, pag. 324, articolul d-lui Papadopol Calimach, membru al Academiei Române.

¹⁾ D. general Hêrjeu. „Disciplină, doctrină, inițiativă“, p. 20.

În paragraful ce urmează arăt elementele sufletești pe cari trebuie să se rezeme educațiunea națională pentru masa poporului nostru.

3. Datorii către limbă, obiceiuri, tradiții și credințe.

Un om cu o credință este o putere socială, egală cu nouăzeci și nouă de oameni cari n'au decât interese.

(Stuart Mill)

Sunt multe tratate de morală ce duc luptă de moarte contra obiceiurilor, tradițiilor și credințelor, unele chiar contra limbei materne, pe motiv că acestea împiedică progresul ținând pe om înlănțuit.

Negreșit că dacă ne-am ținea de obiceiurile, tradițiile și credințele veche în ceea ce privește comerțul, industria, agricultura și științele, ar fi un rău căci n'am putea ținea piept cu celelalte națiuni cari au adoptat toate mijloacele moderne pentru producție și progres, dar nu trebuie să amestecăm acestea cu obiceiurile, tradițiile și credințele morale, cari au tocmai tendința inversă decât cele de sus; adică a ne deosebi sufletește de celelalte națiuni.

Dacă n'ar fi fost limba, obiceiurile, tradițiile și credințele încă din timpul năvălirilor barbare nu ne-am fi putut deosebi de barbari și am fi fost contopiți la olaltă cu ei precum s'au contopit Bulgarii cu Slavii.

Aceste patru elemente ne-au servit ca să ne adunăm când barbarii reușeau să ne despartă și să ne grupăm când trebuie să le facem piedică. Dacă lăsăm la o parte legăturile de sânge al rasei, care este o forță nedestructibilă, și dacă alături de „limbă“, „obiceiuri“, „tradiție“ și „credințe“ punem și „pământul țării“ atunci găsim cinci elemente ce au dat naștere sentimentului național și patriotic adică acelei puteri ce ne unește pe toți într'o voință și o dorință, într'un cuget și o simțire națională.

Chiar dacă dispar unele din aceste elemente, tot nu dispăre sentimentul național și patriotic, căci, din fiecare element (limbă, obiceiuri, tradiții, credință, pământ) pornește câte o rădăcină cu sevă la sentimentul național și precum pomul nu se usucă dacă nu i se taie toate rădăcinile, tot așa sentimentul acesta nu va dispărea decât odată cu ultimul din aceste cinci elemente.

Ungurii au ocupat pământul Transilvaniei, cu toate acestea rămas Românilor de acolo, limba, obiceiurile, tradițiile și credința pe care nu le-a putut-o smulge și pe care zi cu zi se încearcă în zadar să le o smulgă. Este destul să citim sforțările ce le fac Ungurii ca să le alunge limba românească din școale, să facă procese de contravenție țăranilor când sunt la sărbători sau alte petreceri făcute după obiceiurile și tradițiile neamului, piedicile ce se pun când este vorba să se ridice biserici și școale sau alte instituții morale, condamnările ce se dau pentru portul național, pentru cântecul cutare sau cutare național, zic este destul să privim acestea ca să înțelegem rolul ce are limba, obiceiurile, tradiția și credința în dezvoltarea și întreținerea sentimentului național.

Românii Macedoneni s'au unit și s'au cunoscut prin limbă, obiceiuri și tradiție. Deși nu aveau noțiunea pământului național, deși credința lor era la fel cu cea grecească, deși în biserici se făcea slujbă grecească, deși locuiau în aceleași sate cu Grecii sau Bulgarii; având aceleași ocupații, totuși nu s'au asimilat nici cu unul nici cu altul, căci afară de credință, care se aseamănă și afară de pământul pe care locuiau împreună erau alte trei elemente ce îl deosibiau ca cerul de pământ: limba, obiceiurile, tradiția.

Românii transilvăneni cari s'au dus în ultimii ani după câștiguri în America, nu au putut trăi acolo până ce nu și-au făcut biserici, școale și societăți morale unde se duc să vorbească, să cânte și să petreacă românește, căci afară de banul americanilor, ci nu mai pot iubi nimic străin de nația lor.

Acesta este rolul limbei, obiceiurilor, tradițiilor și credinței în dezvoltarea și întărirea sentimentului național, și cine își râde de acestea, sau cine nu știe să le facă iubite și dorite de tot românul acela nu se poate chema patriot.

Din cauza pseudoculturei de mai anii trecuți cum o numește d. Rădulescu-Motru, a bătut și pe la noi un vânt nenorocit contra limbei, obiceiurilor, tradițiilor și credinței. Azi mai bate încă dar nu mai face ravagii.

Astăzi pare că s'a înțeles că nu este o greșală a cunoaște câteva limbi străine pentru a ne pune în curent cu toate descoperirile moderne, dar este o mare greșală a desprețui limba maternă cu care ne spunem gândurile și când ne pasă și când ne râde bucuria în suflet și care face să treacă curenți de bucurie prin tot corpul când o pronunțăm.

vorbele „Mamă“, „Tată“, „Frate“, „Soră“ etc. în limba strămoșească. Când pronunțăm limba strămoșească simțim de odată în corpul nostru curenți de bucurie, produși de amintirile pe cari le aduc în minte vorbele pronunțate. De cuvântul „mamă“, „tată“, „frate“, „soră“, etc. sunt legate toate amintirile frumoase ale vieții; căsuța și grădina unde am trăit, murmurul apei unde ne scăldam, cântecele mamei când ne adormea, săriturile și jocurile fraților, bucuria tatei, etc.; pe când cuvintele *mutter*, *vater*, *mère* și *père* din alte limbi ne lasă reci și nu produc asupra noastră nici una din bucuriile de mai sus.

Patriotul și învățatul german *Fichte* din epoca de renaștere națională a Germaniei a zis: *limba este însăși națiunea*.

Limba strămoșească ne face să simțim bucurii când auzim legendele, poeziile și cântecele strămoșești. Din norocire în cecece privește cântecele strămoșești s'a început la noi un curent puternic și este de prevăzut că peste câțva timp vom avea nota noastră caracteristică în cecece privește cântecele. Societatea „Carmen“ din București a dat primul semnal și azi au început să se întocmească alte multe societăți pentru cultivarea sentimentului național prin muzică.

Legende și poveștile spuse la vatră sau în fața sobei, ori când mama voește să ne adoarmă, etc. au tot așa de puternică influență morală. Este îmbucurător că în cărțile nouă de citire de prin școale s'a introdus mai toate acestea, punându-ne alături de cunoștințele practice pe cari trebuie să le cunoască elevii.

Tot așa produc curenți de bucurii și mulțumire obiceiurile neamului cu privire la port, la hrană, la relații comerciale, la cunoștințe, la prietenie, la traiul casnic, și, așa se explică de ce după câteva luni de căsătorie în străinătate abia așteptăm să venim în țară unde ne simțim ca la noi acasă, adică să vedem și să trăim în obiceiurile țării noastre; nu cu acelea, ale altor neamuri, pe cari nu le înțelegem și nu le simțim.

Negreșit că sunt și suflete pervertite cari se simt mai bine la străini decât la ei acasă, dar aceștia sunt puțini și nădăjduim că vor dispărea. De altfel chiar de nu vor dispărea aceștia, nu este nici un rău, căci, nu se poate pădure fără uscături și țară fără proștii ei.

*

Tradițiile au acelaș efect asupra sufletului și simțurilor noastre. Nu știu cui nu i s'a înflăcărat inima și bucurat sufletul cu ocaziunea expoziției naționale când s'a pus mult interes pentru scoaterea în evidență a frumoaselor noastre tradiții: nunta țărănească, tradițiile istorice, plugușorul, etc. Din toată copilăria nu ne rămâne nimic mai întipărit în minte ca tradițiile și nu este nimic mai dulce și mai bine-făcător pentru suflet decât amintirile copilăriei însoțite de partea ce am luat și bucuriile ce am simțit la practicarea lor.

*

Credința cu diferitele rituri bisericești, adică: asistarea la slujba religioasă, spovedania, împărtășania, botezurile, nunțile, deniile, slujba învierii, a nașterii lui Christos, cântecele bisericești, procesiunile religioase, etc., lasă adânci urme în sufletul nostru.

Copilul în biserică se vede alături de omul matur având aceleași drepturi și datorii ca și el. De aci începe copilul să primească noțiunea drepturilor și datoriilor și de aceea biserică cu riturile ei, influențează în bine și puternic educațiunea copiilor.

Asupra adulților disciplina bisericească are influență educativă puternică, afară de influența morală a rugăciunilor și preceptelor bisericești a căror putere educativă nu se mai poate pune la îndoială.

Pentru binele națiunii noastre, pentru înflorirea și întărirea ei în fața altor națiuni străine care o dușmănesc și din care cu o bună parte traește la un loc, nu există putere mai înălțătoare și mai întăritoare de suflet, ca puterea credinței creștine. D. Cuza¹⁾, vorbind de întărirea naționalității și de întemeierea unei culturi curat românești care nu trebuie să o așteptăm decât dela Români de sânge, zice:

„Acești români de sânge nu pot așeza pe alte baze ideale temelia culturai curat românești, decât pe temelia statornică pe care stă de veacuri națiunea română, temelia credinței creștine“.

Cu privire la armată d. general *Hérjeu* zice:

„Invățământul religiunii nu poate să lipsească din școală și din cazarmă; pe religiune trebuie să întemeem educația morală a școlarului și a soldatului, prin ea trebuie să ferim tineretul de a aluneca pe povâr-

¹⁾ Vezi prefața dela „*Naționalitatea în artă*“.

nișul necredinței și al scepticismului, care împinge mai cu seamă pe omul ignorant la pierderea simțului moral. Fără credință nu poate fi disciplină“.

În fine, d. general *Iârca*²⁾ zice:

„Lăsați oamenilor credința lor, lăsați-i să fie religioși căci vor suporta necazurile vieții cu mai mare rezignațiune și vor muri cu mai mult curaj. O armată, credem noi, în care și mic și mare ar avea siguranța unei alte vieți, ar fi o armată de eroi“.

Rezultatul datoriilor din acest capitol este:

Avem datoria ca, pe de o parte, noi înșine să căutăm a iubi și respecta limba, obiceiurile, tradițiile și credința strămoșească; iar de altă parte, ca educatori, să depunem toată puterea minții și sufletului nostru pentru a face să se răspândească și întărească dragostea pentru aceste elemente.

A crede că putem desvoltă sentimentul național și patriotic fără a practica mai întâiu aceste elemente, este tot așa cum am crede că se poate construi o casă, fără zidărie, fără lemn sau fără niciun fel de material.

4. Datorii către profesie.

Din Proverbele Românilor :¹⁾

a) *Multe știe, multe croește și nici una nu isprăvește.*

b) *La lemne cioplind, cărămidar nu te faci; dar nici meșter de lemne lucrând cărămidă.*

Prima datorie către profesie este aceea de a ne ocupa numai de ea. Proverbul zice: Cine umblă după doi iepuri nu prinde nici unul. Tot așa cine se ține de mai multe treburi nu face nici un bine.

De aceea militarul trebuie să se ocupe de militarie, profesorul de catedră, comerciantul de comerț, etc.

Chiar în profesie este bine să ne specializăm într'o singură direcție dacă voim a produce mult și bun.

Această specializare este folositoare atât nouă personal cât și profesiei sau corporației din care facem parte. Noi personal ne simțim mai în larg, mai puternici, mai conștienți de puterea noastră când putem face un lucru cu dibăcie și când vedem că, din zi în zi, progresăm; iar instituției sau

²⁾ Introducerea la articolul „*Pedepsele disciplinare în timp de pace*“. „*România Militară*“, 1897.

corporației din care facem parte i se mărește prestigiul când fiecare din membrii ei lucrează cu conștiință și dibăcie.

A doua datorie este: să căutăm a îndeplini conștiincios însărcinările sau ocupațiile noastre profesionale. Prin conștiință în împlinirea datoriilor, să nu înțelegem numai a executa întocmai cele ce ni se prescrie de legile, regulamentele, sau obiceiurile profesiei, ci să facem ca puterea de rodire a muncii noastre să fie din zi în zi mai mare și mai intensă, introducând sau întrebuintând tot ce este mai bun, mai practic, mai drept, mai logic pentru ca ceea ce facem azi să fie mai bine ca ieri.

A ne mulțumim să lucrăm numai așa cum am învățat dela alții sau numai așa cum scrie la cutare ori cutare articol ar fi a lucra ca o mașină, iar nu ca un om.

Fierarul chiar harnic nu este conștiincios, dacă nu caută ca lucrările lui să fie din zi în zi mai bune. Un profesor care îndreptează temele școlarilor,—cum se face de obicei—dar care nu se pune în locul școlarului și nu se gândește la mijlocul cum l-ar face să înțeleagă greșelile și să se îndrepteze, nu este conștiincios¹⁾.

Tot așa nu este conștiincios instructorul care s'ar mulțumi să execute programul și îndatoririle reglementare fără a se gândi sau fără a-și frământa spiritul pentru a găsi mijloacele cele mai practice ca subalternii lui să priceapă și să execute cu dragoste ceea ce li se spune și ceea ce trebuie să aplice.

A treia datorie: să nu cădem în greșeala de a mări atât de mult valoarea profesiei noastre încât celelalte profesii să ni se pară de desprețuit.

Sunt foarte mulți oameni mândri de profesia sau rolul ce au în societate, sau speriați de titlurile ce posed. Acestora li se pare că toate celelalte ramuri de activitate sau celelalte titluri sunt inferioare lui sau titlurilor lui. Sunt militari cari nu pot suportă pe nici un alt profesionist, sunt advocați cari cred că, în ei s'a concentrat tot ceea ce este știință și adevăr; sunt magistrați cari cred că dela ei începe și cu ei se sfârșește lumea; și, în fine, sunt foarte mulți, din toți aceștia și din alte profesii chiar, cari socotesc pe muncitori, pe comercianți, pe agricultori, pe țărani, etc., ca niște profesioniști de rând, de desprețuit, de ocărât, etc.

Lăsând la o parte exemplele acestea generale, nu avem

¹⁾ *Curs de morală*. Trad. după Payot de d-ra Teodorescu.

decât să cercetăm exemplele speciale din însăși instituția noastră: o să vedem infanteriști care cred că se va câștiga victoria numai cu regina bătăliilor, cavaleriști care desprețesc pe infanteriști, artileriști care desprețesc și pe unii și pe alții, ofițerii din aceste trei arme care cer decapitarea ofițerilor asimilați, camarazi speriați de titlul de absolvire al unei școli, ori de titlul de nobleță al familiei, fiecare din aceștia privesc cu dispreț la ceilalți muritori membri, ca și ei, ai aceleiași instituții. Vom vedea încă pe unii speriați de poziția sau rolul ce-l au pe lângă cutare ori cutare, vom vedea proveniențe franceze, germane, etc., cari cred că cei rămași în țară le sunt cu totul inferiori, vom vedea ofițeri din aceiași armă privind cu dispreț la ceilalți camarazi, vom vedea în fine fel de fel de oameni de aceștia cari cad în greșeala de ași prețui prea mult rolul, profesia, specialitatea sau rangul ce pot, desprețuind tot ceace este afară din ei.

Trebue să ne silim a nu cădea în această greșeală, ci a da deopotrivă considerație pentru toate instituțiile, toate profesiile și toate ramurile de activitate care contribuiesc la progresul și întărirea patriei. Cei ce nu pot să ajungă la acest rezultat moral, n'au nici voință complectă nici caracterul format.

A patra datorie către profesie este următoarea: membri cari fac parte din aceiaș profesie să fie solidari între ei ajutându-se materialicește și sufletește, pentru ca profesia să progreseze și pentru ca fiecare membru din acea profesie să devie un element bun pentru el, pentru profesie, pentru societate și pentru patrie. Societățile de ajutoare pentru membri, întrunirile culturale, școalele pentru adulți, serbările și excursiunile societăților, corporațiilor, etc., sunt mijloace puternice pentru progresul material și moral al membrilor aceleiași profesii și pentru întreținerea sentimentului de solidaritate.

5. Datorii către artă și știință.

1. Adevărul, binele și frumosul sunt trei puncte către cari s'a îndreptat omenirea dela creațiunea ei până astăzi și către care va continua să se îndrepteze, până se vor întrupă aceste trei puncte într'unul singur: perfecțiunea.

Prin puterea inteligenței a lucrat și lucrează omenirea ca să descopere adevărul, prin puterea voinței a lucrat și lu-

crează ca să creeze binele; iar prin puterea sentimentelor a lucrat și lucrează ca să creeze frumosul din adevăr și din bine.

Frumosul acesta fie în științe, fie în poetică, fie în muzică, fie în sculptură, pictură, arhitectură, etc., constituie la un loc „Arta”; iar știința care se ocupă cu studiul Artei se numește „Estetică”. Datoria noastră nu este a ști cum să crează frumosul, căci aceasta e preocuparea specialiștilor; dar avem datoria a cunoaște rostul frumosului în educațiune și a întrebuința frumosul în viața de toate zilele.

Sunt oameni cari preocupați prea mult de profesia lor, de grija existenței, de neplăcerile zilei cad în greșeala de a crede că arta privește numai pe artiști și pe oameni bogați cari au timpul material pentru a se interesa de artă.

Între viața morală a individului, ca și a poporului, și între frumosul creat prin artă există o strânsă leegătură.

Tot ce produce omul pentru viața sa materială, pentru averi, hrană, bani, etc., dispare; pe când tot ce crează el pentru artă, știință, bine și frumos, rămâne.

Popoarele între ele nu se cunosc decât prin știința, și prin arta lor.

Poporul care nu crează nimic în științe sau în arte rămâne necunoscut și chiar nici nu se poate socoti ca un popor care trăește prin propria sa putere intelectuală și sufletească.

Prin artă se dă posibilitatea contemporanilor și posterității să cunoască și să judece gradul de cultură, personalitatea și puterea sufletească a unui popor.

Dacă la expoziția jubilară din 1906 n'ar fi fost oarecare arhitectură românească, dacă în diferitele ramuri industriale nu ar fi existat nici o producție cu caracter de artă românească, dacă în literatura noastră nu ar fi fost nimic cu caracter românesc, putem înțelege ușor ce ar fi zis străinii vizitatori: *„foarte bine! au progresat Români, au muncit, au agonisit; dar nu vedem nimic creat de ei, totul este luat sau împrumutat dela alte popoare”*.

„Arta mai cu seamă păstrează ființa unui popor pentru că se concretizează în lucrări care nu trec, fiind întipăriri ale sufletului nostru nemuritor. Piere faima popoarelor producătoare de bogății, dar produsul unei singure clipe de inspirație genială rămâne pe veșnicie păstrându-i amintirea”.

„Poporul care nu are cultura sa proprie, arta sa, este

silit să împrumute acestea dela alte popoare și atunci acel popor nu mai există prin el însuși...“.

„Este doar evident că, în sânul omenirii popoarele nu au ființă decât prin cultura lor deosebită; de îndată ce imitează cultura altor neamuri ele se confundă cu dănele și nu mai există ¹⁾“.

Din cele arătate se vede clar cât de necesar este ca fiecare dintre noi să iubim și să încurajăm arta românească în care trebuie să se oglindească ființa sufletului nostru.

De câțva timp se observă la noi un curent îmbucurător relativ la arta românească.

Cântecul și poezia sunt moduri de a se exprima simțirele și aspirațiunile unui neam. Prin cântec și poezie se exprimă bucuriile și întristările unui neam ca și ale individului.

Cântecul și poezia au legat sufletește poporul nostru, mai mult decât l-au legat lecțiile de patriotism și învățământul istoriei cântecul fiind înțeles și simțit de membrii unei națiuni.

Prin cântec și poezie și-a spus român la român, ce simte, ce gândește și ce poate. Chiar prin asta s'a caracterizat românul ca poet.

De câțiva ani a luat avânt îmbucurător, cântecul ²⁾ și poezia.

Noi educatorii militari, avem datoria să contribuim la întărirea acestui curent, făcând pe soldat să iubească cântecul și poezia românească. Corurile prin companii, escadroane și baterii vor aduce mult folos în această direcțiune.

Literatura românească a început să fie gustată de cei de sus și să fie răspândită în clasele de jos. Noi putem contribui cu mult folos la răspândirea acestei literaturi, înființând biblioteci prin unități și încurajând sau înlesnind chiar pe soldat pentru a-și procura cărți din literatura românească.

În fine putem contribui cu ceva chiar la răspândirea gustului pentru arta românească în țesături, lemnărie, arhitectură și ceramică.

De câțiva ani s'a înființat la București un muzău de artă românească în care sunt adunate obiectele de artă din ramurile de mai sus. Noi ofițerii trebuie să vizităm acest muzău

¹⁾ Vezi „*Naționalitatea în artă*“ de d. *Cuza*.

²⁾ *Societatea Carmen* din București a contribuit la lăfșirea acestui curent și este bine ca ofițerii să obișnuiască pe soldați cu cântecele românești răspândite de această societate. zia românească.

și să indemnăm pe gradele inferioare și pe soldați să-l viziteze și ei.

Când intri în acest muzeu, deodată te simți cuprins de un fior dulce care te face să vezi, în fiecare obiect, ca într-o oglindă, tot sufletul și simțirea neamului românesc. Când eși din muzău îți rămâne mintea pironită către viitorul ce poate să aibă acest popor, care, numai prin energie și sentiment, a creiat obiecte de artă ce se disting puternic în fața obiectelor de artă modernă create de alte popoare prin cultură și civilizație.

D. *Tzigara Samurcaș*, care a lucrat pentru înființarea acestui muzău, zice:

„Un muzău în sensul acesta este cea mai bună școală pentru popor. În ea se capătă, fără altă pregătire, ci numai prin intuiție, cele mai frumoase lecțiuni de patriotism“.

Cu privire la aceste ramuri de artă națională putem contribui încă construind localurile militare, în stil românesc.

Nu înțeleg pentru care motiv nu am construi cazarmele în stil românesc.

2. Epoca în care trăim se caracterizează prin repezi schimbări în toate direcțiunile de activitate omenească. Aceste repezi schimbări impun individului ca și societății să se adapteze la noi condițiuni de viață.

Dar pentru ca adaptarea la aceste noi condițiuni de viață sau reacțiunea contra lor, să o facem în deplină cunoștință trebuie să ne călăuzim după niște puncte fixe, întocmai cum ne călăuzim după punctele cardinale.

Numai știința sigură poate să constituie aceste puncte fixe și să pue la dispoziția noastră mijloace sigure pentru ca să trecem fără pagubă și fără zguduire dela o stare veche de lucruri la o stare nouă.

Experiența personală a fiecărui individ sau experiența popoarelor fără ajutorul științelor nu ar fi putut să asigure progresul.

Cauza patriei, a naționalității, a moralei, a credinței, etc. nu ar putea să reziste atacurilor ce li se dau de către pseudo-culții din ziua de azi, dacă luptătorii pentru aceste cauze nu s'ar armă cu puternice adevăruri științifice și cu convingătoare idei filosofice.

Din toate acestea se naște datoria pentru fiecare din noi de

a respecta pe oamenii de știință și de a-i ajuta să se răspândească adevărurile științifice până în masa de jos a popoului.

Din nenorocire însă știința întâmpină trei feluri de piedici:

Prima piedică se face de rutiniști: aceștia obișnuți cu o stare veche de lucruri se opun la orice stare nouă de lucruri fără nici un motiv științific, ci, numai din cauza fricei sau lenei de a-și frământa mintea ori a-și deprinde activitatea cu o nouă direcțiune.

Exemple se pot găsi chiar la noi în armată.

A doua piedică i se face științei de către acei pseudoculți cari în dorința de a se ilustra, de a ajunge în vre-o pozițiune oarecare sau cine știe cu ce tendințe personale, răspândesc idei noi, metode noi, mijloace noi industriale, curente noi culturale, etc., etc., susținându-le cu o pojghiță de argumente convingătoare și inducând lumea în eroare asupra folosului teoriilor susținute de ei. Dar punerea în practică a acestor teorii a produs desamăgire, și astfel s'a născut oarecare neîncredere în știință.

În fine, a treia piedică i se face științei chiar de către unii oameni de știință. Aceștia, uitându-și rolul și legătura lor cu masa cea mare a societății, devin îngâmfați, mândri, disprețuitori, batjocoritori față de masa cea mare și de aci s'a născut o ură a masei contra științei.

Din cele arătate până aci se nasc următoarele datorii ale învățaților către ceilalți muritori și viceversa:

a) Oamenii de știință să fie respectoși și îngăduitori către masa mare a societății, căutând a o convinge de valoarea științei prin foloase reale și apropiate mentalității ei, iar nu prin îngâmfare, argumente sau metode pe care masa nu este încă preparată a le primi.

De altfel astăzi este aproape constatat că îngâmfarea, aroganța și încrederea prea mare a omului în știința lui este tocmai proba neștiinței lui.

b) Masa de jos să nu poarte ură nici oamenilor de știință nici științei în sine, căci, cum spuserăm mai sus, nu poate să fie progres material și moral acolo unde este ignoranță.

c) În fine, noile condițiuni de viață să nu fie adoptate cu prea multă încredere, căci se poate întâmpla să prezinte numai o aparență de avantaje; dar nici să nu persistăm prea mult cu neîncrederea în aceste noi condițiuni de viață, căci

s'ar putea întâmpla să rămânem în urma altor națiuni care le-au adoptat la timp.

Pentru ca să nu greșim în adoptarea noilor condițiuni de viață este bine să nu socotim oamenii de știință pe toți acei care cer să se aplice imediat ceace au citit pe ici colea, dar nici să nu ne luăm după acei care cred că, fără a citi pot să spue cuvântul lor asupra adaptării sau neadaptării la noi condițiuni de viață. Să ascultăm de acei care au știință și experiență.

6. Datorii către armată.

O armată trebuie să aibă două principii ca normă: disciplină și să nu facă politică.

Feldmareșalul von Blumenthal

Prima condițiune pentru a avea o armată tare și bine așezată este aceea ca între cetățeni și militari precum și între celelalte instituțiuni și instituția militară să existe o temeinică solidaritate și armonie.

Acolo unde cetățenii, presa, autoritățile civile și guvernantiile au neglijat armata ori au socotit-o ca o povară bugetară, sau unde curentele socialiste, anarhiste, cosmopolite, etc., au atacat armata socotind-o ca o instituție rămasă din timpurile barbare, acolo zic, a urmat întotdeauna o catastrofă:

Infrângerea francezilor în 1870 și a rușilor în 1904 este proba evidentă a acestui adevăr.

Să ascultăm mărturisirile învinșilor:

Iată ce scrie generalul *Thomas* despre cauzele înfrângerii francezilor.

„O mulțime de sofști susțineau prin presă dezarmarea generală, frăția universală, etc., alții sofști la modă aruncau disprețul lor suveran asupra războiului și batjocoreau armatele permanente ca un rest de barbarie, adus civilizației... La toate acestea s'a mai adăugat și literatura și teatru; un romancier de talent inventă tipul căpitanului *Biterlin*. Generalii fură modelați după tipul generalului *Bum* și așa mai încolo. Toate aceste ineptii erau ascultate și aplaudate de o mulțime de oameni reputați inteligenți“.

Despre înfrângerea rușilor în Manciuria iată ce scrie căpitanul *Crasnow*:

„Noi rușii nu eram gata de războiu, nu credeam în

posibilitatea lui, și nici nu doream a ne prepara. Noi eram plini de năsbătii filantropice și de vise israelite sau umanitare ale lui *Block* care cu formule matematice ne arătase că în starea actuală a armamentului, războiul devine imposibil și asta ne liniștise. Noi preparăm junețea pentru tot, afară de serviciul militar“.

În alte scrieri rusești găsim următoarele:

„Catedrele, literatura și presa strigau că naționalismul este o concepție demodată, că patriotismul nu este demn de intelectualismul modern... că războiul este un rest de barbarie și că armata este principalul obstacol al progresului“.

În literatura franceză și rusă se găsesc mii de exemple de acestea, dar nu este locul aci să reproduc prea multe. Am reprodus pe cele mai de sus, pentru ca prin ele să ne aducem aminte că și la noi au fost până mai anii trecuți asemenea curente de dușmănie și neglijare a armatei. Dar pentru norocul acestei țări a trecut vântul rău și azi presa, cetățenii, guvernanții și politicianii înțeleg mai bine ca întotdeauna că România are nevoie de o armată tare și bine așezată.

Cu toate astea trebuie să o spunem că, această bunăvoință pentru armată ar fi întârziat de a veni complet dacă două împrejurări, una externă și alta internă, nu ne-ar fi adus la aceste bune sentimente. Imprejurarea externă a fost conflictul româno-bulgar din 1900 iar cea internă a fost mișcarea țărănească din 1907. Și una și alta din aceste împrejurări ne-au convins că fără o armată tare și bine așezată, nu poate o țară să fie respectată și liniștită. Se vede că de aceea zice proverbul: „Fiecare rău cu binele lui“ or: „Până nu te lovești de pragul de sus nu-l vezi pe cel de jos“.

Ajutați de experiența făcută în aceste două împrejurări și ajutați de cultura serioasă ce a început să apară dela un capăt la celalt al țării, avem motivul să credem că la noi în țară nu se vor mai întoarce vânturile rele de dușmănie și neglijare a armatei. Cetățenii, presa, guvernanții și politicianii noștri vor privi armata cu alți ochi decât cum o priveau până acum și nu se vor mai lăsa amăgiți de interesele personale, pe ici colea politice, sau de visele utopiștilor și teoriile răspândite de cei cari n'au nici patrie, nici puterea de a o crea.

Dar pe cât este de adevărat că trebuie să fie iubită și îngrijită armata acestei țări de către cei arătați mai sus, pe

atât este îndoit mai adevărat că noi ofițerii trebuie să depunem muncă și dragoste pentru a ridica din ce în ce mai mult prestigiul acestei instituțiuni.

Pentru ca să atingem acest rezultat avem datoria să aducem la îndeplinire următoarele puncte generale:

a) *Să ne facem o cultură generală suficientă pentru ca să putem rezemă pe ea buna noastră preparație profesională, să putem rezistă prin ea la încercările de distrugere a societății prin teoriile socialiste, anarhiste, cosmopolite, umanitariste, etc., și, în fine, ajutați de această cultură generală să putem îndeplini cu pricepere rolul nostru de conducători ai oastei și educatori ai cetățeanului soldat.*

b) *Fiecare dintre noi să ne asigurăm, pe deoparte, iubirea subalternilor prin împlinirea tuturor datoriilor impuse nouă, și, de altă parte, să căutăm ca printr'o atitudine corectă, prin manieri, prin bunăvoință, prin corectitudine, etc., să ne asigurăm iubirea și stima cetățenilor. Prestigiul instituției este format din suma prestigiilor fiecăruia din noi, de aceea trebuie să avem multă grijă pentru a ne asigura acest prestigiu personal.*

„Cu cât lumea civilă ne cinstește mai mult, cu atât noi militarii trebuie să recunoaștem printr'o purtare corespunzătoare dreptatea ce ni se face... Pretenții neintemeiate și nedrepte, grandomania, adică pornirea de a se crede cineva mai mult decât este, fanfaronada adică obiceiul de a vorbi cineva prea mult de meritele sale, aroganța, adică purtarea desprețuitoare față de alții nu corespund de loc rostului unui ofițer și contribuie a-l micșora¹⁾“.

c) *Ca instructori trebuie să știm a pregăti pe fiecare soldat pentru războiu, iar ca „educatori“ trebuie să știm a desăvârși educația cetățenească a soldaților întărindu-le puterile fizice, intelectuale și sentimentele prin îndeplinirea datoriilor ostășești.*

1) Vezi „Datorii Ostășești“, căpitan Sturdza.

7. Datorii către umanitate.

Cosmopolitismul nu există decât în simulațiune. El mai e pretextul pentru lenea și indiferentismul celor cari nu cunosc un alt scop în lume decât acela de a trăi bine.

«M. Eminescu».

Precum un individ nu va putea să fie folositor patriei sale, dacă nu se va îngriji mai întâi de energia, voința și caracterul său, dacă nu va căuta să atingă el însuși idealuri morale din ce în ce mai superioare; tot așa o națiune nu va putea să fie folositoare umanității dacă nu se va îngriji mai întâi de energia, voința și caracterul poporului său.

Omenirea nu este altceva decât națiunile privity la un loc, prin urmare progresul omenirii nu se va putea atinge decât atunci când fiecare națiune va lucra pentru progresul ei însuși.

A ne gândi și a lucra pentru progresul omenirii înainte de a ne gândi și a lucra pentru progresul patriei ar fi a lucra tocmai contra omenirii. O națiune care ar lucra astfel ar fi tot așa de periculoasă pentru omenire precum ar fi un individ care s'ar văicări toată ziua că patria merge rău, dar în schimb, el ar trândăvi toată ziua și nu ar avea ce mânca nici el nici cei din jurul său din cauza lenei lui.

Națiunile prin cari a bătut vântul rău al umanitarismului au fost învinse de alte națiuni prin războaie cum am arătat la capitolul precedent. (Exemplu cu Franța în 1870 și Rusia în 1904).

Franța, în urma dezastrului suferit în 1870, a tras învățături folositoare, după cum se poate vedea din literatura ei.

Iată ce zice *Lavisse* în cărțile sale didactice:

„suferințele trecutului ne învață că nu trebuie să iubim pe acei cari ne urăsc, căci înainte de toate și „mai presus de orice, cată să ne iubim Franța, patria „noastră scumpă și apoi umanitatea“.

Dacă în Franța se vorbește astfel către generațiile tinere, apoi cu atât mai mult noi suntem datori să luptăm contra ideilor umanitariste, cosmopolite, etc., cu cât suntem înconjurați de dușmani din toate părțile, și cu cât se știe de orice român, că frumusețile și bogățiile țării noastre au deschis de sute de ani pofta vecinilor dușmani ca să ne înghiță.

De altfel, cum se știe și cum am spus în alt capitol, la noi nu prea au prins rădăcini ideile umanitariste, căci pe lângă împrejurările cari ne au deschis ochii, ne-a dat Dum-

nezeu patrioți al căror cuvânt a fost și este mai greu decât ideile răspândite de către umanitariștii dușmani ai acestei țări.

Dau aci câteva citațiuni ale unora din acești patrioți:

M. Cogălniceanu cu ocazia deschiderii cursului de istorie națională la Academia Mihăileanu din Iași, în 1843, a zis: „omul înainte de neam și-a iubit familia, înainte de lume și-a iubit neamul și partea de pământ, fie mare fie mică, în care părinții săi au trăit și i-au îngropat, în care el s'a născut, a petrecut dulcii ani ai copilăriei, ce nu se mai întorc, a simțit cea dintâi bucurie și cea dintâi durere de bărbat. Nu cunosc încă un neam, nici o seminție cât de barbară care să nu aibă acest simțământ“.

Vasile Conta: „Dacă este adevărat că noi trebuie să respectăm principiile de umanitate, apoi înainte de toate trebuie să respectăm principiile de conservatiune, de existență națională, și numai după ce vom respecta acest principiu imperativ pentru noi, numai atunci, ne este permis, și ni se poate cere ca să respectăm și celelalte principii umanitare de care se fac atâta vorbă“.

D. Cuza: „Poporul român nu are alt mijloc de a se devota intereselor umanității decât deservind cauza naționalității sale. Orice popor care lucrează în mod cinstit la desvoltarea naționalității lui, în marginele teritoriului ne este și trebuie să ne fie deopotrivă de scump, căci, pentru noi umanitatea progresaază când vor progresa națiunile“.

În fine, d. general *Hérjeu* zice: „Războaiele de anii trecuți între Turcia și Grecia, între Anglia și Statele Sud africane, Rusia și Japonia, precum și altimile evenimente din Balcani arată până la evidentă, că ideile despre pacea universală sunt numai niște vise amăgitoare și că acel care se va lasa pe seama acestor vise va fi desigur distrus“.

Din toate cele arătate până aci reese că datoria noastră ca ofițeri și educatori ai națiunii este să depunem toată puterea noastră intelectuală și sufletească pentru ca, pe de o parte, noi înșine să nu împrăștiem visele amăgitoare ale umanitariștilor, cosmopoliților, etc., iar pe de altă parte o parte noi înșine să nu împărtășim visele amăgitoare ale umanitariștilor, cosmopoliților, etc., iar pe de altă parte să facem ca soldații noștri să aibă, ca și noi, acelaș cuget și aceeași simțire, căci lucrând pentru întărirea fizică, intelectuală și morală a patriei lucrăm pentru binele umanității.

INCHEERE

Armata este întocmită din două elemente: unul statornic, ofițerul și plotonierul; altul trecător, soldatul.

Din punctul de vedere al educațiunei, întâiul element, adică ofițerul și plotonierul, trebuie să îndeplinească două condițiuni principale:

a) Să știe a-și complecta educațiunea prin sine însuși formându-și voința și caracterul.

b) Să știe a face educațiunea celui de al doilea element, adică soldatului când va trece prin serviciul activ.

In studiul de față am arătat căile prin cari elementul statornic al armatei va putea să îndeplinească cele două condițiuni de mai sus.

Nădăjduesc că, în mare parte, am atins buna mea intențiune.

Mă tem însă că s'ar putea să fiu întrebat astfel:

De ce n'am arătat și materia necesară pentru educațiunea morală a soldatului?

Răspunsul meu ar fi: materia necesară pentru educațiunea morală a soldatului, este prevăzută în regulamente. Mai mult decât prescriu regulamentele, soldatul nostru nu poate să știe, nu are timp să știe, nu trebuie să știe.

Datoria noastră de educatori ai soldatului nu stă în aceea de a inventa cunoștințe pentru educația lui ostășească, ci stă numai în aceea de a întrebuința mijloacele cele mai practice pentru a face ca soldatul să execute cunoștințele prescrise de regulamente cu pricepere, cu inițiativă, cu personalitate, cu îndemănare, cu curaj, cu dragoste de țară, cu dragoste de tron și cu credință în Dumnezeu.

Acesta este rolul armatei ca școală a națiunii, și numai astfel vom rămâne exact în cadrul profesiei noastre militare.

TABLA DE MATERII

PRIMELE CUVINTE

	<u>pagina</u>
A. — <i>Ce înțelegem prin noul curent de cultură</i>	3
B. — <i>Armata în fața noului curent de cultură</i>	3
C. — <i>Rostul acestei cărți</i>	5
D. — <i>Deslușire asupra cuprinsului cărții</i>	6

PARTEA I

CAPITOLUL I.

Câteva idei generale introductive 9

1. Două idealuri morale, superioare : Voință și caracter moral. — 2. Deosebirea între idealurile vechi morale și între idealurile actuale stă numai în gradul lor de intensitate și în metode. — 3. Idealurile vechi morale nu aveau durată. — 4. Creștinismul a creat idealuri morale durabile. 5. Idealurile educațiunii creștine sunt azi amenințate din două cauze. — 6. Armata, Credința și Biserica. — 7. Necesitatea educației raționale în armată nu este impusă numai de rolul ei ca școală a națiunii, ci de însăși rolul ei special de războiu. — 8. Disciplina nu suferă din cauza metodelor nouă de educațiune, din contră se întemeiază. 9—21

CAPITOLUL II

Voința 23

1. Ce înseamnă a „voi“ sau „voință“. — 2. Este nevoie să cunoaștem mai întâi elementele din noi înși-ne (psihofizice) și apoi cele din afară de noi cari determină voința. — 3. Cele trei elemente ale voinței aflate în noi înși-ne (interne). 22—26

CAPITOLUL III.

1. Elementul activ al voinței. — 2. Sistemul nervos. 3. Mușchii. — 4. Rolul mușchilor în educația voinței. 5. Câteva constatări și explicări asupra funcționării sistemului nervos și mișcărilor corespunzătoare. 27—44

CAPITOLUL IV.

Elementul intelectual al voinței

1. Cele patru facultăți ale elementului intelectual —
2. Lenea intelectuală. Patru tipuri de leneși intelectuali.
3. Atenția : spontană și voluntară. Sfaturi educative. —
4. Memoria : păstrarea, reproducerea, recunoașterea. Sfaturi educative. — 5. Imaginația : determinativă, creatoare, artistică. Sfaturi educative. — 6. Asociația stărilor de cunoaștere. — 7. Apercepția. Sfaturi educative. — 8. Inteligența : noțiunea, judecata, raționamentul. Sfaturi educative. 45—72

CAPITOLUL V.

Elementul afectiv al voinței (sentimentul)

1. Ce este sentimentul. — 2. Clasificarea sentimentelor. Din punctul de vedere al cauzei producătoare : „*prezentative*“, „*reprezentative*“. Din punctul de vedere al intensității și duratei : *dispozițiuni, efecte, pasiuni, patimi*. Din punctul de vedere al tendinței : *egoiste, altruiste, superioare*. — 3. Sentimente egoiste : Lenea. Vanitatea : Sfaturi educative. Orgoliul : Sfaturi educative. Lăcomia : Sfaturi educative. Frica. Sfaturi educative. Furtul și minciuna : Sfaturi educative. Invidia : Sfaturi educative. Cruzimea : Sfaturi educative. — 4. Sentimentele altruiste. — 5. Sentimentele superioare. Sentimentul moral : Sfaturi educative. Sentimentul religios : Sfaturi educative. Sentimentul estetic : Sfaturi educative. Sentimentul patriotic : Sfaturi educative. Sentimentul adevărului. 73—98

CAPITOLUL VI.

1. Voința nu se poate desvoltă fără cooperarea celor trei elemente ale ei. — 2. Meditația este un mijloc esențial pentru a se asigura buna cooperare. Ce este meditația și cum să se facă meditația. Clasificarea cunoștințelor în memorie. — 3. Stăpânirea ideilor bune. — 4. Stăpânirea sentimentelor bune. — 5. Stăpânirea deprinderilor bune. — 6. Stimulentele voinței prin mijloace cari produc plăcere sau durere. 99—125

CAPITOLUL VII

1. Legătura dintre elementele psihice dinăuntru și puterile din afară ale voinței. Puterile din afară, principale, sunt : *Educația fizică, Higiena, Munca și odihna, Buna dispozițiune, Opinia publică, Cultul oamenilor mari*.
2. Educația fizică. Rolul ei. Sistemul de educație fizică în antichitate. Sistemul German. Sistemul Suedez. Sistemul Englez. Compromisul între sisteme. Ce sistem vine nouă. — Higiena. Legătura ei cu educația fizică.

Hrana. Curăţenia. Aerul. Imbrăcămintea. — 4. Munca şi odihna. Folosul muncii. Necesitatea şi folosul odihnei. Abuzul care se face la noi cu odihna. — 5. Buna dispoziţie. — 6. Opinia publică. Este o opinie publică? Legătura dintre opinia publică şi sancţiunile naturale. — 7. Cultul oamenilor mari. Folosul acestui cult. Cum stăm la noi cu cultul oamenilor mari. — 8. Timpul. . . . 125—160

CAPITOLUL VIII.

1. Ce sunt virtuţile. Cari sunt virtuţile principale sunt : *Curajul, Cumpătarea, Prudenţa, Răbdarea.* 161—169

CAPITOLUL IX.

1. Tendinţa omului de a se ocupa cu lucruri noi şi idei cari nu-l privesc. — 2. Presumpţiunea. — 3. Sensualitatea. — 4. Erorile de judecată. — 5. Mânia. — 6. Mediul. . 171—176

PARTEA II

CAPITOLUL I.

Caracterul moral.

1. Factorul intern şi extern al individualităţii sufleteşti. 2. Caracterul moral ia naştere din cooperarea factorului intern şi extern. Ce este caracterul moral. — 3. Adevărul moral şi creştinismul. — 4. Caracteristica datoriilor morale. — Sancţiunile şi rolul lor 177—189

CAPITOLUL II.

1. Instinctul sociabilităţii. Impărţirea vieţii sociale în *spirituală* şi *materială*. Pregătirea omului pentru aceste două vieţi prin împlinirea datoriilor morale. — 2. Clasificarea datoriilor morale. Datoriile morale obligatorii şi datoriile morale meritorii. — 3. Datoriile morale nu împiedică libertatea individuală din contra o asigură. — 4. Natura drepturilor morale. 189—194

CAPITOLUL III.

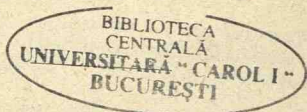
1. Datorii conjugale. — 2. Datorii către copii. — 3. Datorii între fraţi. — 4. Datorii către părinţi. — 5. Datorii către bătrâni. — 6. Datorii către fete tinere şi femei. — 7. Datorii către prieteni. — 8. Datorii către săraci şi către suferinzi. — 9. Datorii către persoane de diferite naţionalităţi. 195—211

CAPITOLUL IV.

1. Datorii către lege. — 2. Datorii pentru dezvoltarea şi întărirea sentimentului naţional : puterea sentimentului naţional. Ce au făcut şi ce fac alte popoare pentru edu-

cația patriotică. Indemnuri pentru noi. La străini moarte și sclavie aflăm. — 3. Datorii către limbă, obiceiuri, tradiții și credință. — 4. Datorii către profesie. — 5. Datorii către științe și arte. — 6. Datorii către armată. — 7. Datorii către umanitate 212—238

INCHEERE 239

ERATA

7	13	7	In loc de « <i>doctrina</i> » citește « <i>doctoria</i> ».
7	24	—	Șterge întregul rând.
13	29	—	Șterge pe « <i>ce</i> » ultimul cuvânt.
79	13	4	In loc de « <i>invidioșilor</i> » citește « <i>vanitoșilor</i> ».
80	34	3	In loc de « <i>întărirea</i> » citește « <i>înlăturarea</i> ».
84	22	8	A se șterge (« <i>de</i> »).
93	36	2 și 3	A se șterge (« <i>de seară</i> »).
96	20	—	După cuvântul <i>strașina</i> a se pune virgula.
			apoi a se adăoga cuvântul « <i>Ciocârlia</i> ».
128	35	2 și 3	A se șterge (« <i>și prezentului</i> »).
133	38	1	In loc « <i>oxigenerarea</i> » citește « <i>oxigenarea</i> ».
149	19	7	In loc de « <i>unanimitatea</i> » citește « <i>unanima</i> ».
238	36 și 37	—	A se șterge ambele rânduri.